BIBLIOTECA PENTRU TOȚI

GUSTAVE FLAUBERT ★ DOAMNA BOVARY

GUSTAVE FLAUBERT

DOAMNA BOVARY

EDITURA DE STAT PENTRU LITERATURĂ ȘI ARTĂ

Cărţi din literatura franceză apărute în aceeaşi colecţie

BALZAC

Moş Goriot, roman
340 pag. — 4,05 lei

VICTOR HUGO

Marion Delorme — Hernani, teatru
416 pag. — 6,50 lei

ALFRED DE MUSSET

Cu dragostea nu-i de glumit, teatru
120 pag. — 2 lei

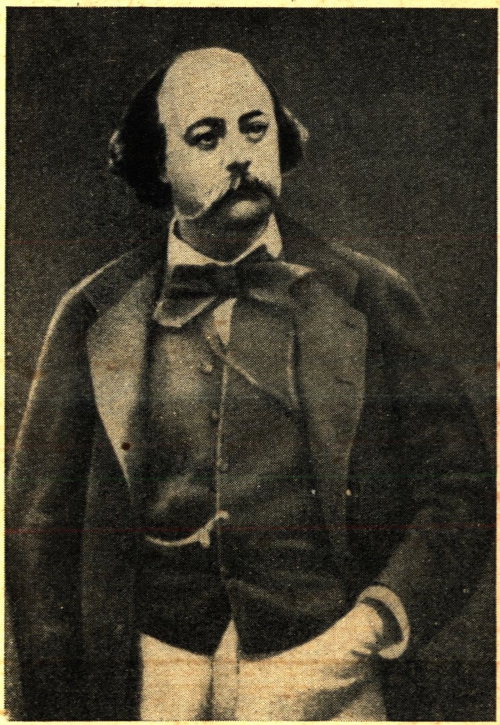
ABATELE PRÉVOST

Manon Lescaut, roman
248 pag. — 2,35 lei

ROMAIN ROLLAND

Colas Breugnon, roman
272 pag. — 4,50 lei

Lei 5,65

GUSTAVE FLAUBERT

BIBLIOTECA PENTRU TOȚI

GUSTAVE FLAUBERT

DOAMNA BOVARY

În romînește de
DEMOSTENE BOTEZ

Prefață de
AURELIAN TĂNASE

EDITURA DE STAT PENTRU LITERATURĂ ȘI ARTĂ

PREFAȚA

Era prin mijlocul lunii septembrie, anul 49 al secolului trecut. La Croisset, în grădina casei lui Gustave Flaubert, trei inși ședeau tăcuți, triști, cufundați în gînduri. Unul era chiar gazda, ceilalți doi Maxime Du Camp și Louis Bouilhet — scriitori cu oarecare faimă la vremea aceea.

Timp de patru zile, cu întreruperi doar pentru masă și pentru dormit, Flaubert le citise Ispitirea sfîntului Anton, *rodul ostenelilor sale din ultimii trei ani. „Dacă nu veți scoate urlete de entuziasm — exclamase autorul agitînd manuscrisul deasupra capului — înseamnă că nimic nu este în stare să vă miște!" Dar vai! cei doi judecători, care aveau de dat o sentință fără drept de apel (aceasta fiind înțelegerea), au găsit cu cale să spună despre operă direct și brutal: „Credem că trebuie s-o arunci în foc și să nu mai vorbești niciodată despre ea!"*

A urmat pînă la ziuă o discuție furtunoasă, Flaubert apărîndu-și opera din răsputeri. În cele din urmă însă, cu moartea în suflet, el s-a declarat de acord cu nemiloșii săi cenzori. Aceștia condamnau printre altele în Ispitirea sfîntului Anton *expansiunile lirice fără sfîrșit, acea goană spre sublim în care autorul se complăcuse și pe care o cultivase fără măsură, dînd operei lungimi obositoare.*

Maxime Du Camp, din ale cărui Amintiri literare *cunoaștem aceste amănunte, povestește în continuare cum Flaubert, după*

ce a admis că lirismul inerent firii sale era un defect, le-a cerut și un leac împotrivă. Iar ei l-au sfătuit precum urmează: ...„de vreme ce ai o înclinație de neînvins către lirism, trebuie să alegi un subiect în care lirismul ar fi atît de ridicol încît să fii forțat să te supraveghezi și să renunți la el. Ia un subiect mărunt, una din acele întîmplări de care e plină viața burgheză... și constrînge-te să-l tratezi pe un ton firesc, aproape familiar, înlăturînd digresiunile, divagațiile... inutile dezvoltării concepției și plicticoase pentru cititor." După această lecție de principii generale, Flaubert a primit de la prietenii săi un subiect. Se aflau încă acolo, în grădină, cînd Louis Bouilhet i-a sugerat ideea de a istorisi într-un roman „povestea lui Delamare" — o întîmplare dramatică ce stîrnise multă vîlvă prin partea locului.

Flaubert își dădea prea bine seama că tratarea unui subiect simplu, a unui fapt divers, care să-i interzică accesul spre înălțimile lirice, va fi pentru el un lucru tot atît de penibil ca și zborul pentru o pasăre care ar avea plumb legat de aripi. Dar poate tocmai eroismul ce-l presupunea o asemenea încercare l-a atras; ori poate a socotit că păcatul entuziastelor cavalcade lirice întreprinse pînă atunci se cuvenea ispășit. Fapt este că peste cîțiva ani literatura franceză s-a îmbogățit cu o nouă capodoperă, model de reușită artistică în numeroase privințe, însemnînd o cotitură în artă atît în Franța cît și aiurea și așezîndu-l dintr-o dată pe autor alături de clasicii literaturii universale.

Doamna Bovary *reproduce destul de exact trista poveste a lui Eugène Delamare* [1]*, un medic de țară stabilit în tîrgușorul Ry, din apropiere de Rouen, căsătorit în 1843 cu Delphine Couturier, în vîrstă de douăzeci și trei de ani, fiica unor fermieri cu destulă dare de mînă din Blainville. Frumoasa Delphine dove-*

---

[1] Vezi *René Dumesnil: La publication de „Madame Bovary"*, Colecția *„Les grands événements littéraires", Editions Edgar Malfer, V-e ed. 1928.*

deşte de tînără că înţelege să-şi îndeplinească prin orice mijloace dorinţele, atunci cînd ele se ivesc. Pentru a se căsători, ea recurge la o înşelătorie ingenioasă dar lipsită de eleganţă. Tatăl ei, un lăudăros care făcea pe bogătaşul, îi respingea pe toţi peţitorii fetelor sale (Delphine mai avea o soră), pentru a nu fi silit să-şi mărturisească averea. Plictisită de toate acestea, Delphine se preface că e însărcinată şi cîteva prosoape abil înfăşurate în jurul taliei dau o aparenţă de adevăr spuselor sale. În aceste împrejurări, tatăl fetei se arată bucuros s-o mărite cît mai repede. Nunta cu Delamare are loc şi ea îşi urmează soţul în localitatea Ry, situată la vreo douăzeci de kilometri de capitala Normandiei. Acolo însă începe să se manifeste şi la ea trăsătura dominantă a caracterului tatălui său. Tînăra doamnă Delamare îşi dă toată silinţa să ia ochii celorlalte „doamne“ din localitate şi reuşeşte curînd să le stîrnească invidia. Fata de ţăran care o slujeşte e instruită cu grijă să i se adreseze la persoana a treia, salonul casei e împodobit cu elegante perdele galbene şi negre, vinerea devine ziua ei de primire... Dar vizitele se lasă aşteptate la nesfîrşit şi ea se plictiseşte. Naşterea unei fetiţe o ocupă o vreme dar plictiseala revine. Se refugiază atunci în citit, devorînd toate romanele pe care i le pot furniza cabinetele de lectură din Rouen. Însă cărţile, de un gust îndoielnic, sentimental-romantice, departe de a fi un îndreptar în viaţă trezesc în sufletul ei dorinţe deşarte şi, adăugîndu-se la conştiinţa tinereţii şi frumuseţii, accentuează dezgustul ei pentru existenţa monotonă şi lipsită de orice strălucire, pe care o ducea alături de un soţ nătărău. Delphine devine amanta unui oarecare Louis Campion, proprietarul unui domeniu din apropiere. Acestuia îi urmează altul — practicant în biroul unui notar. Cît despre Louis Campion, ruinat de o viaţă de desfrîu, după ce încearcă să-şi refacă averea în America, revine în ţară şi, în 1852, se împuşcă în plină stradă. Aceste ultime detalii nu apar însă în carte, unde Campion se numeşte Rodolphe Boulanger de la Huchette. Este

drept că economia romanului nu le reclamă în nici un fel. Flaubert a omis şi alte cîteva amănunte, după cum a şi completat cu fantezia acolo unde a găsit de cuviinţă. El a păstrat însă foarte multe din datele reale: libertinajul Delphinei, ruinarea materială, desperarea finală şi sinuciderea ei prin otrăvire sînt aidoma redate în roman. Sfîrşitul lui Charles Bovary, care nu-i supravieţuieşte Emmei decît scurt timp, e identic cu cel al lui Delamare. De altfel Charles Bovary reproduce personajul real şi în ceea ce priveşte trăsăturile morale ale acestuia: e greoi, prost, dar cumsecade.

Aceasta era întîmplarea pe care Bouilhet i-o semnalase lui Flaubert, îndemnîndu-l s-o transpună într-o operă artistică.

Am spus ceva mai înainte că Doamna Bovary *a fost, la data apariţiei, o operă-eveniment, un moment crucial în drumul romanului realist, deschizător de noi orizonturi. Vrem acum să atragem atenţia asupra falsităţii unei concluzii ce s-ar putea formula pornind de la informaţiile date cu privire la geneza romanului. Este vorba de următoarea idee: dacă opera la care ne referim ne apare ca datorită întîmplării, dacă ne gîndim la influenţa ei covîrşitoare asupra dezvoltării literaturii, ajungem lesne la încheierea că această dezvoltare în direcţia realismului de la începutul celei de-a doua jumătăţi a secolului al XIX-lea a depins de capriciul hazardului. Să fie oare adevărat că dacă Delphine Delamare nu s-ar fi sinucis şi dacă Louis Bouilhet nu şi-ar fi sfătuit prietenul să nareze faptul divers, noua formulă estetică, pusă la punct de Flaubert şi care a făcut şcoală la timpul său, n-ar mai fi apărut? Răspunsul este categoric negativ.*

Întîmplării nu-i putem acorda decît rolul cu totul secundar pe care îl are. Este neîndoios că oricare ar fi amănuntele concrete, romanul nu şi-ar fi schimbat sensul evoluţiei ci tot spre realism şi apoi prin deviere spre naturalism s-ar fi îndreptat.

Aceasta era direcţia determinată de dezvoltarea social-istorică. După 1848 burghezia pierde orice elan revoluţionar. Aspiraţiile ei revoluţionare, care-i făcuseră din masele populare un aliat în timpul revoluţiilor precedente, rămîn doar o amintire. Iese acum la iveală tendinţa principală a burgheziei, tendinţa meschină dar aprigă a individului către bunurile vieţii întruchipate în avuţie, putere politică şi voluptate. Esenţa ei de clasă nu mai poate fi mascată îndeajuns. Arivismul burghezului se drapează cu neruşinare în învechite formule liberale care nu mai ascund nimic, venind în contradicţie violentă cu practica cotidiană. Literatura cultivată cu precădere de burghezie este o literatură de evaziune. Vîna revoluţionară a romantismului este secată spre 1856, pe de o parte ; pe de altă parte dezvoltarea ştiinţelor îndreaptă spiritele spre studierea realităţii.

Literatura va urma şi ea această cale. Stendhal şi Balzac se osteniseră cîndva să închege formula realismului critic francez dar acum se simţea nevoia unei înnoiri în această direcţie. Cei care se credeau chemaţi să-l moştenească pe Balzac se arătaseră nedemni de moştenire. Flaubert a făcut ca realismul critic să profite de pe urma experienţei romantice atît în privinţa culorilor şi formei naturii exterioare, cît şi în aceea a pătrunderii în adîncimile sufletului omenesc. Tehnica savantă a execuţiei şi alegerea minuţioasă a cuvintelor sînt contribuţiile celei de-a doua generaţii romantice (Théophile Gautier) la restaurarea, reanimarea şi completarea realismului întreprinse de Flaubert. Marea lui inovaţie este însă doctrina impersonalităţii în artă,[1] *o metodă de reprezentare a realului cît mai obiectiv, garantînd reducerea la minimum a erorilor de natură afectivă. Dacă el a reuşit prin aplicarea acestei formule să dea opere realiste de mare valoare şi de o înaltă ţinută artistică, naturaliştii, prin exagerarea princi-*

---

[1] Vezi corespondenţa lui Flaubert, foarte bogat izvor de informaţii cu privire la scriitor şi opera lui, precum şi cu privire la teoriile sale literare.

piilor estetice preconizate de Flaubert, au ajuns să deformeze realitatea, prezentînd-o cu totul superficial și fragmentat. Și aceasta în numele realismului, cerînd includerea în sfera literaturii a întregii realități. Rezultatul a fost însă paradoxal: falsificarea ei. Redînd ca esențiale unele aspecte întîmplătoare, naturaliștii au restrîns atît de mult sectorul de viață îmbrățișat încît relațiile sociale au rămas în afara romanului. Printre eroii lor preferați se pot găsi, de exemplu, declasați, dezechilibrați mintal — o întreagă varietate de cazuri patologice, care în fond nu prezintă nici un interes pentru literatură. Cu studierea lor se ocupă științele de strictă specialitate.

Naturalismul este de esență burgheză, retrogradă, deoarece el împiedică cunoașterea vieții sociale și prin aceasta frînează dezvoltarea ei. De aceea burghezia l-a cultivat cu grijă și l-a „perfecționat". Exagerările naturaliste au atins în literatura apuseană din zilele noastre culmi greu de imaginat. Dar cît de străin este Flaubert de acest soi de literatură o dovedește faptul că el rămîne, pînă în zilele noastre, marele dascăl al celor mai buni realiști din Franța și din lumea întreagă. Gorki considera obligatorie, alături de altele, studierea de către tinerii scriitori a operei lui Flaubert.

Pentru Flaubert impersonalitatea în artă n-a însemnat în nici un fel fuga din fața realităților sociale. Dimpotrivă el a înțeles și a redat cu vigoare reaua alcătuire a lumii, viciile oamenilor, durerile sau credințele lor deșarte, prostia lor, precum și vrednicia, bunul-simț ori inteligența acestora, acolo unde le-a întîlnit.

Și numai dorința de a le prezenta cît mai exact l-a îndemnat să desăvîrșească o nouă metodă de creație. Primul moment al creației sale este așadar acela al cristalizării conținutului, efortul selectării datelor culese din realitate. Or, am văzut că naturaliștii ignorează, conștient sau nu, tocmai acest moment determinant în creație, înregistrînd mecanic aspectele minore, lipsite de semnificație, ale realității, oprindu-se la suprafața fenomenelor

— muncă pe care ar putea s-o îndeplinească orice aparat de fotografiat.

Dar să vedem în continuare drumul creației după metoda lui Flaubert.

Prima regulă a acestei metode este aceea că scriitorul trebuie să reprezinte realul fără a interveni cu explicații personale, cu expunerea propriilor sentimente care să solicite direct simpatia sau mila cititorului. Pentru aceasta scriitorul e nevoit să traducă sistematic sentimentele în senzații, gîndurile în imagini. Estetica lui Flaubert este carteziană, clasică — impersonalitatea preconizată de el asemănîndu-se mult cu dominarea rațiunii despre care se vorbea în secolul al XVII-lea. Flaubert n-a avut însă niciodată naivitatea să creadă că arta impersonală ar fi absolută, că scriitorul ar putea să nu se facă simțit în nici un fel în opera sa. În Doamna Bovary *de exemplu îl putem descoperi ușor pe scriitorul disimulat. Felul cum se leagă și se rezolvă faptele, felul cum vorbește un personaj vădindu-și, să zicem, prostia sau răutatea — toate acestea ni-l dau pe față pe autor.* Doamna Bovary *este o aplicare a principiilor sale estetice înnoitoare, și fără ideile enunțate cu ocazia publicării acestui roman în articolele critice favorabile sau ostile, scriitorii care au publicat ulterior n-ar fi creat în felul în care au făcut-o. Nu ni-l putem explica, de exemplu, pe Maupassant decît prin Flaubert.* Doamna Bovary *nu a fost un fenomen izolat ci a apărut cam în același timp cu alte opere realiste. Ea a rămas însă romanul-tip pentru că a fost net superioară celorlalte producții contemporane și e de crezut că în lipsa acesteia curba realismului critic ar fi fost mai puțin armonioasă.*

Istoria Doamnei Bovary *începe să curgă în realitate din 1848, adică din acea noapte cînd* Ispitirea sfîntului Anton *a fost condamnată fără cruțare de tribunalul Du Camp-Bouilhet. Doi ani aveau să mai treacă însă pînă la începerea redactării romanului. Flaubert a purtat cu sine subiectul prin Orient, unde a între-*

prins între 1849 şi 1851 o mare călătorie, iar numele eroinei — Emma Bovary — el l-a găsit în Egipt, chiar în clipa cînd ajungea la cea de a doua cataractă a Nilului. Doamna Bovary *s-a elaborat deosebit de greu, între septembrie 1851 şi aprilie 1856 — în decurs de cinci ani de muncă istovitoare. Flaubert a fost un adevărat martir al literaturii ; el s-a chinuit greu în faţa frazelor timp de peste douăzeci de ani şi a murit în plin efort creator.*

Viaţa sa a fost în întregime închinată artei. Biografii lui Flaubert au constatat într-un glas că singurele întîmplări deosebite din viaţa scriitorului sînt în legătură strînsă cu operele sale. Treizeci şi patru din cei cincizeci şi opt de ani trăiţi el i-a petrecut la mica sa proprietate de la Croisset, lîngă Rouen. El nu se va dezlipi de la masa de lucru decît în două rînduri, şi mai degrabă tîrît de Maxime Du Camp, decît prin pornire proprie : întîi pe malurile Loarei şi în Bretania, a doua oară în Orient, într-o călătorie de optsprezece luni, prin Malta, Egipt, Siria şi Palestina, apoi prin Constantinopol, Atena şi o parte din Grecia. După aceasta era mişcării e închisă pentru Flaubert. El va duce de acum înainte o viaţă de călugăr laic, izolat şi, de aceea, puţin cam sălbatic. Cu greu îşi permite în 1858 un scurt voiaj în nordul Africii, pentru a verifica topografia cetăţii Carthagina pe care avea s-o înfăţişeze în romanul Salammbô.

Chiar dacă în această perioadă s-a deplasat uneori pînă la Rouen, a făcut-o numai cînd treburile îl chemau neapărat şi n-a lipsit mai mult de o zi. Tot neînsemnate ca durată, şi rare, au fost călătoriile sale la Paris, unde îşi rezervase pentru orice eventualitate un mic apartament. Acolo se duceau discuţii aprige, la care luau parte, între alţii, Sainte-Beuve şi Théophile Gautier, iar mai tîrziu fraţii Goncourt, Maupassant, Alphonse Daudet şi Émile Zola. Tot acolo l-a primit şi pe scriitorul rus Turgheniev.

Adevăratele evenimente ale vieţii sale au fost însă plămădirea şi publicarea următoarelor opere : Doamna Bovary, Salammbô,

Educaţia sentimentală, Ispitirea sfîntului Anton, Trei povestiri *şi* Bouvard şi Pécuchet — *aceasta din urmă neterminată.*

Înclinarea către literatură s-a manifestat la Gustave Flaubert foarte de timpuriu: la nouă ani el juca împreună cu prietenii de aceeaşi vîrstă piese de teatru pe care le compunea singur.

O serie de împrejurări i-au determinat într-un sens anumit formarea caracterului. Născut la 12 decembrie 1821, ca fiu al doctorului Flaubert, chirurg-şef al spitalului din Rouen, Gustave nu părăseşte localitatea pînă la optsprezece ani. Mediul medical îi dezvoltă spiritul de observaţie, îl familiarizează cu analiza ştiinţifică. De aceea nu o dată comentatorii Doamnei Bovary, *începînd cu Sainte-Beuve, se vor referi la acest climat al copilăriei şi adolescenţei scriitorului.*

După atmosfera tristă din spital, Flaubert va cunoaşte alta — crudă, deprimantă, apăsătoare — la liceul din Rouen. Acolo *va căpăta un sentiment de inferioritate şi chiar un timpuriu dezgust de viaţă. Singurătatea şi izolarea în care se complace dezvoltă în el tendinţa spre visare, o puternică viaţă interioară. Încă din anii de şcoală se precizau atitudinea lui de nemulţumit, revolta şi ura împotriva unui mediu brutal şi stupid de care se ciocnea incontinuu.*

De o frumuseţe impunătoare, ca adolescent Gustave Flaubert reproducea tipul de normand: înalt, bine clădit, cu trăsături accentuate, nasul puternic, ochii albaştri şi părul blond. Era atît de frumos, încît entuziasma: într-o seară, la teatru, el şi sora lui au fost obiectul unei manifestaţii spontane de simpatie. Dar în ciuda avantajelor fizice, a tinereţii, a banilor de care nu duce lipsă, el nu cunoaşte decît gustul de cenuşă, amărăciune, şi nu arată decît o superbă indiferenţă pentru tot ce-l înconjoară. Era, fără îndoială, şi o oarecare doză de afectare în melancolia lui Flaubert, dar în mare măsură, aceasta era reală. Am văzut cum brutalitatea celor din jur i-a umbrit tinereţea. Să adăugăm că pe acest fond sufletesc întunecat se grefase puternic durerea unei

iubiri fără speranță: la șaisprezece ani Flaubert se îndrăgostise pînă la pasiune de o femeie de douăzeci și opt, măritată, și avea să sufere în tăcere, ani în șir, fără a-și mărturisi sentimentele. Cu această stare de spirit se duce la Paris în 1840 să studieze dreptul. Se plictisește nemaipomenit de mult, detestă distracțiile obișnuite ale studenților de pe-atunci, stă singur zile întregi întins în pat, fumează peste măsură, visează, devine sumbru. Rămîne la Paris pînă în 1846. Între timp cunoaște, la sculptorul Pradier, pe care-l vizita, pe Victor Hugo și pe Louise Colet, viitoarea lui prietenă și iubită. Dar moartea tatălui și a sorei sale îl determină, de altfel fără părere de rău, să părăsească Parisul și să trăiască la Croisset. La această claustrare îl silea în bună măsură și boala nervoasă de care suferea de cîțiva ani.

Flaubert se consacră acum definitiv activității literare, citind, comentîndu-și lecturile, scriind prietenilor, făcînd proiecte de lucrări și redactînd chiar o primă versiune din Ispitirea sfîntului Anton. *Pînă la 8 mai 1880, cînd moare în urma unui atac de apoplexie, existența lui Flaubert s-a desfășurat în jurul lucrărilor pe care le-am amintit mai sus.*

Cazul său este legendar. Veghea atît de tîrziu noaptea încît lampa lui servea drept punct de reper pentru marinarii care navigau pe Sena. Nici un alt scriitor, cu excepția, poate, a lui Balzac, nu s-a trudit atît pentru arta sa. Flaubert împingea pînă la marginile posibile exigența față de perfecțiunea stilului. Își impunea constrîngeri deosebit de grele, uneori chiar inutile, cum ar fi aceea de a nu întrebuința același cuvînt de două ori pe o pagină. Dar el voia mai ales ca proza lui să fie plină de armonie, să aibă un ritm ascuns, pe care cititorul să nu-l simtă, și care totuși să fie prezent în toate frazele. Pentru el nu existau sinonime și adesea petrecea ore întregi în căutarea termenului exact. Lucra, de obicei, pe faze distincte: juxtapunerea cuvintelor alese fără a ține seamă de construcția gramaticală, apoi construirea frazelor cu aceste elemente și, în fine, proba fonetică,

cititul. Rar i se întîmpla să fie satisfăcut de forma frazelor sale. Suferea necontenite descurajări și desperări și numai o voință neobișnuită îl întorcea la masa de lucru. Mereu își „dărîma“ frazele — cuvîntul e al său — schimba construcția paragrafelor, refăcea capitolele. Discursul cuprins în fragmentul consacrat serbării agricole din Doamna Bovary *a fost refăcut de șapte ori iar descrierea orașului Rouen cunoaște cinci redactări.*

Pentru strădaniile lui, Doamna Bovary *avea să-l încununeze pe autor cu gloria cea mai neașteptată și mai completă cu care s-a putut mîndri cîndva un scriitor.*

E drept însă că drumul către glorie a trecut pentru Flaubert numai la un pas de închisoare, el fiind chemat mai întîi în fața tribunalului corecțional să dea socoteală pentru „Ultragiu adus moralei publice și religioase și bunelor moravuri, delicte prevăzute de articolele 1 și 2 din legea din 17 mai 1819 și 59 și 60 din Codul Penal“.[1]

Iată faptele: în mai 1856 manuscrisul romanului este trimis spre publicare la redacția periodicului Revue de Paris. *După o întîrziere de cîteva luni, revista începe în cele din urmă să publice unele fragmente din roman. Numaidecît opera face senzație, trezește simpatie și ură. Redacția revistei primește scrisori de protest din partea unor cititori pudibonzi și chiar amenințări cu darea în judecată. Pe de altă parte, mai toți confrații întru artă îi trimit scrisori de simpatie și admirație. După unele ezitări, procurorul general imperial dispune chemarea în fața tribunalului a lui Flaubert, a lui Laurent-Pichat, directorul revistei, și a tipografului A. Pillet. Flaubert își încredințează soarta avocatului Sénard, fost ministru de Interne, o personalitate politică de seamă și un avocat de talent care, la optzeci și doi de ani, stîrnea încă admirație prin pledoariile sale. Flaubert și Sénard au încercat să evite procesul, dar, cînd totul*

[1] René Dumesnil, op. cit., pg. 71.

părea gata să se rezolve, urmăririle au fost reluate. Indignat de această veste, Flaubert e hotărît să nu se lase înfrînt. Iată un fragment dintr-o scrisoare adresată fratelui său cu această ocazie: „Şi n-o să mi se închidă gura nicidecum. Voi munci ca şi în trecut, adică cu tot atîta conştiinţă şi independenţă. Am să le trîntesc eu nişte romane! şi încă din cele adevărate. Am făcut studii frumoase, notele mele sînt gata luate; numai că pentru publicare voi aştepta să strălucească vremuri mai frumoase deasupra Parnasului." [1]

În ziua procesului, cea de-a 6-a Cameră corecţională era plină cu un public neobişnuit, format în mare parte din oameni de litere, prieteni ai lui Flaubert şi ai revistei, precum şi simpli curioşi. Se făcuse mult zgomot pe seama talentului tînărului magistrat Pinard, acuzatorul, dar totul s-a dovedit o exagerare. Pinard ceruse în concluzii ca tribunalul să se arate moderat faţă de Pichat şi Pillet, dar să fie necruţător cu Flaubert, principalul vinovat. A urmat riposta lui Sénard, moderată în formă dar tăioasă în ceea ce priveşte conţinutul.

Flaubert nu a fost condamnat de tribunal. Dar scandalul produs de proces i-a lăsat mare amărăciune în suflet şi i-a mărit ura faţă de realităţile burgheze. Achitat cu rezerve de tribunal, Flaubert este condamnat fără cruţare de o parte a criticii literare „ca otrăvitor al moravurilor".

Văzută prin prizma istoriei, această atitudine, care izvora direct din interesele de clasă ale burgheziei, se explică prin aceea că romanul lui Flaubert deschidea ochii cititorilor asupra esenţei realităţilor sociale din acea vreme. Întîmplările povestite în roman se petrec în timpul domniei regelui burghez Ludovic-Filip, instalat la cîrma ţării în 1830 — epocă de dominaţie a marii finanţe care îşi trimite reprezentanţii în guvern.

---

[1] René Dumesnil, op. cit., pg. 79.

Dar romanul e scris după revoluţia din 1848 şi după lovitura de stat din 1851, care urcase pe tronul Franţei un aventurier, în persoana lui Napoleon al III-lea, deci după o experienţă istorică bogată, care i-a permis lui Flaubert să aprecieze sensul evenimentelor şi să dea o operă de mare actualitate istorică.

Dacă în timpul domniei lui Ludovic-Filip burghezia liberală se afla în opoziţie, revoluţia din 1848 o aduce la putere. De acum înainte atitudinea ei revoluţionară va fi într-o continuă descreştere. Ea se întîlneşte cu iezuiţii şi legitimiştii pe aceeaşi platformă politică, duşmanii de moarte din trecut devenind astfel aliaţii ei. Pentru apărarea intereselor ei particulare, ea sacrifică orice interes politic general, renunţă la bruma de idealuri democratice pe care le avea, se lasă modelată fără a schiţa măcar un gest potrivnic. Iar cînd Napoleon al III-lea se instalează pe tronul Franţei, burghezia liberală se prosternează la picioarele lui.

Există în Doamna Bovary *o scenă plină de tîlc în care Flaubert dezvăluie tocmai această realitate istorică a pactizării liberalismului cu reacţiunea făţişă. După moartea Emmei, farmacistul Homais şi preotul Bournisien o priveghează împreună. Între ei se angajează însă o dispută violentă cu privire la religie, Homais atacînd vehement, în numele raţiunii şi al ştiinţei, practicile religioase şi superstiţiile. Arsenalul de idei al iluminismului îi furnizează argumente spiţerului-filozof şi discuţia devine foarte aprigă. Neînţelegerea lor pare ireductibilă. În finalul scenei îi vedem însă pe cei doi adversari stînd la masă prietenoşi, ciocnind veseli cîte un păhărel de rachiu, ca şi cum nimic nu s-ar fi petrecut între ei ; iar preotul rosteşte, bătîndu-l pe umăr pe farmacist :*

— Pînă la urmă o să ne înţelegem !

Cele două personaje — apostolul voltairianismului şi apostolul creştinismului — sînt reprezentative fiecare pentru un grup so-

cial. Împăcarea lor are valoare simbolică. Flaubert arată astfel contemporanilor săi că pe plan practic înțelegerea între burghezia liberală și partidul ordinii era un fapt împlinit, ideile democratice ale secolului al XVIII-lea servind doar la mascarea acestei realități. În domnul Homais s-au recunoscut toți acei care se foloseau de locurile comune ale filozofiei iluministe pentru a-și ascunde poftele de parvenire. Homais aspiră la bunăstarea materială și la glorie și reușește să și le asigure fără a ține seamă de calitatea morală a mijloacelor întrebuințate: el pozează în apărător al unor interese sociale superioare, își defăimează cu abilitate concurenții, se vinde aducînd în secret mari servicii autorităților și adresează o petiție suveranului, cerșind o decorație.

Îmbogățirea personală este realizată și de odiosul speculant Lheureux, slugarnic și binevoitor cît timp întinde curse victimei sale, dar insensibil la plînsetele acesteia după ce și-a atins scopul. El simte chiar o plăcere sadică să-și bată joc de Emma, pe care o ruinase, și cuvintele lui vulgare, brutale și cinice ne spun că avem de-a face în persoana lui cu o adevărată fiară.

Dar nici Rodolphe Boulanger și nici Léon Dupuis nu se bucură de simpatia cititorului. Firea lor ordinară iese la iveală mai ales atunci cînd Emma le cere, pe rînd, s-o salveze din ghearele lui Lheureux. Rodolphe e un senzual, care o dată satisfăcut rupe cu cinism legătura ce se dovedea plină de riscuri, neînțelegînd să-și părăsească proprietatea spre a fugi cu amanta sa undeva în țările Sudului însorit. Léon Dupuis o iubește pe Emma. Structura lor sufletească e asemănătoare, gusturile și ideile lor coincid. El va suferi însă influența vieții pariziene, va dobîndi o oarecare experiență în chestiunile amoroase și va învăța să fie prudent. E un om slab, nu poate să respingă direct, sub un pretext oarecare, cererea de bani a amantei sale, așa cum făcuse Rodolphe, ci recurge la o minciună pentru a scăpa

de ea. Emma îşi dă brusc seama de adevăr. Salvarea ei nu poate veni de nicăieri. Prostia paternă a preotului Bournisien, mărginit şi lipsit de orice pricepere în mînuirea sufletelor din parohia sa, e un zid de care se loveşte tentativa ei de a cere ajutor moral. Bunătatea lui Charles Bovary, pe care-l dispreţuieşte, îi apare ca jignitoare şi ea îndepărtează ideea de a o solicita. Încolţită din toate părţile de răutate, prostie şi vulgaritate, Emma evadează în moarte.

Toate aceste personaje, exemplare din lumea burgheză, sînt individualizate cu o forţă admirabilă. Precisă ca o fişă de diagnostic, cartea redă aspectele urîte ale vieţii burgheze şi conţine, implicit, o condamnare a ei. Nimic de mirare că în perioada celui de-al doilea imperiu, cînd reacţiunea politică era atît de înverşunată, Flaubert a fost atacat cu violenţă. Peste cîteva luni Baudelaire avea să fie condamnat de tribunal sub acuzaţii similare. Flaubert se putea deci socoti norocos. În 18 Brumar al lui Ludovic Bonaparte, *Marx menţionează ca pe un fenomen istoric caracteristic pentru această perioadă numeroasele condamnări, de o asprime nemaipomenită, la care erau supuşi ziariştii şi scriitorii de către tribunalele vremii, în numele moralei, religiei şi ordinii. Procesele acestea erau de fapt tot atîtea eforturi ale clasei dominante de a-şi păstra întreagă faţada morală. „Dărîmător de faţade" îi plăcea lui Flaubert să fie numit — şi aceasta arăta cît de conştient era scriitorul de eficacitatea operei sale, ca şi de misiunea socială a artei în general.*

Criticii burghezi au încercat în diverse chipuri să atenueze concluziile la care ducea Doamna Bovary. *Unii au declarat că autorul este un mizantrop, că denaturează firea omenească şi că propagă o concepţie pesimistă asupra vieţii. Se nega astfel în întregime adevărul conţinutului cărţii, acesta fiind prezentat drept o plăsmuire răutăcioasă, în limitele verosimilului, dar fără corespondent real. Alţii, oprindu-se la personajul Homais, au arătat că în el trebuie văzută întruchiparea eternei prostii şi*

josnicii omeneşti, adică îl ridicau la rangul de „tip general uman“, răpindu-i astfel conţinutul istoric concret, atît de net marcat de autor. Toţi se plîngeau de impresia apăsătoare pe care o lasă cartea. Într-adevăr în Doamna Bovary *nu se prezintă fapte de natură să-l consoleze sau să-l înveselească pe cititor. Flaubert nu vedea nicăieri asemenea lucruri. Viitorul nu se contura atunci mai frumos decît prezentul. Reacţiunea îngrădea rînd pe rînd cuceririle democratice cîştigate odinioară pe baricade. Cluburile şi asociaţiile politice sînt desfiinţate, jurnalele democratice interzise, învăţămîntul subordonat bisericii şi, în fine, votul universal abolit. Democraţia mic-burgheză adoptă însă o atitudine nepăsătoare, se mărgineşte la acţiuni legale.* [1] *Unirea cu mica burghezie, încheiată de conducătorii proletariatului în 1849, i-a fost profund dăunătoare acestuia. Ideologia şovăitoare a aliatului său, care predica armonia socială, îl va dezarma şi-l va ţine departe de viaţa politică pînă la Comuna din Paris. Ca document istoric al epocii de trecere de la o perioadă revoluţionară la alta (1848—1871),* Doamna Bovary *nu putea avea, prin urmare, un conţinut trandafiriu. Nefiind în stare să întrevadă în clasa muncitoare pe exponenţii viitorului, Flaubert nu găseşte soluţii. Iar cea pe care o adoptă, a spectatorului sceptic, a contribuit din plin la atmosfera sumbră a cărţii.*

S-a vorbit mult şi despre lipsa oricărui sentiment omenesc din roman şi acest lucru a fost folosit ca un argument împotriva lui Flaubert, acuzat de uscăciune sufletească. Dar afirmaţia aceasta este falsă. Simţămintele frumoase din partea autorului sînt mereu prezente, chiar dacă el nu le mărturiseşte făţiş. Să amintim simpatia deplină şi deschisă pe care o arată Flaubert pentru personaje ca bătrîna servitoare Cathérine Leroux sau doctorul Larivière, în care se zice că ar fi întruchipat trăsăturile propriului său tată, medic şi el. Dar şi faţă de Emma, căzută în

---

[1] Vezi K. Marx : *18 Brumar al lui Ludovic Bonaparte.*

plasa amăgirilor romantice şi suferind influenţa nefastă a mediului filistin în care evoluase, ghicim nu numai condamnarea aspră a falsităţii şi egoismului, ci şi profunda milă a autorului. De altfel, Flaubert îşi arată direct simpatia faţă de eroină într-una din scrisorile sale. Emma Bovary reprezintă spiritul de protest, nemulţumirea faţă de urîciunea mediului în care este silită să trăiască. Romantică prin educaţie, Emma imaginează o altă lume, fixîndu-se în cele din urmă la idealul de viaţă pariziană, cu teatre şi operă, cu saloane fastuoase şi cavaleri eleganţi. Visul ei se arată fad şi vulgar dar el rămîne totuşi un act de protest împotriva meschinăriei vieţii din mica localitate unde trăia. Ironia lui Flaubert nu o va cruţa însă pe Emma ; romanul este în esenţă o operă de negaţie. Gestul romantic de protest nu se mai rezolvă ca în trecut prin acţiune pe plan social, ci se reduce acum la visare searbădă. Burghezia va cultiva acest soi de romantism, el abătînd atenţia de la acţiunea practică. Mica burghezie va cădea în acest laţ şi nu întîmplător Emma Bovary este o reprezentantă a acesteia. Flaubert ataca aşadar acel romantism care nu mai însemna elan ci se transformase în amăgire. Individul educat în acest spirit romantic este inapt pentru viaţă, nepractic şi ridicol şi el eşuează cu necesitate într-o lume în care se afirmă Homais şi Lheureux.

Flaubert a mers întotdeauna la esenţa realităţilor şi a dovedit o remarcabilă agerime a ochiului. El a arătat, aşa cum nimeni pînă la el nu o făcuse, că morala burgheză e un fard ieftin, că doctrinele politice contradictorii profesate de reprezentanţii acestei clase nu sînt decît vorbărie goală, toţi fiind gata oricînd pentru orice compromis, pentru aclamarea oricărei guvernări, cu condiţia salvgardării prosperităţii şi liniştii proprietarilor.

Burghezia, al cărei portret moral apărea trasat cu o rară vigoare, nu avea de loc motive să se simtă flatată şi am văzut cît de violent a reacţionat pentru a se apăra. Flaubert, situîn-

du-se fără rezerve de partea nemulțumiților, a contribuit direct, prin opera sa, la închegarea ideii despre necesitatea unei transformări sociale. Fondul lui cinstit, curajul pe care l-a arătat atunci cînd a făcut prima incizie în masca frumoasă a unei lumi hîde ni-l fac apropiat și iubit.

AURELIAN TĂNASE

PARTEA ÎNTÎI

I

Eram în sala de meditaţie cînd intră directorul urmat de un elev *nou,* îmbrăcat orăşeneşte, şi de un băiat de serviciu, care ducea un pupitru din cele mari. Cei care dormeau se treziră, sărind cu toţii în picioare, ca şi cum ar fi fost surprinşi scriindu-şi lecţia.

Directorul ne făcu semn să stăm jos ; apoi, întorcîndu-se spre pedagog :

— Domnule Roger, îi spuse el încet, uite un elev pe care ţi-l dau în grijă, intră într-a cincea. Dacă va învăţa bine şi va avea o purtare bună, va trece la *cei mari,* unde s-ar cuveni să fie după vîrsta lui.

Rămas în colţ, după uşă, unde de abia se zărea, *noul-venit* era un flăcău de la ţară, de vreo cincisprezece ani, şi mai înalt decît oricare dintre noi. Avea părul tăiat drept pe frunte, ca un ţîrcovnic de la ţară, un aer de băiat cuminte şi foarte fîstîcit. Cu toate că nu era prea lat în spete, surtucul de postav verde cu nasturi negri îl strîngea pesemne pe la subsuori şi lăsa să se vadă prin deschizătura răsfrîntă a mînecii nişte încheieturi roşii, deprinse să fie goale. Pulpele lui, în ciorapi albaştri, ieşeau din nişte pantaloni gălbui, stru-

niţi prea tare de bretele. Era încălţat cu nişte bocanci grei, prost văcsuiţi, cu tălpile ţintuite.

Elevii începură să spună lecţiile. Noul-venit era numai urechi, atent ca la predică, fără a îndrăzni să stea picior peste picior, ori să se rezeme într-un cot, şi, la ora două cînd sună clopoţelul, pedagogul fu nevoit să-i atragă atenţia că trebuie să se încoloneze şi el cu noi.

Cînd intram în clasă, aveam obiceiul să ne aruncăm şepcile pe jos, să nu ne încurce, ca să putem avea mîinile libere ; trebuia să le facem vînt sub bancă, de cum treceam pragul, aşa fel încît să se izbească de perete şi să ridice o prăfărie grozavă ; aşa era *moda.*

Dar, fie că el nu prinsese mişcarea, fie că nu cutezase să facă la fel, noi terminaserăm rugăciunea, şi *noul-venit* tot îşi mai ţinea şapca pe genunchi.

Ceea ce punea el pe cap era ceva de-o arhitectură foarte amestecată ; semăna şi a căciulă, şi a şapcă, şi a pălărie rotundă, şi a caschetă de vidră, şi a scufie de bumbac ; într-un cuvînt, unul din acele sărmane lucruri a căror mută urîţenie este tot aşa de profund expresivă ca faţa unui imbecil. Ovală şi umflată de balene, ea începea cu trei caltaboşi rotunzi ; pe urmă, despărţite de o fîşie roşie, alternau romburi de catifea cu romburi de blană de iepure ; venea apoi un fel de sac ce se termina cu un poligon cartonat, care-avea deasupra o broderie complicată de şnururi de unde atîrna, la capătul unui şiret lung şi din cale-afară de subţire, o mică împletitură de fire de aur, în chip de ghindă. Şapca era nou-nouţă ; îi mai lucea cozorocul.

— Scoală-te, îi zise profesorul.

Cînd se sculă, şapca-i căzu. Toată clasa pufni în rîs. Se aplecă s-o ridice. Cel de-alături i-o dădu jos cu cotul, şi el o mai culese o dată.

— Dar descotoroseşte-te odată de şapca ceea, îi spuse profesorul, care era un om de duh.

Elevii pufniră aşa de tare în rîs, încît bietul băiat se fîstîci de nu mai ştia dacă trebuie să-şi ţie şapca în mînă, s-o lase jos, sau să şi-o pună în cap. Se aşeză iar şi şi-o puse pe genunchi.

— Scoală-te, reluă profesorul, şi spune-mi cum te cheamă.

Noul-venit îngăimă bolborosind un nume nedesluşit.

— Mai spune o dată !

Se auzi iarăşi aceeaşi bolboroseală acoperită de hărmălaia clasei.

— Mai tare, strigă profesorul, mai tare !

Noul-venit, luînd atunci o hotărîre desperată, deschise o gură neînchipuit de mare şi răcni din toate puterile, ca şi cum ar fi vrut să strige pe cineva :

— *Charbovari.*

Izbucni deodată un tărăboi *crescendo* cu ţipete ascuţite ; băieţii urlau, lătrau, băteau din picioare şi strigau într-una : *„Charbovari ! Charbovari !“* Urmară apoi, tunînd, sunete răzleţe, ce se potoleau cu mare greutate, ca să înceapă uneori dintr-o dată în cîte-un rînd de bănci, unde mai răbufnea ici şi colo cîte-un rîs înfundat, ca o petardă prost stinsă.

Totuşi, sub ploaia de pedepse, ordinea se restabili în clasă, încetul cu încetul, şi profesorul, izbutind să prindă numele de Charles Bovary, după ce-l puse să i-l dicteze, să-l silabisească şi să-l recitească, porunci imediat nenorocitului să se ducă pe banca leneşilor, lîngă catedră. El dădu să se mişte, dar, înainte de a pleca, se codi.

— Ce cauţi ? îl întrebă profesorul.

— Şap... începu sfios *noul-venit*, privind îngrijorat împrejur.

— Toată clasa să copieze cinci sute de versuri! strigă profesorul furios, oprind ca un *Quos ego* [1] o nouă vijelie. Linişte! continuă el indignat, ştergîndu-şi fruntea cu o batistă pe care şi-o scoase din tocă. Iar dumneata, *cel nou*, ai să-mi copiezi de douăzeci de ori verbul *ridiculus sum* [2]. Apoi, cu o voce mai blîndă:

— Ai să-ţi găseşti şapca; nu ţi-a furat-o nimeni!

Totul intră în calmul obişnuit. Capetele se plecară pe caiete, şi *noul-venit* stătu, vreme de două ore, într-o cuminţenie exemplară, cu toate că mai primea din cînd în cînd cîte un cocoloş de hîrtie zvîrlit din vîrful peniţei, care îl împroşca pe faţă. Dar el se ştergea cu mîna şi sta neclintit, cu ochii în pămînt.

Seara, în sala de meditaţie, îşi scoase mînecuţele din pupitru, îşi aşeză lucruşoarele şi îşi linie cu grijă colile de hîrtie. Lucra sîrguincios, căutînd cu multă trudă toate cuvintele în dicţionar. Fără îndoială că, numai datorită acestei bunăvoinţe de care dădu dovadă, nu ajunse să fie dat într-o clasă inferioară; căci, dacă ştia destul de binişor regulile gramaticale, nu ştia să dea frazelor o întorsătură aleasă. Primele lecţii de latină le luase cu preotul din sat, fiindcă părinţii lui, din economie, nu-l trimiseseră la liceu decît tîrziu de tot.

Tatăl lui, domnul Charles-Denis-Bartholomé Bovary, fost subchirurg militar, compromis, prin anul 1812, în nişte afaceri cu recrutarea şi silit în acea vreme să-şi dea demisia, profitase atunci de farmecele sale personale ca să puie mîna la repezeală pe o dotă de şaizeci de mii de franci pe care o aducea fata unui negustor de tricotaje, ce se îndrăgostise de înfăţişarea lui. Chipeş, palavragiu, ştiind să bată din pinteni, purtînd fa-

---

[1] Cuvinte ameninţătoare pronunţate de Neptun (*Eneida*, I, 135) împotriva vînturilor dezlănţuite, şi care exprimau, în gura unui zeu, mînia (n. r.).

[2] Sînt ridicol (în latină în original) (n.r.).

voriți care făceau una cu mustățile, totdeauna cu degetele pline de inele și îmbrăcat în culori bătătoare la ochi, avea o înfățișare de filfizon, și ușurința de vorbire a unui comis-voiajor. O dată însurat, trăi doi-trei ani din zestrea soției sale, mîncînd bine, sculîndu-se tîrziu, trăgînd numai din pipe mari de porțelan, și întorcîndu-se seara acasă numai după spectacol și după ce cutreierase cafenelele. Socru-său muri fără să lase mare lucru ; indignat, se avîntă *în industrie*, pierdu ceva bani, apoi se retrase la țară, unde voi *să exploateze singur* o moșie. Dar, cum nu se pricepea mai mult în agricultură decît în stambă — lua caii la călărie în loc să-i trimită la arat, își bea cidrul pus la sticle în loc să-l vîndă, își mînca cele mai frumoase păsări din curte și-și ungea cizmele de vînătoare cu slănină de porc — ajunse repede să-și dea seama că e mai bine să se lase de orice afaceri.

Cu două sute de franci pe an, luă cu chirie într-un sat, la hotarul dintre ținuturile Caux și Picardia, un fel de locuință jumătate fermă, jumătate conac și, amărît, ros de regrete, blestemînd cerul, pornit împotriva tuturor, se închise acolo, de la vîrsta de patruzeci și cinci de ani, scîrbit de oameni, după cum spunea, și hotărît să trăiască liniștit.

Nevastă-sa fusese odinioară nebună după el, îl iubise suferind mii de umilințe, ceea ce îl îndepărtase și mai mult de dînsa. Zglobie altădată, expansivă și drăgăstoasă, devenise cu vîrsta (așa cum se întîmplă cu vinul răsuflat care se oțetește) greu de suportat, arțăgoasă și nervoasă. La început suferise atît de mult, fără să se plîngă, cînd îl vedea ținîndu-se de toate tîrfele satului și întorcîndu-se seara acasă din toate speluncile, scîrbit și duhnind a băutură ! Mai tîrziu, mîndria ei se revoltă. Atunci tăcu, înghițindu-și mînia cu un stoicism mut pe care-l păstră pînă la moarte. Era

mereu pe drumuri, după afaceri. Alerga pe la avocaţi, la preşedintele tribunalului, ţinea evidenţa poliţelor, obţinea amînări ; iar acasă călca, cosea, spăla, supraveghea lucrătorii, îi plătea, în timp ce, fără să se sinchisească de nimic, domnul, mereu toropit de-o somnolenţă îmbufnată din care nu se trezea decît pentru a-i spune lucruri neplăcute, sta şi fuma la gura sobei, scuipînd în cenuşă.

Cînd avură un copil, trebuiră să-l dea la o doică. Adus acasă, plodul fu răsfăţat ca un prinţ. Maică-sa îl îndopa cu dulceţuri ; taică-său îl lăsa să alerge desculţ, şi, ca să facă pe filozoful, spunea chiar că ar putea foarte bine să meargă gol de tot, ca puii animalelor. Potrivnic înclinaţiunilor materne, avea în cap un anume ideal viril despre copilărie, după care încerca să-şi educe feciorul, voind să fie crescut cu asprime, după moda spartană, ca să ajungă voinic. Îl trimitea să se culce într-o odaie neîncălzită, îl învăţa să dea de duşcă pahare întregi de rom şi să-şi bată joc de procesiunile religioase. Dar, liniştit din fire, micuţul nu prea răspundea acestor sforţări. Maică-sa îl tîra mereu după dînsa ; îi tăia figuri în carton, îi spunea poveşti, îi ţinea monologuri fără sfîrşit, pline de-o melancolică veselie şi de dulcegării copilăreşti. În singurătatea vieţii ei, voi să retrăiască în acest copil toate vanităţile ei spulberate şi sfărîmate. Visa pentru el situaţii înalte, îl şi vedea mare, frumos, spiritual, căpătuit la poduri şi şosele sau în magistratură. Îl învăţă să citească şi să cînte două-trei romanţe scurte la un pian vechi de-al ei. Dar, la toate astea, domnul Bovary, care puţin se sinchisea de literatură, spunea că *nu face să-şi bată capul.* Au să aibă ei vreodată cu ce să-l ţină în şcolile statului, să-i cumpere vreo slujbă sau un fond de comerţ ? De altfel, *cu îndrăzneală un om răzbate*

totdeauna în lume. Doamna Bovary îşi muşca buzele, şi copilul hoinărea prin sat.

Mergea în urma oamenilor care arau, şi zvîrlea cu bulgări în ciorile care zburau. Mînca mure pe marginea şanţurilor, păzea curcile cu o prăjină, grebla la vremea secerişului, alerga prin pădure, cînd ploua juca ţintarul în pridvorul bisericii, iar în zilele de sărbătoare îl ruga pe paracliser să-l lase să tragă clopotele, ca să se spînzure cît era de lung de funia lor groasă şi să se simtă tîrît în zborul ei.

Crescu astfel ca un stejar. Ajunse să aibă mîini puternice şi obraji rumeni.

Cînd avu doisprezece ani, maică-sa obţinu pentru el permisiunea de a învăţa carte. Îl însărcinară cu asta pe preot. Dar lecţiile erau atît de scurte şi atît de neregulate, că nu puteau fi de mare folos. I le dădea, în clipele de răgaz, în altar, stînd în picioare şi de mîntuială, între un botez şi o înmormîntare ; sau, cînd nu trebuia să plece, preotul trimitea să-i cheme elevul, după vecernie. Urcau în camera lui şi se instalau acolo ; musculiţele şi fluturii de noapte se roteau mereu în jurul lumînării. Era cald, copilul moţăia ; şi preotul, aţipind cu mîinile pe burtă, începea să sforăie cu gura căscată. Altă dată, cînd preotul se întorcea de la împărtăşania vreunui bolnav din împrejurimi şi-l zărea pe Charles hoinărind pe cîmp, îl chema, îl dojenea vreun sfert de ceas şi nu pierdea prilejul să-l puie să conjuge un verb la umbra unui copac. Îi întrerupea un ropot de ploaie, sau vreo cunoştinţă care trecea pe acolo. De altfel el era totdeauna mulţumit de elevul său ; spunea chiar că *tînărul* avea o memorie foarte bună.

Charles nu putea să rămînă numai cu atît. Doamna fu energică. Ruşinat, sau mai degrabă obosit, domnul

cedă fără împotrivire dar mai așteptară încă un an pentru ca băiatul să primească prima comuniune.

Mai trecură șase luni; și, anul următor, Charles fu în cele din urmă trimis la liceul din Rouen, unde-l duse chiar tatăl lui, către sfîrșitul lui octombrie, în timpul iarmarocului de la Saint-Romain.

Ar fi acum cu neputință ca vreunul dintre noi să-și mai aducă aminte ceva de el. Era un băiat potolit, care se juca în timpul recreațiilor, își făcea serios lecțiile în sala de meditație, atent în clasă, dormind bine în dormitor, mîncînd bine în sufragerie. Avea drept corespondent un angrosist de fierărie din strada Ganterie, care-l scotea o dată pe lună, duminica, după ce-și închidea prăvălia, îl trimitea să se plimbe în port, să se uite la vapoare, și pe urmă îl aducea iar la liceu, pe la ora șapte, înainte de masă. În fiecare joi seară îi scria mamei lui, cu cerneală roșie, o scrisoare lungă, închisă cu trei buline; după aceea își mai arunca o dată ochii pe caietele de istorie, sau citea un vechi volum de *Anaharsis* [1], rătăcit prin sala de meditație. Cînd se plimba, sta de vorbă cu omul de serviciu, care era de la țară, ca și el.

Dîndu-și mereu toată silința, se menținu totdeauna printre elevii mijlocii, ba chiar o dată obținu o primă mențiune la științele naturale.

Dar cînd să termine clasa a treia, părinții îl retraseră de la liceu ca să-l înscrie la medicină, convinși că va fi în stare să răzbească singur pînă la bacalaureat.

Maică-sa îi alese o cameră, la al patrulea etaj, care da spre L'Eau de Robec, la un boiangiu pe care-l cunoștea. Se învoi în privința pensiunii, luă mobilă, o masă și două scaune, aduse de la ei de-acasă un pat vechi din lemn de cireș, și pe deasupra mai cumpără o sobiță de tuci, cu provizia de lemne care trebuia să-l

[1] Filozof scit (secolul VI î.e.n.) (n.r.).

încălzească pe sărmanul ei copil. Apoi la sfîrşitul săptămînii plecă, după ce-i recomandă de o mie de ori să se poarte bine, acum cînd era lăsat de capul lui.

Programul cursurilor, pe care-l citi pe un afiş, îl zăpăci cu totul : curs de anatomie, curs de patologie, curs de fiziologie, curs de farmacie, curs de chimie, şi de botanică, şi de clinică, şi de terapeutică, fără a mai pune la socoteală igiena, nici farmacologia, nume de a căror etimologie habar nu avea şi care i se păreau tot atîtea porţi de sanctuare pline de venerabile bezne.

Nu înţelese nimic din toate astea ; oricît asculta, nu prindea nimic. Cu toate acestea muncea, avea caiete legate, se ducea regulat la toate cursurile, era nelipsit la vizitele bolnavilor. Îşi împlinea toate aceste mărunte obligaţii zilnice ca un cal de manej care se tot învîrte pe loc cu ochii legaţi, fără să ştie ce tot pisează atîta.

Ca să cheltuiască mai puţin, maică-sa îi trimitea în fiecare săptămînă, printr-un curier, o bucată de friptură de viţel la cuptor, din care mînca dimineaţa, cînd se întorcea de la clinică, în vreme ce lovea într-una cu talpa în perete. Pe urmă trebuia să alerge la lecţii, în amfiteatru, la spital, şi să se-ntoarcă acasă, de-a lungul străzilor. Seara, după masa slăbuţă pe care i-o da gazda, se urca în camera lui şi se aşeza iarăşi la lucru, în hainele ude care-i abureau pe trup în faţa sobei încinse.

În serile frumoase de vară, la ceasul cînd străzile încropite încă sînt pustii, cînd servitoarele joacă volanul [1] în faţa porţii, el deschidea fereastra şi sta cu coatele rezemate de pervaz. Rîul, care făcea din acest

[1] Un joc vechi, cu un con de lemn cu mai multe găuri, în care erau fixate pene şi care se arunca în sus cu rachete (n.r.).

cartier din Rouen un fel de mică Veneţie infectă, curgea jos, sub el, galben, violet sau albastru, printre poduri şi gratii. Lucrători, cinchiţi pe mal, îşi spălau mîinile în apă. Pe nişte prăjini care ieşeau din podurile caselor, fuioare de bumbac stăteau întinse la uscat. În faţă, peste acoperişurile caselor, se întindea cerul senin, roşu în amurg. Ce bine trebuie să fie acolo! Ce răcoare trebuie să fie sub făget! Şi îşi umfla nările ca să tragă în piept miresmele dulci ale cîmpului, care nu ajungeau pînă la el.

Slăbi, talia i se lungi, şi chipul lui luă o înfăţişare tristă, care-i da un aer aproape interesant.

În chip firesc, din lene, ajunse să lase baltă toate hotărîrile pe care le luase. O dată lipsi de la vizita bolnavilor, a doua zi de la curs, şi, gustînd farmecele lenii, cu timpul nici nu mai călca pe-acolo.

Prinse obiceiul de a merge la cîrciumă şi patima jocului de domino. A se închide în fiecare seară într-un local murdar, ca să bată pe mesele de marmură nişte mici osişoare de oaie marcate cu puncte negre, i se părea una din manifestările preţioase ale libertăţii sale, care-l înălţa în propria lui stimă. Era ca o introducere în viaţă, ca o cale spre plăcerile oprite; şi, cînd se întorcea acasă, punea mîna pe clanţa uşii cu o bucurie aproape senzuală. Atunci, multe lucruri care mocniseră înăbuşite în el începură să iasă la iveală; învăţă pe de rost cuplete pe care le cînta celor care erau dispuşi să-l asculte; era entuziasmat de Béranger [1], învăţă să facă un punch [2] şi, în cele din urmă, cunoscu dragostea.

---

[1] Poet francez (1780-1857), democrat şi patriot, duşman neîmpăcat al monarhiei, al nobilimii şi al clerului (n. r.).

[2] Amestec de lichior tare, cu diverse ingrediente: suc de lămîie, de portocale, zahăr (n. r.).

Datorită acestor ocupaţiuni pregătitoare, căzu răsunător la examenul de doctorat. În aceeaşi seară era aşteptat acasă, ca să i se sărbătorească succesul.

Plecă pe jos şi poposi la marginea satului, unde-o chemă pe maică-sa şi-i istorisi totul. Ea-l scuză, dînd toată vina insuccesului pe seama nedreptăţii celor care-l examinaseră, şi-l mai îmbărbătă puţin, luînd asupra ei sarcina de-a aranja totul. Domnul Bovary nu află adevărul decît peste cinci ani, cînd se învechise ; şi-l acceptă, neputînd de altfel să-şi închipuie că copilul lui ar putea fi prost.

Charles se puse deci pe treabă, pregătind pe nerăsuflate toate materiile pentru examen, învăţînd toate întrebările pe dinafară. Şi trecu cu o notă destul de bună. Ce zi frumoasă pentru maică-sa ! Se dădu un adevărat banchet.

Unde avea să meargă să-şi exercite arta ? La Tostes. Acolo nu era decît un medic bătrîn. De mult timp doamna Bovary îl pîndea să moară, şi bătrînul nici nu apucase încă să se cărăbănească şi Charles se şi instală în faţă, ca urmaş al lui.

Dar să-ţi fi crescut fiul, să-l fi învăţat medicina şi să-i fi descoperit Tostes unde s-o practice, nu era de ajuns : îi trebuia şi o soţie. Maică-sa îi găsi una : văduva unui portărel din Dieppe, care avea patruzeci şi cinci de ani şi o mie două sute de franci venit.

Cu toate că era slută, uscată ca o surcică, şi plină de coşuri pe obraz, ca primăvara de muguri, doamna Dubuc avea, desigur, destule partide din care putea să aleagă. Ca să-şi ajungă scopul, bătrîna Bovary trebui să înlăture toţi concurenţii, ba chiar să zădărnicească cu multă dibăcie intrigile unui cîrnăţar susţinut de popi.

Prin căsătorie, Charles întrezărise o situaţie mai bună, închipuindu-şi că va fi mai liber şi va putea

dispune în voie de el şi de banii soţiei. Dar stăpînă era nevastă-sa : în lume, ea-i hotăra ce trebuie să spuie şi ce nu, îl punea să postească vinerea, să se îmbrace după gustul ei, să sîcîie după cum îi poruncea pe clienţii care nu plăteau. Îi deschidea scrisorile, îi pîndea toate mişcările şi asculta, de-alături, prin perete, consultaţiile pe care le da în cabinet, de cîte ori avea înăuntru vreo femeie.

Trebuia să-şi aibă ciocolata în fiecare dimineaţă şi să fie răsfăţată la nesfîrşit. Se plîngea necontenit de nervi, de piept, de proasta ei dispoziţie. Zgomotul paşilor îi făcea rău ; dacă plecai, nu putea suferi singurătatea ; dacă te-ntorceai lîngă dînsa, era negreşit ca s-o vezi murind. Seara, cînd se-ntorcea Charles, îşi scotea braţele lungi şi uscate de sub aşternut, i le arunca pe după gît, şi, silindu-l să se aşeze pe marginea patului, se apuca să-i vorbească de necazurile ei : că el o uită, că iubeşte pe alta ! Bine-i spusese lumea că va fi nenorocită ; şi isprăvea prin a-i cere un sirop oarecare pentru sănătatea ei şi ceva mai multă dragoste.

II

Într-o noapte, pe la unsprezece, fură treziţi de tropăitul unui cal care se opri drept în faţa porţii. Fata în casă deschise ferestruica de la pod şi discută un timp cu cineva care era jos, în stradă. Venise după doctor ; avea o scrisoare. Nastasie coborî scările dîrdîind de frig şi se duse să deschidă broasca şi zăvoarele, unul după altul. Omul lăsă calul şi, urmînd fata în casă, intră îndată după dînsa. Scoase din boneta lui de lînă cu ciucuri cenuşii o scrisoare înfăşurată într-o cîrpă şi o întinse delicat lui Charles, care se ri-

dică în cot pe pernă ca s-o citească. Nastasie, lîngă pat, ţinea lumînarea. Pudică, doamna sta cu faţa la perete, cu spatele la el.

Prin scrisoarea aceea, pecetluită cu ceară albastră, domnul Bovary era rugat să se ducă de îndată la ferma Bertaux, ca să puie la loc un picior rupt. Ori, de la Tostes la Bertaux sînt, mergînd de-a dreptul prin Longueville şi Saint-Victor, şase leghe bune de drum. Era o noapte întunecoasă. Doamna Bovary-tînăra se temea ca nu cumva bărbatul ei să aibă vreun accident. Se hotărî deci ca rîndaşul să o ia înainte. Charles avea să plece trei ceasuri mai tîrziu, la răsăritul lunii. Urma să se trimită un băiat în întîmpinarea lui, ca să-i arate drumul care duce la fermă şi să-i deschidă porţile.

Pe la ceasurile patru de dimineaţă, Charles, bine încotoşmănat în manta, plecă spre Bertaux. Moleşit încă de căldura somnului, se lăsă legănat în trapul liniştit al calului. De cîte ori calul se oprea singur în faţa gropilor înconjurate de spini, săpate la capetele ogoarelor, Charles se trezea tresărind, îşi aducea aminte de piciorul rupt, încerca să-şi împrospăteze în minte toate fracturile pe care le ştia. Nu mai ploua ; începea să se crape de ziuă, şi, pe crenguţele goale ale merilor, păsărelele stăteau nemişcate cu penişoarele lor zbîrlite de boarea rece a dimineţii. Cîmpul neted se întindea cît vedeai cu ochii, şi pîlcurile de copaci din preajma fermelor făceau, ici şi colo, pete de un violet-închis pe întinderea cenuşie care se pierdea în zare pe fondul mohorît al cerului. Din cînd în cînd, Charles deschidea ochii ; apoi, obosit de gînduri, era furat de somn, fără să vrea, şi imediat îl apuca un fel de aţipeală în care, senzaţiile lui proaspete confundîndu-se cu amintiri, se vedea dedublat, student şi totodată însurat, culcat în patul lui, ca adineauri, şi străbătînd un salon cu oameni operaţi, ca altădată. Mirosul

cald al cataplasmelor se amesteca în capul lui cu mireasma proaspătă de rouă ; auzea huruind pe vergelele lor verigile de fier ale paturilor, şi pe nevastă-sa dormind... Cum tocmai trecea prin Vassonville, zări pe marginea unui şanţ un băiat stînd pe iarbă.

— Sînteţi doctorul ? întrebă băiatul.

Şi, cînd auzi răspunsul lui Charles, îşi luă saboţii în mînă şi începu să alerge înaintea lui.

Pe drum, din tot ce-i spunea călăuza, doctorul îşi dădu seama că domnul Rouault trebuie să fie un gospodar din cei mai înstăriţi. Îşi rupsese piciorul, în ajun, seara, întorcîndu-se de la un vecin unde serbase Boboteaza. Nevasta-i murise de doi ani. Nu avea pe lîngă dînsul decît pe *domnişoara* lui, care-l ajuta să ţie casa.

Făgaşurile deveniră mai adînci. Se apropiau de Bertaux. Băiatul se strecură atunci prin gaura unui gard de nuiele, dispăru, apoi se întoarse la capătul unei ogrăzi, ca să deschidă bariera. Calul aluneca pe iarba udă ; Charles se aplecă să poată trece pe sub crengi. Cîinii de pază, legaţi de coteţele lor, lătrau, zbătîndu-se în lanţ. Cînd intră la Bertaux, calul se sperie şi sări în lături.

Era o fermă arătoasă. Pe deasupra porţilor deschise se vedeau în grajduri cai mari de arătură care ronţăiau tihniţi la nişte iesle noi. De-a lungul clădirilor se întindea un morman mare de băligar din care ieşeau aburi, şi, printre găini şi curci, ciuguleau pe deasupra vreo cinci-şase păuni, fala găinăriilor din Caux. Tîrla de oi era lungă, şura înaltă, cu pereţi netezi ca palma. Sub un şopron erau două căruţe mari şi patru pluguri cu hamurile, cu biciurile, cu jugurile şi cu tot echipamentul, ale cărui podoabe de lînă albastră erau prăfuite de colbul mărunt căzut din pod. Ograda mergea urcînd, plantată cu copaci aşezaţi simetric, iar dinspre o baltă răsuna gălăgia veselă a unui cîrd de gîşte.

O femeie tînără, într-o rochie albastră de lînă merinos, cu trei volane, ieşi în prag în întîmpinarea domnului Bovary, pe care-l pofti în bucătărie, unde pălălăia un foc mare. Mîncarea oamenilor clocotea primprejur în oale de toate mărimile. Haine ude erau puse la uscat sub acoperişul şemineului. Lopăţica, cleştele şi vîrful foalelor, toate de-o mărime colosală, străluceau ca oţelul şlefuit, iar de-a lungul pereţilor se întindeau tot soiul de ustensile de bucătărie, în care se oglindea inegal flacăra luminoasă din sobă, laolaltă cu primele licăriri ale soarelui bătînd în geamuri.

Charles sui la primul cat să vadă bolnavul. Îl găsi în pat, asudînd sub plapumă, cu boneta de bumbac aruncată cît colo. Era un om scund, gros, de vreo cincizeci de ani, cu pielea albă, ochii albaştri, chel în faţă şi care purta cercei. Pe-un scaun, alături, avea o carafă mare de rachiu din care-şi turna din cînd în cînd ca să-i mai vie inima la loc ; dar, cum îl văzu pe doctor, îi pieri tot cheful şi, în loc să înjure cum făcea de douăsprezece ore, începu să geamă încetişor.

Era o fractură simplă, fără nici o complicaţie. Charles nici n-ar fi cutezat să-şi dorească una mai uşoară. Atunci, amintindu-şi felul de a se purta al profesorilor lui la patul răniţilor, îşi îmbărbătă pacientul cu tot felul de glume şi mîngîieri doftoriceşti, care sînt ca uleiul cu care ungi bisturiul. Ca să facă rost de atele, căutară în droşcărie o legătură de şipci. Charles alese una, o tăie în bucăţi, o netezi cu un ciob de geam, în timp ce fata în casă rupea nişte cearşafuri ca să facă feşe, iar domnişoara Emma încerca să coasă nişte perniţe. Cum nu-şi găsea repede cutia de lucru, tatăl ei îşi pierdu răbdarea ; Emma nu-i răspunse nimic ; dar cosînd se înţepa la degete şi le tot ducea la gură să le sugă.

Charles fu surprins de albeaţa unghiilor ei. Erau lucioase, ascuţite la vîrf, mai curate decît fildeşurile de Dieppe, şi tăiate în formă de migdală. Mîna ei totuşi nu era frumoasă, poate nu destul de palidă, şi cu osişoarele degetelor cam uscate; era şi prea lungă şi fără mlădieri molatice. Ceea ce avea frumos erau ochii; deşi căprui, păreau negri din cauza genelor, şi se uitau la tine sinceri, cu o îndrăzneală candidă.

De îndată ce termină pansamentul, doctorul fu poftit chiar de domnul Rouault să *îmbuce ceva* înainte de a pleca.

Charles coborî în sala mare de jos. Pe-o măsuţă, la picioarele unui pat mare cu baldachin îmbrăcat cu o stambă pe care erau zugrăviţi nişte turci, se aflau două tacîmuri cu pahare de argint. Dintr-un dulap înalt de lemn de stejar, aşezat faţă în faţă cu fereastra, venea un miros de stînjenei şi de cearşafuri jilave. În colţuri erau aşezaţi la rînd, pe jos, în picioare, nişte saci de grîu. Era tot ce nu încăpuse în hambarul de-alături, în care te suiai pe trei trepte de piatră. Ca să împodobească locuinţa, agăţase într-un cui, în mijlocul peretelui a cărui zugrăveală verde se cojea sub silitră, un cap de Minervă în creion negru, încadrat într-o ramă aurită, care avea scris jos, cu litere gotice: *„Scumpului meu tată"*.

Vorbiră mai întîi despre bolnav, apoi despre vreme, despre ger, despre lupii care cutreierau noaptea pe cîmp. Domnişoara Rouault se plictisea la ţară, mai ales acum cînd căzuseră pe capul ei aproape toate grijile fermei. Cum în cameră era rece, dîrdîia mîncînd, lăsînd să i se vadă puţin buzele cărnoase, pe care, cînd tăcea, avea obiceiul să şi le muşte.

Gîtul îi ieşea dintr-un guler alb, răsfrînt. Cele două pale negre de păr, atît de linse, încît păreau dintr-o bucată, erau despărţite în creştet de o cărare subţire

care se afunda uşor, urmînd curba craniului ; şi de abia descoperind vîrful urechii, se împreunau la spate într-un coc mare, cu o mişcare unduioasă spre tîmple, lucru pe care medicul de ţară nu-l mai văzuse în viaţa lui. Umerii obrajilor erau trandafirii. Purta, ca un bărbat, un lornion de baga, petrecut între doi nasturi de la corsaj.

Cînd Charles, după ce urcase să-şi ia rămas bun de la moş Rouault, se întoarse în sală înainte de a pleca, o găsi în picioare, cu fruntea lipită de geam, privind în grădină, unde haracii fasolelor fuseseră culcaţi de vînt. Emma se-ntoarse.

— Căutaţi ceva ? întrebă.

— Cravaşa, vă rog, răspunse el.

Şi, spunînd asta, începu să scotocească pe pat, pe după uşi, pe sub scaune ; cravaşa-i căzuse jos, între saci şi perete.

Domnişoara Emma o zări şi se aplecă peste saci. Din politeţă, Charles se repezi şi el şi, cum întindea braţul în aceeaşi direcţie, simţi cum pieptul lui atinge uşor spatele tinerei fete, aplecată sub dînsul. Ea se ridică, înroşindu-se, şi-l privi peste umăr, întinzîndu-i vîna de bou.

În loc să vie la Bertaux peste trei zile, după cum făgăduise, se înapoie chiar a doua zi, apoi regulat, de două ori pe săptămînă, fără a mai pune la socoteală vizitele neaşteptate pe care le făcea din cînd în cînd, ca din greşeală.

De altfel totul merse bine ; vindecarea urmă după toate regulile, şi, cînd, după patruzeci şi şase de zile moş Rouault fu văzut încercînd să meargă singur prin *cocioaba* lui, domnul Bovary începu să fie socotit ca o mare capacitate. Moş Rouault spunea că n-ar fi fost mai bine îngrijit nici de cei mai buni medici din Yvetot sau chiar din Rouen.

Cît despre Charles, el nici nu încerca să se întrebe de ce venea la Bertaux cu plăcere. Dar chiar dacă s-ar fi gîndit la asta, şi-ar fi explicat tot zelul prin gravitatea cazului, sau poate prin cîştigul pe care-l spera. Totuşi, oare pentru asta, vizitele lui la fermă însemnau, printre bietele îndeletniciri din viaţa lui, o excepţie atît de încîntătoare ? În zilele acelea se scula cu noaptea-n cap, pornea în galop, îşi îndemna mereu calul, apoi se da jos să-şi şteargă picioarele de iarbă şi, înainte de a ajunge, îşi punea mănuşile negre. Îi plăcea să se vadă intrînd în curte, să simtă bariera învîrtindu-se pe lîngă umărul lui, şi cocoşul care cînta pe zid, şi slugile care-i ieşeau înainte. Îi erau dragi şura şi grajdurile ; îi era drag moş Rouault, care bătea palma cu el spunîndu-i *salvatorul meu ;* îi erau dragi micuţii saboţi ai domnişoarei Emma pe lespezile spălate din bucătărie ; tocurile mari o înălţau puţin, şi, cînd mergea înaintea lui, tălpile de lemn, ridicîndu-se repede, plescăiau sec pe pielea ghetei.

Ea-l conducea totdeauna pînă la ultima treaptă a scării de la intrare. Cînd calul nu era încă adus, aştepta şi ea acolo. Îşi luaseră rămas bun, nu-şi mai spuneau nimic ; boarea vîntului o învăluia, ridicîndu-i valvîrtej şuviţele zvăpăiate de la ceafă, sau clătinîndu-i pe şold cordonul şorţului ale cărui capete se încolăceau ca nişte panglici. O dată, pe o vreme de dezgheţ, de pe coaja copacilor se prelingea apa în curte, şi zăpada de pe acoperişuri se topea. Emma era în prag ; se duse să-şi caute umbrela şi o deschise. Umbrela, de-o mătase de culoare schimbătoare prin care treceau razele soarelui, îi lumina cu reflexe jucăuşe pielea albă a feţei. Surîdea, de dedesubt, căldurii blînde de afară, şi se auzeau picăturile de apă, căzînd una cîte una pe mătasea întinsă.

În primele zile cînd Charles se ducea la Bertaux, doamna Bovary-tînăra nu uita niciodată să întrebe cum merge bolnavul, ba chiar, în registrul pe care-l ţinea în partidă dublă, alesese pentru domnul Rouault o minunată pagină albă. Dar cînd află că are o fată, începu să se informeze; şi află că domnişoara Rouault, crescută la maici, la Ursuline, primise, cum se spune, *o educaţie frumoasă,* că, prin urmare, ştia dansul, geografia, desenul, ştia să brodeze şi să cînte la pian. Asta punea vîrf la toate!

„Aşadar, îşi spunea ea, de asta arată aşa de vesel cînd se duce s-o vadă, de asta îşi pune vesta cea nouă, chiar cu riscul de-a i-o strica ploaia? Ah! Femeia asta! femeia asta!"

Şi o urî, din instinct. La început, îşi ogoia sufletul cu cîte o aluzie. Charles nu le pricepu; apoi, prin reflecţii întîmplătoare pe care el se făcea că nu le bagă în seamă, de teamă să nu dezlănţuie o furtună; în sfîrşit, prin vorbe spuse pe şleau, pe neaşteptate, la care el nu ştia ce să răspundă... Ce mai căuta la Bertaux, de vreme ce domnul Rouault se vindecase, şi dumnealor nu plătiseră încă? Ah! fiindcă acolo era *o persoană,* una care ştia să vorbească, să brodeze, o persoană subţire. Asta-i plăcea: îi trebuiau domnişoare de oraş! Şi iar începea:

— Fata lui moş Rouault, domnişoară de oraş! Ei, asta-i! bunicul lor a fost cioban, şi au un văr care era cît pe ce să treacă pe la juraţi pentru o bătaie, dintr-o ceartă. Nu-i cazul să-ţi dai atîtea ifose, nici să apari duminica la biserică în rochie de mătase, ca o contesă. Vai de el, de altfel, că de n-ar fi fost rapiţa de anul trecut, în mare încurcătură ar fi fost cu plata arenzilor întîrziate.

De lehamite, Charles nu se mai duse la Bertaux. După multe plînsete şi sărutări, într-o mare explozie

de dragoste, Héloïse îl pusese să jure, cu mîna pe *Evanghelie*, că n-o să se mai ducă. Se supuse deci; dar tăria dorinței lui protesta împotriva purtării sale supuse și, printr-un fel de ipocrizie naivă, socoti că această interdicție de a o vedea îi da dreptul să o iubească. Și apoi văduva era slabă ; avea dinți lungi ; purta vara și iarna un mic șal negru al cărui colț îi atîrna între omoplați, avea o talie țeapănă, strînsă în niște rochii ca niște teci, prea scurte, care lăsau să se vadă gleznele cu șireturile pantofilor ei largi încrucișate pe niște ciorapi cenușii.

Mama lui Charles venea să-i vadă din cînd în cînd ; dar, după cîteva zile, nora voia parcă s-o dea pe brazdă, și atunci îl forfecau cu reflecțiile și observațiile lor. Nu era bine să mănînce așa de mult ! De ce dă totdeauna un păhărel de rachiu oricui intră în casă ? Ce încăpățînare, să nu vrea să poarte o flanelă !

La începutul primăverii, un notar din Ingouville, care avea în păstrare fondurile văduvei Dubuc, profitînd de o mare prielnică, se urcă pe-un vapor, luînd cu el toți banii biroului de notariat. Héloïse, ce-i drept, mai avea, pe lîngă partea dintr-o corabie, evaluată la șase mii de franci, și casa din strada Saint-François ; și totuși, din toată această avere atît de trîmbițată nu apărură în căsnicia lor decît vreo cîteva mobile și niște zdrențe. Lucrurile trebuiră să se limpezească. Casa din Dieppe se dovedi a fi roasă de ipoteci pînă-n temelie ; ce anume dăduse ea în păstrarea notarului numai Dumnezeu știe, iar partea ei din corabie nu trecu de trei mii de franci.

Așadar, dumneaei mințise ! În desperarea lui, domnul Bovary-tatăl, trîntind un scaun de dușumea, o învinui pe nevastă-sa că și-a nenorocit feciorul, înhămîndu-l cu o mîrțoagă ca asta, ale cărei hamuri nu făceau mai mult decît pielea. Veniră la Tostes. Urmară expli-

cații, scene. Aruncîndu-se în brațele bărbatului ei, Héloïse îl imploră plîngînd s-o apere de părinții lui. Charles voi să le vorbească în favoarea ei. Supărați, părinții plecară.

Dar ținta fusese atinsă. Opt zile după aceea, pe cînd întindea niște rufe în curte, ea începu să scuipe sînge, și a doua zi, pe cînd Charles era întors cu spatele ca să tragă perdeaua la fereastră, ea spuse numai : „Ah ! Doamne !" scoase un oftat și leșină. Murise ! Ce consternare !

Cînd se isprăvi totul la cimitir, Charles se întoarse acasă. Nu găsi pe nimeni jos ; urcă la etaj în cameră, îi văzu rochia care mai atîrna la picioarele patului ; și atunci, sprijinindu-se de birou, rămase așa pînă seara, pierdut într-o visare dureroasă. La urma urmelor, ea îl iubise.

III

Într-o dimineață, moș Rouault veni să-i aducă lui Charles plata pentru vindecarea piciorului ; șaptezeci și cinci de franci în piese de doi franci, și o curcă. Aflase de nenorocirea lui și-l consolă cît putu.

— Știu ce înseamnă asta ! spunea el, bătîndu-l pe umăr ; am fost și eu ca dumneata. Cînd am pierdut-o pe răposata, sărmana de ea, cutreieram toate coclaurile ca să fiu singur ; mă prăbușeam la rădăcina cîteunui copac, plîngeam, îl chemam pe bunul dumnezeu spunîndu-i tot felul de prostii ; aș fi vrut să fiu și eu ca și cîrtițele pe care le vedeam printre crengi, cu pîntecele plin de viermi ; să fi crăpat, în sfîrșit. Și cînd mă gîndeam că în clipele acelea alții își strîngeau la piept femeiuștile, trînteam cu bățul în pămînt ; eram ca nebun, nici nu mai puneam nimic în gură ; mi-era

silă numai la gîndul de-a merge la cafenea — n-ai crede. Ei bine, încet-încet, zi cu zi, primăvară după iarnă, toamnă după vară, toate s-au scurs una după alta, firicel cu firicel, bucăţică cu bucăţică ; s-au dus, au plecat, adică s-au tras undeva, că întotdeauna îţi rămîne ceva la fund, ca să zic aşa... o greutate, ici, pe piept ! Dar cum asta-i soarta noastră a tuturor, nu trebuie să ne prăpădim, şi, pentru că alţii au murit, să vrem să murim şi noi... Trebuie să vă scuturaţi bine, domnule Bovary ; o să treacă ! Veniţi să ne vedeţi ; fiică-mea, ştiţi bine, se gîndeşte la dumneavoastră din cînd în cînd, şi zice aşa că o uitaţi. Acuşi vine primăvara ; să facem aşa ca să împuşcaţi un iepure, ca să vă mai luaţi niţel.

Charles îi urmă sfatul. Se întoarse la Bertaux ; găsi acolo totul ca-n ajun, adică aşa cum era cu cinci luni în urmă. Perii erau în floare, şi moş Rouault, acum înzdrăvenit, umbla de colo-colo, ceea ce dădea fermei mai multă viaţă.

Crezînd că este de datoria lui să-l copleşească pe medic cu cît mai multe dovezi de simpatie, din cauza durerii pe care o încercase, îl rugă să nu-şi scoată pălăria din cap, îi vorbi în şoaptă, ca şi cum ar fi fost bolnav, ba chiar avu aerul că se mînie că nu se pregătise anume pentru el ceva mai uşor decît pentru ceilalţi, cum ar fi nişte ulcele cu smîntînă sau nişte pere la cuptor. Povesti tot felul de istorii. Charles se trezi rîzînd ; dar, aducîndu-şi deodată aminte de nevastă-sa, se întunecă. Se aduse cafeaua ; nici nu se mai gîndi la ea.

Se gîndi tot mai puţin, pe măsură ce se obişnuia să trăiască singur. Plăcerea nouă de a nu mai depinde de nimeni îi făcu în curînd singurătatea mai suportabilă. Acum putea să se aşeze la masă cînd voia, să se întoarcă acasă sau să iasă fără să mai dea socoteală,

şi, cînd era tare obosit, să se lăfăiască în largul lui pe pat. Aşadar, se răsfăţă, se alintă, lăsîndu-se consolat. Pe de altă parte, moartea soţiei nu-i făcuse un prost serviciu în meseria lui, căci timp de-o lună de zile toată lumea repeta : „Bietul băiat ! ce nenorocire !" Lumea vorbea de el, clientela-i crescu ; şi apoi putea să se ducă la Bertaux în voie. Avea o speranţă, fără să ştie anume ce vrea ; o fericire nedeslușită ; cînd își peria favoritele în faţa oglinzii, găsea că arată mult mai bine.

Într-o zi sosi pe la ora trei ; toată lumea era la cîmp ; intră în bucătărie, dar la început n-o zări pe Emma. Obloanele erau trase. Prin crăpăturile scîndurilor, soarele întindea pe jos nişte dungi lungi şi subţiri, care se frîngeau la colţurile mobilelor şi tremurau pe tavan. Pe masă, muştele se urcau de-a lungul paharelor din care se băuse şi bîzîiau înecîndu-se în cidrul rămas pe fund. Lumina zilei care cădea prin şemineu, catifelîndu-i funinginea de pe placa de deasupra, albăstrea puţin cenuşa rece.

Stînd între fereastră şi şemineu, Emma cosea ; nu avea nici o broboadă pe cap, pe umerii ei goi se vedeau mici broboane de sudoare.

După cum era obiceiul la ţară, îi oferi ceva de băut. El refuză, ea stărui, şi în cele din urmă îl pofti, rîzînd, să ia cu dînsa un pahar de lichior. Se duse deci să caute în dulap o sticlă de Curaçao, luă două păhărele, pe unul îl umplu ochi, turnă un pic și-n celălalt şi, după ce ciocni, îl duse la gură. Cum păhărelul era aproape gol, își lăsă capul pe spate ca să bea şi, aşa, cu capul dat pe spate, cu buzele ţuguiate, cu gîtul întins, rîdea că nu simte nimic, în timp ce cu vîrful limbii, trecut printre dinţii ei delicaţi, lingea încetişor fundul paharului.

Se aşeză din nou pe scaun şi reîncepu să cîrpească un ciorap alb; lucra cu fruntea aplecată, fără să scoată o vorbă nici ea, nici Charles. Curentul furişat pe sub uşă sufla uşor praful de pe lespezi, el îl urmărea tîrîindu-se, şi nu auzea decît bătaia tîmplelor şi cotcodăcitul unei găini care ouase undeva, prin curte. Din cînd în cînd, Emma îşi răcorea obrajii cu podul palmelor pe care apoi le răcea punîndu-le pe măciulia de fier a grătarului de la sobă.

Se plîngea că de cînd s-a desprimăvărat suferă de ameţeli; întrebă dacă băile de mare i-ar face bine; şi începu să-i povestească de timpul cînd era la maici, iar Charles de liceu, şi limbile se dezlegară. Urcară în camera ei. Ea-i arătă vechile caiete de muzică, cărţuliile pe care le primise ca premii şi cununiile de frunze de stejar, uitate într-un fund de dulap. Îi mai vorbi de maică-sa, de cimitir şi chiar îi arătă în grădină stratul din care în fiecare vineri de la începutul lunii culegea flori ca să le ducă pe mormîntul ei. Dar grădinarul pe care-l aveau nu se pricepea de loc; te servesc aşa de prost! Ar fi dorit foarte mult ca măcar în timpul iernii să locuiască în oraş, cu toate că zilele frumoase, atît de lungi, făceau poate viaţa la ţară şi mai plicticoasă în timpul verii; şi, după ceea ce spunea, vocea ei era limpede, ascuţită, sau, atunci cînd îşi vorbea ei înseşi, cuprinsă deodată de un fel de sfîrşeală, se exprima prin lungi modulaţii care se pierdeau aproape într-un murmur — cînd veselă, deschizînd nişte ochi naivi, cînd cu pleoapele pe jumătate închise, cu privirea înecată de plictiseală, cu gîndul în altă parte.

Seara, cînd se întorcea, Charles relua una cîte una frazele pe care i le spusese ea, încercînd să şi le amintească, să le întregească înţelesul, pentru ca să refacă acea parte din viaţa ei pe care o trăise pe cînd el încă

n-o cunoştea. Dar niciodată el nu şi-o putea închipui altfel de cum o văzuse întîia oară, sau aşa cum o lăsase chiar atunci. Apoi se întreba ce ar deveni ea dacă s-ar mărita, şi cu cine? Vai! moş Rouault era atît de bogat, şi ea... atît de frumoasă! Dar chipul Emmei îi apărea mereu înaintea ochilor, şi ceva monoton ca sfîrîitul unui titirez îi zbîrnîia în urechi: „Dacă te-ai însura, totuşi! dacă te-ai însura!" Noaptea, nu putu să doarmă, simţea că se înăbuşă, îi era sete; se sculă să se ducă spre cana cu apă să bea, şi deschise fereastra; cerul era spuzit de stele, adia un vînt cald; în depărtare se auzeau cîinii lătrînd. Întoarse capul spre Bertaux.

Gîndindu-se că la urma urmei n-avea ce pierde, Charles se hotărî s-o ceară în căsătorie de îndată ce va avea ocazie; dar, de cîte ori avea vreuna, teama de a nu găsi cuvintele potrivite îi încleşta gura. Moş Rouault n-ar fi fost de loc supărat să-l scape de fiică-sa, care nu-i era de nici un folos în casă. În sinea lui, el o scuza, găsind că era prea deşteaptă pentru plugărie, îndeletnicire blestemată, de vreme ce printre agricultori nu vedeai niciodată vreun milionar. Nu numai că nu făcuse avere din agricultură, dar moşul pierdea în toţi anii: căci, dacă se pricepea de minune la tîrguri, unde-i plăceau şiretlicurile meseriei, în schimb agricultura propriu-zisă, cu gospodărirea fermei, i se potrivea mai puţin ca oricui.

Nu-şi ducea bucuros mîna la chimir, dar nu cruţa nici o cheltuială cînd era vorba de el, voind să fie bine hrănit, bine încălzit, să aibă un pat bun. Îi plăcea cidrul tare, pulpa în sînge, ceşcuţa de cafea cu rom, bine amestecată. Mînca în bucătărie, singur, în faţa sobei, pe o măsuţă ce i se aducea gata pusă, ca la teatru.

Cînd băgă se seamă că lui Charles i se îmbujorau umerii obrajilor cînd sta lîngă fiică-sa, ceea ce în-

semna că într-una din zile are să i-o ceară în căsătorie, chibzui dinainte toată afacerea. Îl găsi puţin cam pipernicit şi că nu era ginerele pe care şi l-ar fi dorit; dar se spunea că-i un om cumsecade, econom, foarte învăţat, şi că, fără îndoială, n-o să-i caute chichiţe în privinţa zestrei. Or, cum moş Rouault se vedea silit să vîndă douăzeci şi doi de acri din bunurile sale, căci datora o mulţime de bani zidarului, o mulţime de bani curelarului, iar grindeiul teascului trebuia şi el schimbat, îşi spuse: „Dacă mi-o cere, i-o dau".

Pe la sfîntul Mihai, Charles venise să stea trei zile la Bertaux. Trecu şi ultima zi, ca şi cele dinainte, tot amînînd din sfert în sfert de ceas ca să-i vorbească. Moş Rouault îl conduse; mergeau pe-un drum desfundat, gata să se despartă; era momentul. Charles mai întîrzie pînă la colţul gardului, şi, în sfîrşit, cînd trecu de gard:

— Domnule Rouault, începu să murmure, aş dori foarte mult să vă spun ceva.

Se opriră. Charles tăcea.

— Dar spuneţi-mi ce-aveţi pe suflet! parcă eu nu ştiu tot? zise moş Rouault, rîzînd încetişor.

— Moş Rouault, moş Rouault... bolborosi Charles.

— În ce mă priveşte, eu n-am nimic împotrivă, continuă fermierul. Deşi, fără îndoială, mititica este de părerea mea, trebuie totuşi s-o întrebăm şi pe dînsa. Aşa că dumneavoastră plecaţi; eu mă înapoiez acasă. Dacă e da, mă înţelegeţi, n-o să mai aveţi nevoie să vă întoarceţi, căci ce-o să zică lumea, şi de altfel asta ar mişca-o prea tare. Dar ca să nu staţi ca pe jeratic, o să dau de perete oblonul ferestrei: o să-l puteţi vedea din spate, aplecîndu-vă peste gard.

Şi se îndepărtă.

Charles îşi legă calul de-un copac. Se duse fuga să stea pe cărare; aşteptă. Trecu o jumătate de oră, apoi

numără nouăsprezece minute pe ceasornic. Deodată se auzi ceva trîntindu-se de perete ; oblonul se dăduse în lături ; încuietoarea-i mai tremura.

A doua zi, de la ora nouă, era la fermă. Cînd intră, Emma se înroşi toată, silindu-se să rîdă puţin, ca să facă faţă. Moş Rouault îşi îmbrăţişă viitorul ginere. Amînară orice discuţie cu privire la aranjarea intereselor materiale ; aveau de altfel tot timpul, deoarece căsătoria nu se cuvenea să aibă loc mai înainte ca doliul lui Charles să ia sfîrşit, adică spre primăvara anului viitor.

Iarna trecu în această aşteptare ; domnişoara Rouault se ocupă de trusoul ei. O parte fu comandată la Rouen, iar ea îşi lucră singură boneţelele de noapte şi cămăşile, după nişte desene de mode pe care le împrumută. În vizitele pe care Charles le făcea la fermă, se vorbea de pregătirile de nuntă, se discuta în ce încăpere să întindă masa ; se gîndeau la felurile de bucate care trebuiau pregătite şi cu ce anume aveau să înceapă.

Emma ar fi dorit, din contră, să facă nunta la miezul nopţii, la lumina torţelor ; dar moş Rouault nu pricepu de loc ideea asta. Făcură deci o nuntă la care veniră patruzeci şi trei de persoane, la care lumea stătu şaisprezece ore la masă, luînd-o de la capăt a doua zi, ba, întrucîtva, şi zilele următoare.

IV

Invitaţii sosiră devreme, cu trăsuri, cu brişti cu un cal, cu faetoane cu două roate, cu vechi cabriolete fără poclit, cu tramcare cu perdele de piele, iar flăcăii din satele mai apropiate, în căruţe, înşiraţi în picioare, sprijiniţi de loitre ca să nu cadă, şi scuturaţi zdravăn

în trapul cailor. Veniră de la zece leghe depărtare, de la Goderville, de la Normanville şi de la Cany. Fuseseră invitate toate rubedeniile celor două familii, prietenii cu care erau certaţi şi cu care se împăcaseră, şi cunoştinţele pe care le pierduseră din vedere de multă vreme şi cărora le-au scris să vină.

Din cînd în cînd se auzeau peste gard plesnituri de bice ; bariera se deschidea îndată şi intra o căruţă. Venind în galopul cailor pînă la prima treaptă de intrare, căruţa se oprea brusc, şi lumea începea să iasă pe unde apuca, frecîndu-şi genunchii şi întinzîndu-se. Cucoanele, cu bonete, purtau rochii ca la oraş, lanţuri de ceas din aur, pelerine cu colţurile încrucişate vîrîte în centură, sau mici broboade colorate, prinse la spate cu un bold, care le lăsa ceafa goală. Băieţii, îmbrăcaţi la fel cu taţii lor, păreau stingheriţi de hainele noi (mulţi din ei purtau chiar în ziua aceea prima pereche de cizme din viaţa lor) şi vedeai lîngă ei, fără să sufle-un cuvînt, în rochia albă a primei împărtăşanii, lungită cu această ocazie, cîte o fată de paisprezece sau şaisprezece ani, fără îndoială verişoară sau sora lor mai mare, rumenă, uluită, cu părul gras de-atîta pomadă de trandafir şi temîndu-se grozav să nu-şi murdărească mănuşile. Cum nu erau destui rîndaşi ca să deshame caii de la toate trăsurile, domnii îşi suflecau mînecile şi se apucau chiar ei de treabă. După poziţia lor socială diferită, erau îmbrăcaţi în surtuce, în redingote, în veste, în haine scurte ; îmbrăcăminte bună care se bucura de tot respectul familiei şi care nu era scoasă din dulapuri decît la solemnităţi ; redingote cu pulpane lungi fîlfîind în vînt, cu gulere cilindrice, cu buzunare largi ca nişte saci ; veste de postav gros, care se purtau de obicei cu nişte şepci cu margini de aramă la cozoroc ; vestoane foarte scurte, care aveau la spate doi nasturi apropiaţi ca

doi ochi, şi ale căror poale păreau să fi fost tăiate cu-o bardă de dulgher, dintr-o singură bucată. Alţii (dar aceia, cu siguranţă, trebuiau să stea tocmai în coada mesei) purtau bluze de ceremonie, adică din cele cu gulerul răsfrînt pe umeri, cu spatele încreţit mărunt şi talia prinsă foarte jos cu o cingătoare cusută.

Şi cămăşile se bombau pe piepturi ca nişte platoşe ! Toţi erau raşi cu perdaf, proaspăt tunşi, de ţi se părea că-s clăpăugi ; unii chiar, care se sculară cu noaptea-n cap, nevăzînd bine ca să-şi radă barba, aveau tăieturi de-a curmezişul obrazului, sub nas, sau de-a lungul fălcilor, nişte jupuituri mari cît nişte piese de trei franci, înroşite de vînt pe drum, ceea ce împestriţa puţin cu pete roze · toate acele feţe mari, albe şi radioase.

Primăria fiind la o jumătate de leghe de fermă, lumea merse pé jos şi se întoarse la fel, după terminarea ceremoniei de la biserică. Cortegiul, la început strîns, ca o eşarfă colorată care ondula pe cîmp de-a lungul cărării înguste ce şerpuia printre grînele verzi, se lungi îndată şi se fărîmiţă în grupuri diferite, care se tot opreau discutînd. Lăutarul mergea înainte cu vioara împopoţonată cu panglici la gît, pe urmă veneau mirele şi mireasa, părinţii, prietenii, cum se nimereau, iar la urmă copiii, care se distrau rupînd clopoţeii spicelor de ovăz, sau jucîndu-se între ei, pe ascuns. Rochia prea lungă a Emmei se tîra puţin pe jos ; din cînd în cînd se oprea ca s-o tragă, şi atunci, delicat, cu degetele ei înmănuşate, lua de pe dînsa firele aspre de iarbă care se prinseseră laolaltă cu scaieţi ţepoşi, pe cînd Charles, cu mănuşile scoase, aştepta să isprăvească. Moş Rouault, purtînd joben, cu manşetele fracului lungi pînă-n vîrful unghiilor, dădea braţul doamnei Bovary-mama. Cît priveşte pe

domnul Bovary-tatăl, care, de fapt, dispreţuiau toată lumea aceea, şi venise pur şi simplu într-o redingotă, la un rînd, de croială militară, strecura tot felul de complimente, ca la cîrciumă, unei ţărăncuţe blonde. Ea da din cap, se înroşea, nu ştia ce să răspundă. Ceilalţi nuntaşi vorbeau de treburile lor sau îşi făceau tot felul de pozne pe la spate, rîzînd dinainte ; şi, trăgînd cu urechea, auzeai mereu zdrăngănitul lăutarului care continua să cînte pe cîmp. Cînd băga de seamă că lumea rămăsese mult în urma lui, se oprea să mai răsufle, îşi mai da cu sacîz arcuşul pentru ca strunele să scîrţîie mai bine, şi apoi o pornea iar, cînd lăsînd în jos, cînd ridicînd gîtul viorii, ca să bată mai bine tactul. Sunetul viorii speria chiar păsărelele care erau departe.

Masa era pusă sub şopronul droşcăriei. Erau pe dînsa patru muşchi întregi de vacă, şase tocane de pui, viţel la tigaie, trei jigouri şi, la mijloc, o frumuseţe de purcel de lapte fript, avînd de o parte şi de alta patru cîrnaţi cu măcriş. Pe la colţuri se înălţau garafe de rachiu. Cidrul dulce din sticle ridica spumă groasă în jurul dopurilor, şi toate paharele fuseseră dinainte umplute ochi, cu vin. Farfurii mari de cremă galbenă, care tremurau de cîte ori se atingea cît de puţin masa, purtau, desenate pe faţa lor netedă, iniţialele noilor soţi, în arabescuri făcute din bomboane mici. Pentru torturi şi nugale se adusese anume un cofetar din Yvetot. Cum el lucra pentru prima oară prin locurile acelea, făcuse totul cu multă îngrijire şi aduse chiar el, la sfîrşitul mesei, un tort grozav, care stîrni strigăte de admiraţie. La temelia lui era mai întîi un pătrat de carton albastru, care înfăţişa un templu cu portice, colonade, şi, roată împrejur, statuete de stuc în firide împodobite cu stele de hîrtie aurită ; urma apoi la etajul al doilea un turn din prăjitură de

Savoia, înconjurat de mici fortificaţii din angelică, migdale, stafide, felii de portocale ; şi, în sfîrşit, pe platforma de sus, care era o pajişte verde cu stînci, cu lacuri de dulceaţă şi corăbii din coji de alune, se vedea un amoraş, care se da într-un scrînciob de ciocolată, ai cărui stîlpi aveau în vîrf, în locul capului rotunjit, doi boboci de trandafir.

Masa ţinu pînă seara. Cînd erau obosiţi de stat pe scaun, mai ieşeau să se plimbe prin curte sau să joace de-a dopul[1] în şură, şi pe urmă se întorceau iar la masă. Spre sfîrşit, cîţiva adormiră şi începură să sforăie. Dar, la cafea, totul se însufleţi, şi atunci începură să cînte, să facă scamatorii, să ridice greutăţi, să treacă pe sub propriul braţ sprijinit în degetul mare ; să încerce să ridice căruţele pe umeri, făceau glume fără perdea, sărutau doamnele. Seara, la plecare, caii, îndopaţi cu ovăz pînă-n gît, nu voiau de loc să intre între hulube ; azvîrleau, se ridicau în două picioare ; hamurile se rupeau ; stăpînii înjurau sau se prăpădeau de rîs ; şi toată noaptea, pe lună, toate drumurile au fost pline de căruţe care îşi luaseră vînt gonind în galop, sărind în sus prin şanţuri, peste movilele de pietriş, dînd peste taluzuri, cu femei aplecate în lături, prin portiere, ca să prindă hăţurile.

Cei care mai rămaseră la Bertaux îşi petrecură noaptea bînd la bucătărie. Copiii adormiseră pe sub bănci.

Mireasa îl rugase pe tatăl ei să fie cruţată de glumele care se făceau de obicei în asemenea ocazii. Cu toate acestea, vărul lor, un vînzător de peşte (care chiar adusese ca dar de nuntă două zlăvoace), începu-

[1] Joc care consta în a da jos, cu o bilă ca de biliard, un dop pe care erau aşezate monezi (n.r.).

se să împroaşte cu gura apă pe gaura cheii, cînd moş Rouault sosi tocmai la timp ca să-l oprească şi să-i explice că importanţa situaţiei ginerelui său nu îngăduia asemenea necuviinţe. Cu toate acestea, vărul cedă cu greu la asemenea argumente. În sinea lui îşi spuse că moş Rouault s-a fudulit, şi se retrase într-un colţ unde erau alţi vreo cinci invitaţi care, brodindu-se să aibă la masă, din întîmplare, de cîteva ori în şir, nişte bucăţi de friptură proastă, găseau şi ei că au fost rău primiţi, cleveteau şuşotind pe contul gazdei şi-i doreau, pe ocolite, să ajungă la sapă de lemn.

Doamna Bovary-mama nu-şi descleştase gura toată ziua. Nu-i ceruse nimeni părerea nici asupra toaletei nurorii, nici asupra întocmirii ospăţului; se retrase devreme. Bărbatul ei, în loc să vie şi el cu dînsa, trimise după havane la Saint-Victor şi fumă pînă la ziuă, bînd groguri de rachiu de cireşe, amestec necunoscut de ceilalţi, ceea ce făcu să crească şi mai mult în stima celorlalţi.

Charles nu era poznaş din fire; cît ţinu nunta nu strălucise. Răspunse destul de şters la săgeţile, calambururile, vorbele cu două înţelesuri, complimentele, glumele fără perdea pe care lumea găsi de datoria ei să i le arunce de îndată ce se servi supa.

În schimb, a doua zi părea alt om. Mai degrabă pe el l-ai fi luat drept fecioara din ajun, pe cînd mireasa nu lăsa să se vadă nimic din care să se poată ghici ceva. Cei mai şireţi nu ştiau ce să răspundă şi o cercetau, cînd trecea pe lîngă ei, cu o atenţie exagerată.

Charles însă nu ascundea nimic. Îi spunea nevasta mea, o tutuia, îi întreba pe toţi dacă au văzut-o, o căuta peste tot, şi deseori o lua cu el în curte, unde-l vedeai de departe, printre copaci, prinzînd-o de mijloc şi mergînd mai departe, pe jumătate aplecat asupra ei,

boţindu-i cu capul fişiul de muselină plisată de pe piept.

La două zile după nuntă, soţii plecară : din cauza bolnavilor lui, Charles nu putea să lipsească mai mult. Moş Rouault îi pofti în cărucioara lui şi-i însoţi chiar el pînă la Vassonville. Acolo, îşi mai sărută fata o dată, coborî şi porni înapoi. După ce făcu vreo sută de paşi, se opri, şi, văzînd cum cărucioara se îndepărta cu roţile învîrtindu-se prin praf, oftă din greu. Pe urmă îşi aminti de nunta lui, timpurile de odinioară, prima sarcină a soţiei ; şi el a fost tare voios în ziua cînd a luat-o de la tatăl ei acasă la dînsul, cînd o ducea pe cal în spatele lui, gonind prin zăpadă, căci era în preajma Crăciunului şi cîmpul era alb tot ; ea-l ţinea de-un braţ, de celălalt îi atîrna panerul ; vîntul îi flutura dantelele lungi cu care era legată la cap, cum se obişnuieşte la Caux, şi care uneori îi treceau peste gură, şi, cînd el întorcea capul, vedea lîngă dînsul, pe umărul lui, chipul ei gingaş şi îmbujorat care surîdea, tăcut, sub placa de aur a bonetei. Ca să-şi încălzească degetele, ea i le vîra din cînd în cînd în sîn. Ce mult era de-atunci ! Fiul lor ar fi avut astăzi treizeci de ani ! Bătrînul se uită îndărăt ; şi nu zări nimic pe drum. Se simţi trist ca o casă goală ! şi, cum amintirile duioase se învălmăşeau, în capul lui întunecat de negurile chefului, cu gînduri negre, îi veni o clipă dorinţa să se abată pe la biserică. Temîndu-se totuşi ca nu cumva această privelişte să-l întristeze şi mai mult, se întoarse de-a dreptul acasă.

Domnul şi doamna Charles sosiră la Tostes pe la şase. Vecinii ieşiră pe la ferestre s-o vadă pe noua soţie a doctorului lor.

Bătrîna servitoare se înfăţişă, făcu plecăciunile cuvenite, îşi ceru iertare că masa nu era încă gata şi, pîn-atunci, o pofti pe doamna să vadă casa.

V

Faţada de cărămidă era chiar la stradă, sau, mai bine zis, la drum. După uşă era atîrnată o manta cu guler mic, un frîu, o şapcă de piele neagră şi, pe jos, într-un colţ, o pereche de jambiere, pline încă de noroi uscat. La dreapta era sala mare, adică încăperea în care se mînca şi unde se sta. Un tapet de-un galben-canariu, împodobit deasupra cu o ghirlandă de flori palide, tremura tot, pe pînza lui prost întinsă; perdele de americă albă, tivite cu galon roşu, se încrucişau de-a lungul ferestrelor, iar pe prichiciul îngust al şemineului strălucea o pendulă cu capul lui Hypocrate, aşezată între două candelabre argintate, care aveau deasupra nişte globuri ovale. De cealaltă parte a coridorului era cabinetul lui Charles, o încăpere mică, lată de vreo şase paşi, cu o masă, trei scaune şi un fotoliu de birou. Tomurile din *Dictionnaire des sciences médicales*, netăiate, dar cu scoarţele roase de-atîtea vînzări succesive prin care trecuseră, umpleau, aproape numai ele, cele şase rafturi ale unei biblioteci de brad. În timpul consultaţiilor, intra prin perete miros de rîntaş, şi din bucătărie se auzeau bolnavii tuşind în cabinet şi povestindu-şi tot păsul. Venea apoi, dînd de-a dreptul în curte, unde era grajdul, o încăpere mare, dărăpănată, care avea un cuptor şi care servea acum de magazie de lemne, de pivniţă, de cămară, plină de fiare vechi, de butoaie goale, de unelte agricole reformate, la un loc cu o mulţime de alte lucruri prăfuite, despre care era cu neputinţă să mai ghiceşti la ce-au fost bune.

Grădina, mai mult lungă decît lată, se întindea între două ziduri de vălătuci, acoperite de caişi pe spalier, pînă la un gard de spini, care-o despărţea de cîmp. La mijloc era un cadran solar de gresie, pe un posta-

ment de cărămizi; patru straturi pline de trandifiri sălbatici firavi înconjurau simetric pătratul, mai folositor, de zarzavaturi. În fund de tot, sub bradulefi, un preot de ipsos îşi citea cartea de rugăciuni.

Emma urcă în camerele de sus. Prima nu era de loc mobilată; dar a doua, care era camera soţilor, avea un pat de mahon într-un alcov cu draperie roşie. O cutie din scoici împodobea scrinul; iar pe birou, lîngă fereastră, într-o carafă, era un buchet de flori de lămîiţă legat cu o panglică de satin alb. Era un buchet de mireasă, buchetul celeilalte! Emma se uită la dînsul. Charles băgă de seamă, îl luă şi plecă să-l ducă în pod, în vreme ce, stînd într-un fotoliu (i se aduceau lucrurile şi i se puneau împrejur), Emma se gîndea la buchetul ei de mireasă, care era împachetat într-o cutie de carton, şi se întreba, visătoare, ce s-ar face cu el, dacă din întîmplare ar muri.

Primele zile şi le petrecu gîndindu-se ce schimbări să facă în casă. Scoase globurile candelabrelor, puse să se lipească tapete noi, să se vopsească scara din nou şi să se facă bănci în grădină, în jurul cadranului solar; se interesă chiar ce ar trebui făcut ca să aibă o fîntînă arteziană, cu peştişori. În sfîrşit, soţul ei, ştiind că-i plac plimbările cu trăsura, găsi o şaretă de ocazie, care, după ce-i puseră felinare noi şi aripi în piele tighelită, semăna aproape cu un tilbury [1].

Era deci fericit şi fără nici o grijă. O masă în doi, o plimbare seara pe şosea, gestul cu care ea îşi netezea palele părului, vederea pălăriei ei de paie agăţată de mînerul ferestrei, şi încă multe alte lucruri în care niciodată Charles n-ar fi bănuit vreo plăcere alcătuiau acum o fericire de fiecare clipă. Dimineaţa, în pat, unul lîngă altul pe pernă, el urmărea lumina soarelui trecînd prin puful obrajilor blonzi, pe jumătate

[1] Tip de cabrioletă uşoară cu două roţi şi două locuri (n.r.).

acoperiţi de colţurile rotunjite ale bonetei. Văzuţi deaproape, ochii ei îi păreau măriţi, mai ales cînd, trezindu-se, clipea de mai multe ori; negri la umbră şi albastru-închis în plină zi, ei aveau parcă straturi de culori succesive care, mai groase la fund, se limpezeau, din ce în ce, spre suprafaţa emaiului. Ochiul lui se pierdea în aceste adîncimi şi se vedea în ele, în miniatură, pînă la umeri, cu fularul de pe cap şi cu cămaşa desfăcută la piept. Se scula. Ea se aşeza la fereastră să-l vadă plecînd; şi sta rezemată în coate pe pervaz, între două ghivece de muşcate, în capotul care-i atîrna desfăcut, pe trup. În stradă, Charles îşi prindea pintenii, cu piciorul pus pe borna de kilometraj; şi ea continua să-i vorbească de sus, rupînd cu dinţii cîte o bucăţică de floare sau frunzuliţă pe care o sufla spre el, şi care, zburînd, plutind, învîrtindu-se în aer ca păsările, se prindeau, înainte de-a cădea, de coama neţesălată a bătrînei iepe albe care sta nemişcată la poartă. De pe cal, Charles îi trimitea o sărutare; ea-i răspundea făcîndu-i semne, închidea fereastra, şi el pleca. Şi atunci, pe şoseaua care-şi întindea la nesfîrşit lunga ei panglică de praf, pe drumurile desfundate deasupra cărora copacii îşi împreunau crengile, pe cărările cu grîul pînă la genunchi, cu soarele pe umeri şi aerul dimineţii în nări, cu inima plină de fericirile netulburate ale nopţii, cu sufletul liniştit, cu trupul mulţumit, mergea gustîndu-şi fericirea, ca cei care mai mestecă încă, după masă, gustul trufelor pe care le digeră.

Pînă acum, ce-a avut el bun în viaţă? Să fi fost anii de liceu cînd sta închis între zidurile acelea înalte, pierdut printre camarazii de clasă mai bogaţi sau mai tari decît el, pe care îi făcea să rîdă cu accentul lui, care-şi băteau joc de hainele lui, şi ale căror mame veneau la vorbitor cu prăjituri în manşon? Să fi fost

mai tîrziu, cînd făcea medicina și nu avea niciodată destui bani în pungă ca să-și poată plăti un cadril cu o mică lucrătoare care să fi devenit prietena lui ? Pe urmă a trăit paisprezece luni cu văduva, care avea în pat picioarele reci ca sloiurile de gheață. Dar acum, avea, pe viață, femeia asta frumoasă pe care o adora. Pentru el, universul nu trecea dincolo de poalele de mătase ale fustei ei ; și se învinuia că n-o iubește îndeajuns, îi era dor de dînsa, se întorcea acasă repede și-i zvîcnea inima urcînd scările. În camera ei, Emma își făcea toaleta ; se apropia în vîrful picioarelor, o săruta pe spate, ea scotea un țipăt.

Nu se putea stăpîni să nu puie mereu mîna pe pieptenele ei, pe inele, pe șalul ei ; cîteodată o săruta tare pe obraji sau mărunt și des de-a lungul brațului gol, din vîrful degetelor pînă la umăr ; iar ea, abia surîzînd și plictisită, îl da la o parte cum dai un copil care se ține scai de tine.

Înainte de a se căsători crezuse că iubește ; dar cum fericirea pe care o aștepta din această dragoste nu venise, își spuse că trebuie să se fi înșelat. Și Emma căuta să afle ce se înțelegea cu adevărat în viață prin cuvintele *fericire, pasiune* și *tulburare sufletească,* care în cărți îi păruseră atît de frumoase.

VI

Citise *Paul et Virginie* și visase căsuța de bambus, pe negrul Domingo, pe cîinele Fidèle, dar mai cu seamă prietenia dulce a unui frățior care se duce să caute fructe roșii prin vîrful copacilor mai înalți decît clopotnițele, sau care aleargă desculț prin nisip ca să aducă un cuib de păsărică.

Cînd era de treisprezece ani, chiar tatăl ei o duse la oraş ca s-o dea la maici. Traseră la un han din cartierul Saint-Gervais, unde li s-a dat să mănînce în farfurii pictate reprezentînd romanul domnişoarei de La Vallière. Explicaţiile legendare întretăiate ici şi colo de zgîrieturi de cuţit preamăreau toată religia, sentimentele delicate ale inimii şi fastul de la curte.

La început, la maici, departe de a se plictisi, Emma se simţi bine în tovărăşia surorilor, care, ca s-o distreze, o duceau la capelă, unde se intra din sufragerie, printr-un coridor lung. Se juca foarte puţin în timpul recreaţiilor, pricepea bine catehismul, şi ea era cea care-i răspundea totdeauna domnului vicar la întrebările mai grele. Trăind deci fără să iasă niciodată din atmosfera călduţă din clase şi printre aceste femei palide care purtau mătănii cu cruce de aramă, se potoli cu încetul în moleşeala mistică ce exală din miresmele altarului, din răcoarea agheasmatarului şi din sclipirile lumînărilor. În loc să urmărească slujba, ea se uita în cartea de rugăciuni la pozele cuvioase cu chenar albastru şi iubea oaia bolnavă, inima sacră străpunsă de săgeţi ascuţite, sau pe sărmanul Isus care cade, împleticindu-se, pe cruce. Din pioşenie, încercă să postească o zi întreagă fără să puie nimic în gură. Căuta în gînd ce dorinţă anume să i se împlinească.

Cînd se ducea la spovedanie, născocea mici păcate ca să stea mai mult în genunchi, în umbră, cu mîinile împreunate, cu obrazul lipit de gratii, în bolboroseala preotului. Asemuiri ca logodnic, soţ, iubit ceresc şi căsătorie eternă despre care se vorbeşte mereu în predici îi răscoleau în adîncul sufletului duioşii neaşteptate.

Seara, înainte de rugăciune, se făcea, în sala de meditaţie, o lectură religioasă. În timpul săptămînii se citea un rezumat din *Istoria sfîntă* sau *Conferinţele*

abatelui Frayssinous, iar duminica pasaje din *Génie du christianisme*, ca recreaţie. Cu cîtă dragoste a ascultat ea întîia dată tînguirea răsunătoare a melancoliilor romantice repetîndu-se în toate ecourile pămîntului şi ale eternităţii! Dacă copilăria ei s-ar fi scurs în odăiţa din dosul unei prăvălii dintr-un cartier negustoresc, poate că s-ar fi simţit pătrunsă de revărsarea lirică a firii pe care, de obicei, nu o cunoşteam decît prin tălmăcirea scriitorilor. Dar ea era prea deprinsă cu viaţa la ţară; cunoştea behăitul oilor, se pricepea la lăptărie, la pluguri. Obişnuită cu priveliştile liniştite, le prefera, dimpotrivă, pe cele mai zbuciumate.

Nu-i plăcea marea decît cînd era dezlănţuită de furtuni, iar verdeaţa numai ici şi colo, printre ruine. Îi plăceau lucrurile din care putea să tragă vreun folos personal; şi înlătura ca zadarnic tot ce nu-i mergea direct la inimă, fiind din fire mai mult sentimentală decît artistă, căutînd emoţii, nu privelişti.

Era la maici o fată bătrînă care venea cîte opt zile pe lună să lucreze la rufărie. Protejată de arhiepiscopie ca una ce se trăgea dintr-o veche familie de nobili ruinaţi în timpul revoluţiei, mînca în sufragerie la masa maicilor, cu care, după aceea, stătea puţin de vorbă, înainte de a se duce iar sus să se apuce de lucru.

Deseori elevele fugeau din sala de meditaţie ca s-o vadă. Ştia pe dinafară cîntece galante din veacul trecut, pe care le cînta încet, cosînd. Povestea basme, spunea noutăţi, făcea comisioane în oraş şi împrumuta fetelor mai mari, pe ascuns, cîte un roman care nu-i lipsea niciodată din buzunarele şorţului şi din care chiar ea, vrednica fată, înghiţea, în ceasurile libere, capitole întregi. Nu era vorba în ele decît de dragoste, de amanţi, amante, de doamne persecutate care leşinau în chioşcuri singuratice, surugii de poştalioane ucişi la

fiecare popas, cu cai care crapă în fiecare pagină, păduri întunecoase, inimi zbuciumate, jurăminte, suspine, lacrimi și sărutări, bărci pe clar de lună, privighetori în boschete, *domni* curajoși ca niște lei și blînzi ca niște miei, virtuoși cum nu se mai află, totdeauna spilcuiți, și care varsă șiroaie de lacrimi. La cincisprezece ani, timp de șase luni, Emma și-a năclăit mîinile cu praful învechitelor săli de lectură. Mai tîrziu, cu Walter Scott, s-a pasionat de lucruri istorice, visa scrinuri, săli de gardă și trubaduri. Ar fi vrut să trăiască într-un vechi castel ca acele castelane lungi în talie, care sub arcada bolților în formă de trifoi își petreceau zilele, cu bărbia în palmă, rezemate în coate de piatra zidului, privind cum vine din zare un cavaler cu pană albă, galopînd pe-un cal negru. Avu pe-atunci un cult pentru Maria Stuart și o venerație entuziastă pentru femeile ilustre sau nenorocite. Jeanne d'Arc, Héloïse, Agnès Sorel, frumoasa Feronnière și Clémence Isaure erau pentru ea ca niște comete pe imensitatea întunecată a istoriei, pe care mai țîșneau ici și colo, dar mai pierduți în umbră și fără nici o legătură între ei, sfîntul Ludovic cu stejarul lui, Bayard murind, cîteva din cruzimile lui Ludovic al XI-lea, ceva din noaptea Sfîntului Bartolomeu, panașul Bearnezului[1], și mereu amintirea farfuriilor cu picturi în care era preamărit Ludovic al XIV-lea.

În romanțele pe care le cînta în ora de muzică nu era vorba decît de îngerași cu aripi de aur, de madone, de lagune, de gondolieri, compoziții serbede care, prin naivitatea stilului și ușurința tonului, o făceau să întrezărească fantasmagoria ademenitoare a realităților sentimentale. Unele colege aduceau la școală cărți cu poezii și poze pe care le primiseră cadou. Trebuiau să

[1] Henric al IV-lea, regele Franței (1553—1610), născut la Pau, în provincia Béarn (n.r.).

le ascundă, nu era glumă ; le citeau în dormitor. Întorcînd delicat frumoasele lor scoarţe în satin, Emma nu-şi mai lua privirile uimite de pe numele autorilor necunoscuţi, care semnaseră dedesubt şi care, de cele mai multe ori, erau conţi sau viconţi.

Se înfiora toată cînd suflarea ei ridica foiţa de mătase de pe gravuri, care sălta pe jumătate îndoită şi apoi cădea încet pe pagină. Se vedea un tînăr într-o manta scurtă care, în dosul balustradei unui balcon, strîngea în braţe o fată în rochie albă cu o punguliţă la centură ; sau portretele anonime de nobile englezoaice cu bucle blonde, care se uită la tine, cu ochii lor mari şi senini, pe sub pălării rotunde de paie. Unele stăteau răsturnate în trăsuri ce alunecau prin mijlocul parcurilor şi un ogar sărea în faţa cailor conduşi la trap de doi mici vizitii îmbrăcaţi în pantaloni scurţi, albi. Altele, visînd pe divane lîngă un bileţel desfăcut, contemplau luna, pe fereastra întredeschisă, drapată pînă la jumătate cu o perdea neagră. Cele naive, cu o lacrimă pe obraz, se giugiuleau cu o turturică printre gratiile unei colivii gotice, sau, zîmbitoare, cu capul plecat pe umăr, rupeau petalele unei margarete cu degetele lor ascuţite, cu vîrful răsfrînt ca la pantofii medievali. Şi eraţi şi voi, sultani cu narghilele, leşinaţi sub bolţile boschetelor în braţele baiaderelor, ghiauri, iatagane, bonete greceşti, şi mai ales voi, privelişti şterse de ţinuturi falnice, care de atîtea ori ne înfăţişaţi de-a valma palmieri, brazi, tigri la dreapta, un leu la stînga, minarete tătărăşti în zare, ruine romane în prim plan, apoi cămile îngenuncheate ; totul înconjurat de-o pădure virgină bine îngrijită şi cu o rază lungă de soare căzînd drept de sus şi tremurînd în apă, unde ici şi colo plutesc lebede desprinzîndu-se ca nişte fîşii albe pe fondul cenuşiu ca oţelul.

Şi abajurul lămpii agăţate în perete deasupra capului Emmei lumina toate aceste imagini despre lume, care i se perindau pe dinainte, una după alta, în tăcerea dormitorului şi în zgomotul îndepărtat al unei birji întîrziate care mai trecea pe bulevarde.

Cînd îi muri mama, plînse mult în primele zile. Din părul răposatei îşi comandă un tablou funebru, şi, într-o scrisoare pe care-o trimise la Bertaux, plină de consideraţiuni triste asupra vieţii, cerea să fie şi ea înmormîntată mai tîrziu în acelaşi mormînt. Bătrînul o crezu bolnavă şi veni s-o vadă. Emma se simţi mulţumită de a fi ajuns dintr-o dată la acest rar ideal al existenţelor şterse, la care nu izbutesc să ajungă niciodată sufletele mediocre. Se lăsă deci dusă pe întortocheatele cărări lamartiniene, auzea harpe pe lacuri, toate cîntecele lebedelor în agonie, căderea frunzelor, fecioarele neprihănite care se înalţă la cer şi glasul celui veşnic predicînd prin vîlcele. Se plictisi fără a voi să recunoască, stărui din deprindere, apoi din vanitate şi în cele din urmă fu surprinsă de a se simţi mai împăcată şi fără tristeţi în suflet, după cum fruntea-i era fără o cută.

Maicile, care aşteptau atîtea de la vocaţia ei, îşi dădură seama cu uimire că domnişoara Rouault le scapă. Într-adevăr ele o copleşiseră cu atîtea rugăciuni, cu izolarea de lume, posturi, predici, propovăduiseră atît de mult respectul cuvenit sfinţilor şi martirilor şi îi dăduseră atîtea sfaturi bune pentru uitarea trupului întru mîntuirea sufletului, că ea făcu la fel ca şi caii pe care-i tragi de frîu; se opri brusc şi zăbalele-i săriră din dinţi. Spiritul acesta, pozitiv în mijlocul exaltărilor sale, care iubise biserica pentru florile ei, muzica pentru cuvintele romanţelor, literatura pentru aţîţările ei pasionale, se răzvrătea în faţa misterelor credinţei, după cum se îndîrjea şi mai aprig contra

disciplinei, pe care firea ei n-o putea îndura. Cînd tatăl ei o scoase de la pension nimeni nu fu supărat s-o vadă plecînd. Maica superioară găsi chiar că, în ultima vreme, devenise prea puţin cuviincioasă faţă de tagma religioasă.

Cînd se întoarse acasă, Emmei îi plăcu la început să dea ordine slugilor, dar pe urmă se sătură de viaţa la ţară şi-i păru rău că a plecat de la maici. Cînd Charles veni întîia oară la Bertaux, ea se socotea foarte dezamăgită nemaiavînd nimic de învăţat şi nimic de simţit.

Dar grija pentru noua ei situaţie, sau poate înflăcărarea pricinuită de prezenţa acestui om i-au fost de ajuns s-o facă să creadă că avea şi ea în sfîrşit acea pasiune minunată care pînă atunci rămăsese numai ca o pasăre mare, cu penele trandafirii, plutind în splendoarea unui azur plin de poezie ; şi acum nu-şi mai putea închipui că tihna în care trăia era fericirea pe care-o visase.

VII

Cîteodată se gîndea că totuşi zilele acestea erau cele mai frumoase din viaţa ei, luna de miere, cum se spunea. Ca să-i guste dulceaţa, ar fi trebuit, desigur, să fi plecat spre ţările acelea cu nume răsunătoare unde zorii căsătoriei au cele mai suave leneviri. Pe pernele diligenţei, adăpostită de storurile de mătase albastră, urci la pas pe drumuri prăpăstioase, ascultînd cîntecul surugiului al cărui ecou răsună prin munţi laolaltă cu clopoţeii caprelor şi vuietul înfundat al cascadelor. Cînd apune soarele, respiri pe malul golfurilor parfumul livezilor de lămîi ; pe urmă, seara, pe terasa vilelor, singuri, cu degetele împreunate, pri-

vești cerul înstelat, făcînd planuri. I se părea că anumite locuri de pe pămînt trebuiau să dea fericire, ca o plantă care ar crește numai într-un anumit teren și n-ar merge în altă parte. De ce nu putea ea oare să stea rezemată de balustrada balconului unei vile elvețiene, sau să-și închidă tristețea într-un conac scoțian, alături de un soț îmbrăcat într-o haină de catifea neagră cu pulpane lungi, cu botfori moi, pălărie țuguiată și manșete!

Poate că ar fi dorit să destăinuiască cuiva toate acestea. Dar cum să exprimi acea nespusă greutate care-ți apasă inima, schimbătoare ca norii, învolburată ca vîntul? Îi lipseau deci cuvintele, ocazia și îndrăzneala.

Totuși, dacă Charles ar fi vrut, dacă ar fi bănuit, dacă măcar o singură dată privirea lui i-ar fi ghicit gîndul, din inima ei s-ar fi desprins o bogăție neașteptată, așa cum cad fructele de pe un spalier cînd îl atingi. Dar pe măsură ce viața lor intimă era tot mai strînsă, simțea o înstrăinare sufletească ce-o îndepărta de el.

Conversația cu Charles era searbădă, ca un trotuar, și-n ea defilau toate ideile comune, în veșmîntul lor de rînd, fără să stîrnească vreo emoție, să te facă să rîzi, sau să visezi. Spunea că pe cînd locuia la Rouen nu avusese niciodată curiozitatea să se ducă la teatru, să vadă actorii din Paris. Nu știa nici să înoate, nici să facă scrimă, nici să tragă cu pistolul, iar într-o zi nu fu în stare să-i explice un termen de călărie pe care îl întîlnise într-un roman.

Oare, dimpotrivă, un bărbat nu trebuia să știe tot, să se priceapă perfect la orice, să te inițieze în focurile pasiunii, în subtilitățile vieții, în toate tainele? Dar ăsta n-o învăța nimic, nu știa nimic, nu dorea nimic. O credea fericită; și ea nu-i ierta această liniște atît

de temeinic înscăunată, această seninătate greoaie, şi nici fericirea însăşi pe care ea i-o dădea.

Cîteodată desena; pentru Charles era o mare distracţie să stea în picioare să se uite la ea, aplecată pe carton, făcînd ochii mici, ca să-i vadă mai bine lucrarea, sau rotunjind cu degetele cocoloşi de miez de pîine. Cînd cînta la pian, cu cît îi alergau degetele mai repede, cu atît el se minuna mai tare. Bătea clapele cu îndrăzneală şi parcurgea toată claviatura, de la un capăt la altul, fără întrerupere. Zgîlţîit astfel, bătrînul instrument, ale cărui coarde zbîrnîiau, se auzea pînă în capătul satului, dacă fereastra era deschisă, şi de multe ori portărelul, trecînd pe şosea în capul gol şi cu pantofi de pîslă, se oprea, cu hîrtiile în mînă, s-o asculte.

Pe de altă parte, Emma ştia să conducă totul în casă. Trimitea bolnavilor socoteala vizitelor în scrisori bine ticluite, care nu aveau aerul unor facturi. Duminica, de cîte ori aveau vreun vecin la masă, găsea mijlocul de a oferi un fel de mîncare bine prezentat, se pricepea să aşeze pe frunze de vie piramizi de renclode, servea dulceaţa răsturnînd borcanele într-o farfurie, şi chiar spunea că o să cumpere boluri pentru clătit gura după masă. Toate acestea îi aduceau lui Bovary multă consideraţie.

Charles ajungea să-şi dea mai multă importanţă pentru că avea o asemenea nevastă. Arăta cu mîndrie, în sală, două mici schiţe de-ale ei, în creion, pe care le încadrase în rame foarte late şi le atîrnase pe tapetul peretelui cu nişte lungi şnururi verzi. La ieşirea din biserică, putea fi văzut în faţa porţii în nişte frumoşi pantofi brodaţi.

Se întorcea acasă tîrziu, la zece, uneori chiar la miezul nopţii. Atunci cerea de mîncare, şi, cum servitoarea era culcată, îl servea Emma. Îşi scotea redin-

gota ca să mănînce mai în voie. Înşira unul după altul pe toţi cei pe care-i întîlnise, satele prin care fusese, reţetele pe care le prescrisese şi, mulţumit de el, înfuleca un rest de tocană, curăţa brînza de coajă, ronţăia un măr, îşi golea carafa, după care se ducea să se culce şi începea să sforăie.

Fiindcă multă vreme avusese obiceiul să se culce cu scufia de bumbac, nu ştia cum să-şi puie fularul ca să ţie pe urechi, de aceea dimineaţa se trezea cu părul ciufulit, căzut pe faţă şi, alb tot de puful pernei, ale cărei şireturi se dezlegau în timpul nopţii. Purta totdeauna nişte cizme mari, care aveau pe podul piciorului două creţuri adînci ce mergeau oblic spre glezne, restul căputei ridicîndu-se drept, întins, ca pe-un picior de lemn. Zicea că-s *destul de bune pentru la ţară.*

Maică-sa aproba zgîrcenia asta, căci venea să-l vadă, ca şi altădată, de cîte ori se întîmpla să aibă acasă vreo ceartă mai zdravănă; şi totuşi doamna Bovary-mama părea pornită contra nurorii ei. Găsea că *trăieşte pe picior prea mare faţă de averea lor;* lemnele, zahărul şi lumînările *se iroseau ca la o casă mare* şi focul care ardea la bucătărie ar fi ajuns pentru douăzeci şi cinci de feluri de bucate! Îi aşeza rufele în dulapuri şi-o învăţa cum să-l supravegheze pe măcelar cînd aducea carnea. Emma asculta sfaturile pe care doamna Bovary i le da cu nemiluita; şi cît era ziua de mare auzeai numai: *fata mea şi mama mea,* însoţite de mici tremurături de buze, fiecare din ele dînd drumul la cuvinte dulci cu-o voce fremătînd de mînie.

Pe vremea doamnei Dubuc, bătrîna se simţea încă preferata, dar acum iubirea lui Charles pentru Emma i se părea ca o trădare a dragostei ei, o cotropire a ceea ce i se cuvenea; şi privea fericirea fiului ei cu tăcerea tristă a unui scăpătat care priveşte pe geam la oamenii instalaţi în fosta lui casă. Îi vorbea, ca de nişte amin-

tiri, despre osteneala şi sacrificiile ei, şi, punîndu-le faţă în faţă cu nepăsarea Emmei, încheia spunîndu-i că nu se cuvenea de loc să-şi adore numai şi numai nevasta.

Charles nu ştia ce să răspundă; îşi respecta mama şi îşi iubea nespus de mult nevasta; socotea judecata uneia ca fără greş şi totuşi o găsea pe cealaltă fără nici un cusur. După ce pleca doamna Bovary, încerca să repete, sfios, şi cu aceleaşi vorbe, vreuna din cele mai slabe observaţiuni auzite de la maică-sa; Emma, dovedindu-i dintr-un cuvînt că se înşela, îl trimitea să-şi vadă de bolnavii lui.

Cu toate acestea, după teorii pe care le credea bune, Emma voi să cunoască dragostea. În nopţile cu lună, recita prin grădină tot ce ştia pe dinafară din poeziile pline de pasiune şi îi cînta suspinînd adagii melancolice; dar după asta se trezea tot aşa de liniştită ca şi înainte, iar Charles nu se arăta nici mai îndrăgostit, nici mai mişcat.

După ce scăpăra astfel cu amnarul de inima lui fără să poată scoate o scînteie — Charles nefiind în stare, de altfel, să înţeleagă ceea ce nu simţea, şi nici să creadă în nimic din ceea ce nu se manifesta în forme cunoscute — Emma se convinse uşor că pasiunea bărbatului nu mai avea nimic deosebit. Expansiunile lui de dragoste făceau parte din program; o săruta la anumite ore. Era un obicei ca oricare altul şi ca un desert dinainte ştiut, după monotonia unei mese.

Un paznic de vînătoare pe care domnul îl vindecase de apă la plămîni îi adusese doamnei o căţeluşă ogar de Italia, pe care-o lua cu dînsa la plimbare, căci ieşea cîteodată, ca să mai fie singură o clipă şi să nu mai vadă înaintea ochilor veşnic aceeaşi grădină cu aleea prăfuită.

Se ducea pînă la păduricea de fagi din Banneville, lîngă pavilionul părăsit din colțul zidului dinspre cîmp. În șanțul împrejmuitor, printre ierburi, erau trestii lungi cu frunzele tăioase.

Mai întîi se uita de jur împrejur să vadă dacă nu se schimbase ceva de cînd venise ultima dată. Regăsea în aceleași locuri digitalele, micșunelele, tufele de urzici din jurul pietroaielor, plăcile de lichen de-a lungul celor trei ferestre ale căror obloane, mereu închise, se măcinau de putregai pe barele lor de fier ruginit. La început, gîndul ei hoinărea la întîmplare, fără nici o țintă, ca și ogărița care da tîrcoale pe cîmp, lătra după fluturi galbeni, vîna popîndoci sau scutura macii de pe marginea unui lan de grîu. Apoi, încetul cu încetul, își aduna gîndurile și, stînd pe iarba pe care-o scormonea cu vîrful umbrelei, Emma își spunea mereu: „Doamne, de ce m-am măritat?"

Se întreba dacă n-ar fi fost cu putință ca prin jocul întîmplării să întîlnească alt bărbat; și căuta să-și închipuie care-ar fi putut să fie acele evenimente ce nu s-au întîmplat, acea altă viață, acel bărbat pe care nu-l cunoștea. Fără îndoială că nici unul nu semăna cu al ei. Ar fi putut să fie frumos, spiritual, distins, atrăgător, așa cum erau desigur cei care se căsătoriseră cu colegele ei de la maici. Ce făceau ele acum? La oraș, în vuietul străzilor, în freamătul teatrelor și iluminațiile unui bal, duceau o viață în care inima-ți crește de bucurie și simțurile se desfac ca o floare. Pe cînd viața ei era rece ca un pod cu lucarna spre nord, iar plictiseala, păianjen tăcut, își țesea pînza în umbra tuturor cotloanelor din inima ei. Își aducea aminte de zilele împărțirii premiilor, cînd urca pe estradă să-i puie coronița. Cu părul împletit, cu rochița albă și pantofii decoltați de brunel[1], era drăguță, și cînd

[1] Stofă de lînă de culoare închisă, din care se confecționa altădată încălțăminte (n.r.).

se întorcea la loc, domnii se aplecau să-i facă complimente : curtea era plină de caleşti, îşi luau rămas bun prin portierele deschise, profesorul de muzică trecea, cu cutia de vioară, salutînd. Ce departe erau toate acestea, ce departe !

O chema pe Djali, o lua între genunchi, îi mîngîia capul lung şi delicat şi-i spunea :

— Hai, sărută-ţi stăpîna, tu care nu ştii ce-i necazul.

Apoi, contemplînd mutra melancolică a sprintenului animal care căsca alene, se înduioşa, şi, cu gîndul la soarta ei, îi vorbea tare, ca unui om mîhnit pe care vrei să-l mîngîi.

Cîteodată veneau adieri dinspre mare, răbufniri de vînt, care, năvălind deodată peste tot platoul ţinutului Caux, aduceau pînă departe în cîmp o răcoare sărată. Trestiile şuierau plecate la pămînt, iar frunzele fagilor foşneau într-un freamăt grăbit, pe cînd vîrfurile lor, legănîndu-se mereu, îşi continuau murmurul măreţ. Emma-şi strîngea şalul pe umeri şi se scula.

Pe alee, o lumină verde, răsfrîntă de frunziş, juca pe muşchiul scurt care scînteia uşor sub picioarele ei. Soarele apunea ; printre crengi cerul se vedea roşu, iar trunchiurile copacilor plantaţi în linie dreaptă, toate la fel, păreau nişte colonade întunecate pe-un fond auriu ; o apuca frica, o chema pe Djali, se întorcea repede la Tostes pe şosea, se lăsa într-un fotoliu şi nu scotea o vorbă toată seara.

Dar pe la sfîrşitul lui septembrie se întîmplă deodată ceva extraordinar în viaţa ei : fu invitată la Vaubyessard, la marchizul d'Andervilliers.

Fost secretar de stat pe vremea Restauraţiei, căutînd acum să intre iar în viaţa politică, marchizul îşi pregătea de demult candidatura de deputat. Iarna împărţea braţe de lemne în dreapta şi-n stînga, iar la Consiliul

general cerea întotdeauna cu aprindere să se facă şosele în plasa lui. În timpul căldurilor mari, făcuse un abces în gură, de care Charles îl scăpase ca prin minune, deschizîndu-l la timp cu lanţeta. Administratorul trimis la Tostes ca să plătească pentru operaţie povesti seara că în grădiniţa doctorului a văzut nişte cireşe grozave. Or, la Vaubyessard cireşii nu mergeau; domnul marchiz îi ceru lui Bovary cîţiva puieţi, se simţi dator să-i mulţumească personal, o zări pe Emma, găsi că are o talie frumoasă şi că nu saluta ca o ţărancă, aşa că la castel se gîndiră că nu se trece dincolo de marginile îngăduinţei, şi nici nu-i o greşeală, dacă invită tînăra pereche.

Într-o miercuri, la ora trei, domnul şi doamna Bovary plecară cu şareta la Vaubyessard, cu un cufăr mare legat la spate şi o cutie de pălării în faţă. Charles mai ţinea între genunchi şi o cutie de carton.

Sosiră la căderea nopţii, cînd începeau să se aprindă lampioanele în parc, ca să lumineze drumul trăsurilor.

VIII

Castelul, o clădire modernă în stil italienesc, cu două aripi care ieşeau înainte şi trei peroane, se întindea la capătul unei pajişti imense pe care, printre pîlcuri rare de copaci bătrîni, păşteau cîteva vaci; iar nişte panerașe cu arbuşti, rododendroni, iasomie şi călini, îşi rotunjeau tufele de verdeaţă, unele mai mari, altele mai mici, de-a lungul curbei pe care-o făcea drumul cu nisip. Un rîuşor trecea pe sub un pod; prin ceaţă se zăreau nişte clădiri acoperite cu paie, răzleţite pe-o fîneaţă care avea pe margini două coline dulci împădurite, iar în spate, într-un desiş, se întindeau în linii

paralele şoproanele şi grajdurile, rămăşiţe din vechiul castel dărîmat.

Şareta lui Charles se opri în faţa peronului din mijloc ; ieşiră servitorii ; marchizul îşi întîmpină musafirii, şi, oferind braţul soţiei doctorului, o conduse în vestibul.

Era un vestibul foarte înalt, cu plăci de marmură pe jos, în care paşii şi vocile răsunau ca într-o biserică. În faţă urca o scară dreaptă, iar în stînga un culoar ce da în grădină ducea în sala de biliard din care se auzeau, din uşă, ciocniturile bilelor de fildeş. Traversîndu-l, în drum spre salon, Emma văzu în jurul mesei nişte bărbaţi gravi cu bărbia proptită pe nişte cravate enorme, toţi cu decoraţii pe ei şi care surîdeau, tăcuţi, dînd cu tacul.

Pe pereţii căptuşiţi cu lemn întunecat erau atîrnate mari cadre aurite, care-aveau pe marginea de jos, scrise cu litere negre, nişte nume. Emma citi : „Jean-Antoine d'Andervilliers d'Yverbonville, conte de Vaubyessard şi baron de Fresnaye, căzut în bătălia de la Coutras la 20 octombrie 1587". Iar pe-un altul : „Jean-Antoine-Henry-Guy d'Andervilliers de Vaubyessard, amiral al Franţei şi cavaler al Ordinului Saint-Michel, rănit în bătălia de la Hougue-Saint-Vaast la 29 mai 1692, mort la Vaubyessard la 23 ianuarie 1693". Mai departe, de-abia se mai puteau distinge cei care urmau, căci lumina lămpilor, răsfrîntă pe postavul verde al biliardului, cufunda încăperea într-o umbră plutitoare. Întunecînd pînzele orizontale ale tablourilor, le brăzda cu creţuri fine, după cum era crăpat lacul de pe ele ; şi din toate aceste mari pătrate negre cu rame de aur ieşea, ici şi colo, cîte-o parte de pictură mai clară ; o frunte palidă, doi ochi care se uitau la tine, peruci care ondulau pe umărul pudrat al veşmintelor roşii, sau o cataramă de jartieră pe rotunjimea unei pulpe.

Marchizul deschise ușa salonului ; una din doamne se sculă (era chiar marchiza), veni în întîmpinarea Emmei, o pofti să ia loc alături de dînsa, pe-o canapeluță, și începu să-i vorbească prietenește, ca și cînd ar fi cunoscut-o de mult. Era o femeie de vreo patruzeci de ani, cu umeri frumoși, cu nasul coroiat, cu-o voce tărăgănată, și care în seara aceea purta pe părul castaniu un voal simplu de dantelă, al cărui colț îi cădea pe spate. Lîngă dînsa, pe-un scaun cu spătar înalt, stătea o tînără blondă ; iar niște domni, care purtau o floricică la butoniera fracului, stăteau de vorbă cu doamnele în jurul șemineului.

La șapte se servi masa. Domnii, care erau mai numeroși, luară loc la prima masă, în vestibul, iar doamnele la a doua, în sufragerie, cu marchizul și marchiza.

Cînd intră, Emma se simți învăluită de-un aer cald, amestec de parfum de flori și rufărie fină, de miros de fripturi și de trufe. Lumînările candelabrelor își lungeau flăcările pe clopotele de argint ale serviciului de masă ; cristalele tăiate în fațete, acoperite de-o abureală mată, își aruncau raze palide ; de-a lungul mesei se înșirau buchete de flori, și, în farfuriile cu marginile late, șervețelele aranjate în chip de mitră episcopală aveau fiecare în deschizătura dintre cele două cute cîte o chiflă ovală. Labele roșii de homari atîrnau afară din farfurii ; fructe mari în panerașe ajurate stăteau clădite pe mușchi ; prepelițele erau cu pene cu tot ; se vedeau aburi ridicîndu-se, și, în ciorapi de mătase, cu pantaloni scurți, cu cravată albă, cu dantele, grav ca un judecător, feciorul-șef, trecînd printre umerii mesenilor felurile gata împărțite, cu-o simplă mișcare de lingură îți sălta bucata pe care-o alegeai. Pe soba cea mare de porțelan cu vergele de aramă, o statuie de femeie înveșmîntată pînă la bărbie privea nemișcată sala plină de lume.

Doamna Bovary băgă de seamă că mai multe doamne nu-și puseseră mănușile în pahar.

În timpul acesta, tocmai la capătul mesei, singur printre toate aceste femei, aplecat deasupra farfuriei lui pline, și cu șervetul înnodat la spate ca la un copil, mînca un bătrîn, căruia-i picura sosul din gură. Avea ochii injectați și purta o codiță dată pe spate, împletită cu-o panglică neagră. Era socrul marchizului, bătrînul duce de Laverdière, fostul favorit al contesei d'Artois pe vremea vînătorilor ce se făceau la Vaudreuil, la marchizul de Conflans, și despre care se spunea că fusese amantul reginei Marie-Antoinette după domnul de Coigny și înainte de domnul Lauzun. Dusese o viață zgomotoasă de desfrîu, plină de dueluri, de rămășaguri, de femei răpite ; își mîncase averea și vîrîse groaza în toată familia. Un fecior, care stătea în spatele scaunului său, îi țipa în ureche denumirea felurilor de mîncare pe care el le arăta cu degetul, gîngăvind ; și, fără să-și dea seama, ochii Emmei se îndreptau mereu asupra acestui bătrîn cu buzele atîrnate, ca spre un lucru extraordinar și măreț. Trăise la curte și se culcase în patul reginelor !

Se turnă șampanie de la gheață. Emma se înfioră toată simțind răceala aceasta în gură. Nu văzuse niciodată rodii și nici nu mîncase ananas. Chiar zahărul pisat i se păru mai alb și mai fin ca aiurea.

Doamnele urcară apoi în camerele lor să se gătească de bal.

Emma se dichisi cu meticulozitatea conștientă a unei actrițe care apare pe scenă pentru întîia oară. Își aranjă părul cum o învățase coaforul și trase pe dînsa rochia de bariș, întinsă pe pat. Pe Charles îl strîngeau pantalonii la talie.

— Au să mă supere „supieurile" cînd am să dansez, spuse el.

— Cînd ai să dansezi? întrebă Emma.

— Da!

— Dar ce-i cu tine, ţi-ai pierdut minţile? Au să rîdă de tine... astîmpără-te. De altfel aşa-i stă mai bine unui doctor, adăugă ea.

Charles tăcu. Se plimba dintr-un capăt în altul al odăii, aşteptînd să fie gata Emma.

O vedea în oglindă, din spate, între două lumînări. Ochii ei negri păreau şi mai negri. Palele părului ei, uşor rotunjite spre ureche, aveau o lucire albastră; în coc îi tremura un trandafir cu codiţa subţire, cu imitaţii de picături de rouă pe vîrful frunzelor. Avea o rochie de-un galben-deschis, pe care o înfrumuseţau trei buchete de boboci de trandafiri cu frunzişoarele lor.

Charles se apropie s-o sărute pe umăr.

— Lasă-mă, spuse ea, îmi boţeşti rochia.

Se auzi un crîmpei de arie, din vioară, şi sunetele unui corn. Coborî scara, stăpînindu-se să nu alerge.

Cadrilurile începuseră. Lumea sosea mereu, se înghesuia. Se aşeză pe-o banchetă lîngă uşă.

După terminarea cadrilului, pe parchetul din mijloc se vedeau grupuri de bărbaţi stînd de vorbă în picioare şi feciori în livrele care aduceau nişte tăvi mari. În şirul femeilor care stăteau jos se agitau evantaie pictate, buchetele ascundeau pe jumătate zîmbetele de pe chipurile lor, şi flaconaşele cu dop de aur se plimbau prin mîini întredeschise, ale căror mănuşi albe desenau forma unghiilor şi strîngeau braţul la încheietură. Garniturile de dantele, broşele de diamante, brăţările cu medalion tremurau pe corsajele rochiilor, scînteiau pe piepturi, fîşîiau pe braţele goale. În pieptănăturile lipite tare de frunţi şi răsucite la ceafă erau coroniţe, buchețele sau crenguţe de nu-mă-uita, de iasomie, de flori de rodie, spice sau albăstrele. Stînd

liniştite la locul lor, mame posomorîte purtau turbane roşii.

Emmei îi bătu puţin inima cînd, condusă de cavalerul ei, care-o ţinea de vîrful degetelor, se aşeză în şirul dansatorilor, aşteptînd primul sunet de arcuş ca să pornească. Dar emoţia trecu repede şi, legănîndu-se în ritmul orchestrei, înainta lunecînd, clătinîndu-şi uşor gîtul. La anumite subtilităţi ale viorii, care uneori cînta singură, în timp ce celelalte instrumente tăceau, îi flutura pe buze un surîs ; se auzea sunetul cristalin al monedelor de aur ce se aruncau alături pe postavul meselor ; apoi toată orchestra începea dintr-o dată, fligornul cu pistoane izbucnea răsunător, picioarele îşi reluau cadenţa, fustele se umflau, se atingeau uşor în treacăt, mîinile se întîlneau, se despărţeau ; aceiaşi ochi, care se aplecau în faţa ta, reveneau să se uite fix în ochii tăi.

Cîţiva bărbaţi (vreo cincisprezece) între douăzeci şi cinci şi patruzeci de ani, amestecaţi printre dansatori sau stînd de vorbă în cadrul uşilor, se distingeau din mulţime prin acelaşi aer de familie, oricare ar fi fost nepotrivirile de vîrstă, de îmbrăcăminte, sau de înfăţişare.

Hainele lor, mai bine făcute, păreau dintr-o stofă mai moale, şi părul lor, adus în bucle spre tîmple, lucea de pomezi mai fine. Chipurile lor aveau acea culoare pe care-o dă bogăţia, de-un alb scos în relief de paloarea porţelanurilor, de lustrul jucăuş al atlazului, de lacul mobilelor frumoase, şi a căror sănătate e păstrată de un regim cumpătat de mîncăruri alese. Gîtul lor se răsucea în voie pe cravatele joase ; favoritele lor lungi cădeau pe gulere răsfrînte : îşi ştergeau buzele cu batiste brodate cu o iniţială mare, din care se răspîndea un miros suav. Cei ce erau în pragul bătrîneţii arătau tineri, pe cînd pe faţa celor tineri se întipărise ceva

matur. În privirile lor nepăsătoare plutea liniştea pasiunilor satisfăcute în fiecare zi; şi prin blîndeţea apucăturilor lor străbătea acea brutalitate deosebită pe care-o dă conştiinţa de a stăpîni lucrurile obţinute fără mare sforţare, asupra cărora îţi încerci puterea şi-ţi desfeţi vanitatea, cum sînt dresajul cailor de rasă şi societatea prostituatelor.

La trei paşi de Emma, un cavaler în frac albastru vorbea despre Italia cu o tînără femeie palidă care purta o garnitură de perle. Lăudau Coloanele Sfîntului Petru, Tivoli, Vezuviul, Castellamare şi munţii Cassini, trandafirii de Genua, Coliseul pe clar de lună. Emma asculta cu cealaltă ureche o conversaţie plină de cuvinte pe care nu le pricepea. Se făcuse cerc în jurul unui bărbat tînăr de tot, care, cu o săptămînă înainte, îi bătuse pe *Miss Arabella* şi *Romulus*, şi cîştigase în Anglia două mii de ludovici pentru că izbutise să sară un şanţ. Unul se plîngea că i se îngrăşau caii de curse; altul, de greşelile de tipar care schimonosiseră numele calului său.

În sala de bal era un aer apăsător; lumina lămpilor pălea. Lumea se retrăgea în sala de biliard. Un fecior urcă pe-un scaun şi sparse două geamuri: auzind zgomotul cioburilor, doamna Bovary întoarse capul şi zări în grădină, lipite de geam, capetele ţăranilor care se uitau înăuntru. Atunci îi veni în minte Bertaux. Revăzu ferma, mlaştina mocirloasă, pe tatăl ei în cămaşă, pe sub meri, şi se revăzu pe ea, ca altădată, luînd smîntîna cu degetul de pe oalele de lapte de la lăptărie. Dar, faţă de străfulgerările ceasului de faţă, viaţa ei din trecut, atît de deşartă pînă atunci, se ştergea cu totul şi aproape nici nu-i venea să creadă că a trăit-o vreodată. Era acolo; iar în jurul balului nu era decît umbră, aşternută peste tot. Mînca o îngheţată cu vişinată, dintr-o scoică

de argint aurit pe care-o ţinea în mîna stîngă, cu ochii pe jumătate închişi, cu linguriţa între dinţi.

Alături, o doamnă lăsă să-i cadă evantaiul tocmai cînd trecea un dansator.

— Ce amabil aţi fi, domnule, spuse doamna, dacă aţi binevoi să-mi ridicaţi de după canapea evantaiul!

Domnul se înclină, şi, în timp ce întindea braţul, Emma văzu mîna tinerei doamne care-i arunca în pălărie ceva alb îndoit în triunghi. Ridicînd evantaiul, domnul îl oferi respectuos doamnei ; ea-i mulţumi, dînd din cap şi începu să-şi miroasă buchetul.

După supeul la care s-au servit din belşug vinuri de Spania şi vinuri de Rin, supe de raci şi de lapte de migdale, budinci „à la Trafalgar" şi diferite feluri de carne rece în aspic, care tremura în farfurii, trăsurile începură să plece una după alta. Dînd la o parte colţul perdelei de muselină, vedeai lunecînd în umbră lumina felinarelor. Banchetele se goleau ; rămăseseră numai cîţiva oaspeţi ; muzicanţii îşi răcoreau vîrful degetelor, umezindu-le pe limbă ; Charles aproape dormea, cu spatele rezemat de-o uşă.

La trei dimineaţa, începu cotilionul. Emma nu ştia să valseze. Valsa toată lumea, chiar şi domnişoara d'Andervilliers şi marchiza ; nu mai rămăseseră decît oaspeţii castelului — vreo douăsprezece persoane.

Atunci, unul dintre dansatori, căruia i se zicea familiar *viconte*, şi a cărui jiletcă foarte deschisă părea ca turnată pe piept, veni a doua oară s-o invite pe doamna Bovary, asigurînd-o că el o va conduce şi c-o să se descurce foarte bine.

Porniră încet, apoi mai repede. Se învîrteau ; în jurul lor totul se învîrtea : lămpile, mobilele, placajele pereţilor, şi parchetul, ca un disc pe-o axă. Cînd treceau prin dreptul uşilor, poala rochiei Emmei se agăţa de pantalonii lui ; picioarele lor se împleticeau ; vicontele

își cobora privirile asupra ei, Emma le ridica spre el ; se simțea toropită și se opri. Porniră din nou, și, cu o mișcare mai repede, vicontele, luînd-o pe sus, dispăru cu ea pînă la capătul coridorului unde, gîfîind, gata să cadă, Emma își lăsă o clipă capul pe pietul lui. Apoi, tot învîrtindu-se, dar mai încet, o conduse la loc ; Emma se rezemă cu spatele de perete și-și acoperi ochii cu mîna.

Cînd îi deschise, în fața unei doamne care stătea în mijlocul salonului pe-un taburet, erau trei dansatori în genunchi. Doamna îl alese pe viconte și vioara porni iar.

Lumea se uita la ei. Treceau și reveneau ; ea cu bustul nemișcat, cu bărbia aplecată, iar el cu aceeași ținută, drept, cu cotul rotunjit, cu gura înainte. Asta știa să valseze ! Dansară multă vreme, rămînînd pînă la urmă singuri.

Oaspeții castelului mai stătură de vorbă cîteva minute, și, după ce-și spuseră adio, sau, mai bine zis, bună dimineața, se duseră la culcare.

Charles se tîra ținîndu-se de rampă ; *îi trecuse os prin os.* Stătuse cinci ceasuri de-a rîndul în picioare, în fața meselor, privind cum se juca whist, fără să priceapă nimic. Așa că răsuflă adînc de mulțumire cînd își trase cizmele.

Emma își puse un șal pe umeri, deschise fereastra și rămase rezemată în coate de pervaz.

Era o noapte întunecoasă. Afară picura rar. Trase in piept aerul umed care-i răcorea pleoapele. Muzica balului îi zbîrnîia încă în urechi și căuta să stea trează ca să mai prelungească iluzia acestei vieți luxoase pe care în curînd trebuia s-o părăsească.

Se crăpă de ziuă. Privi lung ferestrele castelului încercînd să ghicească unde sînt odăile celor pe care îi remarcase în ajun. Ar fi voit să le cunoască viața, să o pătrundă, să intre cu totul în ea.

Dar tremura de frig. Se dezbrăcă şi se ghemui în aşternut, lîngă Charles, care dormea.

La dejun fu lume multă. Masa dură zece minute ; nu se servi nici un lichior, ceea ce îl miră pe doctor. Apoi domnişoara d'Andervilliers strînse într-un coşuleţ bucăţelele de cozonac ca să le dea lebedelor din bazin şi porniră la plimbare la sera încălzită, unde plante ciudate, cu ţepi zbîrliţi, se înălţau în piramide sub ghivece suspendate, care, ca nişte cuiburi de şerpi prea pline, lăsau să atîrne peste margini vrejuri lungi, încolăcite. Sera de portocali, care era tocmai la capăt, ducea pe sub un acoperiş, pînă la atenansele castelului. Marchizul, ca să facă plăcere Emmei, o luă să vadă grajdurile. Deasupra ieslelor în chip de panere, pe nişte plăci de porţelan, erau scrise cu litere negre numele cailor. Cînd treceau pe lîngă ei, fiecare cal se frămînta în boxa lui, plescăind din limbă. Podelele cămării în care se ţineau şeile luceau ca parchetul unui salon. Hamurile de trăsură atîrnau în mijloc pe doi stîlpi care se învîrteau, iar zăbalele, bicele, scările, frîiele erau înşirate în ordine, de-a lungul peretelui.

În timpul acesta, Charles se duse să roage pe un servitor să-i înhame calul la şaretă. O trase la scară, şi, după ce înghesuiră înăuntru toate pachetele, soţii Bovary, luîndu-şi rămas bun de la marchiz şi de la marchiză, plecară înapoi la Tostes.

Tăcută, Emma privea cum se învîrtesc roţile. Stînd pe marginea banchetei, Charles conducea cu braţele îndepărtate, şi căluţul mergea în buestru între hulubele prea largi pentru el. Hăţurile lăsate în voie săltau pe crupă, ude de spumă, iar lădiţa legată cu o funie în spatele şaretei bătea tare şi regulat în coşul şaretei.

Erau pe dealurile de la Thibourville, cînd, deodată, le trecură înainte nişte cavaleri cu trabucurile în gură. Emma avu impresia că unul dintre ei era vicontele ; se

întoarse, dar nu mai văzu în zare decît nişte capete care săltau în ritmul schimbător al trapului sau al galopului.

La un sfert de leghe mai încolo, Charles trebui să oprească un timp ca să lege cu nişte sfoară popritoarea care se rupsese.

Dar, aruncînd o ultimă privire asupra hamurilor, Charles văzu ceva pe jos, între picioarele calului, şi ridică o tabacheră, brodată toată cu mătase verde şi la mijloc cu un blazon care semăna cu o uşă de capelă.

— Sînt şi două trabucuri înăuntru, zise el : am să le fumez deseară, după masă.

— Cum ? fumezi ? îl întrebă ea.

— Cîteodată, cînd am ocazia.

Vîrî tabachera în buzunar şi dădu bici căluţului.

Cînd ajunseră acasă, masa nu era gata. Doamna se înfurie. Nastasie răspunse obraznic.

— Pleacă, strigă Emma. Asta-i bătaie de joc, te dau afară.

La masă era supă de ceapă şi o bucată de viţel cu măcriş. Stînd în faţa Emmei, Charles spuse frecîndu-şi mîinile cu un aer fericit :

— Plăcut lucru să te vezi iar la tine acasă.

Se auzeau scîncetele Nastasiei. Charles ţinea întrucîtva la nenorocita asta de fată. Altădată, în timpul văduviei, cînd n-avea ce face, îi ţinuse de urît seri întregi de-a rîndul. A fost prima lui clientă, cea mai veche cunoştinţă din partea locului.

— Ai dat-o afară de-a binelea ? întrebă el în cele din urmă.

— Da. Cine mă împiedică ? răspunse ea.

Apoi, cît li se făcea odaia, stătură la căldură în bucătărie. Charles începu să fumeze. Fuma ţuguind buzele, scuipînd tot timpul, lăsîndu-se pe spate la fiecare pufăitură.

— O să-ţi facă rău, spuse ea, dispreţuitor.

Lăsă trabucul şi alergă la robinet să bea repede un pahar de apă rece. Apucînd tabachera, Emma o aruncă iute în fundul dulapului.

Ziua următoare parcă nu se mai isprăvea. Emma se plimbă prin grădiniţă, tot întorcîndu-se mereu pe-aceleaşi alei, oprindu-se în faţa straturilor de flori, în faţa spalierului, în faţa preotului de ghips, privind înmărmurită toate aceste lucruri de altădată pe care le cunoştea atît de bine. Ce departe i se părea acum balul ! Cine oare îndepărta atît de tare dimineaţa de alaltăieri de seara de astăzi ? Călătoria la Vaubyessard făcuse o gaură în viaţa ei, aşa după cum, într-o singură noapte, furtuna sapă uneori, în munţi, o prăpastie. Totuşi, se resemnă ; strînse cu evlavie în scrin frumoasa ei toaletă, pînă şi pantofii de satin, ale căror tălpi erau îngălbenite de ceara lunecoasă a parchetului. Inima-i era la fel ; frecîndu-se de bogăţie, prinsese şi ea deasupra ceva care n-avea să se mai şteargă.

Amintirea balului deveni deci pentru Emma o întreagă ocupaţie. În fiecare miercuri îşi spunea trezindu-se : „Ah ! Acum opt zile... acum cincisprezece zile... acum trei săptămîni... eram acolo !“ Şi, încetul cu încetul, în amintirea ei, fizionomiile începură să se amestece unele cu altele, uită melodiile cadrilului, nu mai văzu atît de limpede livrelele şi saloanele ; cîteva amănunte se şterseră cu totul, dar părerea de rău îi rămase.

IX

De multe ori, cînd Charles era plecat, se ducea să ia din dulap, din rufele împăturite, unde-o lăsase, tabachera de mătase verde.

Se uita la ea, o deschidea, şi chiar îi mirosea mireasma căptuşelii, amestec de verbină şi tutun. A cui era oare ?... A vicontelui. Era poate un cadou de la amanta lui. O brodase pe vreun micuţ gherghef de palisandru, pe care-l putea ascunde ca să nu-l vadă nimeni, care trebuie să fi luat multe ceasuri şi deasupra căruia trebuie să se fi aplecat buclele moi ale visătoarei ce o lucrase. O adiere de dragoste trecuse prin ochiurile broderiei ; fiecare împunsătură de ac prinsese acolo o speranţă sau o amintire, şi toate aceste fire de mătase, împletite, nu erau decît prelungirea aceleiaşi mute pasiuni. Apoi, într-o dimineaţă, vicontele o luă cu el. Despre ce-o fi vorbit, oare, cînd stătea pe prichiciurile largi ale şemineului, între vase de flori şi pendula Pompadour ? Ea era la Tostes. Iar el, el era acum acolo, la Paris ! Cum era acest Paris ? Ce nume nemărginit ! Îl repeta în şoaptă, pentru plăcerea ei ; îi răsuna în urechi ca un clopot de catedrală, îi scînteia în faţa ochilor pînă şi pe eticheta borcanelor ei de pomadă.

Noaptea, cînd negustorii de peşte treceau cu căruţele pe sub ferestrele ei cîntînd *La Marjolaine*, se trezea ; şi, ascultînd vuietul roţilor şinuite, care, la ieşirea din oraş, se domolea deodată cum da de pămînt, îşi spunea :

„Mîine au să fie acolo !"

Şi-i urmărea cu gîndul, urcînd şi coborînd coastele, trecînd prin sate, gonind pe drumul mare la lumina stelelor. Undeva, departe, da totdeauna de-un loc nedesluşit unde visul i se pierdea.

Îşi cumpără planul Parisului şi, cu vîrful degetului, făcea pe harta lui plimbări prin capitală. Cutreiera bulevardele, oprindu-se la fiecare colţ, la încrucişări, în faţa pătratelor albe care însemnau fiecare o casă. În cele din urmă, cu ochii obosiţi, închidea pleoapele şi vedea prin beznă becurile de gaz răsucindu-se în bătaia vîntului şi scările caleştilor, care se desfăşurau pocnind în faţa colonadelor teatrului.

Se abonă la *Corbeille*, jurnalul femeilor, şi la *Sylphe des salons*. Citea cu nesaţ, fără să sară o iotă, toate dările de seamă ale premierelor, curselor şi seratelor, se interesa de debutul unei cîntăreţe, de deschiderea unui magazin. Cunoştea modele noi, adresa celor mai buni croitori, zilele în care lumea bună ieşea la plimbare la Bois-de-Boulogne, sau se ducea la Operă. Studie în Eugène Sue descrieri de mobile ; îi citi pe Balzac şi pe George Sand, căutînd să-şi potolească astfel, cu închipuirea, poftele ei personale. Îşi aducea cartea chiar şi la masă şi întorcea filele, în timp ce Charles îi vorbea mîncînd. Îşi amintea de viconte mereu, în tot ce citea. Căuta să-l pună alături de personajele inventate. Dar cercul al cărui centru era el încetul cu încetul se lărgi şi aureola pe care-o avea, îndepărtîndu-se de chipul lui, se revărsă mai departe, ca să ilumineze alte vise.

Şi astfel, Parisul, mai nemărginit decît oceanul, scînteia în ochii Emmei într-o lumină aurie. Viaţa multiplă care fremăta în această învălmăşeală îi apărea totuşi în frînturi, rînduită în tablouri deosebite. Emma nu întrezărea între ele decît două sau trei, care-i ascundeau pe toate celelalte şi care, ele singure, reprezentau omenirea întreagă. Lumea ambasadorilor călca pe parchete lucioase în saloane cu pereţi în oglinzi, în jurul unor mese ovale acoperite cu un covor de catifea cu franjuri de aur. Mai erau acolo rochii cu trenă, mistere de nepătruns, nelinişti ascunse în dosul zîmbetelor. Venea apoi societatea duceselor : erau palide ; se sculau la ora patru ; femeile, bieţi îngeraşi ! purtau dantele englezeşti la poalele jupoanelor, iar bărbaţii, capacităţi nebănuite sub aparenţe uşuratice, îşi omorau caii în curse de distracţie, se duceau la Baden să-şi petreacă sezonul de vară, şi, în cele din urmă, pe la vreo patruzeci de ani, se căsătoreau cu nişte bogătaşe. În came-

rele separate de la restaurante, unde se ia masa după miezul nopții, rîdeau în lumina luminărilor o mulțime pestriță de literați și actrițe. Aceștia erau risipitori ca niște regi, plini de ambiții himerice și de deliruri fantastice. Era o viață mai presus de oricare alta, între cer și pămînt, în bătaia furtunilor, ceva sublim. Cît despre restul lumii, era pierdut pe undeva, fără să se știe unde anume, ca și cum n-ar exista.

De altfel, cu cît lucrurile îi erau mai aproape, cu atît mintea ei se îndepărta de ele. Tot ce era chiar în jurul ei, viața plicticoasă de la țară, mici-burghezi imbecili, mediocritatea existenței, i se părea ca o excepție, o soartă aparte de care se simțea prinsă, pe cînd dincolo se întindea, cît vezi cu ochii, nemărginitul ținut al fericirilor și al pasiunilor. În dorința ei, confunda senzualitățile luxului cu bucuriile inimii, eleganța obiceiurilor cu gingășiile sentimentului. Oare dragostei nu-i trebuia, ca și plantelor indiene, pămînt anume pregătit și o anumită temperatură? Suspinele pe clar de lună, îmbrățișările prelungite, lacrimile care curg pe mîinile lăsate în voia celuilalt, tot ce-i fior al trupului ori sfîrșeală de dragoste, nu puteau fi despărțite deci de balconul marilor castele în care-ți poți petrece timpul după plac, de un budoar cu storuri de mătase și covor gros, de glastre pline cu flori, de-un pat pe o estradă, și nici de scînteierea pietrelor prețioase și de eghileții livrelelor.

Băiatul de la poștalion, care venea în fiecare dimineață să țesale iapa, străbătea coridorul cu saboții lui butucănoși; avea bluza găurită și picioarele goale în obiele. Acesta era micul lacheu în pantaloni scurți cu care trebuia să se mulțumească. După ce-și isprăvea treaba, nu mai da pe-acolo toată ziua; căci Charles, cînd se-ntorcea, ducea singur calul în grajd, îi scotea șaua și îi punea căpăstrul, în timp ce servitoarea aducea un braț de paie și-l arunca, cum putea, în iesle.

În locul Nastasiei (care, în sfîrşit, plecă din Tostes, vărsînd şiroaie de lacrimi), Emma luă în serviciu o fetiţă de paisprezece ani, o orfană cu o înfăţişare blîndă. Nu-i dădu voie să poarte bonete de bumbac, o învăţă să vorbească la persoana a treia, să aducă paharul de apă pe-o farfurie, să bată la uşă înainte de a intra şi să calce, să scrobească, s-o îmbrace, cu un cuvînt, vru să facă dintr-însa camerista ei. Noua fată în casă se supunea fără să crîcnească, pentru ca nu cumva s-o dea afară ; şi cum de obicei doamna lăsa cheia la bufet, Félicité lua în fiecare seară o mică provizie de zahăr, pe care-o mînca singură, în pat, după ce-şi făcea rugăciunea.

Cîteodată, după-amiază, se ducea peste drum să pălăvrăgească cu surugiii de la poştalioane. Doamna stătea în încăperile ei de sus.

Purta un capot foarte deschis, care lăsa să se vadă, între reverurile lungi de pe piept, o cămăşuţă plisată, cu trei nasturi de aur. Cordonul era de şnur gros cu ciucuri mari, iar pantofiorii ei, de-un roşu-închis, aveau un smoc de panglici late care se răsfirau pe podul piciorului. Îşi cumpărase sugativă, o mapă, un toc şi plicuri, cu toate că nu avea cui scrie ; ştergea praful de pe etajeră, se uita în oglindă, lua o carte, apoi, visînd printre rînduri, o lăsa pe genunchi. Avea poftă să călătorească, sau să se reîntoarcă să trăiască la maici. Îşi dorea totodată să moară şi să locuiască la Paris.

Cînd ningea sau ploua, Charles tăia, călare, drumurile. Mînca omlete pe masa cîte unei ferme, îşi vîra mîna prin paturi jilave, primea în obraz o ţîşnitură călduţă de cîte ori lua sînge cuiva, auzea oameni horcăind, cerceta lighene, ridica în sus multe cămăşi murdare ; dar în fiecare seară găsea acasă un foc aprins, o masă pusă, mobile comode şi o femeie într-o toaletă fină, încîntătoare şi mirosind a proaspăt, că nici nu ştiai de

unde vine această mireasmă, dacă nu chiar din pielea ei, care-i parfuma cămașa.

Îl încînta cu o mulțime de gingășii : cînd cu un fel nou de a face cerculețe de hîrtie pentru lumînări, cînd cu un volan nou la rochie, sau cu numele extraordinar al unui fel de mîncare foarte simplu, pe care fata în casă nu-l nimerise, dar pe care Charles îl înghițea, pînă la sfîrșit, cu plăcere. Văzu la Rouen niște doamne care purtau la ceas un smoc de brelocuri ; își cumpără și ea. Vru să aibă pe șemineu două vaze mari de sticlă albastră și, puțin după aceea, o besactea de fildeș cu cele trebuincioase pentru cusut și un degetar de argint aurit. Cu cît Charles înțelegea mai puțin aceste eleganțe, cu atît îl ademeneau mai mult. Ele adăugau ceva la plăcerea simțurilor lui și la farmecul casei. Erau ca o pulbere de aur presărată de-a lungul cărării înguste a vieții sale.

Era sănătos, arăta bine ; reputația lui era bine stabilită. Țăranii îl iubeau pentru că nu era fudul. Mîngîia copiii, nu intra niciodată într-o cîrciumă ; și, de altminteri, inspira încredere prin viața lui morală. Izbutea să vindece mai ales catarurile și bolile de piept. Temîndu-se foarte mult să nu-și omoare clienții, Charles, într-adevăr, nu prescria decît poțiuni calmante, din cînd în cînd un vomitiv, o baie de picioare sau lipitori. Nu că se temea să facă chirurgie ; că doar lua sînge cu toptanul, ca la cai, iar pentru scoaterea măselelor avea *o mînă infernală.*

În sfîrșit, *ca să se ție la curent,* se abonă la *Ruche médicale,* ziar nou al cărui prospect îl primise. Citea în el puțin, după masă, dar căldura apartamentului și digestia îl făceau să adoarmă după cinci minute, și rămînea acolo, cu bărbia în amîndouă mîinile și cu părul împrăștiat ca o coamă pînă la piciorul lămpii. Emma se uita la el ridicînd din umeri. De ce nu avea ea ca

soţ cel puţin pe unul din oamenii aceia harnici şi tăcuţi, care stau toată noaptea cu nasul în cărţi şi care, în cele din urmă, la şaizeci de ani, cînd vine vîrsta reumatismelor, poartă o decoraţie cu două frigări încrucişate pe fracul prost croit ? Ar fi vrut ca numele acesta de Bovary, pe care-l purta, să fie celebru, să-l vadă lăfăindu-se în librării, apărînd mereu în jurnale, cunoscut de toată Franţa. Dar Charles nu era ambiţios ! Un doctor din Yvetot, cu care nu demult fusese împreună la o consultaţie, îl umilise întrucîtva, chiar la patul bolnavului, în faţa rudelor adunate. Seara, cînd Charles îi povesti păţania asta, Emma tună şi fulgeră contra acelui confrate. Charles fu înduioşat. O sărută pe frunte, cu lacrimi în ochi. Emma era însă întărîtată de ruşine, îi venea să-l bată ; se duse în coridor să deschidă fereastra şi trase adînc în piept aerul proaspăt ca să se liniştească.

— Ce om de nimic ! Ce om de nimic ! repeta încet, muşcîndu-şi buzele.

De altfel, Emma se simţea mai pornită împotriva lui. Cu vîrsta, avea apucături tot mai grosolane ; la desert, tăia dopul de la sticlele goale ; după ce mînca îşi trecea limba pe dinţi, cînd mînca supa, gogîlţîia la fiecare înghiţitură, şi, întrucît începuse să se îngraşe, ochii lui, şi aşa mici, păreau că se urcă spre tîmple prin pomeţii buhavi.

Cîteodată Emma îi vîra sub jiletcă marginea roşie a tricoului, îi îndrepta cravata sau îi zvîrlea cît colo mănuşile ieşite de soare pe care era gata să şi le puie ; şi asta n-o făcea cum îşi închipuia el, pentru dînsul ; o făcea pentru ea, din prea mult egoism, fiindcă o scotea din sărite. Cîteodată apoi, îi vorbea şi despre ceea ce citise, de pildă despre o pagină de roman, de-o piesă nouă sau de-o anecdotă din *lumea mare* povestită într-un foileton ; căci, oricum, Charles era totuşi cineva,

o ureche totdeauna dispusă să asculte, o aprobare dinainte știută. Ea făcea o mulțime de destăinuiri și cățelușei. Ar fi făcut și butucilor din șemineu, și limbii pendulei.

În adîncul sufletului ei aștepta totuși să se întîmple ceva. Ca matrozii în ceasul primejdiei, își plimba privirile desperate pe singurătatea vieții ei, căutînd în depărtare, în ceața zării, vreo pînză albă. Nu știa cum se va întîmpla, spre ce țărm o va duce vîntul care-ar împinge-o pînă la ea, dacă va fi o șalupă sau o corabie cu trei punți, încărcată cu adînci neliniști sau plină pînă sus de fericiri netulburate. Dar, în fiecare dimineață, cînd se trezea, spera că va veni în ziua aceea, asculta cel mai mic zgomot, se scula tresărind, se mira că nu vine ; apoi, la asfințitul soarelui, mereu mai tristă, dorea să fie a doua zi.

Veni iar primăvara. În primele zile de căldură, cînd perii erau în floare, simți că se înăbușă.

De la începutul lui iulie, socoti pe degete cîte săptămîni mai erau pînă în octombrie, gîndindu-se că, poate, marchizul d'Andervilliers va mai da iar un bal la Vaubyessard. Dar toată luna septembrie trecu fără nici o scrisoare, fără nici o vizită.

După necazul acestei dezamăgiri, inima-i rămase iarăși goală și începu de la capăt lanțul zilelor la fel.

Așadar, de acum încolo aveau să urmeze tot așa, în șir, mereu la fel, nenumărate, fără să aducă nimic ! Alte vieți, oricît de serbede ar fi fost, aveau cel puțin șansa unui eveniment. O întîmplare neașteptată aducea cîteodată nesfîrșite peripeții, și decorul se schimba. Dar ei nu i se întîmpla nimic, așa fusese voia Domnului. Viitorul era un coridor întunecat de tot și cu ușa din fund bine astupată.

Se lăsă de muzică. De ce să cînte ? Cine s-o audă ? De vreme ce nu va putea niciodată ca, într-o rochie

de catifea cu mînecile scurte, bătînd cu degetele ei uşoare clapele de fildeş pe un pian de Erard, să simtă la un concert murmurul de admiraţie plutind în jurul ei ca o adiere, nu mai avea nici un rost să se plictisească studiind. Lăsă în dulap blocurile de desen şi tapiţeria. La ce folosea ? la ce folosea ? Cusutul o enerva.

„Am citit tot", îşi spunea.

Şi sta înroşind cleştele în foc, sau uitîndu-se cum plouă. Ce tristă era, duminica, la ceasul cînd suna de vecernie. Asculta, într-o toropeală atentă, cum sunau, una cîte una, bătăile dogite ale clopotului. Cîte o pisică, alunecînd încet pe acoperişuri, îşi încovoia spinarea la razele palide ale soarelui. Vîntul ridica dîre de praf pe şosea. Uneori, departe, se auzea urlînd un cîine ; şi clopotul, în răstimpuri egale, îşi continua dangătul monoton care se pierdea pe cîmp.

Între timp lumea ieşea din biserică. Femeile în saboţi văcsuiţi, ţăranii în bluze noi, copiii cu capul gol zburdînd înaintea lor ; toţi se întorceau acasă. Cinci sau şase oameni, întotdeauna aceiaşi, rămîneau pînă noaptea să joace „dopul" în faţa uşii mari a hanului.

Iarna fu grea. În fiecare dimineaţă geamurile erau încărcate de promoroacă, şi lumina care străbătea prin ele ca prin nişte sticle mate rămînea uneori neschimbată toată ziua. Trebuia să aprinzi lampa de pe la patru seara.

În zilele cînd era frumos, cobora în grădină. Bruma lăsase pe verze horbote de argint cu lungi fire străvezii, care se întindeau de la una la alta. Nu se auzea nici o pasăre, totul părea că doarme, spalierul învelit cu paie şi viţa ca un mare şarpe bolnav sub streaşina zidului pe care, cînd te-apropiai, se vedeau tîrîndu-se sfoiegi cu picioarele lor nenumărate. În brădet, lîngă gard, preotul cu tricorn care-şi citea cartea de rugă-

ciuni îşi pierduse piciorul drept, iar ghipsul, cojit de ger, făcuse un fel de rîie albă pe obraz.

Pe urmă, Emma se urca din nou în odaie, închidea uşa, întindea jeraticul, şi, moleşită de căldura şemineului, simţea că o apasă mai tare plictiseala care-o năpădea. S-ar fi coborît bucuroasă să stea de vorbă cu fata în casă, dar se jena.

În fiecare zi, la aceeaşi oră, învăţătorul, cu o tichie de mătase neagră în cap, da în lături obloanele, iar jitarul trecea cu sabia încinsă peste tunică. Seara şi dimineaţa, caii de poştă, trei cîte trei, străbăteau strada mergînd la adăpat, la baltă. Din cînd în cînd, se auzea bălăngănind clopotul de la uşa vreunei cîrciumi, şi, cînd bătea vîntul, se auzeau scîrţîind pe cele două vergele lighenaşele de aramă ale frizerului, care serveau ca firmă la prăvălie. Frizeria mai avea ca podoabă o veche gravură de mode, lipită pe-un geam, şi un bust de femeie, de ceară, cu părul galben. Iar frizerul se plîngea că şi-a ratat vocaţia, că nu are nici un viitor şi, visînd o prăvălioară într-un mare oraş, cum ar fi Rouen, de pildă, în port, lîngă teatru, se plimba toată ziua, posomorît, între primărie şi biserică, în aşteptarea clientelei. De cîte ori doamna Bovary îşi ridica ochii, îl vedea tot acolo, ca o santinelă în post, cu boneta grecească pe-o ureche şi cu vesta-i groasă de bumbac.

Cîteodată, după-amiază, apărea la geam un cap de bărbat, pîrlit de soare, cu favoriţi negri, şi care surîdea alene cu un zîmbet deschis şi blînd, arătîndu-şi dinţii albi. Îndată se auzea un vals şi, deasupra flaşnetei, într-un salonaş, nişte dansatori cît degetul, femei cu turbane roz, tirolezi în jachete, maimuţe în fracuri, domni în pantaloni scurţi se învîrteau, se învîrteau mereu printre fotoliile, canapelele şi măsuţele care se oglindeau în cioburile de oglindă lipite pe la colţuri cu fîşii de hîrtie aurită. Omul învîrtea manivela uitîn-

du-se cînd în dreapta, cînd în stînga, cînd spre ferestre. Din cînd în cînd, dînd drumul unei lungi țîșnituri de scuipat negru asupra bornei de kilometraj, își sălta pe genunchi instrumentul ale cărui curele tari îi tăiau umărul ; și, cînd tînguioasă și tărăgănată, cînd veselă și vioaie, muzica scăpa din cutie, zbîrnîind, printr-o perdea de tafta roz, sub un cîrlig de aramă cu înflorituri. Erau melodii care se cîntau aiurea, prin teatre, prin saloane, după care se dansa seara sub policandre aprinse, ecouri din lume, care ajungeau pînă la Emma. În capul ei se desfășurau sarabande nesfîrșite și, ca o baiaderă pe florile unui covor, gîndul ei dănțuia o dată cu notele, se legăna din vis în vis, din tristețe în tristețe. După ce flașnetarul își primea pitacul în șapcă, trăgea pe el o veche pătură de lînă albastră, își punea flașneta în spinare și se îndepărta cu pași greoi. Emma se uita după el.

Dar, mai ales la orele cînd trebuia să stea la masă, nu mai putea, în sala aceea mică de jos, cu soba care fumega, cu ușa care scîrțîia, cu pereții asudați, cu lespezile umede ; i se părea că-i servește în farfurie toată amărăciunea vieții ei, și, prin aburii rasolului, din fundul sufletului ei se ridicau parcă alte adieri dezgustătoare. Charles mînca încet ; ea ronțăia cîteva alune, sau, rezemată în cot, își trecea timpul trăgînd linii pe mușama cu vîrful cuțitului.

Își lăsa acum gospodăria la voia întîmplării și, cînd doamna Bovary-mama veni să petreacă la Tostes o parte din postul Paștelui, se miră foarte mult de această schimbare. Într-adevăr, Emma, altădată atît de îngrijită și de spilcuită, stătea acum zile întregi fără să se îmbrace, purta ciorapi de bumbac cenușii, ardea în casă lumînări de seu. Spunea întruna că trebuie să facă economii fiindcă nu sînt bogați, adăugînd că era foarte mulțumită, foarte fericită, că Tostes îi plăcea

nespus de mult, şi alte asemenea fraze noi, care închideau gura soacrei. Încolo, Emma nu mai părea dispusă să-i urmeze sfaturile ; o dată, chiar, doamna Bovary încercînd să pretindă că stăpînii ar trebui să supravegheze religia servitorilor, ea-i răspunsese cu o privire atît de mînioasă şi cu un zîmbet atît de rece, încît bătrîna nu se mai amestecă.

Emma devenea greu de mulţumit, ţîfnoasă. Îşi comanda anumite feluri numai pentru ea, nici nu se atingea de ele, într-o zi nu bea decît lapte gol, iar a doua zi ceşti de ceai cu duzina. Deseori se încăpăţîna să stea în casă, apoi simţea că se înăbuşă, deschidea ferestrele, îşi punea o rochie subţire. După ce trăgea cîte-o săpuneală zdravănă servitoarei, îi făcea cadouri, sau o trimitea în plimbare pe la vecini, după cum uneori arunca săracilor tot mărunţişul din pungă, cu toate că nu era miloasă din fire şi nici nu se lăsa lesne înduioşată de necazurile altuia, ca cei mai mulţi dintre oamenii de obîrşie ţărănească şi care păstrează totdeauna în sufletul lor ceva din asprimea mîinilor părinteşti.

Spre sfîrşitul lui februarie, moş Rouault, în amintirea vindecării lui, îi aduse chiar el ginerelui o curcă minunată şi rămase trei zile la Tostes. Charles fiind mereu pe la bolnavi, Emma îi ţinu de urît. Fumă în odaie, scuipă pe grătarele sobei, vorbi despre agricultură, viţei, vaci, păsări şi consiliul municipal ; aşa încît, atunci cînd plecă, Emma închise uşa după el cu un sentiment de uşurare care-o surprinse şi pe ea. De altfel, nu-şi mai ascundea dispreţul pentru nimic şi pentru nimeni ; şi uneori se apuca să exprime păreri ciudate, defăimînd ceea ce aprobau alţii şi aprobînd lucruri perverse sau imorale, ceea ce-l făcea pe bărbatul ei să holbeze ochii la dînsa.

Oare mizeria asta o să ţie cît lumea ? Oare n-o să mai scape niciodată de ea ? Nu era doar mai prejos

de toate celelalte care duceau o viaţă fericită. La Vaubyessard văzuse ducese care aveau talia mai greoaie şi apucături mai de rînd decît dînsa, şi blestema nedreptatea lui dumnezeu; îşi rezema capul de pereţi ca să plîngă, invidia vieţile furtunoase, nopţile cu baluri mascate, plăcerile neruşinate, cu toate nebuniile pe care ele trebuie să le dea şi pe care nu le cunoştea. Era tot mai palidă şi avea palpitaţii. Charles îi prescrise valeriană şi băi de camfor. Tot ce încerca, însă, îi făcea parcă mai rău.

Erau zile cînd vorbea mult şi repede, vrute şi nevrute, pentru ca după aceste răbufniri să cadă deodată în toropeală şi să stea fără să scoată o vorbă, fără să se mişte. Nu se înviora atunci decît dacă-şi turna un flacon de apă de Colonia pe braţe.

Cum se plîngea mereu de Tostes, Charles îşi închipui că nu se simte bine din cauza climei locale şi, urmărit de ideea asta, se gîndi serios să se mute aiurea.

Din ziua aceea, Emma începu să bea oţet ca să slăbească, se alese cu o tuse seacă şi pierdu orice poftă de mîncare.

Lui Charles îi venea greu să plece din Tostes după patru ani de şedere şi în momentul în care *începea să-şi facă un nume.* Totuşi, dacă trebuia! O duse la Rouen s-o vadă fostul lui profesor. Suferea de nervi; trebuia să schimbe aerul.

După multe cercetări, Charles află că în arondismentul Neufchâtel, era un tîrguşor mai mare căruia-i spunea Yonville-l'Abbaye, al cărui medic, un refugiat polonez, tocmai plecase de-o săptămînă. Atunci scrise farmacistului din partea locului ca să afle ce populaţie are tîrguşorul, la ce depărtare se găsea cel mai apropiat confrate, cît cîştiga pe an doctorul ce fusese înainte etc.; şi, răspunsurile fiind mulţumitoare, se

hotărî ca înspre primăvară să se mute, dacă sănătatea Emmei nu avea să se îndrepte.

Într-o zi, cînd, în vederea plecării, Emma făcea ordine într-un sertar, se înţepă cu ceva, la un deget. Era o sîrmuliţă de la buchetul ei de nuntă. Bobocii de lămîiţă se îngălbeniseră de praf şi panglicile de satin cu chenar de argint se destrămau pe la margine. Îl aruncă în foc. Se aprinse mai repede decît un pai uscat. Apoi se făcu ca un copăcel roşu deasupra cenuşii şi se mistui încet. Se uită la el cum ardea. Bobiţele de carton pocneau, firele de beteală se răsuceau, şiretul se topea ; iar corolele de hîrtie, scorojite, legănîndu-se ca nişte fluturi negri de-a lungul plăcii de sus a şemineului, îşi luară în cele din urmă zborul pe horn.

În luna martie, cînd plecară din Tostes, doamna Bovary era însărcinată.

PARTEA A DOUA

I

Yonville-l'Abbaye (al cărui nume vine de la o veche mănăstire a caputinilor, ale cărei ruini nici nu mai există) este un tîrguşor la opt leghe de Rouen, între drumul spre Abbeville şi cel spre Beauvais, în fundul unei văi prin care curge Rieule, rîuşor ce se varsă în Andelle, după ce a învîrtit trei mori spre gurile lui, unde sînt ceva păstrăvi pe care duminica băieţii, ca să se distreze, îi pescuiesc cu undiţa.

La la Boissière laşi şoseaua şi o iei mai departe pe-un drum de ţară pînă pe creasta coastei de la Leux, de unde se deschide valea. Rîuşorul care o străbate face din ea parcă două regiuni care nu se aseamănă : la stînga numai păşune, la dreapta numai arătură. Pajiştea se întinde sub un brîu de coline joase ca să se împreune în spatele lor cu păşunile din ţinutul Bray, pe cînd spre răsărit cîmpia, urcînd dulce, merge lărgindu-se şi aşterne cît vezi cu ochii galbenele ei ogoare de grîu. Apa care curge pe marginea ierbii desparte cu o dungă albă culoarea fîneţelor de cea a ogoarelor, astfel încît cîmpia seamănă cu o mare manta desfăcută, cu guler de catifea verde, tivit cu şiret de argint.

Cînd ajungi, ai în faţă, în fundul zării, stejarii din pădurea d'Argueil, cu povîrnişurile coastei Saint-Jean,

vrîstate de sus în jos de lungi dîre roșii, inegale, care nu-s altceva decît săpăturile făcute de ploi, iar tonurile cărămizii în șuvițe înguste, contrastînd cu cenușiul muntelui, vin din mulțimea izvoarelor feruginoase care se pierd dincolo, în ținutul de-alături.

Aici e hotarul dintre Normandia, Picardia și l'Île-de-France, regiune corcită unde vorbirea e fără accent, după cum nici peisajul n-are nimic deosebit. Aici se fac cele mai proaste brînzeturi de Neufchâtel din tot arondismentul și, pe de altă parte, cultura pămîntului e costisitoare, fiindcă trebuie mult băligar ca să îngrași pămîntul acesta fărîmicios, plin de nisip și prundiș.

Pînă în 1835 nu era un drum pe care să se poată merge la Yonville ; dar cam pe-atunci se făcu o *șosea vicinală* care leagă drumul de la Abbeville cu cel de la Amiens și cîteodată merg pe el cărăușii de la Rouen în Flandra. Totuși, Yonville-l'Abbaye a rămas, ca mai înainte, cu toate *noile piețe de desfacere*. În loc să-și îmbunătățească agricultura, se mai încăpățînează să facă fîn, cu toate că e fără căutare, și leneșul tîrgușor, abătîndu-se de la șes, a continuat să se întindă în chip firesc spre partea rîului. Se zărește de departe, culcat de-a lungul țărmului, ca un văcar care se odihnește după-amiaza pe marginea apei.

La poalele coastei, după pod, începe o șosea plantată cu plopi tineri, care te duce drept pînă la primele case din tîrgușor — case împrejmuite cu garduri de spini, cu ogrăzi pline de clădiri răzlețe, în mijlocul cărora vezi teascuri, droșcării și cazane de făcut spirt, împrăștiate pe sub copaci stufoși, cu scări, prăjini și coase atîrnate de crăci. Acoperișurile de paie, ca niște căciuli trase pe ochi, acoperă aproape trei sferturi din ferestrele joase, ale căror geamuri groase, bombate, au o adîncitură la mijloc, cum au fundurile de sticle. Pe peretele tencuit, străbătut de-a curmezișul de bîrne negre, se

agață uneori cîte un păr pipernicit, iar casele au la ușile de la parter cîte o mică barieră turnantă ca să nu intre înăuntru puii care vin să ciugulească în prag fărîmiturile de pîine neagră muiată în cidru. Cu cît înaintezi, curțile sînt mai înguste, casele-s mai înghesuite și fără garduri ; sub o fereastră se leagănă o legătură de ferigi în vîrful unei cozi de mătură ; vine fierăria unui potcovar, iar mai încolo un rotar cu două sau trei căruțe noi, care umplu drumul. Apoi, printr-un gard de ostrețe, după un rond de iarbă pe care-l înfrumusețează un amoraș cu degetul pe buze, apare o casă albă cu două vase de tuci la un capăt și la celălalt al peronului și niște tăblițe care strălucesc la poartă ; e casa notarului, și cea mai frumoasă din partea locului.

Biserica e de cealaltă parte a străzii, douăzeci de pași mai departe, la intrarea în piață. Micul cimitir dimprejur, închis cu un zid înalt pînă la piept, e atît de plin de morminte, încît vechile pietre, una cu pămîntul, fac un pavaj neîntrerupt, în care iarba a desenat de la sine verzi pătrate regulate. În ultimii ani de domnie a lui Carol al X-lea, biserica a fost complet renovată. Acum, bolta de lemn începe să putrezească sus și, din loc în loc, are adîncituri negre în culoarea ei albastră. Deasupra ușii, unde ar fi orga, e o strană pentru bărbați, cu o scară în spirală, care răsună tare sub bocănitul saboților.

Lumina amiezii, străbătînd prin vitraliile dintr-o singură culoare, cade pieziș pe băncile rînduite de-a curmezișul zidului căptușit ici și colo cu cîte o rogojină bătută în cuie, deasupra cărora sînt scrise cu litere mari cuvintele: „Banca domnului cutare". Mai încolo, în locul unde naosul se îngustează, se află într-o parte confesionalul, iar în cealaltă statueta Sfintei Fecioare, îmbrăcată într-o rochie de satin, cu un văl de tul pre-

sărat cu stele de argint pe cap și cu umerii obrajilor roșii ca la un idol din insulele Sandwich ; în sfîrșit, o copie a *Sfîntei familii, dăruită de Ministerul de Interne,* dominînd altarul între patru sfeșnice, încheie perspectiva în fund. Stranele corului, în lemn de brad, au rămas nezugrăvite.

Halele, adică un acoperiș de olane susținut de vreo douăzeci de stîlpi, ocupă ele singure aproape jumătate din piața mare din Yonville. Primăria, construită *după desenele unui arhitect din Paris,* este un fel de templu grec, care face colțul, alături de casa farmacistului. La parter are trei coloane ionice și la primul etaj o galerie cu bolta în semicerc, iar în spațiul dintre cele trei cornișe ale frontonului, un cocoș galic, cu o gheară pe constituție și cu cealaltă ținînd balanța justiției.

Dar ceea ce-ți sare mai mult în ochi e farmacia domnului Homais din fața hanului „Leul de aur". Mai ales seara, cînd e aprinsă lampa și cînd borcanele roșii și verzi, puse de frumusețe în vitrină, își prelungesc pe jos, pînă departe, cele două dîre de lumină colorată, se întrezărește printre ele, ca-n niște focuri bengale, umbra farmacistului rezemat de pupitrul său. Casa lui e acoperită de sus pînă jos cu inscripții scrise cu caractere englezești, ronde și de tipar : „Apă de Vichy, de Seltz și de Barèges, beltele depurative, doctorii Raspail, întăritoare de Arabia, pastile Darcet, pastă Regnault, bandaje, băi, ciocolată medicinală etc.". Și pe firma care ține cît toată lățimea prăvăliei e scris în litere de aur : „Homais, farmacist". Apoi, în fundul prăvăliei, în dosul balanțelor mari prinse pe tejghea se desfășoară cuvîntul „laborator" deasupra unei uși cu geamuri pe la jumătatea căreia mai este scris o dată „Homais", cu litere de aur pe-un fond negru.

Pe urmă nu mai e nimic de văzut la Yonville. Strada (unica din tîrg), lungă cît o bătaie de pușcă și cu

vreo cîteva prăvălii pe margini, se sfîrşeşte deodată la cotitura drumului. Dacă o laşi în dreapta şi mergi pe sub poala coastei Saint-Jean, ajungi îndată la cimitir.

Pe timpul holerei, ca să-l mărească, s-a dărîmat o bucată de zid şi s-au cumpărat alături trei acri de pămînt, dar toată partea asta nouă e aproape goală, mormintele îngrămădindu-se, ca şi înainte, spre poartă. Paznicul, care-n acelaşi timp e şi gropar şi paracliser la biserică (trăgînd astfel de la morţii din parohie un îndoit cîştig), a profitat de locul gol ca să semene în el cartofi. Din an în an, totuşi, ogoraşul lui se tot îngustează, iar cînd izbucneşte cîte-o epidemie, nu ştie dacă trebuie să se bucure că mor mai mulţi, sau să se întristeze că se înmulţesc mormintele.

— Te hrăneşti din morţi, Lestiboudois! îi spuse preotul într-o zi.

Vorbele astea sumbre îl puseră pe gînduri şi-l făcură să se astîmpere o bucată de vreme; dar şi azi tot mai pune cartofi, ba chiar cutează să susţină că aşa cresc ei, de la sine.

De la evenimentele pe care le vom povesti, nu s-a schimbat într-adevăr nimic la Yonville. Drapelul tricolor de tinichea se învîrte la fel în vîrful clopotniţei bisericii, prăvălia negustorului de galanterie îşi flutură încă în vînt cele două flamuri de bumbac; fetuşii farmacistului, ca nişte pachete de iască albă, putrezesc din ce în ce mai mult în spirtul lor tulbure, şi, deasupra porţii mari a hanului, vechiul leu de aur spălăcit de ploi îşi arată mereu trecătorilor coama de cîine lăţos.

În seara cînd soţii Bovary trebuiau să sosească la Yonville, doamna Lefrançois, văduva, stăpîna acestui han, avea atîtea de făcut, că-i curgeau broboane de sudoare clătinînd tigăile. A doua zi era zi de iarmaroc în tîrguşor. Trebuia să taie carnea mai dinainte, să cureţe puii, să facă supă şi cafea. Pe deasupra, mai avea

de gătit mîncarea abonaţilor şi pe aceea a doctorului, a soţiei lui şi a servitoarei lor ; sala de biliard răsuna de hohote de rîs ; în camera cea mică, trei morari strigau să le aducă rachiu ; lemnele-n sobă ardeau în flăcări, jeraticul trosnea, şi, pe masa lungă din bucătărie, printre hălcile de miel crud, se înălţau teancuri de farfurii, care tremurau de zguduiturile trunchiului pe care se toca spanac. În poiată se auzeau ţipînd păsările pe care le fugărea servitoarea ca să le prindă şi să le taie.

Un om în papuci de piele verde, cam ciupit de vărsat şi cu o tichie de catifea cu ciucure de aur pe cap, se încălzea stînd cu spatele la şemineu. Chipul lui nu arăta nimic altceva decît un om încîntat de el însuşi şi avea aerul de a fi tot atît de calm în viaţă ca şi sticletele din colivia din crenguţe de răchită atîrnată deasupra capului său : era farmacistul.

— Artemizo, striga hangiţa, fă surcele, umple garafele, adu rachiul, mai repede ! Dac-aş şti cel puţin ce desert să dau celor pe care-i aşteptaţi. Doamne sfinte ! iar au început camionagiii să facă tărăboi în sala de biliard. Şi au lăsat camionul în poartă, la intrare. Cînd o veni *Rîndunica* e-n stare să-l sfarme tot. Cheamă-l pe Polyte să-l vîre-n şopron !... Cînd te gîndeşti că de azi-dimineaţă, domnule Homais, au jucat poate cincisprezece partide şi au băut opt căni de cidru. O să-mi rupă şi postavul de pe biliard, continuă ea uitîndu-se la ei de departe, cu telul de bătut spuma în mînă.

— N-ar fi mare pagubă, răspunse domnul Homais, aţi cumpăra altul.

— Alt biliard ! izbucni văduva.

— Dacă acesta nu mai ţine, doamnă Lefrançois ! V-am mai spus că vă faceţi singură rău ! mult rău. Şi, pe urmă, azi, amatorii vor găuri mici şi tacuri grele. Nu se mai joacă carambolaj. Toate s-au schimbat !

Trebuie să te ţii în pas cu vremea. Uitaţi-vă la Tellier, el mai degrabă...

Hangiţa se înroşi de ciudă. Farmacistul adăugă :

— Orice-ai spune, biliardul lui e mai drăguţ decît al dumitale, şi, dacă ar avea de gînd să organizeze de pildă un concurs patriotic în folosul Poloniei sau al sinistraţilor din Lyon...

— Nu ne speriem noi de golani ca el, îl întrerupse hangiţa, ridicînd din umerii ei zdraveni. Lasă, lasă, domnule Homais, atîta vreme cît o să existe „Leul de aur", lumea o să vie. Noi, ăştia, avem osînză. Pe cînd, într-o bună dimineaţă, o să vedeţi „Cafeneaua franceză" închisă şi cu o frumuseţe de afiş pe obloane !... Auzi, să-mi schimb biliardul, continuă ea ca pentru dînsa, un biliard ca ăsta, aşa de bun de pus rufele pe el, şi pe care, în sezonul de vînătoare am culcat pînă la şase drumeţi !... Şi nătăfleţul cela de Hivert care nu mai vine !

— Îl aşteptaţi pentru masa musafirilor ? întrebă farmacistul.

— Să-l aştept pe el ? Mai e doar şi domnul Binet ! La şase punct o să-l vedeţi intrînd, că, în ce priveşte punctualitatea, nu-i altul ca el. Ţine să aibă totdeauna locul lui în sala cea mică. Mai degrabă să-l omori decît să-l pui la masă în altă parte ! Şi nimic nu-i place ; şi face atîtea mofturi cu cidrul ! Nu-i ca domnul Léon : ăsta vine cîteodată şi la şapte, ba chiar la şapte jumătate ; nici nu se uită măcar ce mănîncă. Ce tînăr cumsecade ! Niciodată nu ţi-ar ridica glasul.

— Apoi, vezi dumneata, e mare deosebire între unul care a fost binecrescut şi un fost carabinier care-a ajuns perceptor.

Bătu ceasul şase. Binet intră.

Purta o redingotă albastră, care cădea de la sine, drept, în jurul trupului lui slab ; şi şapca lui de piele,

cu clapele legate cu şireturi pe creştetul capului, lăsa să se vadă, sub cozorocul ridicat, o frunte cheală, teşită de pe cînd purta cască. Era îmbrăcat cu jiletcă de postav negru, cu guler din păr de cal, cu pantaloni gri, şi, iarnă şi vară, cizme bine văcsuite, care aveau două umflături la fel, din pricina monturilor de la degetele mari de la picioare. Nici un fir de păr nu trecea de linia bărbii lui blonde, care, înconjurîndu-i falca, îi încadra, ca iarba de pe marginea unui strat, faţa lungă şi ştearsă, cu ochii mici şi nasul coroiat. Tare la toate jocurile de cărţi, bun vînător, şi stăpînind un scris frumos, avea acasă un strung, la care-şi trecea timpul strujind inele pentru şerveţele, cu care-şi umplea casa, cu pasiunea unui artist şi egoismul unui burghez.

Se îndreptă spre sala cea mică ; dar mai întîi trebuiau scoşi cei trei morari ; şi, pînă să-i puie tacîmul, Binet stătu tăcut, la locul lui, lîngă sobă ; după aceea închise uşa şi, ca de obicei, îşi scoase şapca.

— Ăsta n-o să-şi tocească limba cu vorbe de politeţe ! spuse farmacistul de îndată ce rămase singur cu hangiţa.

— Niciodată nu vorbeşte mai mult, răspunse ea ; săptămîna trecută au venit aici, cu stofe, doi voiajori comerciali, băieţi plini de haz, care povesteau seara o sumedenie de năzbîtii, că-mi dădeau lacrimile de rîs ; ei bine, el sta acolo ca un peşte, fără să scoată o vorbă.

— Mda, zise farmacistul, nici imaginaţie, nici o scînteiere de spirit, nimic din ceea ce trebuie să aibă un om de societate.

— Se spune totuşi că are însuşiri, obiectă hangiţa.

— Însuşiri ! îi întoarse vorba domnul Homais ; el ! însuşiri ? Între ai lui, poate, adăugă apoi pe un ton mai calm. Şi reluă : Eh, înţeleg ca un negustor cu relaţii foarte mari, un jurisconsult, un doctor, un farmacist să fie atît de cufundaţi în gînduri, să devie ciudaţi, chiar ursuzi ; istoria pomeneşte asemenea cazuri. Dar

aceia, cel puţin, se gîndesc la ceva. Mie, de pildă, de cîte ori nu mi s-a întîmplat să-mi caut tocul pe birou ca să scriu o etichetă, pentru ca în cele din urmă să descopăr că-l pusesem după ureche.

Între timp, doamna Lefrançois ieşi în prag să vadă dacă nu soseşte *Rîndunica*. Tresări. Un bărbat îmbrăcat în negru intră deodată în bucătărie. La lumina ultimelor licăriri ale amurgului se putea vedea că era rumen la faţă şi cît un atlet.

— Cu ce vă putem servi, părinte ? întrebă hangiţa, punînd mîna pe unul din candelabrele de aramă care se găseau pe şemineu, aşezate în rînd, cu lumînările în ele. Voiţi să luaţi ceva ? un pic de rachiu de coacăze, un pahar de vin ?

Ecleziastul refuză foarte politicos. Venise să-şi caute umbrela, pe care deunăzi o uitase la mănăstirea din Ernemont, şi, după ce-o rugă pe doamna Lefrançois să i-o trimită în seara aceea la casa parohială, ieşi pornind spre biserică, unde suna de vecernie.

Cînd farmacistul nu-i mai auzi paşii prin piaţă, găsi foarte necuviincioasă purtarea lui de adineauri. Faptul că refuzase să ia un pahar îi părea o ipocrizie odioasă ; toţi preoţii chefuiau pe ascuns şi căutau să întoarcă iarăşi vremea dijmuitului.

Hangiţa îi luă apărarea preotului :

— De altfel, el n-are ce face cu patru ca dumneata. Anul trecut le-a ajutat oamenilor noştri la căratul paielor ; ducea cîte şase maldăre deodată, aşa-i de tare !

— Halal ! zise farmacistul. Poftiţi de vă mai trimiteţi fetele la spovedit la nişte vlăjgani sănătoşi tun ca ăsta. Eu unul, dacă aş fi guvernul, aş cere ca o dată pe lună să li se ia sînge preoţilor. Da, doamnă Lefrançois, în fiecare lună, o flebotomie [1] zdravănă în interesul ordinii şi al moravurilor.

---

[1] Luare de sînge (n.r.).

— Tăceţi, domnule Homais ! sînteţi un necredincios ! n-aveţi religie !

Farmacistu-i răspunse :

— Am o religie, religia mea, şi chiar mai mult decît ei toţi, cu maimuţăriile şi scamatoriile lor ! Dimpotrivă, eu îl slăvesc pe dumnezeu. Cred în fiinţa supremă, într-un creator, oricare ar fi el, puţin îmi pasă, care ne-a adus aici, ca să ne îndeplinim datoriile de cetăţean şi de tată de familie ; dar n-am nevoie să intru într-o biserică, să sărut talgere de argint şi să îngraş cu obolul meu o mulţime de şarlatani, care mănîncă mai bine ca noi ! Căci îl poţi slăvi tot atît de bine într-o pădure, pe un cîmp, sau chiar contemplînd bolta cerească, cum făceau anticii. Dumnezeul meu este dumnezeul lui Socrate, al lui Franklin, al lui Voltaire, al lui Béranger. Eu sînt pentru *Profesia de credinţă a vicarului din Savoia*[1] şi pentru principiile nemuritoare de la '89. Aşa că eu nu admit un dumnezeu-moşneguţ, care se plimbă prin grădina lui, cu toiagul în mînă, îşi găzduieşte prietenii în pîntecele balenelor, moare ţipînd şi reînvie după trei zile ; lucruri absurde în ele însele şi, de altfel, cu totul opuse tuturor legilor fizice ; ceea ce ne dovedeşte, în treacăt, că preoţii s-au bălăcit întotdeauna într-o ignoranţă ruşinoasă în care se străduiesc să cufunde şi omenirea la un loc cu ei.

Tăcu, căutînd cu ochii mulţimea dimprejur, căci, în înfierbîntarea lui, farmacistul se crezu o clipă în plin consiliu municipal. Dar hangiţa nu-l mai asculta ; trăgea cu urechea la un zgomot îndepărtat. Se desluşi huruitul unei trăsuri amestecat cu un clempănit de potcoave slăbite şi, în sfîrşit, *Rîndunica* se opri în faţa porţii.

---

[1] Fragment cunoscut din *Émile* de Jean-Jacques Rousseau, scriitor iluminist francez (1712—1778) (n. r.).

Era o ladă galbenă, pe două roţi mari care ajungeau pînă-n dreptul coviltirului, împroşcînd călătorii pe umeri şi împiedicîndu-i să vadă drumul cînd trăsura era închisă. Gemuleţele ferestrelor înguste tremurau scuturate în cercevele cînd erau închise şi mai păstrau ici şi colo stropi de noroi peste vechiul lor strat de praf, pe care nici ploile torenţiale nu-l spălau de tot. Era trasă de trei cai, din care unul înaintaş, şi, cînd cobora vreo coastă, se hurduca dînd cu fundul de pămînt.

Cîţiva burghezi din Yonville ieşiră în piaţă ; vorbeau toţi deodată, cerînd noutăţi, explicaţii şi provizii ; Hivert nu mai ştia cui să răspundă. El făcea la oraş comisioanele pentru satele din împrejurimi. Cutreiera prăvăliile, aducea cizmarului suluri de piele, potcovarului fier, stăpînei sale un butoiaş cu scrumbii, o bonetă de la modistă, moţuri de păr de la coafor ; şi, la întoarcere, împărţea de-a lungul drumului pachetele pe care le arunca peste gard, stînd în picioare pe capră şi răcnind cît îl ţinea gura, în timp ce caii mergeau singuri.

Întîrziase din pricina unei întîmplări ; ogăriţa doamnei Bovary o luase razna pe cîmp. Au trebuit să fluiere după dînsa mai bine de-un sfert de oră. Hivert s-a şi întors chiar o jumătate de leghe îndărăt, crezînd în fiecare clipă c-o zăreşte ; dar a trebuit să continue drumul. Emma plînsese, se înfuriase, scoţîndu-l vinovat pe Charles de toată nenorocirea asta. Negustorul de stofe, domnul Lheureux, care era cu dînsa în trăsură, a încercat s-o consoleze dîndu-i o mulţime de exemple de cîini pierduţi care şi-au recunoscut stăpînul după ani şi ani de zile. A fost unul, spunea el, care s-a întors de la Constantinopol la Paris. Altul făcuse cincizeci de leghe în linie dreaptă şi trecuse patru rîuri înot ; chiar şi tatăl lui avusese un căţeluş, care, după

doisprezece ani de dispariţie, într-o seară, i-a sărit deodată în spate, în plină stradă, pe cînd se ducea să mănînce în oraş.

II

Coborî întîi Emma, pe urmă Félicité, domnul Lheureux, o doică, iar pe Charles au trebuit să-l trezească din colţul lui, unde adormise de-a binelea, de îndată ce se înnoptase.

Homais se prezentă. Exprimă respectele sale doamnei şi complimente domnului, spuse că era încîntat să le fi putut face un serviciu şi adăugă amical că îndrăznise să se invite singur, soţia lui fiind de altfel plecată.

Cum ajunse în bucătărie, doamna Bovary se apropie de sobă. Îşi prinse cu vîrful degetelor rochia în dreptul genunchiului şi, ridicînd-o astfel pînă la glezne, îşi întinse în bătaia flăcării, pe deasupra unei ciozvîrte de berbec la frigare, piciorul încălţat cu o gheată neagră. Focul o lumina toată, străbătînd cu o lumină vie urzeala rochiei, porii egali ai pielii ei albe şi chiar pleoapele ochilor din care clipea din cînd în cînd. O roşeaţă vie trecea în faţa ei de cîte ori sufla vîntul prin uşa întredeschisă.

De cealaltă parte a şemineului, un tînăr cu părul blond se uita la ea tăcut.

Fiindcă se plictisea grozav la Yonville, unde era secretar la notarul Guillaumin, de multe ori domnul Léon Dupuis (el era al doilea client obişnuit la „Leul de aur“) luă înadins masa mai tîrziu, cu speranţa că va sosi la han vreun călător cu care să stea de vorbă în seara aceea.

În zilele cînd îşi isprăvea treaba, neştiind ce să facă, trebuia oricum să fie punctual şi să suporte, de la supă

pînă la brînză, tovărăşia lui Binet. Primi deci cu bucurie propunerea gazdei de a sta la masă cu noii-veniţi şi trecură în sala cea mare, unde doamna Lefrançois, pentru mai multă solemnitate, spusese să se pună patru tacîmuri.

Homais ceru voie să stea cu boneta lui grecească pe cap, de frica guturaiului.

Apoi, întorcîndu-se către vecina lui :

— Cu siguranţă că doamna e puţin obosită ?! *Rîndunica* noastră scutură aşa de groaznic !

— Adevărat, răspunse Emma ; dar pe mine călătoria mă distrează totdeauna ; îmi place să mai schimb locul.

— E ceva aşa de plicticos, spuse oftînd secretarul, să trăieşti pironit în aceleaşi locuri !

— Dacă ai fi nevoit ca mine, spuse Charles, să fii mereu călare...

— Dar, continuă Léon, adresîndu-se doamnei Bovary, mi se pare că nu-i nimic mai plăcut ; şi adăugă : cînd poţi.

— De altfel, spunea spiţerul, pe la noi nu-i prea greu să practici medicina ; căci pe drumurile noastre se poate merge cu cabrioleta, şi, în general, se plăteşte destul de bine, plugarii fiind înstăriţi. Din punct de vedere medical avem, din cînd în cînd, în afară de cazurile obişnuite de enterite, bronşite, afecţiuni biliare etc., cîteva friguri intermitente în timpul secerişului, dar, într-un cuvînt, puţine lucruri grave, nimic special de semnalat, decît doar multe scrofule, care provin fără îndoială din cauza păcătoaselor condiţii igienice ale caselor noastre ţărăneşti. Ah ! Domnule Bovary, o să aveţi de luptat cu multe prejudecăţi ; multe încăpăţînări din deprindere, de care se vor izbi zilnic toate sforţările ştiinţei dumneavoastră, căci se mai recurge la masle, la moaşte, la preot, în loc să

vie de-a dreptul la medic sau la farmacist. Climatul, totuşi, nu e, drept vorbind, rău ; numărăm chiar în comună cîţiva care-au atins nouăzeci de ani. Iarna, termometrul scoboară (l-am urmărit personal) pînă la patru grade, şi, în toiul verii, atinge douăzeci şi cinci, treizeci centigrade cel mult, ceea ce dă maximum douăzeci şi patru Réaumur, sau cincizeci şi patru Fahrenheit (măsură englezească) — nu mai mult ! — şi, într-adevăr, sîntem adăpostiţi de vînturile de la nord de pădurea d'Argueil, pe de o parte ; iar pe de alta, de vînturile de la vest de coasta Saint-Jean ; şi totuşi, această căldură, care din cauza vaporilor de apă degajaţi de rîu şi a numărului mare de vite de pe cîmp, care exală, după cum ştiţi, mult amoniac, adică azot, hidrogen şi oxigen (nu numai azot şi hidrogen) şi care, absorbind humusul pămîntului, amestecînd toate aceste emanaţii diferite, întrunindu-le, ca să zic aşa, într-un mănunchi, şi combinîndu-se de la sine cu electricitatea răspîndită în atmosferă — atunci cînd există — ar putea cu timpul să nască miasme insalubre, ca-n ţările tropicale ; această căldură, zic, e temperată tocmai din partea de unde vine, sau mai degrabă de unde ar veni, adică dinspre sud, de vînturile din sud-est, care, răcorindu-se la rîndul lor cînd trec peste Sena, ne vin uneori deodată, ca nişte adieri din Rusia.

— Aveţi cel puţin unde să faceţi o plimbare prin împrejurimi ? întrebă doamna Bovary, adresîndu-se tînărului.

— Oh, aproape de fel, răspunse Léon. E un loc căruia i se spune *La izlaz,* sus, pe coastă, la poalele pădurii. Uneori, duminica, mă duc acolo şi stau cu o carte în mînă, privind apusul soarelui.

— Nu găsesc nimic mai minunat ca apusurile de soare, reluă ea, dar mai ales la malul mării.

— Oh ! Ador marea, spuse domnul Léon.

— Şi apoi, nu vi se pare, replică doamna Bovary, că gîndul rătăceşte mai în voie pe această întindere nemărginită, a cărei contemplare îţi înalţă sufletul şi te face să te gîndeşti la infinit, la ideal?

— La fel şi cu priveliştile din munţi, reîncepu Léon. Am un văr care-a călătorit anul trecut prin Elveţia şi care îmi spunea că e greu să-ţi imaginezi toată poezia lacurilor, farmecul cascadelor, impresia grandioasă a gheţarilor. Vezi de-a curmezişul şuvoaielor brazi de-o mărime de necrezut, cabane atîrnate deasupra prăpăstiilor şi, la o mie de picioare dedesubt, văi întregi, prin luminişurile norilor. Priveliştile acestea te entuziasmează, te predispun la rugăciune, la extaz! De aceea nu mă mir de muzicantul acela celebru care, pentru a-şi aţîţa mai tare imaginaţia, obişnuia să se ducă să cînte la pian în faţa unei privelişti impunătoare.

— Vă ocupaţi cu muzica? întrebă ea.

— Nu, dar îmi place foarte mult.

— Ah, nu vă potriviţi, doamnă Bovary, îl întrerupse Homais, aplecîndu-se pe farfurie; asta-i curată modestie. Cum, dragul meu! Deunăzi cîntai în cameră, minunat, *Îngerul păzitor*. Te auzeam din laborator, vocalizai ca un actor.

Într-adevăr, Léon stătea la farmacist, unde avea la etajul al doilea o odăiţă cu vedere spre piaţă. Se înroşi auzind complimentul acesta al proprietarului său, care se întorsese spre doctor şi-i înşira, unii după alţii, pe cei mai de seamă locuitori din Yonville. Povestea anecdote, dădea amănunte. Nu se ştia tocmai bine ce avere are notarul şi *mai era şi casa Tuvache*, care încurca lucrurile.

Emma reluă vorba:

— Şi ce muzică vă place mai mult?

— Oh! muzica germană, cea care te face să visezi.

— Pe italieni îi cunoaşteţi?

— Nu încă ; dar am să-i văd anul viitor, cînd am să mă instalez la Paris să-mi termin dreptul.

— Precum aveam cinstea, continuă farmacistul, să spun domniei-sale, soţul dumneavoastră, mulţumită nebuniilor pe care le-a făcut nenorocitul de Yanoda, care a fugit, vă veţi bucura de una din casele cele mai confortabile din Yonville. Ceea ce are mai ales practic pentru un medic este uşa care dă în *Alee*, pe unde se poate intra şi ieşi fără să te vadă nimeni. De altfel, e înzestrată cu tot ce trebuie unei gospodării : spălătorie, bucătărie cu cămară, salon, livadă etc. Era un băiat de viaţă, care nu se uita la cheltuială ! Îşi construise în fundul grădinii, lîngă apă, un chioşc anume ca să aibă unde bea vara o bere şi, dacă doamnei îi place grădinăria, va putea...

— Nevastă-mea nu se ocupă cu asta, zise Charles ; preferă, cu toate că i s-a recomandat să facă mişcare, să stea tot timpul în odaie, să citească.

— Ca mine, replică Léon ; ce poate fi într-adevăr, mai plăcut decît să stai seara la gura sobei cu o carte, în timp ce vîntul bate-n geamuri şi lampa arde ?...

— Nu-i aşa ? spuse ea, aţintindu-şi asupra lui ochii mari, negri, deschişi larg.

— Nu te mai gîndeşti la nimic, continuă el, ceasurile trec. Te plimbi, stînd pe loc, prin ţări pe care parcă le vezi, şi gîndul, împletindu-se cu închipuirea, se lasă prins de amănunte, sau urmăreşte firul întîmplărilor. Te simţi şi tu printre personajele lor şi parcă-ţi bate inima de emoţie sub costumele lor.

— Adevărat ! adevărat ! spunea ea.

— Vi s-a întîmplat vreodată, reîncepu Léon, să întîlniţi într-o carte vreo idee vagă pe care-aţi avut-o, vreo imagine ştearsă, care revine de departe ca o mărturisire desăvîrşită a sentimentului dumneavoastră celui mai subtil ?

— Am simţit asta, răspunse ea.

— De aceea, continuă Léon, îmi plac mai ales poeţii. Găsesc că versurile-s mult mai duioase decît proza şi că te fac mai uşor să plîngi.

— Totuşi, în cele din urmă te obosesc, replică Emma ; eu, acum, dimpotrivă, ador povestirile care-ţi taie răsuflarea, care te-nspăimîntă. Nu pot suferi eroii banali şi sentimentele cumpătate, cum se-ntîlnesc în viaţă.

— Într-adevăr, observă secretarul, asemenea opere care nu-ţi mişcă inima se îndepărtează, mi se pare, de adevăratul scop al Artei. E atît de plăcut ca printre dezamăgirile vieţii să te poţi întoarce cu gîndul la caractere nobile, la sentimente curate, să vezi oameni fericiţi. În ce mă priveşte, trăind aici, departe de lume, asta-i singura mea distracţie ; Yonville ne oferă atît de puţine posibilităţi !

— Ca şi Tostes, fără îndoială, continuă Emma ; de aceea eram totdeauna abonată la o bibliotecă publică.

— Dacă doamna binevoieşte să-mi facă onoarea să o folosească, zise farmacistul, care tocmai auzise ultimele cuvinte, îi pun eu la dispoziţie o bibliotecă alcătuită din cei mai buni autori : Voltaire, Rousseau, Delille, Walter Scott, *L'Echo des feuilletons* etc., şi pe lîngă astea mai primesc diferite foi periodice, printre care, zilnic, *Le Fanal de Rouen*, eu avînd avantajul de a-i fi corespondent pentru circumscripţiile Buchy, Forges, Neufchâtel, Yonville şi împrejurimi.

Stăteau la masă de două ceasuri şi jumătate ; căci servitoarea Artemiza, tîrîndu-şi alene pe lespezi tîrlicii de sfoară, aducea farfuriile una cîte una, uita tot, nu se pricepea la nimic şi lăsa mereu crăpată uşa de la sala de biliard, care se bătea de perete cu vîrful clanţei.

Tot discutînd, Léon, fără să-şi dea seama, îşi pusese piciorul pe una din stinghiile scaunului pe care stătea doamna Bovary. Emma purta o cravată mică de mătase albastră, care ţinea drept, ca o dantelă scrobită, un guler de olandă ondulată : şi, după mişcările pe care le făcea cu capul, partea de jos a feţei se înfunda în broderii sau ieşea din ele, graţioasă. Şi astfel, unul lîngă altul, în timp ce Charles şi farmacistul tăifăsuiau, ei intrară într-una din acele vagi conversaţii în care hazardul frazelor te readuce într-una către centrul neschimbat al unei simpatii comune. Spectacole pariziene, titluri de romane, cadriluri noi şi lumea pe care n-o cunoştea, Tostes, unde trăise Emma, Yonville, unde se aflau, trecură toate în revistă şi vorbiră despre toate pînă la sfîrşitul mesei.

După ce s-a servit cafeaua, Félicité se duse să pregătească odaia în casa cea nouă şi, curînd după aceea, comesenii se ridicară. Doamna Lefrançois dormea în faţa focului care se stinsese, iar băiatul de la grajd, cu un felinar în mînă, îi aşteptă pe domnul şi pe doamna Bovary ca să-i conducă la ei. Părul lui roşu era plin de paie şi şchiopăta de piciorul stîng. După ce luă în cealaltă mînă umbrela preotului, porniră.

Tîrguşorul adormise. Stîlpii halelor îşi întindeau umbrele lungi. Pămîntul era cenuşiu de tot, ca pe-o noapte de vară.

Dar, cum casa medicului era la cincizeci de paşi, au trebuit să-şi spună bună seara aproape imediat şi toţi se împrăştiară.

Cum intră în vestibul, Emma simţi căzîndu-i pe umeri, ca o cămaşă udă, răceala pereţilor de-abia tencuiţi. Zidurile erau noi şi treptele scării de lemn scîrţîiră. În cameră, la etaj, prin ferestrele fără perdele, intra o lumină albicioasă. Se zăreau vîrfuri de copaci, şi, mai departe, pajiştea pe jumătate înecată în ceaţa

care aburea în bătaia lunii de-a lungul rîului. În mijlocul camerei erau, claie peste grămadă, sertare de scrin, sticle, vergele, beţe aurite, aruncate pe scaune, laolaltă cu saltele şi lighene pe jos, cei doi oameni care aduseseră mobilele trîntind acolo toate la întîmplare.

Era a patra oară cînd se culca într-un loc necunoscut. Întîia oară, în ziua cînd a intrat la maici, a doua oară, cînd a sosit la Tostes, a treia, la Vaubyessard şi a patra acum ; şi se întîmplase ca fiecare să însemne în viaţa ei începutul unei faze noi. Nu credea că lucrurile s-ar putea petrece la fel în locuri diferite, şi, fiindcă partea trăită din viaţa ei fusese rea, fără îndoială că aceea ce-i rămînea va fi mai bună.

III

Cînd se deşteptă a doua zi, Emma îl zări pe secretar în piaţă. Ea era în capot. Léon ridică ochii şi o salută. Ea se înclină pripit şi închise fereastra.

Léon aşteptă toată ziua să se facă ora şase ; dar, intrînd în han, nu-l găsi decît pe domnul Binet stînd la o masă.

Masa din ajun era pentru el un eveniment nespus de însemnat ; pînă atunci, niciodată în viaţa lui nu stătuse două ore în şir cu o *doamnă.*

Cum oare a putut el să-i spună, şi încă cu asemenea cuvinte, o mulţime de lucruri pe care înainte n-ar fi putut să le spună atît de bine ? De obicei era sfios şi păstra acea rezervă care ţine totodată de pudoare şi de prefăcătorie. La Yonville se găsea că are maniere *cum se cade.* Asculta părerile oamenilor în vîrstă şi nu se arăta de loc înfocat în politică, lucru rar la un

tînăr. Avea şi talente: făcea acuarele, ştia să descifreze cheia lui sol şi, după masă, cînd nu juca cărţi, se ocupa bucuros de literatură. Domnul Homais îl stima pentru că era instruit, doamna Homais ţinea la el pentru că era îndatoritor, căci de multe ori se ducea în grădină cu micuţii Homais, nişte plozi totdeauna mîzgăliţi pe faţă, foarte prostcrescuţi şi cam limfatici, ca şi mama lor. Ca să-i îngrijească, îl mai aveau, în afară de bonă, pe Justin, elev în farmacie, văr de departe cu domnul Homais, pe care-l luase în casă din milostenie şi care ţinea loc şi de slugă.

Spiţerul se dovedi cel mai bun dintre vecini. O informa pe doamna Bovary asupra furnizorilor, îl chemă anume pe negustorul de cidru, îi gustă chiar el băutura şi avu grijă ca balerca să fie bine aşezată în pivniţă; îi mai arătă ce trebuie să facă pentru ca să aibă o provizie de unt ieftin şi făcu un aranjament cu Lestiboudois, paracliserul, care, în afară de îndeletnicirile lui bisericeşti şi mortuare, îngrijea grădinile cele mai importante din Yonville, cu ora sau cu anul, după cum voiau proprietarii.

Nu numai nevoia de a se ocupa de alţii îl împingea pe farmacist la o bunăvoinţă atît de slugarnică, ci şi un anume plan pe care-l urmărea.

Călcase legea din 19 ventôse[1], anul XI, articolul unu, care interzice practica medicinei oricărui individ fără diplomă; aşa încît, în urma unor denunţuri tainice, Homais fusese chemat la Rouen, în cabinetul particular al procurorului regal. Magistratul îl primise în picioare, cu roba pe el, hermina pe umăr şi toca pe cap. Era dimineaţa, înainte de audienţă. Pe coridor se auzeau bocănind cizmele grele ale jandarmilor şi

[1] Ventôse — a şasea lună din calendarul republican, instituit în Franţa după revoluţia din 1789: 19 februarie—20 martie (n.r.).

parcă un zgomot îndepărtat de zăvoare care se închideau. Farmacistul simţi că-i ţiuie urechile, de credea că se prăbuşeşte într-un atac de apoplexie ; îi trecură pe dinaintea ochilor fundul beciurilor de închisoare, familia în lacrimi, farmacia vîndută, toate borcanele răvăşite ; şi simţi nevoia să intre într-o cafenea, să ia un pahar de rom cu apă de Seltz, ca să-i vie inima la loc.

Încetul cu încetul, amintirea acestei mustrări se şterse şi el continuă să dea, ca şi înainte, consultaţii anodine în odăiţa din dosul prăvăliei lui. Dar primarul nu putea să i-o ierte, confraţii îl pizmuiau, trebuia să se teamă de orice ; atrăgîndu-l pe domnul Bovary prin tot felul de amabilităţi, îi cîştiga recunoştinţa şi, mai tîrziu, chiar dacă ar băga ceva de seamă, el n-ar mai putea să vorbească. De aceea, în fiecare dimineaţă, Homais îi aducea ziarul, şi adesea, după masă, lăsa o clipă farmacia şi se repezea pînă la doctor să stea puţin de vorbă.

Charles era trist ; clienţii nu veneau. Sta pe scaun ceasuri întregi fără să scoată o vorbă, se ducea să se culce în cabinet sau se uita la nevastă-sa cum coase, ca să treacă timpul, făcea în casă pe omul de corvadă, şi chiar încerca să spoiască podul cu nişte rămăşiţe de culori lăsate de zugrav. Dar îl frămîntau chestiunile băneşti. Cheltuise atîta pentru reparaţiile făcute la Tostes, cu toaletele doamnei şi cu mutatul, încît toată zestrea, peste nouă mii de franci, se dusese în doi ani. Şi, apoi, cîte lucruri stricate sau pierdute cu transportul de la Tostes la Yonville, fără a mai pune la socoteală preotul de ghips, care, căzînd din căruţă la un hop mai mare, s-a făcut ţăndări pe caldarîmul din Quincampoix !

O grijă mai plăcută începu să-l distreze şi anume sarcina soţiei lui. Pe măsură ce termenul se apropia, o iubea mai mult. Se închega între ei o nouă legă-

tură, de sînge, şi parcă sentimentul continuu al unei uniri mai complexe. Cînd îi vedea de departe mersul leneş şi mijlocul legănîndu-se molatic pe şoldurile fără corset, cînd, unul în faţa celuilalt, o contempla în voie, iar ea lua, stînd într-un fotoliu, aere de femeie ostenită, atunci nu-şi mai putea stăpîni fericirea ; se ridica, o săruta, o mîngîia pe obraz, îi zicea „mămică", voia s-o danseze şi-i înşira, jumătate rîzînd, jumătate plîngînd, fel de fel de cuvinte glumeţe de alintare aşa cum îi treceau prin minte. Gîndul că va avea un copil îl desfăta. Acum nu-i mai lipsea nimic. Cunoştea viaţa în toată deplinătatea ei şi se instala în ea temeinic, cu seninătate.

La început, Emma rămase foarte uimită, apoi dori să nască, ca să ştie ce înseamnă să fii mamă. Dar, nefiind în măsură să cheltuiască atît cît ar fi voit, să aibă un leagăn în chip de bărcuţă, cu perdele de mătase roz şi scufiţe brodate, într-o clipă de amărăciune renunţă la trusou şi deodată îl comandă la o lucrătoare din sat, fără să mai aleagă ori să discute. Emma nu-şi trecu deci vremea cu acele pregătiri care aţîţă duioşia mamelor, aşa că dragostea ei, chiar de la început, a fost din pricina asta întrucîtva mai potolită.

Totuşi, fiindcă Charles, de cîte ori sta la masă, nu vorbea decît de micuţul lor, în curînd începu şi Emma să se gîndească mai des la dînsul.

Îşi dorea un băiat care să fie voinic şi oacheş şi pe care avea să-l cheme Georges ; şi gîndul acesta de a avea un copil, un bărbat oarecum, îi apărea ca speranţa unei revanşe pentru toate constrîngerile ei din trecut. Un bărbat, cel puţin, e liber ; poate să străbată pasiuni şi ţări, să treacă peste orice piedici, să guste cele mai îndepărtate fericiri. Dar o femeie nu e niciodată liberă. Inertă şi mlădioasă în acelaşi

timp, ea are împotrivă-i slăbiciunile făpturii ei şi supunerea faţă de lege. Voinţa ei, ca voalul propriei pălării ţinut de un cordon, se zbate la orice adiere de vînt ; are totdeauna o dorinţă care-o tîrăşte, şi ceva convenţional care-o ţine-n loc.

Născu într-o duminică, pe la şase dimineaţa, cînd răsărea soarele.

— E-o fetiţă ! strigă Charles.

Emma întoarse capul şi leşină.

Aproape imediat, doamna Homais alergă şi o îmbrăţişă ; la fel şi tuşa Lefrançois de la „Leul de aur". Ca om discret, farmacistul îi spuse deocamdată, crăpînd uşa, numai cîteva cuvinte de felicitare. Vru să vadă copilul şi-l găsi binefăcut.

În timpul lehuziei, Emma se gîndi mult ce nume să dea fetiţei. Mai întîi le înşiră pe toate care aveau terminaţii italieneşti, cum ar fi Clara, Luiza, Amanda, Atala ; îi plăcea destul Galsuinda, dar mai mult Iseulda sau Leocadia; Charles voia ca pe copil să-l cheme ca şi pe mama lui ; Emma nu voia să audă. Răsfoi calendarul de la un capăt la altul şi se sfătuiră şi cu alţii.

— Domnul Léon, spunea farmacistul, cu care vorbeam deunăzi despre asta, se miră că nu alegeţi numele de Madeleine, care este foarte la modă acum.

Dar bătrîna Bovary se ridică din răsputeri împotriva acestui nume de păcătoasă. Cît despre domnul Homais, el avea slăbiciune pentru toate numele care aminteau un om mare, o faptă strălucită sau o concepţie generoasă, sistem după care îşi botezase cei patru copii. Astfel, Napoléon reprezenta gloria şi Franklin libertatea ; Irma era poate o concesie făcută romantismului ; Athalie însă un omagiu celei mai nemuritoare capodopere a scenei franceze. Căci convingerile sale filozofice nu-l împiedicau să aibă admiraţii artistice ; cugetătorul nu înăbuşea de loc în el omul sen-

sibil ; ştia să facă deosebire între partea ce se cuvine imaginaţiei şi cea a fanatismului. În cutare tragedie, de pildă, condamna ideile, dar admira stilul ; blestema concepţia, dar aplauda toate amănuntele ; se înverşuna în contra personajelor, entuziasmîndu-se totuşi de ceea ce spuneau. Cînd citea pasajele mai importante, se înflăcăra ; dar cînd se gîndea că popimea ar trage foloase pentru dugheana lor, era deznădăjduit, şi, în această învălmăşeală de sentimente în care se încurca, ar fi voit să-l poată încununa pe Racine cu amîndouă mîinile şi, în acelaşi timp, să-l frece puţintel.

În cele din urmă, Emma îşi aduse aminte că la castelul de la Vaubyessard o auzise pe marchiză spunîndu-i Bertha unei tinere ; din clipa aceea alese numele Bertha, şi, cum moş Rouault nu putea să vie, domnul Homais fu rugat să fie naş. Dădu ca daruri din toate produsele prăvăliei, adică : şase cutii de jujubă, un borcan întreg de ingrediente, trei tuburi cu pastă de nalbă şi, pe deasupra, şase beţigaşe de zahăr candel pe care le găsise într-un dulap. În seara botezului avu loc o masă mare ; era şi preotul ; lumea se înfierbîntă. Cînd erau la lichioruri, domnul Homais începu să cînte *Dumnezeul oamenilor milostivi*, domnul Léon cîntă o barcarolă, iar doamna Bovary-mama, care era naşa, o romanţă de pe vremea Imperiului ; în sfîrşit, domnul Bovary-tatăl ceru să-i aducă neapărat copilul jos şi începu să-l boteze cu un pahar de şampanie, pe care i-l turnă de sus în cap. Această derîdere a celei dintîi dintre taine îl scoase din sărite pe părintele Bournisien ; Bovary-tatăl răspunse printr-un citat din *Războiul zeilor* ; preotul vru să plece, doamnele îl rugau să rămîie ; interveni Homais, şi izbutiră să-l convingă să stea iar jos, după care el îşi reluă liniştit, în farfurioară, ceaşca de cafea pe jumătate băută.

Domnul Bovary-tatăl mai rămase o lună la Yonville, minunînd tot oraşul cu nemaipomenita lui bonetă militară cu galoane de argint, pe care-o purta dimineaţa, fumîndu-şi pipa în piaţă. Avînd şi obiceiul de-a bea mult rachiu, trimitea adesea servitoarea la „Leul de aur“ să-i cumpere o sticlă, care se trecea în socoteala fiului ; şi, ca să-şi parfumeze fularele, folosi toată provizia de colonie pe care-o avea noră-sa.

Emmei îi plăcea să stea cu dînsul. Colindase toată lumea ; îi vorbea de Berlin, de Viena, de Strasbourg, de vremea cînd era ofiţer, de ibovnicele pe care le avusese, de mesele grozave pe care le dăduse ; şi apoi, era amabil, şi uneori chiar, pe scară sau în grădină, o cuprindea de mijloc, strigînd :

— Charles, păzeşte-te !

Atunci doamna Bovary-mama, îngrijorată de fericirea fiului ei şi temîndu-se ca nu cumva bărbatu-său să nu aibă, cu timpul, o înrîurire imorală asupra ideilor tinerei femei, grăbi plecarea. Poate că avea motive de îngrijorare şi mai serioase. Domnul Bovary era un om care nu avea nimic sfînt.

Într-o zi, Emma simţi deodată nevoia să-şi vadă fetiţa, care fusese dată s-o alăpteze nevasta tîmplarului, şi, fără să se mai uite în calendar ca să afle dacă cele şase săptămîni ale Fecioarei trecuseră sau nu, se îndreptă spre casa lui Rollet, aşezată în capătul satului, la poalele dealului, între şosea şi pajişte.

Era amiază ; obloanele caselor erau închise, iar acoperişurile de tablă, care luceau în lumina crudă a cerului albastru, păreau că scapără scîntei pe coame. Bătea un vînt înăbuşitor. Mergînd, Emma se simţea slăbită ; o supărau pietrele de pe caldarîm, stătu la îndoială dacă să se întoarcă acasă sau să intre undeva să se odihnească.

În clipa aceea, pe-o poartă de-alături, ieşi domnul Léon cu un maldăr de hîrtii subsuoară. Se apropie să-i dea bună ziua şi se trase la umbră în faţa prăvăliei lui Lheureux, sub pînza cenuşie care era întinsă. Doamna Bovary îi spuse că mergea să-şi vadă copilul, dar că începe să se simtă obosită.

— Dacă... zise Léon, neîndrăznind să continue.

— Aveţi treabă undeva ? întrebă ea.

Şi, cînd secretarul îi răspunse, îl rugă s-o însoţească. Chiar în seara aceea tot Yonville-ul află de asta, iar doamna Tuvache, soţia primarului, spuse de faţă cu servitoarea că *doamna Bovary se compromite*.

Ca să ajungi la doică, trebuia s-o iei de unde se sfîrşeşte strada, la stînga, ca şi cum te-ai duce la cimitir, şi să mergi înainte printre căsuţe şi ogrăzi, pe-o potecuţă cu lemnul-cîinelui înflorit pe de margini. Înflorite erau şi măceşul, şi urzicile, şi scaieţii care se-nălţau din tufişuri. Prin spărturile gardurilor, se zăreau, printre cocioabe, cîte un purcel pe-o grămadă de gunoaie, sau nişte vaci legate, care-şi frecau coarnele de trunchiul copacilor. Mergeau alături, încetişor, ea sprijinindu-se de dînsul, iar el potrivindu-şi pasul după al ei ; înaintea lor juca un roi de muşte, bîzîind în aerul cald.

Recunoscură casa după un nuc bătrîn care-o umbrea. Joasă şi acoperită cu olane tuciurii, avea atîrnată afară, sub lucarnă, o cunună de ceapă. Legături de surcele, rezemate în picioare de îngrăditura de spini, înconjurau un strat de lăptuci, cîteva fire de levănţică şi mazăre în floare ridicată pe araci. Nişte apă murdară curgea împrăştiindu-se prin iarbă şi de jur împrejur erau o mulţime de zdrenţe greu de deslușit, nişte ciorapi de aţă, o cămăşuţă de stambă roşie şi

un cearşaf mare de pînză groasă întins pe gardul de mărăcini.

Cînd auzi bariera, doica apăru, ţinînd în braţe un copil care sugea. Cu cealaltă mînă trăgea după dînsa un ţînc plăpînd, cu faţa plină de scrofule, băiatul unui negustor de ciorapi din Rouen, pe care părinţii lui, prea prinşi de negoţul lor, îl lăsau la ţară.

— Intraţi, zise ea ; mititica dumneavoastră doarme colo.

Singura odaie de jos avea în fund, la perete, un pat larg fără perdele ; şi o albie în partea dinspre fereastra care avea un ochi de geam cîrpit cu hîrtie albastră.

În colţ, după uşă, sub tăblia lavaboului, lîngă o sticlă plină cu unsoare, din gîtul căreia ieşea o pană, era aşezată o pereche de bocanci cu ţinte sclipitoare, un *Mathieu Laensberg* sta aruncat pe şemineul prăfuit, printre cremeni de puşcă, mucuri de lumînare şi bucăţi de iască. În sfîrşit, ultimul din lucrurile de prisos din această locuinţă era o Glorie sunînd din trompetă, poză tăiată fără îndoială dintr-o reclamă de parfumerie şi prinsă în perete cu şase ţinte de saboţi.

Copilul Emmei dormea pe jos, într-un leagăn de mlădiţă de răchită. Ea-l luă cu tot cu plapuma cu care era învelit şi începu să cînte încet, legănîndu-se.

Léon se plimba prin odaie ; i se părea ciudat să vadă doamna asta frumoasă în rochie de nanchin, în mijlocul acestei mizerii. Doamna Bovary se înroşi ; Léon se întoarse, crezînd că poate privirile lui avuseseră ceva necuviincios. Pe urmă culcă la loc fetiţa, care tocmai vărsase pe guleraşul ei. Doica veni repede s-o şteargă, susţinînd că n-o să se păteze.

— Dacă ar fi numai atîta, zise ea, dar nu fac decît s-o spăl tot timpul. N-aţi avea bunătatea să-i lăsaţi vorbă lui Carmus, băcanul, să-mi dea cîte o bucăţică

de săpun cînd îmi trebuie ? ar fi mai uşor şi pentru dumneavoastră ; nu v-aş mai necăji.

— Bine, bine, zise Emma. La revedere, mătuşă Rollet.

Şi ieşi ştergîndu-se pe picioare de prag.

Femeia o conduse pînă la capătul curţii, tot vorbindu-i ce greu îi vine să se scoale noaptea.

— Cîteodată-s atît de istovită, că adorm stînd pe scaun ; aşa că, tare-ar trebui să-mi daţi măcar o litrişoară de cafea rîşnită care mi-ar ajunge pe-o lună şi aş bea-o cu lapte, dimineaţa.

După ce-i ascultă cu răbdare mulţumirile, doamna Bovary plecă ; dar nu făcuse decît vreo cîţiva paşi, cînd auzi pe cărare bocănit de saboţi în urma ei şi întoarse capul : era doica.

— Ce este ?

Atunci ţăranca, trăgînd-o la o parte în dosul unui ulm, începu să-i vorbească de bărbatul ei, care, cu meseria lui şi şase franci pe an, pe care căpitanul...

— Spune mai repede ce ai de spus, zise Emma.

— Ei bine ! începu iar doica, oftînd după fiecare vorbă, mă tem să nu fie amărît văzîndu-mă că iau cafeaua singurică ; ştiţi dumneavoastră cum sînt bărbaţii...

— Dar o să ai, repetă Emma, am să-ţi dau !... mă plictiseşti !

— Vai, coniţă dragă, vorba-i că, în urma rănilor, are junghiuri grozave în piept. Zice chiar că cidrul îl slăbeşte.

— Dar spune odată, mătuşă Rollet.

— Aşa că, reîncepu ea făcînd o plecăciune, dacă n-ar fi prea-prea ce vă cer... şi mai făcu o plecăciune, cînd binevoiţi — şi privirea ei implora — un ulcioraş de rachiu, îi dădu ea drumul în sfîrşit ; şi am să-i frec picioruşele mititicăi, care le are gingaşe ca limba.

Scăpînd de doică, Emma luă iar braţul lui Léon. Merse repede un timp, apoi încetini pasul şi, uitîndu-se înainte, dădu cu ochii de umărul tînărului, a cărui redingotă avea un guler de catifea neagră. Părul castaniu cădea peste el, lins şi bine pieptănat. Băgă de seamă că are unghiile mai lungi decît se purta la Yonville. Îngrijirea lor era una din marile îndeletniciri ale secretarului şi pentru asta avea totdeauna un cuţitaş anume în penarul său.

Se întoarseră la Yonville pe malul apei. În timpul căldurilor, apa scăzînd, lăsa goale pînă-n temelii zidurile grădinilor care aveau o scară cu vreo cîteva trepte ce coborau în rîu. Apa curgea fără zgomot, repede şi rece, îngheţînd parcă privirea ; lungi ierburi subţiri se îndoiau învălmășite, luate de curentul care le împingea şi în a cărui limpezime se desfăceau, ca nişte plete verzi, lăsate-n voia lor. Uneori, pe vîrful trestiilor sau pe-o frunză de nuferi, umbla sau se aşeza cîte o insectă cu picioruşe subţirele. Cîte o rază de soare străbătea băşicile mărunte şi albastre ale undelor, care veneau una după alta, spărgîndu-se ; bătrînele sălcii cu crengi rupte îşi oglindeau în apă coaja cenuşie ; mai încolo, jur împrejur, pajiştea părea pustie. Era ora cînd oamenii de la ferme stăteau la masă şi tînăra femeie ca şi cel care o însoţea nu auzeau, mergînd, decît cadenţa paşilor lor pe pămîntul bătătorit al potecii, cuvintele pe care şi le spuneau şi uşoara atingere a rochiei Emmei, care foşnea în jurul ei.

Zidurile grădinilor, cu cioburi de sticlă pe coamă, erau calde ca geamlîcul unei sere. Printre cărămizi, crescuse ridichioară sălbatică ; şi doamna Bovary scutura uşor din mers, cu marginea umbrelei deschise, pulberea galbenă a florilor ofilite, sau vreo crenguţă de caprifoi ori de clematite, care, atîrnînd în lături, se tîrau o clipă pe mătase, agăţîndu-se de ciucuri.

Vorbeau despre o trupă de dansatori spanioli care erau aşteptaţi în curînd la teatrul din Rouen.

— O să vă duceţi ? întrebă ea.

— Dacă voi putea, răspunse el.

N-aveau nimic altceva să-şi spună ? Ochii lor totuşi îşi spuneau lucruri mai serioase, şi, pe cînd se sileau să găsească fraze banale, simţeau cum aceeaşi moleşeală îi cuprinde pe-amîndoi ; şi parcă un susur al sufletului, adînc, neîncetat, ar fi copleşit murmurul glasurilor. Uluiţi deodată de această nouă duioşie, nu se mai gîndeau să-şi destăinuiască ceea ce simţeau sau să afle de unde vine. Fericirile viitoare, ca şi ţărmurile de la tropice, aruncă peste nemărginirea care le precede moliciunile lor natale, o adiere parfumată, şi te simţi aţipind în această încîntare, fără ca măcar să încerci neliniştea de a nu vedea marginile zării.

Într-un loc, pămîntul era desfundat de copitele vitelor ; trebuiră să meargă pe nişte pietroaie verzi, ridicate ici şi colo prin noroi. Emma se oprea adesea, o clipă, ca să vadă unde să puie piciorul, şi, cu coatele în lături, aplecată, cu privirea nehotărîtă, clătinîndu-se pe pietroiul care se mişca, rîdea de teama de a nu cădea în băltoace.

Cînd ajunseră în dreptul grădinii ei, doamna Bovary împinse bariera, urcă în fugă scările şi dispăru.

Léon se întoarse la birou. Patronul lipsea ; aruncă o privire asupra dosarelor, apoi îşi ascuţi o pană de scris, îşi luă pălăria şi plecă.

Se îndreptă spre Pâture, pe coasta dealului d'Argueil, la intrarea în pădure ; se întinse jos sub brazi şi se uită printre degete, la cer.

„Tare mă mai plictisesc, îşi spuse el, tare mă mai plictisesc !"

Găsea că e de plîns fiindcă trebuie să trăiască într-un sat ca acesta, cu Homais ca prieten şi cu domnul Guillaumin ca maestru. Cel de-al doilea, vîrît numai în afaceri, purta ochelari cu hulube de aur şi favoriţi roşii pe cravată albă, nu pricepea nimic din fineţele spiritului, cu toate că la început, luîndu-şi un aer scorţos de englez, izbutise să-şi impresioneze secretarul. Cît despre soţia farmacistului, era cea mai bună nevastă din Normandia, blîndă ca o oaie, îşi iubea copiii, tatăl, mama şi verii, plîngea de cîte ori cineva avea vreun necaz, îşi lăsa gospodăria la voia întîmplării şi nu putea suferi corsetele; dar atît de greoaie, atît de plicticoasă la vorbă, cu o înfăţişare atît de ştearsă şi o conversaţie atît de mărginită, încît, deşi avea treizeci de ani iar el douăzeci, deşi dormeau uşă în uşă şi vorbeau în fiecare zi, niciodată nu-i trecuse prin minte că cineva s-ar putea uita la dînsa ca la o femeie, sau că ar avea alte atribute feminine în afară de rochie.

Şi pe urmă, cine mai era? Binet, cîţiva negustori, doi-trei cîrciumari, preotul, şi, în sfîrşit, domnul Tuvache, primarul, cu cei doi fii ai săi, oameni avuţi, ursuzi, mărginiţi, care-şi lucrau singuri pămîntul, făceau chefuri numai în familie, altminteri evlavioşi, şi cu care era un chin să ai de-a face.

Dar, pe fondul comun al tuturor acestor chipuri omeneşti, figura Emmei se desprindea unică, şi totuşi mai îndepărtată, căci între ea şi dînsul simţea parcă nişte nedesluşite prăpăstii.

La început venise la ea de mai multe ori împreună cu farmacistul. Charles nu se arătase prea dispus să-l primească; şi Léon, între teama de a fi indiscret şi dorinţa unei intimităţi pe care o socotea aproape cu neputinţă, nu ştia ce trebuie să facă.

IV

Cum începu frigul, Emma se mută în sală — o încăpere lungă cu plafonul jos, unde, pe şemineu, era un mărgean stufos, întins deasupra oglinzii. Stînd într-un fotoliu, lîngă fereastră, se uita la oamenii din sat care treceau pe trotuar.

De două ori pe zi, Léon se ducea de la birou la „Leul de aur" ; Emma îl auzea de departe venind, şi se apleca să asculte ; şi tînărul luneca parcă, dincolo de perdele, totdeauna îmbrăcat la fel şi fără să întoarcă măcar capul. Dar, în amurg, cînd, cu bărbia în mîna stîngă, îşi lăsa pe genunchi broderia începută, deseori tresărea la apariţia acestei umbre pe care-o vedea deodată lunecînd. Se ridica şi poruncea să se pună masa.

Domnul Homais venea în timpul cinei. Cu boneta lui grecească în mînă, intra în vîrful picioarelor, ca să nu deranjeze pe nimeni, şi spunînd întotdeauna aceeaşi frază : „Bună seara la toată lumea !" Apoi, cînd îşi lua locul la masă, între cei doi soţi, îl întreba pe doctor cum îi merg bolnavii, iar doctorul îi consulta părerea asupra onorariilor pe care-ar putea să le ceară. După aceea stăteau de vorbă despre ce mai scria *la gazetă*. La ora aceea Homais o ştia aproape pe dinafară şi o spunea toată, cu părerile ziaristului şi cu toate amănuntele catastrofelor individuale din Franţa şi din străinătate. Dar, epuizînd subiectul, se grăbea să dea drumul la cîteva aprecieri asupra felurilor de mîncare din faţa lui. Cîteodată chiar, săltîndu-se puţin, arăta în chip delicat, doamnei, bucata cea mai fragedă, sau, întorcîndu-se către servitoare, îi dădea sfaturi cum se face tocana şi cum se dreg mai igienic bucatele ; vorbea despre mirodenii, sucuri de carne, sosuri şi gelatină, de te minunai. De

altfel, cu capul mai plin de reţete decît îi era farmacia de borcane, Homais era neîntrecut în a face fel de fel de dulceţuri, oţeturi şi lichioruri, şi mai cunoştea şi toate noile invenţii ale aparatelor de gătit economicoase, ca şi arta de a păstra brînzeturile şi de a drege vinurile stricate.

La ora opt se înfiinţa Justin ca să închidă farmacia. Atunci domnul Homais, care băgase de seamă că elevul lui îndrăgise casa medicului, îi arunca o privire şireată, mai ales dacă Félicité se găsea de faţă.

— Ştrengarul meu, spunea el, începe să se deştepte, şi mi se pare — dracu să mă ia ! — că-i îndrăgostit de servitoarea dumneavoastră !

Dar un cusur mai grav, pentru care-l dojenise, era obiceiul de-a asculta într-una tot ce se vorbeşte. Aşa, de pildă, duminica nu era chip să-l faci să iasă din salon, unde-l chema doamna Homais ca să ia copiii care adormeau prin fotolii, trăgînd jos cu spatele învelitorile de stambă, prea largi.

La întrunirile acestea de seara de la farmacist nu venea cine ştie ce lume, bîrfeala şi opiniile lui politice îndepărtînd treptat multe persoane respectabile. Secretarul era nelipsit. Cum auzea clopoţelul, alerga înaintea doamnei Bovary, îi lua şalul şi-i punea deoparte, sub biroul farmaciei, pantofii mari de sfoară, pe care-i purta peste încălţăminte, cînd era zăpadă.

Făceau mai întîi cîteva partide de treizeci şi unu ; apoi domnul Homais juca *écarté* cu Emma ; în spatele ei, Léon îi dădea sfaturi. Stînd în picioare, cu mîinile pe spătarul scaunului, privea dinţii pieptenelui ei, care intrau în coc. La fiecare mişcare pe care-o făcea ca să arunce o carte, i se ridica rochia în partea dreaptă. Din păru-i răsfrînt în sus îi cădea pe spate o dîră întunecoasă, care, pălind treptat, se pier-

dea puţin cîte puţin în umbră. Îmbrăcămintea ei atîrna pe scaun de o parte şi de alta şi, înfoindu-se, plină de cute, se întindea pînă-n pămînt. Uneori, cînd Léon îşi simţea talpa cizmei pusă deasupra, se da în lături, ca şi cum ar fi călcat pe cineva.

După ce se isprăvea partida de cărţi, spiţerul şi medicul jucau domino, iar Emma trecea pe un alt scaun, şi, cu coatele pe masă, începea să răsfoiască *l'Illustration*. Îşi adusese jurnalul de modă. Léon venea lîngă ea, se uitau împreună la gravuri şi nu întorceau pagina decît cînd terminau amîndoi.

Deseori îl ruga să-i spună versuri ; Léon declama cu o voce tărăgănată, pe care cu multă dibăcie o făcea tot mai dulce cînd era vorba de dragoste. Dar îl enerva ţăcănitul pietrelor de domino ; domnul Homais era tare, îl bătea pe Charles dînd într-una şase-şase. Apoi, cum terminau cele trei sute de puncte, se tolăneau amîndoi în faţa şemineului şi adormeau îndată. Jeraticul se stingea în cenuşă, ceainicul era gol ; Léon mai citea, Emma îl asculta, învîrtind maşinal abajurul lămpii, pe a cărui mătase străvezie erau pictate paiaţe în trăsuri şi dansatoare pe sîrmă cu prăjinile lor. Léon se oprea făcînd semn spre cei care adormiseră ascultînd ; atunci începeau să vorbească în şoapte şi ceea ce-şi spuneau li se părea şi mai plăcut, fiindcă nu-i auzea nimeni.

Se înjghebă astfel între ei un fel de tovărăşie, un schimb necontenit de cărţi şi de romanţe ; domnul Bovary, care nu era prea gelos, n-avea de ce să se mire.

De ziua lui primi un frumos cap frenologic, împestriţat peste tot cu numere, pînă la torace, şi pictat în albastru. Era o atenţie din partea secretarului. Mai avea el şi altele, pînă şi pe-aceea de a-i face comisioanele la Rouen ; şi, cum cartea unui romancier adu-

sese la modă mania cactuşilor, Léon îi cumpără doamnei unul şi i-l aduse, în *Rîndunica*, pe genunchi, înţepîndu-se tot la degete cu perii lor tari.

Emma ceru să-i aşeze la geam o scîndurică cu apărătoare ca să-şi ţie ghivecele. Secretarul îşi făcu şi el o grădiniţă suspendată ; se zăreau unul pe altul îngrijindu-şi florile la fereastră.

Printre ferestrele din sat, era una la care sta cineva şi mai des ; căci, duminica, de dimineaţa pînă noaptea, şi în fiecare după-amiază, dacă era frumos afară, vedeai la lucarna unui pod profilul uscăţiv al domnului Binet, aplecat pe strungul lui, al cărui uruit monoton se auzea pînă la „Leul de aur".

Într-o seară, întorcîndu-se acasă, Léon găsi în odaia lui un covor de catifea şi lînă, cu frunze, pe-un fond şters. Îi chemă să-l vadă pe doamna Homais, domnul Homais, Justin, copiii, bucătăreasa, şi-i vorbi şi maestrului său ; toată lumea vru să vadă covorul ; de ce atîta *dărnicie* din partea soţiei medicului faţă de secretar ? Asta păru ciudat şi toată lumea era pe deplin convinsă că ea trebuie să fie *prietena* lui.

Vorbind într-una de farmecele şi sufletul ei, Léon lăsa să se înţeleagă că într-adevăr aşa este, pînă într-atîta, încît Binet îi răspunse într-o zi foarte brutal :

— Puţin îmi pasă, de vreme ce nu fac parte din societatea ei !

Se chinuia căutînd cum să-i facă o *declaraţie* ; şi, şovăind mereu între teama de a-i displace şi ruşinea de a fi atît de sfios, plîngea de deznădejde şi dorinţe. Lua apoi hotărîri energice ; scria scrisori pe care le rupea, amîna pentru altădată, cînd iar se răzgîndea. De multe ori pornea cu intenţia de a îndrăzni totul ; dar hotărîrea asta se spulbera de îndată ce se găsea în faţa Emmei şi, cînd Charles, apărînd pe neaşteptate, îl poftea să urce în şareta lui ca să meargă îm-

preună să vadă vreun bolnav din împrejurimi, el primea imediat, își lua rămas bun de la doamna și pleca. Parcă soțul ei nu era o părticică din ea ?

Emma însă nu se întreba dacă îl iubește. Credea că dragostea trebuie să izbucnească deodată, cu trăsnete și fulgere, ca un uragan ceresc care se abate asupra vieții, o zdruncină din temelii, smulge tot ce-i voință ca pe niște frunze și duce în prăpastie inima întreagă. Emma nu știa că pe terasa caselor, atunci cînd uluccele sînt înfundate, ploaia face băltoace și ar fi rămas astfel liniștită, dacă n-ar fi descoperit deodată o crăpătură în zid.

V

Era într-o duminică de februarie, într-o după-amiază cînd ningea.

Plecaseră toți, domnul și doamna Bovary, Homais și domnul Léon, să vadă devale, la o jumătate de leghe de Yonville, o filatură de in care se instala. Spițerul luase cu el pe Napoléon și pe Athalie, ca să facă puțină mișcare, și-i însoțea și Justin, cu umbrelele pe umăr.

Totuși, nimic nu era mai puțin interesant decît această curiozitate. Un loc viran mare, pe care erau aruncate la întîmplare, printre grămezi de nisip și pietriș, cîteva roți dințate ruginite, se întindea în jurul unei clădiri lungi, dreptunghiulare, cu o mulțime de ferestruici. Construcția era încă neterminată și prin căpriorii acoperișului se vedea cerul. Un mănunchi de paie amestecat cu spice, legat de căpriorul de pe coamă, își plescăia în vînt panglicile tricolore.

Vorbea Homais. Le explica celorlalți importanța viitoare a acestei întreprinderi, aprecia rezistența podele-

lor, grosimea zidurilor şi-i părea foarte rău că nu are un baston-metru, cum avea domnul Binet pentru uzul său personal.

Emma, cu care era la braţ, se sprijinea puţin de umărul lui, privind discul soarelui, împrăştiindu-şi pînă departe, prin ceaţă, paloarea-i orbitoare ; întoarse capul ; Charles era acolo. Avea şapca trasă pe ochi şi buzele lui groase tremurau încet, ceea ce da înfăţişării lui un aer stupid ; pînă şi spatele lui liniştit te enerva cînd îl vedeai, şi ea găsea că pe redingota lui e întipărită toată banalitatea personajului.

Pe cînd îl cerceta, gustînd astfel, în enervarea ei, un fel de voluptate perversă, Léon făcu un pas spre dînsa. Frigul, care-l făcea palid, dădea parcă chipului său o şi mai dulce blîndeţe ; între cravată şi gît, gulerul cămăşii, puţin prea larg, lăsa să i se vadă pielea ; sfîrcul unei urechi ieşea dintr-o şuviţă de păr şi ochii lui mari şi albaştri, ridicaţi spre nori, îi părură Emmei mai limpezi şi mai frumoşi decît lacurile din munţi, în care se oglindeşte cerul.

— Nenorocitul ! strigă deodată spiţerul.

Şi alergă spre fiul său, care tocmai se repezise într-o grămadă de var ca să-şi înălbească pantofii. La mustrările cu care îl copleşea, Napoléon începu să urle, pe cînd Justin îi ştergea încălţămintea cu un şomoiog de paie. Dar ar fi trebuit un cuţit ; Charles i-l oferi pe-al său.

— Ah ! exclamă ea, poartă cuţit în buzunar, ca ţăranii !

Începu să cadă promoroacă ; se întoarseră la Yonville.

Seara, doamna Bovary nu se duse în vizită la vecini, şi, după ce plecă Charles, cînd se simţi singură, reîncepu să-l compare pe unul cu celălalt, cu claritatea unei senzaţii aproape imediate şi cu acea prelun-

gire de perspectivă pe care o dă amintirea. Privind din pat focul viu care ardea, îl mai vedea pe Léon şi acum, ca şi atunci, stînd în picioare, îndoindu-şi cu o mînă bastonaşul, iar cu cealaltă ţinînd-o pe Athalie, care sugea în linişte o bucată de gheaţă. Îl găsea încîntător ; nu putea să se dezlipească de el ; îşi amintea alte atitudini ale lui, din alte zile, fraze pe care le spusese, timbrul vocii lui, întreaga lui fiinţă ; şi repeta, ţuguindu-şi buzele ca pentru un sărut :

„Da ! încîntător ! încîntător !... O fi iubind ? se întreba. Pe cine ?... pe mine !"

Îi apărură deodată o mulţime de dovezi şi inima ei tresări. Flacăra din şemineu făcea să tremure pe tavan o lumină jucăuşă ; se întoarse pe spate, întinzîndu-se.

Atunci începu veşnica tînguială : „Oh, dacă cerul ar fi vrut ! De ce nu ? Cine o împiedica ?..."

La miezul nopţii, cînd se întoarse bărbatul ei, avu aerul că se trezeşte, şi, cum Charles făcu zgomot dezbrăcîndu-se, se plînse că o doare capul ; apoi întrebă alene cum a fost în seara aceea.

— Domnul Léon, spuse Charles, a plecat devreme.

Emma nu-şi putu stăpîni un zîmbet şi adormi cu sufletul plin de-o nouă încîntare.

A doua zi, pe înserate, primi vizita domnului Lheureux, negustor de galanterie. Era un om dibaci acest negustoraş.

Născut gascon, dar devenit normand, adăugase limbuţiei sale meridionale şiretenia celor din Caux. Faţa lui grasă, buhavă, rasă părea dată cu o fiertură de miambal, iar părul alb făcea să apară şi mai vie strălucirea aspră a ochilor lui mici negri. Nu se ştia ce fusese odinioară : vînzător ambulant, spuneau unii, bancher la Routot, după alţii. Ceea ce e sigur e că făcea din cap socoteli atît de complicate, încît îl speriase

şi pe Binet. Politicos pînă la slugărnicie, sta totdeauna pe jumătate îndoit din şale, ca unul care salută sau face o invitaţie.

După ce-şi lăsă la uşă pălăria cu panglică de doliu, puse pe masă o cutie de carton verde şi, cu o politeţe nemaipomenită, începu să i se tînguie doamnei că pînă în ziua aceea nu izbutise să-i cîştige încrederea. O biată prăvălioară ca a lui nu era făcută să atragă o *elegantă* ca ea ; şi apăsă asupra cuvîntului. Cu toate acestea, nu avea decît să poruncească, şi el e gata să-i procure tot ce-ar dori, mărunţişuri sau rufărie, tricotaje sau lucruri de modă ; deoarece el se ducea la oraş, regulat, de patru ori pe lună. Avea legături cu cele mai mari case. Puteai să întrebi de el la „Trei fraţi", la „Barba de aur", sau la „Marele sălbatic" ; toţi domnii aceştia îl cunoşteau perfect ! Aşadar, în ziua aceea venea să-i arate doamnei, în treacăt, cîteva articole pe care le avea din întîmplare, mulţumită unei ocazii din cele mai rare. Şi scoase din cutie o jumătate de duzină de gulere brodate.

Doamna Bovary le cercetă.

— N-am nevoie de nimic, zise ea.

Atunci domnul Lheureux înşiră cu multă grijă trei eşarfe algeriene, mai multe testele cu ace englezeşti, o pereche de papuci de paie şi, în sfîrşit, patru ouare din lemn de cocos, lucrate de ocnaşi la traforaj. Apoi, cu amîndouă mîinile pe masă, cu gîtul întins, aplecat înainte, urmărea cu gura căscată privirea Emmei, care se plimba nehotărîtă printre toate aceste mărfuri. Din cînd în cînd, ca şi cum ar fi vrut să scuture praful de pe ele, da cîte un bobîrnac pe eşarfele de mătase, întinse cît erau de lungi ; şi eşarfele tremurau foşnind uşor şi scînteind, în lumina verzuie a amurgului, ca pe nişte steluţe, fluturaşii de aur din ţesătură.

— Cît costă ?

— Mai nimic, răspunse el, mai nimic ; dar nu-i nici o grabă ; cînd veţi binevoi ; nu sîntem apucători.

Chibzui cîteva clipe şi în cele din urmă mulţumi domnului Lheureux, care-i răspunse calm :

— Nu-i nimic ! O să ne înţelegem altădată, cu doamnele m-am împăcat întotdeauna ; numai cu a mea nu !

Emma zîmbi.

— Voiam să spun, începu el cu un aer blajin, după gluma pe care o făcuse, că nu duc grija banilor... Aş putea să vă dau, dacă v-ar trebui.

Emma se arătă surprinsă.

— Ei ! începu el repede, vorbind în şoaptă, n-aş avea nevoie să alerg prea departe ca să vă procur ; lăsaţi pe mine !

Şi începu să întrebe cum îi merge lui moş Tellier, patronul „Cafenelei franceze", pe care-l îngrijea atunci domnul Bovary.

— Ce-o fi avînd moş Tellier ?... Tuşeşte de se cutremură casa şi tare mă tem că în curînd o să-i trebuiască mai degrabă un palton de brad decît o flanelă ! A făcut atîtea chefuri în tinereţea lui ! Oameni de-aceştia, doamnă, n-aveau nici pic de măsură ! l-a data gata rachiul ! Dar, oricum, nu-i plăcut să vezi cum se duce o cunoştinţă. Şi pe cînd punea capacul cutiei de carton, vorbea într-una despre clientela doctorului : Fără îndoială, zise el uitîndu-se spre geam cu o mutră acră, timpul e de vină în toate bolile astea ! Nici eu nu mă prea simt în apele mele, va trebui să vin şi eu zilele astea să-l consult pe domnul doctor, că mă doare spatele. În sfîrşit, la bună vedere, doamnă Bovary ; la dispoziţia dumneavoastră, preaplecată slugă !

Şi închise uşa încetişor.

Emma ceru să se aducă masa în odaie, la gura sobei, pe o tavă ; mîncă pe îndelete ; totu-i păru bun.

„Ce cuminte am fost!“ își spunea singură, gîndindu-se la eșarfe.

Auzi pași pe scară; era Léon. Se sculă, luă din grămada de pe scrin cea dintîi cîrpă care-i căzu în mînă și începu s-o tivească. Cînd apăru Léon, Emma părea foarte ocupată.

Conversația lîncezea, doamna Bovary se tot oprea în fiecare clipă, iar Léon se simțea stingherit. Stînd lîngă șemineu, pe-un scăunel, tot învîrtea între degete acarnița de sidef; iar Emma cosea, sau, din cînd în cînd, așeza cu unghia cutele pînzei. Emma nu vorbea; tăcea și el, vrăjit de tăcerea ei, cum ar fi fost și de cuvintele ei.

„Bietul băiat“, gîndea Emma.

„De ce nu i-oi fi plăcînd?“ se întreba el.

În cele din urmă, Léon spuse totuși că în una din zilele acestea trebuie să se ducă la Rouen, unde are o treabă pentru biroul lui.

— Abonamentul dumneavoastră la notele de muzică a expirat, trebuie să-l prelungesc?

— Nu, răspunse ea.

— De ce?

— Pentru că...

Și, strîngîndu-și buzele, trase încet firul lung de ață gri pus în ac.

Pe Léon îl enerva s-o vadă lucrînd. Degetele Emmei se jupuiau parcă la vîrf; îi trecu prin cap o frază curtenitoare, dar nu îndrăzni s-o rostească.

— Așadar, renunțați, continuă Léon.

— La ce? exclamă Emma, la muzică? Ah! Doamne, da! am de ținut casa, de îngrijit bărbatul, în sfîrșit, o mie de alte lucruri, o mulțime de alte obligații care trec înainte!

Se uită la pendulă. Charles întîrziase. Atunci făcu pe îngrijorata. Repetă de două-trei ori:

— E atît de bun !

Secretarul ţinea la domnul Bovary. Dar drăgălăşenia Emmei faţă de dînsul îl surprinse neplăcut ; totuşi îl lăudă mai departe, aşa cum înţelegea s-o facă în faţa oricui, spunea el, şi mai ales faţă de farmacist.

— Ah ! ce om cumsecade, adăugă Emma.

— Sigur, întări secretarul.

Şi Léon începu să vorbească de doamna Homais, care se îmbrăca atît de neglijent, încît, de obicei, era de rîsul lor.

— Ce importanţă are ? îl întrerupse Emma. O mamă cumsecade nu se sinchiseşte de cum e îmbrăcată.

Apoi tăcu iar.

Lucrurile se petrecură la fel şi în zilele următoare : vorbele ei, felul ei de a fi, totul se schimbă. O vedeai ocupîndu-se de-aproape de gospodărie, mergînd iar regulat la biserică şi ţinîndu-şi servitoarea mai din scurt.

O luă pe Berthe de la doică. Félicité o aducea de cîte ori veneau musafiri şi doamna Bovary îi scotea hăinuţele ca să arate ce bine-i făcută. Declara că adoră copiii, că ei erau alinarea, bucuria, nebunia ei, şi dezmierdînd-o avea porniri lirice, care, altora decît celor din Yonville, le-ar fi amintit de Sachette din *Notre Dame de Paris*.

Cînd se întorcea Charles, găsea papucii la încălzit lîngă gura şemineului. Jiletcile lui nu mai erau cu căptuşeala descusută, nici cămăşile fără nasturi, şi chiar era mai mare dragul să vezi cum stau aşezate teanc în dulap toate bonetele de bumbac. Nu se mai strîmba ca altădată cînd era vorba să facă o plimbare prin grădină ; tot ce propunea el era totdeauna binevenit, deşi nu-şi da seama căror imbolduri se supune fără să crîcnească ; şi cînd Léon îl vedea stînd după masă în

fața sobei, cu mîinile împreunate pe burtă, cu amîndouă picioarele pe grătarul șemineului, cu obrazul stacojiu din pricina digestiei grele, cu ochii umezi de fericire, cu copilul care se tîra pe covor și femeia asta subțire ca trestia, care venea să-l sărute pe frunte, peste spătarul fotoliului, își spunea :

„Ce nebunie ! cum să ajung pînă la ea ?"

Îi apăru deci atît de cinstită și cu neputință să și-o apropie, încît îl părăsi și cea mai vagă speranță.

Dar, prin această renunțare, o ridică neînchipuit de sus. În ochii lui, Emma se desfăcea de farmecele ei trupești de la care el nu avea nimic de așteptat ; și, în inima lui, ea se înălța mereu, desprinzîndu-se ca o măreață apoteoză înaripată. Simțea unul din acele sentimente curate, care nu stînjenesc mersul vieții, pe care le întreții pentru că sînt rare și a cărui pierdere te-ar întrista mai mult decît te bucură posesiunea.

Emma slăbi ; deveni palidă, fața i se lungi. Cu părul negru, lins, cu ochii mari, cu nasul drept, cu mersul de pasăre, și, acum totdeauna tăcută, nu părea oare că trece prin viață de-abia atingînd-o și că poartă pe frunte pecetea ștearsă a cine știe cărei soarte sublime ? Era atît de tristă și de calmă, atît de blîndă și în același timp atît de rezervată, încît în preajma ei te simțeai cuprins de un farmec care te îngheța, ca atunci cînd, în biserică, te înfiori de parfumul florilor amestecat cu răceala marmurei. Nici ceilalți nu scăpau de acest farmec. Farmacistul spunea :

— E o femeie foarte înzestrată și căreia i-ar sta bine chiar și într-o reședință de plasă.

Burghezele îi admirau chiverniseala, clienții politețea, săracii milostenia.

Dar ea era plină de pofte, de mînie, de ură. Rochia aceasta cu cute drepte ascundea o inimă tulburată, iar buzele ei atît de sfioase nu-i destăinuiau zbuciumul.

Era îndrăgostită de Léon şi căuta să fie singură numai ca să se desfete în voie cu amintirea chipului său. Prezenţa lui tulbura voluptatea acestei meditaţii. Cînd îi auzea paşii, îşi simţea inima bătîndu-i tare în piept ; dar, de îndată ce era de faţă, emoţia-i pierea şi nu-i mai rămînea în cele din urmă decît o nemărginită uimire după care o apuca tristeţea.

Léon nu ştia că atunci cînd pleca deznădăjduit, Emma se ridica în urma lui, ca să-l vadă în stradă. Era îngrijorată de tot ce face, îi pîndea expresia feţei ; născoci o poveste întreagă pentru a găsi un pretext ca să-i vadă camera. I se părea că soţia farmacistului este foarte fericită fiindcă doarme sub acelaşi acoperiş cu el, şi gîndurile ei se abăteau mereu asupra acestei case, ca porumbeii de la „Leul de aur", care veneau acolo să-şi moaie în ulcelele streşinii lăbuţele roze şi aripile albe. Dar cu cît Emma îşi da seama de dragostea ei, cu atît o înăbuşea, ca să nu iasă la iveală şi ca s-o micşoreze. Ar fi vrut ca Léon să i-o bănuiască ; şi în mintea ei îşi închipuia întîmplări, catastrofe, care să-i înlesnească asta. Ceea ce o făcea să se stăpînească era, fără îndoială, lenea sau spaima, dar şi pudoarea. Se gîndea că îl îndepărtase prea mult, că acum era prea tîrziu, că totul era pierdut. Apoi, trufia, bucuria de a-şi spune : „Sînt cinstită" şi de a se privi în oglindă cu aere de resemnare, o alina oarecum de sacrificiul pe care credea că-l face.

Atunci, poftele trupeşti, lăcomia de bani şi melancoliile pasiunii, totul se contopi într-o singură suferinţă ; şi în loc să-şi abată gîndul, Emma-l lega şi mai mult de toate acestea, aţîţîndu-şi durerea şi căutînd-o pretutindeni, cu orice prilej. O supăra un fel de mîncare prost servit sau o uşă întredeschisă, plîngea după catifeaua pe care nu putea s-o aibă, după

fericirea care-i lipsea, după visurile pe care nu le putea atinge, de casa ei prea neîncăpătoare.

Ceea ce o scotea din sărite era faptul că Charles nu avea nici măcar aerul că bănuieşte chinul ei. Convingerea lui că o face fericită i se părea o insultă idioată, iar siguranţa lui în privinţa asta, lipsă de recunoştinţă. Pentru cine atunci era ea cuminte ? Nu era oare el piedica oricărei fericiri, pricina tuturor necazurilor, şi, parcă, limba ascuţită de la catarama acelei curele complicate care-o strîngea din toate părţile ?

Îndreptă deci numai asupra lui toată ura care se aduna din nenumăratele ei plictiseli ; şi orice sforţare pentru a o micşora n-o făcea decît să crească ; căci truda aceasta zadarnică, adăugată la celelalte motive de deznădejde, o făcea să se îndepărteze şi mai mult de el. Propria-i blîndeţe o răzvrătea împotriva ei înseşi. Mediocritatea vieţii casnice o împingea spre fantezii costisitoare, duioşia conjugală spre dorinţe adultere. Ar fi vrut ca Charles s-o bată pentru ca să-l poată urî, să se poată răzbuna pe bună dreptate. Uneori rămînea uimită de cruzimea presupunerilor care-i veneau în minte ; şi trebuia să surîdă înainte, să se audă repetîndu-şi mereu că e fericită, să se prefacă a fi, să-l lase să creadă asta.

Era totuşi scîrbită de această făţărnicie. O ispitea gîndul să fugă cu Léon, undeva, departe de tot, să încerce o soartă nouă, dar în aceeaşi clipă, în sufletul ei se deschidea o prăpastie nedesluşită, plină de întuneric.

„De altfel, nu mă mai iubeşte, gîndea ea ; ce să mă fac ? ce ajutor să aştept, ce mîngîiere, ce uşurare ?"

Rămînea zdrobită, cu sufletul la gură, încremenită, suspinînd înăbuşit cu şiroaie de lacrimi.

— De ce nu-i spuneţi domnului ? o întrebă servitoarea cînd intra în timpul acestor crize.

— Din pricina nervilor, răspundea Emma ; nu-i spune ; l-ai mîhni.

— Ah ! da, începea iar Félicité, sînteți tocmai ca Guérinoaia, fata lui moș Guérin, pescarul din Pollet, pe care am cunoscut-o la Dieppe înainte de a veni la dumneavoastră. Era așa de tristă, așa de tristă, că, dac-o vedeai stînd în picioare în pragul casei, ți se părea că-i o draperie de doliu pusă la ușă. Pe cît se pare, boala ei era un fel de ceață la cap și doctorii n-aveau ce-i face, și nici preotul. Cînd o apuca prea tare, pleca de una singură pe malul mării, așa că locotenentul de la vamă, cînd își făcea rondul, o găsea adesea întinsă cu fața-n jos, plîngînd pe prundiș. Se zice că pe urmă, după ce s-a căsătorit, i-a trecut.

— Mie, însă, reluă Emma, după căsătorie mi-a venit.

VI

Într-o seară pe cînd stătea în fața ferestrei deschise, uitîndu-se la Lestiboudois, paracliserul, care tundea tufișurile de merișor, auzi deodată sunînd de vecernie.

Era la începutul lui aprilie, cînd înflorește ciuboțica cucului ; un vînt călduț lunecă pe straturile săpate, iar grădinile, ca niște femei, se gătesc parcă pentru sărbătorile de vară. Printre leațurile boltei de viță și mai încolo, jur împrejur, se vedea pe pajiște rîul șerpuind în voie prin iarbă. Aburul serii trecea printre plopii desfrunziți, îndulcindu-le siluetele cu o nuanță violetă, mai ștearsă și mai străvezie ca un văl subțire oprit pe crengile lor. Departe, se vedeau mergînd cirezi de vite ; nu le-auzeai nici pașii, nici

mugetele, doar clopotul, sunînd mereu, își prelungea în văzduh pașnica lui tînguire.

La auzul dangătului repetat, gîndul tinerei femei rătăcea prin vechile-i amintiri de tinerețe și de pension. Își aminti de sfeșnicele mari de pe altar, mai înalte decît vasele pline de flori și de chivotul cu coloanele lui mici. Ar fi vrut să se piardă ca altădată în lungul șirag de voaluri albe, pe care, ici și colo, le împestrițau cu negru capișoanele țepene ale maicilor aplecate pe scăunelele lor de rugăciune ; duminica, la liturghie, cînd înălța capul, prin vîrtejurile albăstrui de tămîie care se ridicau, zărea chipul blînd al Fecioarei. Atunci o cuprinse înduioșarea ; se simți moleșită și cu totul la voia întîmplării, ca un fulg de pană luat de vîrtejul furtunii ; și, fără să-și dea seama, se îndreptă spre biserică, gata de orice spovedanie, numai să-și smerească sufletul și să-și piardă în ea întreaga ființă.

În piață, îl întîlni pe Lestiboudois, care se-ntorcea de la biserică, căci, pentru ca să nu-și piardă ziua, prefera să-și întrerupă treaba, și să și-o reia apoi, așa că suna de vecernie cînd îi venea la îndemînă. De altfel, trăgînd clopotul mai devreme, da de știre copiilor că a venit ceasul catehismului.

Cîțiva copii, care și sosiseră, jucau în bile pe lespezile din cimitir. Alții, călare pe zid, dădeau din picioare, secerînd cu saboții urzicile înalte crescute între zidul împrejmuitor și ultimele morminte. Era singurul loc cu verdeață, restul era plin de pietre și mereu acoperit de-un strat de praf subțire, în ciuda măturii paracliserului.

Copiii în tîrlici alergau pe-acolo ca pe-un parchet făcut anume pentru ei, iar țipetele lor dominau vuietul clopotului care scădea o dată cu bălăbănitul funiei groase ce atîrna din vîrful clopotniței, cu capătul tîrît

pe jos. Treceau rîndunele scoţînd ţipete scurte şi, despicînd aerul cu tăişul zborului, intrau repede în cuiburile lor galbene de sub olanele streşinii. În fundul bisericii ardea o lampă, adică un fitil de candelă într-un pahar atîrnat. De departe, lumina ei părea o pată albicioasă ce tremura pe untdelemnul dinăuntru. O rază lungă de soare străbătea tot naosul, întunecînd şi mai mult părţile lui laterale şi ungherele.

— Unde-i preotul ? întrebă doamna Bovary pe-un băieţaş care se distra zgîlţîind crucea barierei în gaura ei lărgită.

— O să vie, răspunse el.

Şi, într-adevăr, se auzi scîrţîind portiţa de la casa parohială şi părintele Bournisien apăru ; dînd unii peste alţii, copiii o zbughiră în biserică.

— Ştrengarii ăştia ! murmură preotul, tot ştrengari ! Şi, luînd de pe jos un catehism ferfeniţit de care se împiedicase : N-au nimic sfînt !

Dar, cum o zări pe doamna Bovary :

— Scuzaţi-mă, zise el, nu vă recunoşteam.

Vîrî catehismul în buzunar şi se opri, bălăbănind între două degete cheia grea de la altar.

În lumina soarelui în asfinţit, care-i bătea drept în faţă, alpacaua anteriului, lustruită la coate şi destrămată la poale, părea mai ştearsă. Pete de grăsime şi de tutun se aliniau pe pieptul lui lat, de-a lungul şirului de nasturi, şi se înmulţeau cu cît se depărtau de guler, unde se odihneau nenumăratele cute ale pielii lui stacojii, presărată cu pete galbene care se pierdeau în perii aspri ai bărbii cărunte. Tocmai stătuse la masă şi sufla greu.

— Cum vă simţiţi ? întrebă el.

— Prost, răspunse Emma ; sufăr.

— Ei bine ! şi eu la fel, începu preotul. Căldurile astea de la început, nu-i aşa că-s grozav de moleşi-

toare ? Dar, în sfîrşit, ce să facem ? Sîntem născuţi să suferim, cum glăsuieşte sfîntul Pavel. Dar domnul Bovary ce zice de asta ?

— El ! exclamă Emma, cu un gest de dispreţ.

— Cum ? replică preotul foarte mirat. Nu vă prescrie nimic ?

— Ah, spuse Emma, nu de leacuri pămînteşti am nevoie.

Dar, din cînd în cînd, preotul se uita în biserică, unde toţi copiii, stînd în genunchi, îşi dădeau brînci şi cădeau ca într-un joc de cărţi.

— Aş vrea să ştiu... reîncepu ea.

— Stai tu puţin, stai Riboudet, strigă preotul furios, c-o să-ţi rup urechile, obraznicule ! Apoi, întorcîndu-se spre Emma : E băiatul lui Boudet, tîmplarul ; părinţii sînt înstăriţi şi-l lasă să-şi facă de cap. Dacă ar fi vrut, însă, ar fi învăţat uşor, că-i foarte ager la minte. Iar eu uneori îl chem în glumă Riboudet (aşa se cheamă şi colina pe care trebuie s-o iei ca să mergi la Maromme), ba îi spun chiar „mon Riboudet". Ha ! ha ! „mont Riboudet" [1]. Deunăzi i-am povestit-o şi înaltpreasfinţiei-sale care a rîs... a binevoit să rîdă. Şi domnul Bovary ce mai face ?

Emma parcă nici nu-l auzea. Preotul continuă :

— Mereu foarte ocupat, fără îndoială ! Căci noi amîndoi, el şi cu mine, sîntem cu siguranţă oamenii care au cel mai mult de lucru din toată parohia. Numai că el e medicul trupesc, adăugă preotul cu un rîs lătăreţ, pe cînd eu sînt al sufletelor !

Emma se uită la el, rugător :

— Da... zise ea, dumneavoastră uşuraţi toate necazurile.

---

[1] În limba franceză, joc de cuvinte între „*mon* Riboudet", adică „Riboudet al meu" şi „*mont* Riboudet" (care se pronunţă la fel) şi care înseamnă „muntele Riboudet" (n.r.).

— Ah! Nu mai spuneţi, doamnă Bovary! Chiar azi-dimineaţă a trebuit să mă duc la Bas-Diauville să văd o vacă ce *se umflase*; credeau că o deochease cineva. Toate vacile lor, nu ştiu cum... Dar, iertaţi-mă! Longuemarre şi Boudet! Arde-v-ar focul! Ispråviţi odată!

Şi se năpusti în biserică.

Copiii tocmai se înghesuiau în jurul stranei, se urcau pe scăunelul dascălului, deschideau cartea de rugăciuni; iar alţii îndrăzneau să se strecoare pe furiş pînă-n confesional. Dar, deodată, preotul prinse a le împărţi la toţi o ploaie de palme. Apucîndu-i de gulerul hainei, îi săltà în sus şi-i punea în genunchi pe lespezile de la strană, cu atîta putere, de parcă ar fi vrut să-i planteze acolo.

— Ei, zise el cînd se întoarse lîngă Emma, şi-şi desfăcu batista mare de pînză, ţinînd un colţ cu dinţii, plugarii sînt tare de plîns!

— Sînt şi alţii, răspunse ea.

— Fireşte! de pildă, lucrătorii de la oraş.

— Nu ei...

— Iertaţi-mă! Eu am cunoscut acolo nişte biete mame, femei cinstite, vă asigur, adevărate sfinte, care n-aveau nici măcar o bucată de pîine.

— Dar acelea, reîncepu Emma (şi colţurile gurii i se strîmbau vorbind), acelea, părinte, care au o bucată de pîine, dar care n-au...

— Cu ce face focul, iarna, zise preotul.

— Ei, ce are a face?

— Cum, ce are a face? Mie unuia mi se pare că atunci cînd eşti bine încălzit, bine hrănit... căci, în sfîrşit...

— Doamne-dumnezeule, oftă ea.

— Nu vă e bine? zise preotul, apropiindu-se cu un aer îngrijorat; din cauza digestiei, cu siguranţă?

Trebuie să vă întoarceţi acasă, doamnă Bovary, să luaţi un ceai ; asta o să vă întărească, sau, mai bine, un pahar de apă rece cu zahăr tos.

— De ce ?

Şi Emma avea aerul unuia care se deşteaptă dintr-un vis.

— Pentru că vă treceaţi mîna pe frunte. Am crezut că v-a venit ameţeală. Apoi, răzgîndindu-se : Dar parcă mă întrebaţi ceva ? Despre ce era vorba ? Nu mai ştiu.

— Eu ? Nimic... nimic... repetă Emma.

Şi privirea care rătăcea împrejur se opri încet asupra bătrînului în sutană. Se uitară lung unul la altul, în faţă, fără să scoată o vorbă.

— Atunci, doamnă Bovary, spuse el în cele din urmă, mă iertaţi, dar, ştiţi, datoria înainte de toate ; trebuie să isprăvesc cu haimanalele astea ale mele. Se apropie primele împărtăşanii. Mi-e teamă să nu fiu din nou în întîrziere ! Aşa că, începînd de la Înălţare, îi ţin în fiecare miercuri *recta* cîte o oră mai mult. Bieţii copii ! Nu e niciodată prea devreme ca să-i îndreptăm pe căile domnului, aşa cum de altfel el însuşi ne-a încredinţat prin gura cerescului său fiu. Sănătate, doamnă ; respectele mele soţului dumneavoastră !

Şi intră în biserică, făcînd chiar în uşă o mătanie. Emma îl văzu dispărînd între cele două şiruri de bănci, cu paşii lui greoi, cu capul puţin înclinat pe-un umăr, şi cu amîndouă mîinile întredeschise, date-n lături.

Apoi se răsuci în tocuri, cu totul, ca o statuie pe un pivot şi se-ndreptă spre casă. Dar vocea groasă a preotului, vocea limpede a băieţilor îi ajungeau încă în auz, urmărind-o mereu :

— Eşti creştin ?

— Da, sînt creştin.

— Ce-i un creştin ?

— E cel care, fiind botezat... botezat... botezat.

Urcă treptele scării de-acasă ţinîndu-se de balustradă şi, cum ajunse în camera ei, se prăbuşi într-un fotoliu.

Lumina albicioasă a geamurilor se micşora încet, unduind. La locul lor de totdeauna, mobilele păreau mai nemişcate, pierdute în umbră ca într-un ocean întunecos. Focul din şemineu se stinsese, pendula continua să bată şi Emma se minuna oarecum că lucrurile rămîn atît de tihnite cînd într-însa era atîta zbucium. Dar, acolo, între fereastră şi masa de lucru, stătea micuţa Berthe, care se clătina pe botoşeii ei şi încerca să se apropie de maică-sa ca să-i apuce capătul panglicelor de la şorţ.

— Lasă-mă ! zise Emma, dînd-o la o parte cu mîna.

Fetiţa veni îndată şi mai aproape de genunchii ei ; şi, sprijinindu-se de ei cu amîndouă mîinile, ridică spre Emma ochii mari şi albaştri, pe cînd de pe buzele-i se prelingea pe mătasea şorţului o şuviţă de salivă cristalină.

— Lasă-mă ! repetă tînăra femeie furioasă.

Înfricoşat de înfăţişarea ei, copilul începu să ţipe.

— Ah ! Da lasă-mă odată, strigă ea, îmbrîncind-o cu cotul.

Berthe căzu la picioarele scrinului, peste ornamentele lui de alamă ; se tăie la obraz şi sîngele-i ţîşni. Doamna Bovary se repezi s-o ridice, rupse cordonul clopoţelului, chemă servitoarea strigînd din toate puterile şi era gata să se blesteme, cînd apăru Charles. Era ora mesei, se întorcea acasă.

— Uite, dragă, îi zise Emma cu o voce liniştită ; mititica a căzut jos, jucîndu-se, şi s-a rănit.

Charles o îmbărbătă ; cazul nu era de loc grav, şi se duse să caute un plasture.

Doamna Bovary nu coborî în sală ; vru să rămînă singură să vadă de copil. Atunci, privind-o cum doarme, îngrijorarea care mai stăruia începu să se risipească încetul cu încetul şi se socoti proastă de-a binelea şi prea bună ca să se fi tulburat adineauri pentru o nimica toată. Într-adevăr, Berthe nu mai plîngea. Respiraţia ei ridica acum uşor pledul de bumbac. Lacrimi mari se opreau în colţul pleoapelor pe jumătate închise, prin care, între gene, se vedeau două pupile şterse, adîncite ; plasturele lipit de obraz îi trăgea pieziş pielea întinsă.

„E ciudat, gîndea Emma, ce urîtă e copila asta !"

La unsprezece seara, cînd Charles se întoarse de la farmacie (unde se dusese după masă ca să înapoieze ce mai rămăsese din plasture) o găsi pe nevastă-sa în picioare lîngă leagăn.

— Îţi spun doar că n-o să fie nimic, o asigură Charles, sărutînd-o pe frunte ; nu fi necăjită, scumpa mea, c-o să te îmbolnăveşti !

Zăbovise mult la spiţer. Cu toate că nu se arătase prea mişcat, domnul Homais se străduise totuşi să-l îmbărbăteze, să-i *ridice moralul.* Cu ocazia asta vorbise de tot felul de primejdii care ameninţau copiii şi de uşurinţa servitorilor.

În privinţa asta, doamna Homais era păţită, căci mai purta încă pe piept urmele unei căţui cu jeratic pe care, pe vremuri, o bucătăreasă i-o răsturnase pe bluză. De-atunci părinţii ei luau tot felul de măsuri. Cuţitele nu erau niciodată ascuţite, nici podelele ceruite. La ferestre puseseră gratii de fier, iar la pervazuri nişte bare groase. Copilaşii lui Homais, cu toată libertatea pe care-o aveau, nu puteau face o mişcare fără să se ţie cineva de ei, ca să-i supravegheze ; la cel mai mic guturai, tatăl lor îi îndopa cu leacuri de piept, şi, pînă la vîrsta de patru ani tre-

cuţi, toţi purtau, vrînd-nevrînd, nişte scufiţe vătuite. Drept e că asta era o manie a doamnei Homais ; în sinea lui soţul ei nu era de loc bucuros, temîndu-se ca nu cumva strînsoarea acestor scufiţe să aibă cine ştie ce înrîurire asupra deşteptăciunii lor, şi cîteodată îşi da drumul :

— Aşadar ai de gînd să faci din ei nişte caraibi sau nişte botocuzi ?

Charles încercase atunci de mai multe ori să schimbe vorba.

— Aş vrea să vă spun ceva, şoptise încetişor la urechea secretarului, care o luase pe scară înaintea lui.

— O fi bănuind ceva ? se întreba Léon. Îi bătea inima şi se pierdea în fel de fel de presupuneri.

În cele din urmă, Charles, după ce închise uşa, îl rugă să se intereseze personal la Rouen care-ar fi preţurile pentru un frumos dagherotip [1] ; voia să-i facă soţiei lui o duioasă surpriză, o atenţie delicată : portretul lui în frac. Dar voia *să ştie dinainte cît o să-l coste ;* culegerea acestor informaţii nu avea să-l încurce pe domnul Léon, de vreme ce se ducea la oraş aproape în fiecare săptămînă.

De ce se ducea ? Homais bănuia că aici se ascundea cine ştie ce *aventură de holtei,* cine ştie ce intrigă. Dar se înşela ; Léon nu avea nici o aventură. Era mai trist ca niciodată şi doamna Lefrançois băgase bine de seamă asta, după cîtă mîncare lăsa acum în farfurie. Ca să afle mai multe, îl iscodea pe perceptor ; Binet îi răspunse pe un ton înţepat că el *nu-i în solda poliţiei.*

---

[1] Aparat care, cu ajutorul unei camere obscure, fixează imaginile pe o placă de cupru argintată. A fost inventat de Daguerre, înainte de apariţia aparatelor de fotografiat (n.r.).

Camardul său totuşi îi părea foarte ciudat ; căci deseori Léon se lăsa pe spătarul scaunului cu braţele întinse în lături şi se cam văieta că-i sătul de viaţă.

— Fiindcă nu vă distraţi de ajuns, explica perceptorul.

— Cu ce să mă distrez ?

— Eu, în locul dumitale, mi-aş lua un strung.

— Dar nu ştiu să lucrez la strung, răspunse secretarul.

— A ! Asta aşa e ! spunea celălalt mîngîindu-şi bărbia cu un aer de dispreţ amestecat cu satisfacţie.

Léon se săturase să iubească fără rezultat ; apoi, începea să simtă copleşeala pe care ţi-o dă monotonia vieţii atunci cînd ea nu-i călăuzită de nici un interes şi nu-i susţinută de nici o speranţă. Era atît de plictisit de Yonville şi de locuitorii lui, încît îşi ieşea din fire cînd vedea anumiţi oameni şi anumite case ; şi farmacistul, cît era el de cumsecade, îi devenea cu totul nesuferit. Totuşi, persectiva unei noi situaţii îl înspăimînta tot atît pe cît îl ademenea.

Teama aceasta se schimbă repede în nerăbdare şi atunci Parisul îi flutură din depărtare fanfara balurilor lui mascate cu rîsetele „grizetelor". Deoarece avea să-şi termine acolo dreptul, de ce nu pleca ? cine-l împiedica ? Şi în mintea lui începu să facă pregătiri ; hotărî mai dinainte de ce să se apuce. Îşi mobilă, în gînd, un apartament. O să ducă o viaţă de artist. O să ia lecţii de chitară ! O să aibă un halat, o beretă-bască, pantofi de catifea albastră ! Şi admiră chiar de pe acum, deasupra şemineului, două florete încrucişate, cu un cap de mort şi o chitară deasupra.

Partea grea era consimţămîntul mamei lui — şi totuşi nimic nu părea mai cuminte. Chiar maestrul lui îl îndemna să lucreze într-un alt birou, unde-ar putea să se căpătuiască. Luînd deci o cale mijlocie, Léon

căută un loc de al doilea secretar la Rouen, nu găsi, și în cele din urmă îi scrise mamei lui o lungă scrisoare amănunțită, în care-i arăta pentru ce motive trebuie să plece, să se instaleze imediat la Paris. Maică-sa fu de acord.

Léon nu se grăbi de loc. În fiecare zi, timp de-o lună întreagă, Hivert îi cără de la Yonville la Rouen, de la Rouen la Yonville cufere, geamantane și pachete ; și după ce Léon își dădu la reparat hainele și la umplut cu lînă cele trei fotolii pe care le avea, își cumpără o întreagă provizie de fulare, într-un cuvînt, luă mai multe măsuri decît pentru o călătorie în jurul lumii ; tot amînă plecarea de pe-o săptămînă pe alta, pînă primi de la mama lui o a doua scrisoare prin care-l zorea să plece, de vreme ce așa-i era dorința, ca să-și poată trece examenul înainte de vacanță.

Cînd sosi clipa îmbrățișărilor, doamna Homais plînse ; Justin plîngea în hohote ; Homais, ca om tare ce era, își ascunse emoția ; voi să ducă chiar el paltonul prietenului său pînă la poarta notarului, care-l lua pe Léon la Rouen în trăsura lui. Acesta din urmă de-abia avu timp să-și ia rămas bun de la domnul Bovary.

Cînd ajunse sus, la capătul scării, se opri cu sufletul la gură. La intrarea lui, doamna Bovary sări deodată în picioare.

— Tot eu sînt ! zise Léon.

— Eram sigură.

Emma își mușcă buzele și un val de sînge îi năvăli în față, îmbujorînd-o din rădăcina părului pînă la marginea gulerului. Stătea în picioare, cu umărul rezemat de lemnăria care căptușea peretele.

— Dar domnul nu-i aici ? începu Léon.

— Lipsește. Mai spuse încă o dată : Lipsește.

După asta urmă o tăcere. Se uitară unul la altul ; şi gîndurile lor, contopite în aceeaşi spaimă, se îmbrăţişau strîns, ca două piepturi care se zbat.

— Aş ţine mult s-o sărut pe Berthe, spuse Léon.

Emma coborî cîteva trepte şi-o strigă pe Félicité.

Léon aruncă repede jur împrejur o privire atotcuprinzătoare, pe pereţi, pe etajere, pe şemineu, ca şi cum ar fi vrut să pătrundă tot, să ia cu el tot.

Dar Emma se întoarse şi servitoarea o aduse pe Berthe, care zgîlţîia la capătul unei sfori o morişcă de vînt cu vîrful în jos.

Léon o sărută pe gît de mai multe ori.

— Adio, sărmane copil ! adio, micuţă dragă, adio !

Şi o încredinţă iar mamei.

— Ia-o de-aici, spuse ea.

Rămaseră singuri.

Doamna Bovary, întoarsă cu spatele, sta cu obrazul lipit de geam ; Léon îşi ţinea şapca în mînă şi o bătea uşor de-a lungul piciorului.

— Are să plouă, spuse Emma.

— Am manta, răspunse el.

— Ah !

Emma se întoarse, cu bărbia în piept, cu fruntea înainte. Lumina aluneca pe ea ca pe-o marmură, pînă la arcul sprîncenelor, fără să se poată şti ce privea în depărtare, nici ce gîndea în adîncul sufletului ei.

— Ei, adio ! spuse Léon suspinînd.

Emma ridică atunci capul cu o mişcare bruscă.

— Da, adio... pleacă !

Se apropiară unul de altul ; Léon întinse mîna, Emma şovăi.

— Aşadar englezeşte, spuse Emma, lăsîndu-şi mîna într-a lui şi silindu-se să rîdă.

Léon i-o simţi între degete şi parcă însăşi esenţa întregii ei fiinţe coborîse în această palmă umedă.

Apoi deschise mîna ; ochii lor se mai întîlniră o dată şi Léon dispăru.

Cînd ajunse în piaţă, se opri şi se ascunse după un stîlp ca să se uite încă o dată la casa aceea albă cu cele patru jaluzele verzi. I se păru că în cameră, în dosul ferestrei, vede o umbră ; dar perdeaua, desprinzîndu-se din cordonul ce o strîngea ca şi cum nimeni n-ar fi atins-o, mişcă încet lungile ei falduri oblice care, dintr-o singură tresărire, se desfăcură toate şi perdeaua rămase dreaptă, mai nemişcată ca un zid. Léon o luă la fugă.

Zări de departe, pe drum, cabrioleta patronului său şi alături un om într-un şorţ de pînză groasă care ţinea calul. Homais şi domnul Guillaumin stăteau de vorbă. Îl aşteptau.

— Să ne îmbrăţişăm, zise spiţerul cu lacrimi în ochi. Uite-ţi paltonul, dragul meu prieten ; bagă de seamă să nu răceşti. Îngrijeşte-te ; caută-ţi sănătatea.

— Hai, Léon, urcă-te ! zise notarul.

Homais se aplecă peste aripa trăsurii şi, cu o voce întretăiată de suspine, lăsă să-i scape aceste două cuvinte triste :

— Drum bun.

— Bună seara, răspunse domnul Guillaumin. Dă-i drumul.

Plecară, iar Homais se întoarse acasă.

Doamna Bovary deschisese fereastra care da în grădină şi se uita la nori.

Se îngrămădeau la apus, spre Rouen, şi îşi rostogoleau repede rotocoalele lor negre din dosul cărora ieşeau razele lungi ale soarelui, ca săgeţile de aur ale unui trofeu suspendat, pe cînd restul cerului senin era alb ca de porţelan. Dar răbufnirea unei vijelii îndoi

plopii, şi ploaia se dezlănţui deodată, pîrîind pe frunzele verzi. Soarele se arătă apoi iarăşi, găinile începură să cotcodăcească, vrăbiile să scuture din aripi în tufişurile ude. Băltoacele de pe nisip duceau cu ele, scurgîndu-se, nişte flori roze de salcîm.

— Ah ! Ce departe trebuie să fie acum ! se gîndi ea.

Domnul Homais veni ca de obicei la şase şi jumătate, în timpul mesei.

— Ei bine ! zise el aşezîndu-se, aşadar, adineauri îl expediarăm pe tînărul nostru !

— S-ar părea, răspunse doctorul. Apoi, întorcîndu-se pe scaun : Ce mai nou pe la dumneavoastră ?

— Nu mare lucru. Doar că soţia mea a fost azi după-amiază puţin tulburată. Ştiţi dumneavoastră, femeile se tulbură dintr-un fleac ! mai ales a mea ! Şi am greşi dacă ne-am ridica împotrivă, fiindcă aşa sînt nervii lor, mai influenţabili decît ai noştri.

— Bietul Léon ! spunea Charles, cum are s-o ducă la Paris ! Crezi c-o să se obişnuiască ?...

Doamna Bovary oftă.

— Ba bine că nu, zise farmacistul, plescăind din limbă, chefuri cu femei prin birturi, baluri mascate ! şampanie ! toate astea au să se ţie lanţ, vă asigur.

— Nu cred să ajungă un stricat, obiectă Bovary.

— Nici eu, se grăbi să adauge Homais, cu toate că va trebui să se ia după ceilalţi, ca să nu treacă altfel drept un iezuit. Nici nu ştiţi ce viaţă duc ştrengarii aceia cu actriţele, în Cartierul Latin ! De altfel, studenţii sînt foarte bine văzuţi la Paris. Numai să aibă darul de a fi plăcuţi, că şi sînt primiţi în cele mai bune cercuri şi sînt chiar doamne din cartierul Saint-Germain care se îndrăgostesc de ei, ceea ce le oferă mai tîrziu prilejul să facă nişte căsătorii strălucite.

— Dar, zise doctorul, mi-e teamă că el... acolo...

— Aveţi dreptate, îl întrerupse spiţerul, asta-i cealaltă faţă a medaliei ! Eşti silit să stai mereu cu mîna în pungă. Stai, să zic aşa, într-o grădină publică ; se prezintă un oarecare, bine îmbrăcat, chiar decorat, şi pe care l-ai putea lua drept un diplomat ; ţi se adresează ; îi vorbeşti ; tipul se vîră în sufletul tău, îţi oferă tutun sau îţi ridică pălăria. Apoi te apropii de dînsul mai mult ; te duci cu el la o cafenea, te pofteşte să mergi la vila lui de la ţară, între două pahare îţi dă prilejul să faci tot felul de cunoştinţe şi, de cele mai multe ori nu face decît să-ţi şterpelească punga sau să te vîre în cine ştie ce dandana.

— Adevărat, răspunse Charles ; dar eu mă gîndeam mai cu seamă la boli, ca de pildă la febra tifoidă care atacă studenţii din provincie.

Emma tresări.

— Din cauza schimbării de regim, continuă farmacistul, şi a tulburării pe care o provoacă în tot organismul. Şi apoi, apa din Paris, ştiţi dumneavoastră ! felurile de la birturi, toate acele mîncăruri piperate, ajung în cele din urmă să-ţi înfierbînte sîngele şi nu fac, orice s-ar spune, cît un rasol bun. În ce mă priveşte, eu am preferat totdeauna bucătăria burgheză ; e mai sănătoasă ! Aşa că, pe cînd făceam farmacia la Rouen, am stat într-o pensiune ; mîncam cu profesorii.

Şi continuă tot aşa să-şi spuie părerile lui generale şi preferinţele personale, pînă în clipa cînd veni Justin să-l caute ca să pregătească un gălbenuş cu lapte şi zahăr.

— N-ai o clipă de răgaz, strigă el, mereu la jug. Nu-i chip să ies un moment ! Trebuie să mă treacă năduşelile ca pe-un cal la arat ! Ce jug nenorocit ! Apoi, cînd ajunse la uşă : *À propos*, ştiţi noutatea ?

— Ce noutate ?

— E aproape sigur, continuă Homais, ridicînd sprîncenele şi luînd o mutră din cele mai serioase, că expoziţia agricolă a Senei inferioare are să se ţie anul ăsta la Yonville-l'Abbaye. Cel puţin, aşa se zvoneşte. Ziarul de azi-dimineaţă lasă să se înţeleagă ceva. Pentru arondismentul nostru ar fi de cea mai mare importanţă ! Dar o să vorbim de asta mai tîrziu. Vă mulţumesc, se vede ; să-l ia dracul pe Justin !

VII

A doua zi fu, pentru Emma, o zi jalnică. Totul i se păru învăluit într-o ceaţă neagră care plutea nedesluşit pe deasupra lucrurilor şi tristeţea se afunda în sufletul ei cu urlete duioase, ca un vînt de iarnă prin castelele părăsite. Avea acea stare de vis pe care ţi-o dă ceea ce nu se mai întoarce niciodată, oboseala care te cuprinde după fiecare fapt împlinit, acea durere, în fine, pe care ţi-o dă întreruperea oricărei mişcări obişnuite, încetarea bruscă a unei vibraţii prelungi.

Ca şi după întoarcerea de la Vaubyessard, cînd cadrilurile i se învîrteau în cap, simţea o melancolie posomorîtă, o deznădejde mocnită. Léon îi apărea acum mai mare, mai frumos, mai duios, mai nedesluşit ; cu toate că se despărţise de ea, nu o părăsise, era acolo, şi parcă umbra lui mai rămăsese pe pereţii casei. Nu-şi putea lua ochii de pe covorul pe care călcase el, de pe fotoliile acelea, acum goale, în care stătuse el. Rîul continua să curgă, împingîndu-şi valurile-i mărunte de-a lungul malului lunecos. Se plimbaseră de-atîtea ori pe acolo şi undele murmurau la fel, pe pietrele acoperite cu muşchi. Ce zile însorite au avut ! Ce minunate după-amiezi, singuri, la

umbră, în fundul grădinii! El citea tare, cu capul gol, stînd pe un scăunel de nuiele uscate, boarea răcoroasă a pajiştii făcea să tremure filele cărţii şi condurașii din bolta chioşcului... Ah! plecase singurul farmec al vieţii ei, singura speranţă cu putinţă a unei fericiri! Cum nu prinsese ea fericirea aceea, cînd avusese prilejul! De ce n-a reţinut-o cu amîndouă mîinile, în genunchi, atunci cînd voia să-i scape? Şi se blestemă că nu-l iubise pe Léon; era însetată de buzele lui. Îi veni să alerge după el, să se arunce în braţele lui, să-i spuie: „Iartă-mă, sînt a ta". Dar Emma se împiedica mai dinainte de toate greutăţile înfăptuirii, şi dorinţele ei, sporite de regret, erau şi mai vii.

Din clipa aceea, amintirea lui Léon fu centrul suferinţei ei, care pîlpîia mai tare decît focul uitat de nişte drumeţi în zăpadă prin stepele Rusiei. Alerga spre focul acela, se ghemuia lîngă el, îi răscolea încetişor jeraticul gata să se stingă, se ducea să caute jur împrejur tot ce putea să-l înteţească; şi amintirile cele mai îndepărtate ca şi împrejurările cele mai apropiate, ceea ce simţea ca şi ceea ce-şi închipuia, dorinţele de voluptate care se risipeau, proiectele de fericire care trosneau de vînt ca nişte crengi uscate, cuminţenia ei stearpă, speranţele ei năruite, targa căsniciei le aduna, le lua, le folosea pe toate, pentru a-şi aţîţa tristeţea.

Cu toate acestea, flăcările se potoliră, fie că provizia se isprăvi de la sine, fie că mormanul fusese prea îndesat. Puţin cîte puţin dragostea se stinse din lipsa lui, părerea de rău se înăbuşi sub obişnuinţă: şi licărirea aceea de incendiu, care împurpurase cerul ei palid, se învălui în mai multă umbră şi încetul cu încetul se şterse. În aţipirea conştiinţei, luă pînă şi sila faţă de soţul ei drept înclinaţie sufletească pen-

tru amant; dogoarea urii, drept văpaia dragostei; dar cum uraganul sufla mereu, iar pasiunea se mistui pînă ajunse scrum şi nici un ajutor nu veni, nici o rază de soare nu se arătă, noapte deplină se aşternu în jurul ei şi rămase pierdută într-un frig cumplit care-i pătrundea toată fiinţa.

Atunci începură iarăşi zilele de chin de la Tostes. Se socotea acum mult mai nenorocită, căci ştia ce-i suferinţa şi avea convingerea că nu se va mai sfîrşi niciodată.

O femeie care-şi impusese atît de mari sacrificii putea foarte bine să-şi îngăduie fantezii. Îşi cumpără un pupitru de rugăciuni gotic şi cheltui într-o lună paisprezece franci pentru lămîi cu care să-şi curețe unghiile; scrise la Rouen să i se cumpere o rochie de caşmir albastru; alese de la Lheureux cea mai frumoasă din eşarfele pe care le avea şi se încinse cu ea pe deasupra capotului; apoi, cu obloanele închise şi dichisită astfel, rămînea întinsă pe-o canapea, cu o carte în mînă.

Îşi schimba des pieptănătura; se aranja în chip de chinezoaică, cu bucle moi, cu codițe împletite; îşi făcu o cărare la o parte şi îşi încîrlionţă părul pe dedesubt, ca un bărbat.

Vru să învețe italieneşte; cumpără dicţionare, o gramatică, un teanc de hîrtie albă. Încercă să citească ceva serios, istorie sau filozofie. Uneori, noaptea, Charles sărea din somn ca ars, crezînd că venea să-l caute vreun bolnav:

— Vin îndată, bolborosea el.

Şi nu era nimic altceva decît hîrşcîitul chibritului cu care Emma voia să aprindă iar lampa. Dar cu cititul ei se petrecu la fel ca şi cu tapiţeriile care, de abia începute, stăteau tixite în dulap; le lua, le lăsa, se apuca de altele.

Avea accese, cînd o puteai împinge ușor spre orice ciudățenii. Într-una din zile se făli față de bărbatul ei că-i în stare să bea, ca nimic, o jumătate de pahar de rachiu ; și, cum Charles avu nerozia să facă prinsoare, Emma dădu pe gît rachiul pînă la fund. Cu toate aerele ei de femeie zvăpăiată (așa spuneau despre ea burghezele din Yonville), Emma nu părea totuși veselă, și, de obicei, avea totdeauna la colțurile gurii acea strîmbătură neclintită care încrețește obrazul fetelor bătrîne și al ambițioșilor decăzuți. Era toată palidă, albă ca un cearșaf, pielea nasului era întinsă spre nări, ochii aveau priviri vagi. Fiindcă își descoperise trei fire de păr cărunt la tîmple, începu să vorbească de bătrînețe.

Deseori o apuca un fel de sfîrșeală. Într-o zi, chiar scuipă sînge și, cum Charles se tot învîrtea în jurul ei, lăsînd să se vadă că-i îngrijorat, Emma-i răspunse :

— Ei și ? Ce importanță are ?

Charles se retrase în cabinetul lui și plînse stînd cu coatele pe masă în fotoliul de la birou, sub craniul frenologic.

Atunci îi scrise mamei sale, rugînd-o să vie și se sfătui mult cu ea în privința Emmei.

Ce să decidă ? Ce să facă, de vreme ce refuza orice tratament ?

— Știi tu ce i-ar trebui femeii tale ? începea iar doamna Bovary-mama. Ar trebui s-o silești să se apuce de ceva, de vreo treabă manuală. Dacă ar fi nevoită ca atîtea altele să-și cîștige pîinea, n-ar avea nevricalele astea, care-i vin dintr-o sumedenie de idei pe care și le vîră în cap și din trîndăvia în care trăiește.

— Cu toate acestea e ocupată, spunea Charles.

— Ei, cu ce e ocupată ?! Și cu ce mă rog ? Citește romane, cărți păcătoase care-s împotriva religiei și în

care sînt luaţi în rîs preoţii, cu citate scoase din Voltaire. Dar toate astea duc cine ştie unde, bietul meu copil, şi un om fără religie sfîrşeşte totdeauna rău.

Se hotărî deci ca Emma să nu mai citească romane. Lucrul nu era de loc uşor. Bătrîna luă asta asupra ei ; cînd avea să treacă prin Rouen, urma să se ducă personal la cel care-i împrumuta cărţi şi să-i spună că Emma nu se mai abonează. Şi dacă totuşi librarul ar stărui în îndeletnicirea lui de-a otrăvi oamenii, n-ar avea oare dreptul că anunţe poliţia ?

Despărţirea între soacră şi noră fu rece. În cursul celor trei săptămîni cît stătuseră împreună, nu schimbaseră nici două cuvinte, afară de răspunsuri şi amabilităţi, cînd se întîlneau la masă şi seara, înainte de culcare.

Doamna Bovary-mama plecă într-o miercuri, cînd era zi de tîrg la Yonville.

Dis-de-dimineaţă piaţa era înţesată de un şir întreg de şarete cu două roţi, care, toate, răsturnate pe spate şi cu hulubele în aer, se întindeau de-a lungul caselor, de la biserică pînă la han. De cealaltă parte erau barăci de pînză, în care se vindeau bumbăcărie, plăpumi şi ciorapi de lînă, laolaltă cu căpestre pentru cai şi pachete cu panglici albastre, ale căror capete fîlfîiau în vînt. Printre piramide de ouă şi coşniţe cu brînză, din care ieşeau fire de paie cleioase, erau îngrămădite pe jos tot felul de unelte mari de fier ; lîngă vînturătorile de grîu, găini care cîrîiau în cuşti joase, scoţînd gîturile printre ostreţe. Mulţimea, îngrămădindu-se în acelaşi loc, de unde nu se mai urnea, era cît pe ce să spargă uneori vitrina farmaciei. Miercurea, farmacia nu se golea o clipă şi lumea se înghesuia, nu atît ca să cumpere doctorii, cît pentru consultaţii, aşa de mare era faima domnului Homais prin satele dim-

prejur. Siguranţa lui neclintită îi vrăjise pe ţărani. Se uitau la el ca la cel mai mare dintre toţi doctorii.

Emma stătea rezemată în coate la fereastră (stătea de multe ori aşa ; în provincie, fereastra ţine loc şi de teatru şi de plimbare) şi se distra privind gloata de ţărani, cînd zări un domn îmbrăcat într-o redingotă de catifea verde. Purta mănuşi galbene, cu toate că era încălţat cu nişte jambiere butucănoase ; şi se îndrepta spre casa doctorului, urmat de un ţăran, care mergea cu capul în jos, adîncit în gînduri.

— Pot să-l văd pe domnul ? îl întrebă pe Justin, care sta de vorbă în prag cu Félicité.

Şi, luîndu-l drept un servitor de-al casei :

— Spuneţi-i că a venit domnul Rodolphe Boulanger de la Huchette.

Noul-sosit nu-şi adăugase numelui, din vreun ifos local, acel *de la,* ci numai ca să se ştie despre cine-i vorba. La Huchette era într-adevăr o moşie aproape de Yonville, căreia îi cumpărase castelul împreună cu două ferme pe care le exploata singur, fără ca totuşi să-şi bată prea mult capul. Ducea o viaţă de burlac şi se spunea că are *cel puţin cincisprezece mii de livre venit anual* !

Charles intră în sala mare de jos. Domnul Boulanger îi prezentă omul cu care venise şi care voia să i se ia sînge, pentru că simţea că-l *furnică în tot trupul.*

— Asta o să mă curăţe, obiecta el la orice argumente.

Bovary porunci deci să i se aducă o faşă şi un lighean şi-l rugă pe Justin să-l ţie. Apoi, adresîndu-se ţăranului alb ca varul :

— Nu-ţi fie frică, voinicule.

— Nu, nu, răspunse celălalt, daţi-i înainte !

Şi cu un aer fălos îşi întinse braţul zdravăn. Cînd îl înţepă cu lanţeta, sîngele ţîşni împroşcînd oglinda.

— Dă mai aproape ligheanul ! strigă Charles.

— Ia te uită ! spuse ţăranul, ai putea să juri că-i un şipot care curge. Ce sînge roş am ! asta-i semn bun, nu-i aşa ?

— Cîteodată, reluă doctorul, nu simţi nimic la început, şi numai după aceea vine sincopa, mai ales la oameni zdraveni cum e ăsta.

Cînd auzi vorbele acestea, ţăranul scăpă cutia pe care-o tot învîrtea între degete. La o smucitură din umeri, spătarul scaunului trosni. Pălăria-i căzu pe jos.

— Mă aşteptam, zise Bovary, apăsînd cu degetul pe vînă.

Ligheanul începu să tremure în mîinile lui Justin ; i se muiară genunchii, îngălbeni.

— Nevastă ! Nevastă ! strigă Charles.

Dintr-o săritură, Emma coborî scara.

— Oţet ! strigă el. Ah, doamne ! doi deodată !

Şi, de emoţie, nu putea pune compresa.

— Nu-i nimic, spunea foarte liniştit domnul Boulanger, luîndu-l pe Justin în braţe.

Si îl aşeză pe masă, cu spatele rezemat de perete.

Doamna Bovary îi scoase cravata. Şnururile cămăşii aveau un nod ; şi cîteva minute scotoci cu degetele ei sprintene la gîtul băiatului ; turnă nişte oţet pe batista ei de olandă şi începu să-i tamponeze tîmplele, suflînd uşor pe deasupra.

Căruţaşul îşi veni în fire, dar sincopa lui Justin tot mai ţinea, şi pupilele i se pierdeau în albul ochilor, ca nişte flori albastre în lapte.

— Ar trebui să nu mai vadă asta, spuse Charles.

Doamna Bovary, luă ligheanul. Cînd îl puse sub masă, în mişcarea pe care-o făcu aplecîndu-se, rochia (era o rochie galbenă de vară, cu patru volane, lungă şi largă la poale) se înfoie în jurul ei pe lespezile sălii ; şi, cum Emma, aplecată, se clătina puţin cu braţele

întinse în lături, rochia înfoiată făcea cute din loc în loc, după cum îşi mlădia mijlocul. Se duse apoi să ia o carafă de apă şi începu să topească nişte bucăţi de zahăr, cînd sosi farmacistul. În timpul zăpăcelii, servitoarea se duse să-l cheme ; cînd îşi văzu elevul cu ochii deschişi, îşi veni în fire. Pe urmă, învîrtindu-se în jurul lui, îl privi din cap pînă-n picioare.

— Prostule, spunea el ; prostuţule, zău ! prost ca noaptea ! În definitiv, ce mare scofală e o flebotomie ! şi încă un vlăjgan care nu se teme de nimic ! aşa cum îl vedeţi, un fel de veveriţă care se caţără să scuture nuci la înălţimi ameţitoare. A ! da, vorbeşte, laudă-te ! frumoase însuşiri pentru unul care vrea să ajungă farmacist ; căci poţi să te trezeşti chemat, în împrejurări grave, în faţa tribunalelor, ca să luminezi conştiinţa magistraţilor ; şi cu toate acestea va trebui să-ţi păstrezi sîngele rece, să judeci, să te arăţi om, sau, de nu, să treci drept un imbecil.

Justin nu răspundea. Spiţerul continua :

— Cine te-a rugat să vii ? Mereu cazi pe capul domnului şi al doamnei. De altfel, miercurea am mai multă nevoie de tine. În clipa asta, acasă sînt douăzeci de oameni. Am lăsat totul baltă, ca să văd ce-i cu tine. Hai, cară-te ! şterge-o ! aşteaptă-mă şi ai grijă de borcane !

După ce Justin, care se îmbrăcase, plecă, mai vorbiră puţin despre leşinuri. Doamna Bovary nu leşinase niciodată.

— Nemaipomenit pentru o doamnă ! spuse domnul Boulanger. Sînt unii însă foarte slabi de înger. Aşa, de pildă, o dată, la un duel, am văzut un martor leşinînd numai cît a auzit ţăcănitul pistoalelor ce se încărcau.

— Eu, zise spiţerul, cînd văd sînge de-al altora n-am nici pe dracu ; dar numai ideea că cel ce curge e al

meu ar fi de ajuns să mă facă să leşin, dac-aş sta să mă gîndesc mult la asta.

Între timp, domnul Boulanger dădu drumul servitorului, sfătuindu-l să se liniştească, acum, după ce-şi făcuse cheful.

— El mi-a dat prilejul să vă cunosc, adăugă.

Şi cît spuse fraza asta nu-şi luă ochii de la Emma.

Apoi puse trei franci pe colţul mesei, salută cu indiferenţă şi plecă.

Ajunse repede de cealaltă parte a rîului (acesta-i era drumul de întoarcere spre la Huchette) ; şi Emma îl zări pe pajişte, mergînd pe sub plopi, încetinind pasul din cînd în cînd, ca cineva adîncit în gînduri.

„E foarte drăguţă ! îşi spunea el ; e foarte drăguţă nevasta asta a doctorului. Dinţi frumoşi, ochi negri, picior cochet ; şi arată a pariziancă. De unde naiba a răsărit ? Unde-a găsit-o rotofeiul ăsta ?"

Domnul Rodolphe Boulanger avea treizeci şi patru de ani ; era brutal din fire şi de o inteligenţă pătrunzătoare, avusese de altfel mult a face cu femeile şi se pricepea la ele. Asta i se păruse frumuşică, aşa că se gîndea la ea şi la bărbatul ei.

„Cred că-i tare prost. Şi ea-i sătulă de el ; nu încape îndoială. Are unghiile murdare şi o barbă nerasă de trei zile. În timp ce el bate drumurile pe la bolnavii lui, ea stă să cîrpească ciorapi. Şi ne plictisim, şi am vrea să stăm într-un oraş, să jucăm polca în fiecare seară. Biata femeiuşcă ! Asta umblă cu gura căscată după dragoste, ca crapul după apă pe masa din bucătărie. Cu trei vorbe galante, asta e-n stare să te adore, sînt sigur ! Ar fi duios, încîntător. Dar cum să te descotoroseşti de ea după aceea ?"

Atunci complicaţiile plăcerii, întrevăzute în viitor, îl făcură, prin comparaţie, să se gîndească la amanta

lui. Întreţinea o actriţă din Rouen ; şi cînd se opri cu gîndul asupra chipului ei, de care, chiar în amintire, era sătul, îşi spuse :

„Ah ! Doamna Bovary e cu mult mai frumoasă decît ea, mai fragedă mai ales. Hotărît lucru, Virginie începe să se îngraşe prea tare. E-aşa de plictisitoare cu veselia ei. Şi apoi, pasiunea ei pentru crevete !"

Cîmpul era pustiu şi Rodolphe n-auzea în jurul lui decît şfichiuitul regulat al ierbii care-i bătea ghetele şi ţîrîitul greierilor pitiţi pe undeva prin ovăz ; o revedea pe Emma în sală, îmbrăcată aşa cum o văzuse, şi o dezbrăca.

— Ah ! Voi avea-o ! strigă el sfărîmînd cu bastonul un bulgăre din faţa lui.

Şi îndată examină ce avea de făcut. Se întrebă :

Unde să se întîlnească ? În ce fel ? Or să aibă mereu mormolocul pe cap, şi bona, vecinii, bărbatul, tot felul de belele de care trebuie să ţină seamă.

— Ei, asta-i ! spuse el, trebuie să pierzi prea multă vreme.

Apoi reîncepu :

„Numai că are nişte ochi care-ţi sfredelesc inima, nu altceva. Şi paliditatea asta !... Eu, care ador femeile palide !"

Cînd ajunse pe creasta dealului d'Argueil, hotărîrea era luată.

„Nu mai rămîne decît să prind o ocazie. Ei, bine ! Am să mai trec pe-acolo cîteodată, o să le trimit vînat, păsări ; la nevoie, o să mă las să-mi ia şi sînge ; o să devenim prieteni, să-i invit la mine... Ei, drace ! adăugă apoi, uite acuşi are loc expoziţia agricolă ; va veni şi ea şi am s-o văd. Vom începe, şi cu îndrăzneală, căci aşa-i cel mai sigur."

VIII

Într-adevăr, veni şi ziua faimoasei expoziţii ! Chiar din dimineaţa serbării, locuitorii nu mai vorbeau, stînd în poartă, decît despre pregătirile ce se făceau ; se întinseseră ghirlănzi de iederă deasupra uşii de la primărie ; într-o poiană se ridicase un cort pentru banchet, şi în mijlocul pieţei, în faţa bisericii, un fel de tun străvechi trebuia să vestească sosirea domnului prefect şi numele agricultorilor laureaţi. Garda Naţională din Buchy (la Yonville nu era) venise să se alăture corpului de pompieri, al cărui căpitan era Binet. În ziua aceea, el purta un guler şi mai înalt ca de obicei, şi, încătărămat în tunică, era aşa de ţeapăn şi de nemişcat, încît aveai impresia că tot ce era viu în el se lăsase în cele două picioare, care băteau cadenţa cu pas apăsat, dintr-o singură zvîcnitură. Cum între perceptor şi colonel stăruia de mult o rivalitate, şi unul şi celălalt, pentru a arăta ce pot, îşi instruiau oamenii separat. Vedeai trecînd pe rînd, cînd înainte, cînd înapoi, epoleţi roşii şi plastroane negre. Cînd credeai că se isprăveşte, atunci începea iar. Niciodată nu se desfăşurase atîta alai. Încă din ajun, mai mulţi burghezi îşi grijiseră casele ; drapele tricolore atîrnau la ferestrele întredeschise ; toate cîrciumile erau ticsite ; şi, cum timpul era frumos, bonetele scrobite, crucile de aur şi năframele colorate păreau mai albe ca zăpada, sclipeau în lumina soarelui şi înviorau, cu împestriţeala lor împrăştiată, întunecata monotonie a redingotelor şi a bluzelor albastre. Fermierele din împrejurimi, dîndu-se jos de pe cal, îşi scoteau boldul mare cu care-şi prinseseră strîns în jurul trupului rochia suflecată, de teamă să nu se păteze ; iar bărbaţii, dimpotrivă, ca să-şi cruţe pălăriile, îşi puseseră batistele pe deasupra, ţinînd colţurile între dinţi.

Mulțimea venea în ulița mare prin cele două intrări ale satului. Se revărsa din ulicioare, de pe alei, din case și, din cînd în cînd, în urma burghezelor, care ieșeau cu mănuși de ață în mîini, ca să vadă serbarea, se auzeau căzînd la loc ciocanele de la porți. Erau mai ales de admirat doi stîlpi, cu cîte un cadru triunghiular în vîrf, plini cu lampioane, așezați de o parte și de alta a unei estrade pe care aveau să stea autoritățile ; și mai erau, prinse de cele patru coloane ale primăriei, patru feluri de prăjini, fiecare cu cîte un steag de pînză verzuie, împodobită cu inscripții în litere de aur. Pe unul era scris „Comerțului", pe altul „Agriculturii", pe-al treilea „Industriei", și pe-al patrulea „Artelor".

Dar veselia care strălucea pe toate fețele o posomora parcă pe doamna Lefrançois, hangița. În picioare, pe scara bucătăriei, mormăia în bărbie :

— Ce prostie ! Ce prostie cu șandramalele astea de pînză ale lor ! Își închipuie că prefectului o să-i placă să ia masa acolo, sub un cort, ca un măscărici de la circ ? Și mai zic că toate mofturile astea înseamnă o binefacere pentru ținutul nostru ! Dar atunci ce avea nevoie să se ducă să caute tocmai la Neufchâtel un birtaș ordinar ! Și pentru cine, mă rog ? Pentru niște văcari ! niște coate-goale !...

Trecu spițerul. Era în haină neagră, pantaloni de nanchin, pantofi de castor și, ca niciodată, cu pălărie, o pălărie tare.

— Plecăciune ! zise el, scuzați-mă, sînt grăbit. Și cum grăsuna văduvă îl întrebă unde se duce, continuă : Vi se pare ciudat, nu-i așa, ca eu, care stau mereu retras în laboratorul meu, mai dihai decît guzganul din poveste în brînză...

— Ce brînză ? făcu hangița.

— Nu, nimic, vorba vine! răspunse Homais. Voiam să spun numai, doamnă Lefrançois, că de obicei stau închis în casă. Azi, însă, avînd în vedere împrejurarea asta, trebuie negreşit să...

— A! vă duceţi acolo? spuse ea, cu un aer de dispreţ.

— Da, mă duc, replică spiţerul mirat, doar fac parte din comisia consultativă.

Tuşa Lefrançois se uită la el cîteva minute, şi în cele din urmă răspunse surîzînd:

— Atunci, e altceva! Dar ce aveţi dumneavoastră cu agricultura? Care va să zică vă pricepeţi?

— Fireşte că mă pricep, de vreme ce sînt farmacist, adică chimist! Şi întrucît chimia, doamnă Lefrançois, are drept scop cunoaşterea acţiunii reciproce şi moleculare a tuturor corpurilor din natură, urmează de-aici că agricultura este şi ea cuprinsă în domeniul chimiei; şi, într-adevăr, compoziţia îngrăşămintelor, fermentaţia lichidelor, analiza gazelor şi influenţa miasmelor, ce altceva sînt toate acestea, te-ntreb eu, dacă nu pur şi simplu chimie?

Hangiţa nu răspunse nimic. Homais continuă:

— Crezi dumneata că pentru a fi agronom trebuie să fi arat tu singur, sau să fi îngrăşat păsări? Dar mai degrabă trebuie să cunoşti compoziţia substanţelor în chestiune, zăcămintele geologice, influenţele atmosferice, calitatea terenurilor, a mineralelor, a apelor, densitatea diferitelor corpuri şi capilaritatea lor! şi mai ştiu eu ce? Şi trebuie să cunoşti temeinic toate principiile de igienă, pentru a conduce, pentru a judeca construcţia clădirilor, regimul animalelor, hrana servitorilor! Mai trebuie, doamnă Lefrançois, să stăpîneşti botanica, să poţi deosebi plantele, mă-nţelegeţi, care sînt binefăcătoare şi care vătămătoare, care sînt neproductive şi care nutritive, dacă-i bine să le smulgi

de-aici şi să le răsădeşti dincolo, pe care să le răspîndeşti şi pe care să le stîrpeşti şi, într-un cuvînt, trebuie să te ţii la curent cu ştiinţa, prin broşuri şi buletine, să fii totdeauna gata pentru a putea să arăţi îmbunătăţirile de adus...

Hangiţa nu slăbea din ochi uşa de la „Cafeneaua franceză", dar farmacistul continuă :

— Să dea dumnezeu ca agricultorii noştri să fie chimişti, sau cel puţin să asculte mai mult sfaturile ştiinţei ! Aşa, de pildă, eu am scris de curînd o broşură importantă, un memoriu de mai bine de şaptezeci şi două de pagini, intitulat : *Despre cidru, despre fabricaţia şi efectele lui, urmat de cîteva reflecţii noi asupra acestui subiect*, pe care l-am trimis Societăţii de agronomie din Rouen ; şi care mi-a adus chiar onoarea de a fi primit printre membrii ei, în secţia agricolă, categoria pomologie ; ei bine, dacă lucrarea mea ar fi fost dată publicităţii...

Dar spiţerul se opri văzînd cît pare de preocupată doamna Lefrançois.

— Ia te uită la ei ! spunea ea, nu mai înţeleg nimic ! O locantă ordinară ca asta !

Şi ridicînd din umeri, de i se întindeau pe piept ochiurile tricoului, arătă cu amîndouă mîinile cîrciuma concurentului ei, de unde tocmai atunci se auzea cîntînd.

— De altfel, n-are s-o mai ducă mult, adăugă ea, pînă-n opt zile s-a zis cu el.

Homais se dădu înapoi, mirat. Ea coborî cele trei trepte şi îi şopti la ureche :

— Cum ! Nu ştiţi ? Săptămîna asta o să-i puie sechestru. Îl scoate în vînzare Lheureux. L-a omorît cu poliţele.

— Ce înspăimîntătoare catastrofă ! exclamă spiţerul, care avea totdeauna expresii potrivite în toate împrejurările cu putinţă.

Hangiţa se apucă deci să-i povestească istoria asta pe care o ştia de la Théodore, servitorul domnului Guillaumin, şi, cu toate că nu-l putea suferi pe Tellier, îl defăima pe Lheureux. Spunea că-i un ademenitor, un om josnic.

— Ei! poftim, zise ea, uite-l în hală; o salută pe doamna Bovary, care poartă o pălărie verde. E chiar la braţ cu domnul Boulanger.

— Doamna Bovary! exclamă Homais. Mă duc repede să-i prezint omagiile mele. Poate că i-ar face plăcere să aibă un loc în incintă, sub coloane.

Şi fără să mai stea s-o asculte pe tuşa Lefrançois, care-l striga ca să-i povestească mai departe, farmacistul se depărtă iuţind pasul, ţanţoş şi cu zîmbetul pe buze, salutînd în dreapta şi-n stînga şi umplînd locul cu pulpanele mari ale hainei lui negre, care fluturau în vînt în urma lui.

Zărindu-l de departe, Rodolphe o luă mai repede, dar doamna Bovary osteni, aşa că el încetini şi spuse zîmbind, cu un ton brutal:

— Voiam să nu ne-ntîlnim cu burtosul ăla, ştiţi, cu spiţerul.

Ea-l ghionti cu cotul.

— Ce-nseamnă asta? se întrebă el.

Şi se uită la ea cu coada ochiului, mergînd înainte. Profilul ei era atît de liniştit, că nu ştiai ce-i cu dînsa. Se desprindea în plină lumină, în ovalul pălăriei cu panglici şterse ca nişte frunze de trestie. Ochii ei cu lungi gene întoarse priveau drept înainte şi, cu toate că erau larg deschişi, păreau puţin strînşi de umerii obrajilor, din cauza sîngelui care bătea încetişor sub pielea ei delicată. Un ton trandafiriu străbătea prin despărţitura nărilor. Îşi înclina capul pe umăr şi între buze îi apărea vîrful de sidef al dinţilor albi.

„Îşi bate joc de mine ?" se gîndea Rodolphe.

Gestul Emmei nu fusese totuşi decît un semn ; căci domnul Lheureux se ţinea de ei, aruncîndu-le din cînd în cînd cîte-un cuvînt, ca şi cum ar fi vrut să intre în vorbă.

— Ce zi splendidă ! Toată lumea e în uliţă ! Vîntu-i de la răsărit.

Şi doamna Bovary, ca şi Rodolphe, nu-i răspundeau de loc, pe cînd, la cea mai mică mişcare pe care o făceau, Lheureux se apropia spunînd : „Poftim ?" şi ducea mîna la pălărie.

Cînd ajunseră în faţa casei potcovarului, în loc să urmeze drumul pînă la barieră, Rodolphe apucă deodată pe-o cărare, luînd-o cu el şi pe doamna Bovary, şi strigă :

— Bună seara, domnule Lheureux, pe curînd !

— Bine l-ai mai expediat, spuse ea rîzînd.

— De ce, reîncepu el, să ne lăsăm năpădiţi de alţii ? Şi pentru că astăzi am fericirea de a fi cu dumneavoastră...

Emma se înroşi. Rodolphe nu-şi mai isprăvi fraza. Începu atunci să vorbească despre vremea frumoasă şi despre plăcerea de-a umbla prin iarbă. Ieşiseră cîteva margarete.

— Uite ce bănuţi drăgălaşi, zise el, şi atît de mulţi, de ai putea ghici tuturor îndrăgostiţilor din ţinut. Apoi adăugă : Dacă aş culege una ? Ce ziceţi ?

— Sînteţi îndrăgostit ? întrebă ea, tuşind puţin.

— He, he, cine ştie, răspunse Rodolphe.

Pajiştea începea să se umple de lume şi gospodinele dădeau peste tine cu umbrelele lor mari, cu coşurile şi cu copiii lor. Deseori trebuia să te fereşti de cîte-un şir lung de ţărance, de slujnice cu ciorapi albaştri, în papuci, cu inele de argint şi care miroseau

a lapte cînd treceai pe lîngă ele. Umblau ţinîndu-se de mînă şi se împrăştiau, aşa, de-a lungul pajiştii, de la şirul de plopi tremurători pînă la cortul ridicat pentru banchet. Dar începuse concursul şi agricultorii intrau rînd pe rînd într-un fel de hipodrom împrejmuit cu o frînghie lungă întinsă pe nişte ţăruşi.

Vitele stăteau acolo, cu botul spre frînghie, aliniindu-şi crupele inegale. Porci somnoroşi îşi înfundau rîtul în pămînt, viţeii răgeau, oile behăiau; vacile, cu un picior strîns sub ele, îşi lăbărţau burţile pe iarbă şi, rumegînd alene, clipeau din pleoapele lor greoaie, sub muscăria care bîzîia împrejurul lor. Căruţaşii, cu mînecile suflecate, ţineau de căpăstru armăsari ridicaţi în două picioare, care nechezau cu nările umflate în preajma iepelor, care stăteau liniştite, întinzînd capul şi coama pletoasă, pe cînd mînjii se odihneau la umbra lor sau uneori veneau să sugă; şi peste nesfîrşita legănare a acestor trupuri înghesuite se vedea ridicîndu-se în vînt, ca o creastă de val, cîte o coamă albă, sau, ieşind pe deasupra, nişte coarne ascuţite şi capete de oameni care alergau. Mai încolo, în afara ţarcului, la vreo sută de paşi mai departe, era un taur mare, negru, cu botniţă, cu un belciug de fier în nară şi care sta tot atît de nemişcat ca un taur de bronz. Un copil zdrenţăros îl ţinea de funie.

În timpul acesta, printre cele două şiruri, nişte domni înaintau cu paşi greoi, cercetînd fiecare vită, pentru ca apoi să se sfătuiască în şoaptă. Unul dintre ei, care părea cel mai mare, lua din mers cîteva note într-un carneţel. Era preşedintele juriului: domnul Derozerays de la Panville. Cum îl zări pe Rodolphe, se apropie repede de el şi-i spuse zîmbind cu un aer binevoitor:

— Cum, domnule Boulanger, ne părăsiţi?

Rodolphe îl încredinţă că va veni. Dar cînd preşedintele nu se mai vedea, adăugă :

— Nu, zău că nu mă duc ; tovărăşia dumneavoastră e mai preţioasă decît a lui.

Şi tot bătîndu-şi joc de expoziţiile agricole, Rodolphe, ca să circule mai în voie, îşi arătă jandarmului insigna albastră, ba cîteodată se şi oprea în faţa unui exemplar mai frumos pe care doamna Bovary nu-l admira de loc. Rodolphe băgă de seamă, şi atunci începu să facă glume pe socoteala toaletelor pe care le poartă doamnele din Yonville, după care se scuză că şi ţinuta lui lăsa de dorit. Îmbrăcămintea lui avea acel amestec fără nici o legătură de lucruri comune şi de lucruri prea căutate, în care, de obicei, omul de rînd crede că întrezăreşte mărturia unei vieţi ciudate, zbuciumările unui sentiment, tiraniile artei, şi totdeauna un anume dispreţ pentru convenţiile sociale, ceea ce îl atrage sau îl scoate din fire. Aşa, de pildă, cămaşa lui de olandă, cu manşete cu pliuri, se umfla în bătaia vîntului, în deschizătura vestei de dril cenuşiu, iar pantalonii cu dungi late lăsau să se vadă la glezne nişte ghete de nanchin cu partea de jos de lac. Erau aşa de lăcuite, că iarba se oglindea în ele. Cu o mînă în buzunarul vestei şi cu pălăria de paie pe-o ureche, mergea călcînd cu ele prin baligile de cal.

— De altfel, adăugă el, cînd stai la ţară...

— Timp pierdut, zise Emma.

— Adevărat ! replică Rodolphe, cînd te gîndeşti că nici unul din oamenii aceştia de ispravă nu-i măcar în stare să-şi dea seama de croiala unei haine !

Începu atunci să vorbească de mediocritatea din provincie, de vieţile pe care le înăbuşea, de iluziile care se pierdeau.

— De aceea, spunea Rodolphe, mă cufund într-o tristeţe...

— Dumneavoastră! exclamă ea mirată. Dar vă credeam foarte vesel!

— Ei, da, în aparenţă, fiindcă atunci cînd sînt în lume, ştiu să-mi pun pe faţă o mască glumeaţă; şi totuşi, de cîte ori, cînd văzînd un cimitir pe-o noapte cu lună, nu m-am întrebat dacă n-aş face mai bine să fiu şi eu printre cei care dorm acolo...

— Vai! Şi prietenii dumneavoastră? zise ea. La ei nu vă gîndiţi de loc.

— Prietenii mei? Care prieteni? Am vreunul? Cine se sinchiseşte de mine?

Şi însoţi ultimele cuvinte cu un fel de fluierat printre buze.

Dar fură nevoiţi să se depărteze unul de altul din pricina unei mari grămezi de scaune pe care le ducea un om ce venea în urma lor. Era atît de încărcat, că nu i se vedeau decît vîrful saboţilor şi capătul braţelor întinse în lături. Era Lestiboudois, groparul, care căra prin mulţime scaunele de la biserică. Foarte inventiv cînd era vorba de interesele lui, găsise mijlocul ca să se aleagă şi el cu ceva din expoziţia agricolă, şi ideea lui reuşise de minune, căci nu mai ştia pe cine să servească. Într-adevăr, ţăranii, cărora le era cald, se certau pentru scaunele astea de paie care miroseau a tămîie şi se rezemau cu oarecare smerenie de spătarele lor groase, pătate de ceara picurată de la lumînări.

Doamna Bovary luă iar braţul lui Rodolphe, care continuă să vorbească încet ca pentru sine:

— Da! Atîtea şi atîtea mi-au lipsit; veşnic singur! Ah! dacă aş fi avut un scop în viaţă, dacă aş fi întîlnit o afecţiune, dacă aş fi găsit pe cineva... Oh! Cum aş fi cheltuit toată energia de care sînt în stare, aş fi trecut peste orice, aş fi sfărîmat tot!

— Mi se pare, totuşi, zise Emma, că nu sînteţi de loc de plîns.

— A ! Găsiţi ? exclamă Rodolphe.

— Fiindcă, oricum... reîncepu ea, sînteţi liber. Şi, după o ezitare : Bogat.

— Nu vă bateţi joc de mine, răspunse el.

Şi Emma tocmai jura că nu-şi bate joc, cînd bubui o lovitură de tun ; imediat lumea se înghesui, învălmăşindu-se spre sat.

Se alarmară degeaba. Domnul prefect nu se zărea ; şi membrii juriului se simţeau foarte stînjeniţi, neştiind dacă trebuiau să înceapă şedinţa, sau să mai aştepte. În sfîrşit, în capătul pieţei apăru un landou mare, din cele ce se închiriau, tras de două mîrţoage pe care le biciuia din răsputeri un vizitiu cu pălărie albă. Binet abia avu timp să strige : „La arme !" şi colonelul la fel. Toţi alergară spre piramidele de arme. Se năpustiră. Unii chiar uitară să-şi puie gulerul. Dar trăsura prefecturii ghicise parcă încurcătura asta, şi perechea de gloabe, legănîndu-se pe popritori, sosi în trap mărunt în faţa intrării principale de la primărie, tocmai în momentul cînd garda naţională şi pompierii se desfăşurau, bătînd pasul, în răpăitul tobelor.

— Arma-n cumpănire ! răcni Binet.

— Drepţi ! strigă colonelul. Alinierea spre stînga !

Şi după prezentarea armelor, cînd zăngănitul închizătoarelor răsună ca o căldăruşă de aramă care se rostogoleşte pe scări, toate puştile se lăsară în jos.

Atunci se văzu coborînd din trăsură un domn îmbrăcat cu o haină scurtă, brodată cu argint, cu capul chel în faţă, cu un smoc de păr la spate, palid şi cu o înfăţişare din cele mai blajine. Ochii lui mari, pe care cădeau nişte pleoape groase, se închideau pe jumătate ca să vadă bine mulţimea, în timp ce-şi ridica nasul ascuţit şi zîmbea cu o gură scofîlcită. Îl recunoscu pe primar după eşarfă şi îi arătă că domnul

prefect nu putuse să vie şi că el era un consilier de la prefectură, după care adăugă cîteva scuze. Tuvache îi răspunse cu politeţe, celălalt mărturisi că e încurcat ; şi stăteau aşa, faţă în faţă, cu frunţile aproape atingîndu-se una de alta, înconjuraţi de membrii juriului, consiliul municipal, notabilităţile, garda naţională şi mulţimea. Domnul consilier, strîngîndu-şi la piept micul tricorn negru, mai salută o dată, în timp ce Tuvache, îndoit ca un arc, surîdea şi el, se bîlbîia, îşi căuta frazele, îl asigura de devotamentul lui faţă de monarhie şi de onoarea pe care a făcut-o Yonville-ului.

Hippolyte, chelnerul de la han, veni să ia de hăţuri caii vizitiului şi, tot şchiopătînd de piciorul lui strîmb, îi conduse sub acoperişul de la intrarea la „Leul de aur", unde se strînseseră o mulţime de ţărani să se uite la trăsură. Tobele bătură, obuzierul bubui şi domnii se urcară unul după altul să ia loc pe estradă, în fotoliile de utreht roşu, împrumutate de la doamna Tuvache.

Toţi oamenii aceia semănau unul cu altul. Chipurile lor moîi şi spălăcite, puţin arse de soare, erau de culoarea cidrului dulce, iar favoriţii lor înfoiaţi izbucneau din nişte gulere înalte şi scorţoase, strînse de cravate albe cu nodul arătos. Toţi aveau jiletci de catifea, cu margini răsfrînte ; toate ceasurile aveau la capătul unei panglici lungi cîte-un sigiliu oval din cornalină ; şi stăteau toţi cu amîndouă mîinile pe genunchi, desfăcînd cu grijă cracii pantalonului, al cărui postav cu lustrul neatins lucea mai tare decît pielea botforilor lor mari.

Cucoanele stăteau în spate, sub partea acoperită, între coloane, pe cînd gloata era în faţă, în picioare, sau stînd pe scaune. Într-adevăr, Lestiboudois adusese acolo toate scaunele cărate de pe pajişte, ba chiar alerga tot timpul după altele în biserică, pricinuind

astfel atîta înghesuială, încît cu mare greutate izbuteai să ajungi pînă la scărița estradei.

— Eu găsesc, spuse domnul Lheureux (adresîndu-se farmacistului, care tocmai trecea ca să-şi ia locul), că ar fi trebuit să se pună acolo două catarge venețiene, care, ca o noutate, să fie împodobite cu ceva sobru şi bogat ; asta ar fi fost de mare efect.

— Desigur, răspunse Homais. Dar ce să faci, primarul a luat totul asupra lui. Nu prea are gust bietul Tuvache ; e chiar cu desăvîrşire lipsit de ceea ce se cheamă geniul artelor.

Între timp Rodolphe cu doamna Bovary se urcaseră la primul etaj al primăriei, în *sala de consiliu* şi, cum înăuntru nu era nimeni, el fu de părere că acolo ar fi locul cel mai nimerit de unde ar putea să vadă bine tot spectacolul. Luă trei scăunele din jurul mesei ovale, de sub bustul monarhului, şi, trăgîndu-le mai aproape de-o fereastră, se aşezară unul lîngă altul.

Estrada începu să se frămînte : şoşoteli prelungi, discuții. În sfîrşit, domnul consilier se sculă în picioare. Se ştia acum că-l cheamă Lieuvain şi numele lui trecea prin mulțime din gură în gură. După ce răsfoi cîteva foi, uitîndu-se de-aproape la ele ca să vadă mai bine, începu :

„Domnilor,

Mai întîi să-mi fie îngăduit (înainte de a vă vorbi despre obiectul reuniunii de astăzi — şi acest sentiment, sînt sigur, va fi împărtăşit de dumneavoastră toți), să-mi fie îngăduit, spun, să aduc mulțumiri organelor superioare ale administrației, guvernului, monarhului, da, domnilor, suveranului nostru, acestui rege iubit căruia nici o ramură a prosperității publice sau particulare nu-i este indiferentă, şi care conduce totodată cu o mînă atît de puternică şi atît de înțeleaptă

carul statului, printre necurmatele primejdii ale unei mări furtunoase, ştiind, de altfel, să facă să se respecte pacea, ca şi războiul, industria, comerţul, agricultura şi artele !"

— Ar trebui, zise Rodolphe, să mă dau puţin mai îndărăt.

— De ce ? întrebă Emma.

Dar în aceeaşi clipă, glasul consilierului se înălţă tunînd :

„A trecut vremea, domnilor, cînd vrajba civilă însîngera pieţele noastre publice, cînd proprietarul, negustorul, lucrătorul chiar, adormind liniştiţi în apus de soare, tremurau să nu fie treziţi deodată de vuietul clopotelor de alarmă ale răscoalei, a trecut vremea cînd lozincile cele mai subversive săpau cu îndrăzneală temeliile..."

— Fiindcă s-ar putea, reluă Rodolphe, să mă vadă de jos ; şi pe urmă cincisprezece zile ar tot trebui să dau explicaţii, dată fiind proasta mea reputaţie...

— Oh, vă calomniaţi, zise Emma.

— Nu, nu, e foarte proastă, vă jur.

„Dar, domnilor, continuă consilierul, dacă, alungînd din amintirea mea aceste tablouri întunecate, îmi întorc privirile asupra situaţiei actuale din frumoasa noastră patrie, ce văd ? Peste tot înfloresc comerţul şi artele ; pretutindeni noi căi de comunicaţie, cu tot atîtea artere noi în corpul statului, stabilesc legături noi ; marile noastre centre de manufactură şi-au reluat activitatea ; religia, mai întărită, surîde tuturor inimilor ; porturile noastre sînt pline, încrederea renaşte şi, în sfîrşit, Franţa respiră !..."

— De altfel, adăugă Rodolphe, poate că, din punctul ei de vedere, lumea are dreptate.

— Cum asta ? exclamă ea.

— Ei, cum ?! spuse el, nu ştiţi că sînt suflete veşnic zbuciumate ? Ele au nevoie rînd pe rînd de vis şi de acţiune, de pasiunile cele mai curate, de plăcerile cele mai violente, şi astfel se aruncă în tot felul de fantezii, de nebunii.

Atunci Emma-l privi cum te-ai uita la un călător care a trecut prin ţări ciudate, şi reîncepu :

— Noi, bietele femei, nu avem nici măcar această distracţie !

— Tristă distracţie, de vreme ce nu găseşti în ea fericirea.

— Dar o găseşti oare vreodată ? întrebă ea.

— Da, o întîlneşti într-o zi, răspunse el.

„Şi aceasta aţi înţeles-o, spunea consilierul. Voi, agricultorii şi muncitorii de la sate ; voi, paşnici pionieri ai unei întregi opere de civilizaţie ! voi, oamenii progresului şi ai moralei ! voi aţi înţeles, zic, că furtunile politice sînt într-adevăr încă mai de temut decît tulburările atmosferice."

— O întîlneşti într-o zi, repetă Rodolphe, într-o zi, dintr-o dată şi cînd nu mai aveai nici o speranţă. Atunci se deschid orizonturi noi, e ca un glas care strigă : „Iat-o !" Simţi nevoia să-ţi destăinuieşti viaţa acelei persoane, să-i dai totul, să-i sacrifici totul ! Nu au nevoie să se explice ; se ghicesc unul pe altul. S-au întrevăzut în vis. (Şi se uita la ea.) În sfîrşit, comoara pe care ai căutat-o atît de mult e acolo, acolo în faţa ta ; străluceşte, scînteiază. Şi totuşi te mai îndoieşti, nu-ţi vine a crede ; rămîi orbit ca şi cum ai ieşi de la întuneric la lumină.

Şi, isprăvind aceste cuvinte, Rodolphe făcu gestul potrivit frazei. Îşi trecu mîna pe faţă, ca un om care ameţeşte ; apoi o lăsă să cadă pe mîna Emmei, care şi-o trase. Dar consilierul citea mereu :

„Şi cine s-ar putea mira, domnilor? Numai cel care-ar fi destul de orb, destul de împotmolit (nu mă tem s-o spun), destul de împotmolit în prejudecăţile altor vremuri pentru a nesocoti încă spiritul populaţiei agricole. Într-adevăr, unde să găseşti mai mult patriotism decît la ţară, mai mult devotament pentru nevoile obşteşti, într-un cuvînt, mai multă înţelepciune? Şi prin asta nu înţeleg, domnilor, o înţelepciune superficială, deşartă podoabă a spiritelor trîndave, ci acea inteligenţă adîncă şi cumpătată, care, mai presus de orice, se străduieşte să urmărească scopuri folositoare, contribuind astfel la binele fiecăruia, la bunul trai obştesc şi la sprijinul statelor, rod al respectului faţă de legi şi al îndeplinirii îndatoririlor..."

— Ah! iarăşi, zise Rodolphe, veşnic datorii şi iar datorii; m-au dat gata vorbele astea. Sînt o droaie de nătărăi bătrîni în jiletci de flanelă şi de bigote, cu cărămizi calde la picioare şi cu mătănii, care nu fac decît să ne cînte la ureche: „Datoria! datoria!" Ei, asta-i! Datorie e să simţi ce este măreţ, să-ţi fie drag ce este frumos, iar nu să accepţi ce-i convenţional în societate, cu toate mîrşăviile pe care ni le impune.

— Cu toate acestea... Cu toate acestea... obiectă doamna Bovary.

— Ei, nu! de ce să tunăm împotriva pasiunilor? Nu sînt ele oare singurul lucru frumos de pe pămînt, izvorul eroismului, al entuziasmului, al poeziei, al muzicii, al artelor, în sfîrşit a tot?

— Dar, zise Emma, trebuie totuşi să te iei puţin după opinia lumii şi să te supui moralei.

— Ei, dar vezi că sînt două, repetă el. Cea măruntă, cea acceptată, aceea a oamenilor, aceea care se schimbă necontenit şi care zbiară aşa de tare, se zbate, jos, banală, la fel cu această strînsură de imbecili pe

care-i vedeţi. Iar cealaltă, eternă, care este în jurul şi deasupra noastră, ca priveliştea ce ne înconjoară şi cerul albastru care ne luminează.

Domnul Lieuvain tocmai se ştersese la gură cu batista. Continuă :

„Şi de ce m-aş apuca, domnilor, să vă demonstrez aci cît de folositoare e agricultura ? Cine oare are grijă de tot ce avem nevoie ? ! Cine oare ne dă tot ce ne trebuie ca să trăim ? Nu agricultorul ? Agricultorul, domnilor, care, semănînd cu o mînă harnică brazdele roditoare ale cîmpului, face să răsară grîul, care, măcinat, se preface în praf prin mijlocirea unei maşini ingenioase din care iese sub denumirea de făină şi, de acolo, transportată în oraşe, e dată imediat la brutar, care face din ea un aliment pentru sărac ca şi pentru bogat. Şi oare nu tot agricultorul e cel care îngraşă, pentru ca să avem cu ne ne îmbrăca, numeroasele lui turme pe izlazuri ? Căci cum ne-am îmbrăca, căci cum ne-am hrăni noi fără agricultori ? Şi oare, domnilor, e nevoie să mergem atît de departe pentru a căuta exemple ? Cine n-a cugetat adesea la foloasele însemnate pe care le tragem de la acel modest animal, podoaba coteţelor noastre, care ne dă totdeodată o pernă moale pentru culcuşul nostru, carnea-i gustoasă pentru masa noastră, şi ouă ? Dar n-aş mai isprăvi, dacă ar trebui să înşir unele după altele diferitele produse pe care pămîntul bine lucrat ni le hărăzeşte ca o mamă darnică copiilor săi. Ici, viţa de vie ; în altă parte merii care ne dau cidrul ; colo rapiţa, mai departe brînzeturile ; şi inul, domnilor, să nu uităm inul ! care în ultimii ani a luat o dezvoltare considerabilă şi asupra căruia vă voi atrage atenţia cu deosebire."

Nu avea nevoie să le-o mai atragă, căci toți stăteau cu gurile căscate, ca și cum ar fi vrut să-i soarbă cuvintele. Alăturea de el, Tuvache îl asculta cu ochii holbați ; domnul Derozerays închidea din cînd în cînd, încetișor, pleoapele ; iar mai departe, farmacistul, cu fiul său Napoléon între genunchi, își făcea mîna pîlnie la ureche ca nu cumva să piardă vreo silabă. Ceilalți membri ai juriului își clătinau încet bărbia în jiletcă, în semn de aprobare. La picioarele estradei, pompierii se odihneau, proptiți în țeava armelor cu baioneta pusă ; iar Binet stătea neclintit, cu coatele în lături, cu vîrful săbiei în vînt. De auzit poate că auzea, dar de văzut nu putea să vadă nimic, din pricina cozorocului de la cască, lăsat pînă peste nas. Locotenentul lui, feciorul cel mai mic al domnului Tuvache, avea o cască și mai și, una uriașă, care se bălăbănea pe cap, lăsînd să iasă un capăt din fularul lui de indiană. El zîmbea dedesubt cu o duioșie cu totul copilărească, și fața lui mică și palidă, pe care se prelingeau broboane de sudoare, avea o expresie de bucurie, de copleșeală și de somn.

Toată piața, pînă în zidul caselor, era ticsită de lume. Vedeai oameni rezemați în coate la toate ferestrele, alții în picioare pe la porți, iar Justin, în fața vitrinei farmaciei, parcă înlemnise contemplînd tot ce vedea. Cu toată tăcerea, glasul domnului Lieuvain se pierdea în aer. Ți-ajungeau la ureche numai crîmpeie de fraze, întrerupte ici și colo de hîrșcîitul scaunelor din mulțime ; pe urmă se auzea deodată, din spatele lui, un muget prelung de bou, sau behăitul mieilor, care se chemau la colțul ulițelor. Într-adevăr, văcarii și ciobanii își mînaseră dobitoacele pînă acolo, și din cînd în cînd ele behăiau, rupînd cu limba cîte-o frunzișoară care le atîrna apoi pe bot.

Rodolphe se apropiase de Emma şi-i vorbea repede, cu voce scăzută :

— Conspiraţia asta a lumii nu vă revoltă ? Există oare vreun singur sentiment pe care să nu-l condamne ? Instinctele cele mai nobile, simpatiile cele mai curate sînt prigonite, defăimate, şi, dacă în sfîrşit se întîlnesc două biete suflete, totul este organizat pentru ca ele să nu poată fi împreună. Ele totuşi vor încerca, vor bate din aripi, se vor chema. Ei ! oricum, mai devreme sau mai tîrziu, în şase luni, în zece ani, ele se vor găsi laolaltă, se vor iubi, pentru că aşa le-a fost dat, şi sînt născute unul pentru altul.

Sta cu braţele încrucişate pe genunchi şi, ridicîndu-şi faţa spre Emma, se uita la dînsa de-aproape, fix. În ochii lui ea zărea mici raze aurii, care jucau în jurul pupilelor negre, şi chiar simţea parfumul pomezii care-i lustruia părul. Atunci o copleşi moleşeala, îşi aduse aminte de vicontele cu care dansase un vals la Vaubyessard, a cărui barbă răspîndea, ca şi părul acesta, acelaşi parfum de vanilie şi de lămîie ; şi, fără să-şi dea seama, închise pe jumătate pleoapele ca să-l adulmece mai bine. Dar îndreptîndu-se pe scaun, zări în depărtare, tocmai în fundul zării, bătrîna diligenţă *Rîndunica*, care cobora încet coasta de la Leux, tîrînd în urma ei o coadă lungă de praf. În trăsura asta galbenă, Léon se întorsese de-atîtea ori la ea ; şi pe drumul acesta de-acolo, plecase pentru totdeauna ! Avu impresia că-l vede peste drum, în faţa ferestrei ei ; apoi totul se învălmăşi, ca învăluit în nori ; i se păru că se mai roteşte încă valsînd, sub lumina sclipitoare a policandrelor, la braţul vicontelui, şi că Léon nu era departe, că avea să vie... şi cu toate acestea simţea mereu capul lui Rodolphe alături de ea. Farmecul acestei senzaţii străbătea astfel dorinţele ei de altădată şi, ca firele de nisip în bătaia vîntului, se în-

vîrtejeau în adierea pătrunzătoare a parfumului care se revărsa peste sufletul ei. Îşi umflă nările, tare, de cîteva ori, ca să tragă în piept răcoarea iederei care-nfăşura vîrfurile coloanelor. Îşi scoase mănuşile, îşi şterse mîinile ; apoi îşi făcu vînt cu o batistă, pe cînd printre bătăile tîmplelor auzea vuietul mulţimii şi glasul consilierului, care-şi recita frazele, monoton.

Zicea :

„Continuaţi ! Nu cedaţi ! nu ascultaţi nici de îndemnurile rutinei, nici de sfaturile prea pripite ale empirismului prea îndrăzneţ, străduiţi-vă îndeosebi să îmbunătăţiţi solul, să aveţi îngrăşăminte bune, să dezvoltaţi rasele de cai, de boi, de oi, de porci ! Aceste expoziţii să fie pentru voi ca nişte arene paşnice din care învingătorul, la ieşire, va întinde mîna celui învins şi va fraterniza cu el, în speranţa unui succes mai bun ! Iar voi, respectabili argaţi, umile slugi, ale căror munci grele n-au fost luate în seamă pînă astăzi de nici un guvern, veniţi să primiţi răsplata tăcutelor voastre virtuţi, şi fiţi încredinţaţi că de acum înainte statul are ochii aţintiţi asupra voastră, că vă îmbărbătează, vă ocroteşte, că va face dreptate în legitimele voastre plîngeri şi va uşura, pe cît cu putinţă, povara dureroaselor voastre sacrificii !"

Domnul Lieuvain se aşeză ; domnul Derozerays se sculă, începînd un alt discurs. Al lui poate nu fu atît de înflorit ca al consilierului ; dar impunea printr-un fel de stil mai pozitiv, adică prin cunoştinţe mai speciale şi cu vederi mai înalte. Astfel, preamărirea guvernului ţinea mai puţin loc ; religia şi agricultura ocupau mai mult. Se vedea legătura dintre una şi alta şi cum conlucraseră întotdeauna pentru civilizaţie. Rodolphe şi doamna Bovary vorbeau despre visuri,

presimţiri, magnetism. Urcîndu-se pînă la leagănul societăţii, oratorul zugrăvea acele timpuri sălbatice în care oamenii trăiau cu ghindă, în adîncul pădurilor. Apoi părăsiră pieile de animale sălbatice, se îmbrăcară cu postav, săpară pămîntul, plantară viţa de vie. A fost oare acesta un bine? Nu erau oare în această descoperire mai multe neajunsuri decît foloase? Derozerays îşi punea această problemă. De la magnetism, Rodolphe trecu încetul cu încetul la afinităţi şi, pe cînd domnul preşedinte îl cita pe Cincinnat la plugul său, pe Diocleţian sădindu-şi verzele şi pe împăraţii Chinei, care-şi inaugurau noul an semănînd, tînărul explica tinerei femei că aceste atracţii irezistibile îşi aveau temeiul în cine ştie ce existenţă anterioară.

— Astfel, noi, spunea el, de ce ne-a fost dat să ne cunoaştem? ce întîmplare a voit aşa? Fără îndoială că venind de departe, ca două fluvii care curg spre a se uni, înclinaţiile noastre personale ne-au împins unul spre celălalt.

Rodolphe îi luă mîna; Emma nu şi-o retrase.

„Ansamblu de culturi bune!" strigă preşedintele.

— Aşa, de pildă, deunăzi cînd am venit la dumneavoastră...

„Domnului Bizet din Quincampoix."

— Ştiam eu că vă voi însoţi?

„Şaptezeci de franci!"

— De-o sută de ori am vrut să plec, şi v-am urmărit, şi am rămas.

„Băligar!"

— După cum aş voi să rămîn astă-seară, mîine, celelalte zile, toată viaţa!

„Domnului Caron din d'Argueil, o medalie de aur!"

— Căci niciodată n-am întîlnit în preajma cuiva un farmec mai desăvîrşit.

„Domnului Bain, din Givry-Saint-Martin!"
— De aceea, eu voi duce cu mine amintirea dumitale.
„Pentru un berbec merinos..."
— Dar mă veţi uita, voi trece ca o umbră.
„Domnul Belot de la Notre-Dame..."
— O! nu, nu-i aşa, voi însemna ceva în gîndul dumitale, în viaţa dumitale?
„Rasă de porci, premiu *ex aequo*. Domnilor Lehérissé şi Cullenbourg: şaizeci de franci!"
Rodolphe îi strîngea mîna şi o simţea caldă de tot şi tremurînd ca o turturică prinsă care vrea să-şi ia zborul; dar, fie că Emma voia să-şi tragă mîna, fie că răspunse acelei strîngeri, ea mişcă degetele; el exclamă:
— Oh! Mulţumesc! Nu mă respingeţi! Sînteţi bună! Înţelegeţi că sînt al dumneavoastră! Lăsaţi-mă să vă privesc, să vă admir!
O răbufnire de vînt, intrată pe ferestre, răsfrînse faţa de masă şi, jos în piaţă, toate bonetele mari ale sătencelor se ridicară zbătîndu-se ca nişte aripi albe de fluturi.
„Folosirea turtelor oleaginoase", continuă preşedintele.
Îi da zor:
„Îngrăşăminte flamande — cultura inului — drenaj — arendă pe termen lung — serviciile slugilor."
Rodolphe nu mai vorbea. Se uitau unul la altul. Le tremurau buzele de-o dorinţă mai presus de orice; şi, molatic, ca de la sine, degetele lor se împreunară.
„Catherine-Nicaise-Elisabeth Leroux, din Sassetot-la-Guerrière, pentru cincizeci şi patru de ani de serviciu în aceeaşi fermă, o medalie de argint — premiu de douăzeci şi cinci de franci!"

— Unde-i Catherine Leroux? întreba mereu consilierul.

Femeia nu se înfăţişa şi se auzeau voci şoşotind:

— Hai, du-te!

— Nu.

— La stînga!

— Nu te teme!

— Ah! ce toantă!

— Ei, e-aici, ori nu? strigă Tuvache.

— Da!... Uite-o!

— Să vie-ncoace!

Atunci se văzu înaintînd spre tribună o bătrînică sfioasă şi care părea şi mai sfrijită în straiele ei sărăcăcioase. Purta în picioare papuci groşi cu talpa de lemn şi de-a lungul şoldurilor o pestelcă lungă, albastră. Faţa ei suptă, încadrată de o bonetă fără boruri, era mai zbîrcită decît un măr creţesc veştejit, iar din mînecile capoţelului roşu ieşeau două mîini lungi cu încheieturi noduroase. Praful din hambare, leşia, spălatul lînei le scorojiseră, le înroşiseră, şi le înăspriseră atît de tare, încît păreau murdare, cu toate că le clătise cu apă limpede; şi de-atîta muncă stăteau aproape deschise, ca şi cum ar fi voit să aducă ele însele umila mărturie a atîtor suferinţe îndurate. Un fel de rigiditate călugărească îi însufleţea expresia feţei. Nimic trist sau înduioşat nu îmblînzea privirea aceea ştearsă. Trăind printre animale, deprinsese de la ele muţenia şi calmul lor. Se vedea pentru prima oară în mijlocul unei mulţimi atît de numeroase; şi, în sinea ei, speriată de drapele, de tobe, de domni în haine negre şi de crucea de onoare a consilierului, sta nemişcată, neştiind dacă trebuia să înainteze sau să fugă, nici pentru ce mulţimea o împingea şi pentru ce cei din juriu îi zîmbeau. Aşa sta în faţa acelor burghezi veseli această jumătate de secol de sclavie.

— Vino mai aproape, venerabilă Catherine-Nicaise-Elisabeth Leroux! spuse domnul consilier, care luase din mîinile preşedintelui lista premiaţilor.

Şi uitîndu-se cercetător, rînd pe rînd, cînd la foaia de hîrtie, cînd la bătrînică, repeta într-una pe un ton părintesc:

— Apropie-te, apropie-te!

— Eşti surdă? întrebă Tuvache, sărind de pe scaun. Şi începu să-i strige la ureche: Cincizeci şi patru de ani de serviciu! O medalie de argint! Douăzeci şi cinci de franci! Ai dumitale.

Apoi, cînd îşi primi medalia, bătrîna se uită lung la ea. Atunci un zîmbet de fericire se revărsă pe faţa ei şi se-auzea mormăind la plecare:

— Am s-o dau preotului nostru ca să-mi citească o liturghie.

— Ce fanatism! exclamă farmacistul, aplecîndu-se spre notar.

Şedinţa se terminase; mulţimea se împrăştie; şi acum, după citirea discursurilor, fiecare îşi relua rangul, şi totul reintra în făgaşul obişnuit: stăpînii îşi bruftuiau servitorii, iar aceştia băteau vitele, triumfătoare, indiferente, care se întorceau la grajd cu o cunună verde între coarne.

Între timp guarzii naţionali se urcaseră la primul etaj al primăriei cu gogoşi trecute prin baionete şi cu toboşarul batalionului, care ducea un coş cu sticle. Doamna Bovary luă braţul lui Rodolphe; el o însoţi pînă acasă; se despărţiră în faţa porţii; apoi se plimbă singur pe pajişte, aşteptînd ora banchetului.

Gălăgios, prost servit, ospăţul ţinu mult; lumea era atît de înghesuită, că de abia puteai să mişti din coate, şi scîndurile înguste care ţineau loc de bănci erau cît pe ce să se rupă de greutatea comesenilor. Toţi mîn-

cau din belşug. Fiecare lua cît putea. Toţi erau asudaţi, şi un abur albicios, ca boarea unui fluviu pe-o dimineaţă de toamnă, plutea deasupra mesei, printre lămpile suspendate. Rodolphe, cu spatele rezemat de pînza cortului, se gîndea atît de tare la Emma, încît nu mai auzea nimic. Îndărătul lui, pe iarbă, servitorii puneau teanc farfuriile murdare ; cei de alături îi vorbeau, Rodolphe nu le răspundea nimic ; îi umpleau paharul ; şi în mintea lui se aşternea tăcere, cu toată gălăgia care se înteţea. Visa la ceea ce îi spusese Emma şi la forma buzelor ei ; imaginea ei lucea pe insigna chipiilor ca-ntr-o oglindă magică ; cutele rochiei ei se lăsau de-a lungul pereţilor şi zile de dragoste se desfăşurau la nesfîrşit pe aleile viitorului.

O revăzu seara, în timpul focului de artificii ; era însă cu soţul ei, cu doamna Homais şi cu farmacistul, care era foarte îngrijorat de primejdia rachetelor neexplodate ; şi, în fiecare clipă, părăsea pe ceilalţi şi se ducea să-i spuie lui Binet ce să facă.

Rachetele trimise pe adresa domnului Tuvache fuseseră închise, dintr-un exces de prevedere, în pivniţa lui ; aşa că pulberea umedă nu se aprindea, şi racheta principală, cea care urma să înfăţişeze un balaur muşcîndu-şi coada, nu luă foc. Cînd şi cînd izbucnea cîteun artificiu ; atunci mulţimea de gură-cască scotea un vuiet prelung, în care se amesteca ţipătul femeilor gîdilate la subsuori, pe-ntuneric. Tăcută, Emma se ghemuia încetişor lipindu-se de umărul lui Charles ; apoi, cu bărbia ridicată, urmărea pe cerul negru ţîşnitura luminoasă a rachetelor. Rodolphe o contempla la lumina lampioanelor aprinse.

Încetul cu încetul lampioanele se stinseră. Apărură stelele. Începură să cadă cîteva picături de ploaie. Emma-şi înnodă fularul peste capul gol.

În clipa aceea, din han, ieşi birja consilierului. Vizitiul, care era beat, aţipi deodată, şi, de departe, se vedea pe deasupra poclitului, între cele două felinare, trupul lui mătăhălos clătinîndu-se cînd la dreapta, cînd la stînga, după legănarea arcurilor.

— Într-adevăr, spuse spiţerul, ar trebui luate măsuri contra beţiei! Ar fi fost de dorit ca la uşa primăriei să se afişeze săptămînal pe un panou *ad-hoc* numele tuturor acelora care în cursul săptămînii se vor fi intoxicat cu alcooluri. De altfel, din punct de vedere statistic, s-ar avea astfel un fel de anale autentice de care la nevoie... Dar, mă iertaţi.

Şi iar porni repede spre căpitan.

Căpitanul se întorcea acasă. Se ducea să-şi regăsească strungul.

— Poate că n-aţi face rău, îi spuse Homais, să trimiteţi vreun om de-al dumneavoastră sau să vă duceţi singur...

— Lăsaţi-mă în pace, răspunse perceptorul, nu s-a întîmplat nimic!

— Liniştiţi-vă, zise spiţerul, cînd se-ntoarse la prietenii lui. Domnul Binet m-a asigurat că s-au luat măsuri. N-are să cadă nici un cărbune. Pompele sînt pline. Hai la culcare.

— Drept să-ţi spun, tare mi-i somn, zise doamna Homais, care căsca tot mai des; dar, oricum, am avut o zi foarte frumoasă pentru serbarea noastră!

Rodolphe repetă în şoaptă şi cu o privire duioasă:

— O, da! Foarte frumoasă!

Şi după ce se salutară, porni fiecare în altă parte.

După două zile, în *Fanal de Rouen* apăru un articol lung despre expoziţia agricolă. Îl ticluise Homais, cu multă imaginaţie, chiar a doua zi:

„Pentru ce toate aceste pavoazări, flori şi ghirlande? Unde alerga mulţimea aceea, ca valurile unei mări în-

furiate, sub revărsarea unui soare tropical, care-şi răspîndea căldura pe ţarinile noastre?"

Vorbea apoi de starea ţăranilor. Guvernul făcea, desigur, mult pentru ei, dar nu destul! „Curaj, îl îndemna el; mii de reforme sînt absolut necesare; să le facem." Apoi, referindu-se la apariţia consilierului, nu uita „aerul marţial al miliţiei noastre", nici „ţărancele noastre atît de zglobii", nici moşnegii cu capul chel, „care stăteau acolo ca nişte patriarhi, şi dintre care unii, rămăşiţe din nemuritoarele noastre falange, îşi mai simţeau încă inimile bătînd la sunetul bărbătesc al tobelor". Se enumera printre primii dintre membrii juriului, ba chiar într-o notă amintea că farmacistul Homais trimisese la Societatea de agricultură un memoriu asupra cidrului. Cînd ajungea la distribuirea premiilor, descria în termeni ditirambici bucuria laureaţilor. „Se îmbrăţişau părinţi cu copii, frate cu frate, soţ cu soţie. Fiecare îşi arăta, foarte mîndru, modesta lui medalie şi fără îndoială că, întors acasă, lîngă vrednica lui gospodină, o va fi atîrnat, cu lacrimi în ochi, pe pereţii sărăcăcioşi ai colibioarei sale."

„Pe la ora şase, un banchet, pregătit pe fîneaţa domnului Liegeard, a întrunit pe cei mai de seamă participanţi la serbare. Tot timpul a domnit cea mai desăvîrşită prietenie. S-au ridicat diferite toasturi: Domnul Lieuvain, pentru monarh! Domnul Tuvache, pentru prefect! Domnul Derozerays, pentru agricultură! Domnul Homais, pentru cele două surori: industria şi artele! Domnul Leplichey, pentru propăşire! Seara, un strălucit foc de artificii a iluminat deodată văzduhul. Ai fi zis, un adevărat caleidoscop, un adevărat decor de operă, şi, o clipă, mica noastră localitate s-a putut crede strămutată în mijlocul unui vis din *O mie şi una de nopţi*."

„Trebuie să constatăm că nimic supărător n-a tulburat această reuniune familială." Şi adăugă: „S-a observat numai lipsa clerului. Fără îndoială că altarele înţeleg altfel progresul. N-aveţi decît, domnilor de Loyola!"

IX

Trecură şase săptămîni. Rodolphe nu mai veni. În sfîrşit, într-o seară, apăru.

„Să nu ne ducem prea curînd ; ar fi o greşeală", îşi spusese el.

Şi, la sfîrşitul săptămînii, plecase la vînătoare.

După vînătoare, se gîndise că era prea tîrziu, apoi îşi făcu următoarea socoteală :

„Dar, dacă m-a iubit din prima zi, atunci în nerăbdarea de a mă revedea trebuie să mă iubească şi mai mult. Aşadar, să mai prelungim !"

Şi îşi dădu seama că socoteala lui a fost bună, în clipa cînd, intrînd în sală, o văzu pe Emma pălind.

Era singură. Însera. Perdeluţele de muselină, de-a lungul geamurilor, sporeau amurgul, şi aureala barometrului, pe care bătea o rază de soare, arunca scînteieri de foc în oglindă, printre tăieturile mărgeanului.

Rodolphe rămase în picioare, iar Emma de abia-i răspunse la primele fraze de politeţe.

— Eu, începu el, am fost foarte ocupat. Am fost bolnav.

— Grav ? izbucni ea.

— Ei bine ! Nu ! răspunse Rodolphe, aşezîndu-se alături pe-un scăunaş... N-am vrut să vin.

— De ce ?

— Nu ghiciţi ?

Se mai uită la ea o dată, dar atît de intens, încît Emma lăsă capul în jos, înroşindu-se. Rodolphe începu :

— Emma...

— Domnule ! exclamă ea, dîndu-se puţin înapoi.

— A ! vedeţi, replică Rodolphe cu o voce plină de melancolie, că am avut dreptate să nu mai viu ; căci numele acesta, numele acesta care-mi umple sufletul şi care mi-a scăpat de pe buze, nu-mi daţi voie să-l rostesc ! Doamnă Bovary !... Eh ! Toată lumea vă spune aşa !... De altfel, nici nu-i numele dumneavoastră : e numele altuia ! Repetă : Al altuia ! Şi îşi ascunse faţa în mîini. Da ! mă gîndesc la dumneavoastră într-una !... Amintirea dumneavoastră mă duce la desperare ! Ah ! iertaţi-mă !... Plec... Adio !... Mă voi duce departe... atît de departe, că nici n-o să mai auziţi vorbindu-se de mine !... Şi totuşi... astăzi... nu ştiu ce putere m-a împins iarăşi spre dumneavoastră ! Căci nu poţi lupta împotriva cerului, nu poţi rezista la zîmbetul îngerilor ! te laşi dus de ceea ce este frumos, fermecător, adorabil !

Era prima dată cînd Emma auzea spunîndu-i-se asemenea lucruri ; şi vanitatea ei, asemenea unei fiinţe care lîncezeşte într-o etuvă, creştea, se întindea molatică, întreagă la căldura acestor vorbe.

— Dar, dacă n-am venit, continuă el, dacă n-am putut să vă văd, ah ! cel puţin am putut contempla în voie ceea ce vă înconjoară. Noaptea, în fiecare noapte, mă sculam, veneam pînă aici, priveam casa dumneavoastră, acoperişul, care lucea în bătaia lunii, copacii din grădină, care se legănau la fereastra dumneavoastră, şi o lampă mică, o licărire care strălucea prin geamuri, în umbră. Ah, nici prin gînd nu vă trecea că acolo, atît de aproape şi atît de departe, era un biet nenorocit...

Emma se întoarse spre el, oftînd.

— Oh ! sînteţi atît de bun ! spuse ea.

— Nu, vă iubesc ; asta-i tot ! Nici nu vă daţi seama ! spuneţi-mi un cuvînt ! un singur cuvînt !

Şi, pe nesimţite, Rodolphe se lăsă să alunece jos de pe scăunel ; dar în bucătărie se auzi un zgomot de saboţi şi el îşi dădu seama că uşa sălii nu era închisă.

— Ce mărinimoasă aţi fi, continuă el, ridicîndu-se, dacă mi-aţi îndeplini o dorinţă !

Era dorinţa de a-i vizita casa ; voia s-o cunoască ; şi doamna Bovary negăsind nimic rău în asta, tocmai se ridicau amîndoi, cînd intră Charles.

— Bună ziua, doctore, îi zise Rodolphe.

Medicul, măgulit de acest titlu neaşteptat, se pierdu în tot felul de amabilităţi, pe cînd celălalt profită de asta ca să-şi revie puţin.

— Doamna tocmai îmi vorbea despre sănătatea dumisale...

Charles îl întrerupse : într-adevăr, era cît se poate de îngrijorat ; soţia lui începea iar să se înăbuşe. Rodolphe îl întrebă atunci dacă nu cumva călăria i-ar face bine.

— Sigur ! minunat, perfect !... Bună idee ! Ar trebui s-o urmezi.

Şi cum Emma obiectă că nu are cal, domnul Rodolphe îi oferi unul. Emma refuză ; Rodolphe nu mai stărui ; apoi, ca să arate că totuşi a venit pentru ceva, spuse că acum căruţaşul, cel căruia i se luase sînge, avea mereu ameţeli.

— Am să trec pe-acolo, zise Bovary.

— A, nu, nu ; am să vi-l trimit ; o să vie cu mine ; va fi mai uşor pentru dumneavoastră.

— A ! foarte bine. Vă mulţumesc. Apoi, de îndată ce rămaseră singuri : De ce nu primeşti propunerile domnului Boulanger, care sînt aşa de amabile ?

Emma luă un aer îmbufnat, căută mii de pretexte, şi, în cele din urmă, spuse că asta *ar putea să pară ciudat*.

— Ei, puţin îmi pasă! răspunse Charles, întorcîndu-se deodată. Sănătatea înainte de toate! Nu ai dreptate!

— Şi cum vrei tu să călăresc fără costum de călărie?

— N-ai decît să-ţi comanzi! răspunse el.

Gîndul de a avea un costum de călărie o făcu să se hotărască.

Cînd costumul fu gata, Charles îi scrise domnului Boulanger că soţia sa îi stă la dispoziţie şi că el se bizuie pe bunăvoinţa lui.

A doua zi la amiază, Rodolphe sosi în faţa porţii lui Charles cu doi cai frumoşi; unul avea fionguri roze la urechi şi o şa de damă, din piele de căprioară.

Rodolphe îşi pusese nişte cizme lungi, moi, gîndindu-se fără îndoială că Emma nu văzuse în viaţa ei aşa ceva; şi, într-adevăr, cînd îl văzu apărînd pe scara de la intrare într-o haină lungă de catifea şi cu pantaloni de tricou alb, fu încîntată de ţinuta lui. Îl aştepta, gata de plecare.

Justin o şterse de la farmacie ca s-o vadă, şi chiar şi spiţerul îşi lăsă treaba şi începu să-i dea sfaturi domnului Boulanger.

— Băgaţi de seamă! Nici nu ştiţi cînd vine o nenorocire! Poate că vi-s caii iuţi!

Emma auzi nişte zgomote deasupra capului: era Félicité, care bătea cu degetele în geam ca s-o distreze pe micuţa Berthe. Fetiţa îi trimise de departe cu mînuţa o sărutare; maică-sa îi răspunse făcîndu-i semn cu mînerul cravaşei.

— Plimbare frumoasă ! strigă domnul Homais. Şi mai ales prudenţă ! multă prudenţă !

Şi, uitîndu-se cum se îndepărtează, îşi flutură ziarul.

Cum simţi pămîntul sub copite, calul Emmei o luă la galop. Rodolphe galopa alături. Din cînd în cînd schimbau cîte-o vorbă. Cu capul puţin aplecat, cu mîna ridicată şi braţul drept întins, ea se lăsa legănată pe şa în cadenţa galopului.

La poalele dealului, Rodolphe slăbi frîul ; porniră amîndoi deodată dintr-o săritură ; apoi, sus, pe creastă, caii se opriră brusc, şi voalul ei mare, albastru se linişti.

Era în primele zile ale lui octombrie. Pe cîmp era ceaţă. Printre crestele colinelor, suluri de aburi se întindeau în zare ; iar altele, destrămîndu-se, se topeau în înaltul cerului. Printr-o spărtură de nori, în bătaia unei raze de soare, se zăreau uneori departe acoperişurile din Yonville, cu grădinile de pe malul apei, curţile, zidurile şi clopotniţa bisericii. Emma îşi închidea pleoapele pe jumătate ca să-şi recunoască acolo casa ; şi sătucul acela nenorocit în care trăia niciodată nu-i păruse atît de mic. De la înălţimea la care erau, valea toată era parcă un nemărginit lac şters, care se evapora în văzduh. Ici şi colo, pîlcuri de copaci apăreau deodată ca nişte stînci negre ; iar siluetele lungi ale plopilor, care ieşeau pe deasupra ceţii, păreau ca nişte vîrtejuri ridicate de vînt.

Alături, în poiană, printre brazi, o lumină adumbrită plutea în atmosfera călduţă. Pămîntul, roşiatic ca praful de tutun, muia zgomotul paşilor ; şi, din mers, caii rostogoleau înaintea lor, cu vîrful potcoavelor, conurile de brad, căzute pe jos.

Rodolphe şi Emma o luară pe sub poala pădurii. Din cînd în cînd Emma întorcea capul ca să nu-i în-

tîlnească privirea, şi atunci nu vedea decît trunchiurile brazilor a căror nesfîrşită perindare o ameţea puţin. Se auzea răsuflarea cailor. Pielea şeilor scîrţîia.

În clipa cînd intrară în pădure, ieşi soarele.

— Dumnezeu ţine cu noi, zise Rodolphe.

— Credeţi ? întrebă ea.

— Să mergem înainte, tot înainte, continuă el.

Plescăi din limbă. Cei doi cai o luară la goană.

Ferigile lungi de pe marginea drumului se prindeau de scările Emmei. Din mers, Rodolphe se pleca şi le scotea una după alta. Alteori, trecea alături de dînsa ca să dea la o parte crengile, şi atunci Emma simţea cum genunchiul lui îi atinge în treacăt piciorul. Cerul se făcuse albastru. Nu mai mişca o frunză. Erau luminişuri mari, pline de mărăcini înfloriţi ; şi covoare de viorele se întindeau printre desişurile copacilor cenuşii, roşcaţi sau aurii, după cum le erau frunzele. Deseori prin tufişuri se auzea foşnind o uşoară bătaie de aripi, sau, sus, croncănitul răguşit şi plăcut al corbilor care zburau spre stejari.

Descălecară. Rodolphe legă caii. Emma mergea înainte, pe muşchi, printre făgaşuri.

Dar o încurca rochia prea lungă, cu toate că îi ţinea trena ridicată, iar Rodolphe, mergînd în urma ei, contempla, între postavul negru şi botina neagră, gingăşia ciorapului alb, care i se părea ceva din trupul ei gol.

Emma se opri.

— Sînt obosită, zise ea.

— Hai, mai încercaţi, curaj ! o îndemnă el.

După o sută de paşi, Emma se opri din nou ; şi, prin voalul care cădea oblic de pe pălăria ei bărbătească pînă pe şolduri, faţa i se vedea într-o transparenţă albăstruie, ca şi cum ar fi înotat în valuri de azur.

— Dar unde mergem ?

Rodolphe nu-i răspunse. Emma respira întretăiat. Rodolphe arunca ochii împrejur, muşcîndu-şi mustaţa.

Ajunseră într-un loc mai deschis, unde se tăiaseră semincerii. Se aşezară pe-un trunchi de copac doborît, şi Rodolphe începu să-i vorbească de dragostea lui. La început n-o sperie cu prea multe complimente. Fu calm, serios, melancolic.

Emma îl asculta cu ochii în pămînt, tot mişcînd cu vîrful piciorului nişte surcele care erau pe jos.

Dar cînd auzi fraza :

— Oare de-acum nu ne leagă aceeaşi soartă ? îi răspunse :

— A, nu ! Ştiţi foarte bine. E cu neputinţă.

Şi se ridică să plece. Rodolphe o apucă de încheietura mîinii. Emma se opri. Apoi, uitîndu-se lung la el, cu ochii îndrăgostiţi şi umezi, îi spuse brusc :

— Ei, uite, să nu mai vorbim de asta... Unde-s caii ? Să ne-ntoarcem.

Rodolphe schiţă un gest de mînie şi de plictiseală. Emma repetă :

— Unde-s caii ? unde-s caii ?

Atunci, cu un surîs straniu, cu ochii ficşi, cu gura încleştată, Rodolphe veni spre ea cu braţele deschise. Emma se dădu înapoi, tremurînd. Îngăimă :

— Oh ! mă speriaţi ! Mă chinuiţi ! Să plecăm.

— Dacă trebuie, consimţi el, luînd altă expresie.

Şi imediat fu iarăşi respectuos, drăguţ, sfios. Emma-i dădu braţul. Se întoarseră. Rodolphe îi spunea :

— Ce-aţi avut ? De ce ? N-am înţeles. Vă înşelaţi, nu-i aşa ? În sufletul meu sînteţi ca o madonă pe un piedestal, sus de tot, imaculată şi neclintită. Dar am nevoie de dumneavoastră pentru a trăi ; am nevoie de

ochii dumneavoastră, de glasul, de gîndul dumneavoastră. Fiţi prietena, sora, îngerul meu!

Şi întinzînd braţul, o cuprinse de mijloc. Emma căută încetişor să scape. Rodolphe o susţinea, aşa, mergînd.

Dar auziră caii mîncînd frunze.

— Oh! nu aşa curînd, se rugă Rodolphe. Să nu plecăm! Mai staţi!

O duse mai departe, împrejurul unui eleşteu, cu undele înverzite de lintiţă. Nuferi veştezi pluteau neclintiţi printre trestii. Paşii lor, foşnind în iarbă, speriau broaştele, care săreau să se ascundă.

— Rău fac, rău fac, spunea ea. Sînt o nebună. Nu trebuie să vă ascult.

— De ce?... Emma! Emma!

— Ah! Rodolphe!... mai şopti ea, plecîndu-se pe umărul lui.

Stofa rochiei ei se prindea de catifeaua hainei lui; îşi lăsă pe spate gîtul alb, oftînd adînc şi, ca-ntr-un leşin, cu ochii numai lacrimi, într-un freamăt prelung şi ascunzîndu-şi faţa, cedă.

Seara îşi aşternea umbrele; trecînd de sus, drept printre crengi, soarele o orbea. Jur împrejurul ei, ici şi colo, pe frunze sau pe jos, tremurau pete luminoase ca nişte canari care şi-ar fi risipit penele în zbor. Era o linişte deplină; ceva suav respira parcă din copaci; ea-şi simţea inima care începea iar să-i bată, şi sîngele alergînd prin trupul ei, ca un fluviu de lapte. Atunci, departe de tot, dincolo de pădure, auzi pe celelalte coline un ţipăt nedesluşit şi prelung, o voce tărăgănată, şi Emma o asculta, tăcută, îmbinîndu-se, ca o muzică, cu ultimele tresăriri ale nervilor ei zbuciumaţi. Cu ţigara de foi între dinţi, Rodolphe dregea cu briceagul unul din cele două frîuri care se rupsese.

Se întoarseră la Yonville pe acelaşi drum. Văzură în noroi, una lîngă alta, urmele celor doi cai, şi aceleaşi tufişuri, aceleaşi pietre prin iarbă. Împrejurul lor nimic nu se schimbase ; şi totuşi pentru ea se întîmplase ceva cu mult mai însemnat decît dacă munţii s-ar fi clintit din loc. Din cînd în cînd, Rodolphe se apleca şi-i lua mîna să i-o sărute.

Călare, Emma era minunată ! Dreaptă, cu mijlocul subţire, cu genunchiul îndoit pe coama calului şi puţin îmbujorată de boarea vîntului, în roşeaţa serii.

Intrînd în Yonville, îşi făcu să joace calul pe caldarîm.

Lumea se uita pe fereastră.

La masă, soţul găsi că arată bine ; se prefăcu însă că nu-l aude cînd o întrebă cum a fost plimbarea ; şi sta cu cotul lîngă marginea farfuriei, între cele două lumînări aprinse.

— Emma ! zise el.

— Ce este ?

— Ştii, azi după-amiază am trecut pe la domnul Alexandre ; are o iapă ; bătrînă, dar încă foarte frumoasă, julită doar puţin la genunchi şi care, sînt sigur, s-ar putea lua cu vreo trei sute de franci. Apoi adăugă : Gîndindu-mă chiar că asta o să-ţi facă plăcere am oprit-o... am cumpărat-o... Spune, am făcut bine ?

Ea încuviinţă dînd din cap ; apoi, după un sfert de oră :

— Ieşi astă-seară ?

— Da. De ce ?

— O ! nimic, nimic, dragul meu.

Şi, cum scăpă de Charles, urcă şi se închise în camera ei.

Mai întîi se simţi ca zăpăcită : vedea copacii, drumurile, şanţurile, pe Rodolphe şi strînsoarea braţelor lui în freamătul frunzişului şi şuierul trestiilor.

Dar, zărindu-se în oglindă, rămase uimită de cum arăta. Nu avusese niciodată ochii aşa de mari, aşa de negri şi de adînci. Ceva fin de tot, care-i învăluia fiinţa, o transfigura.

Îşi spunea mereu: „Am un amant! am un amant!" savurînd gîndul acesta, ca pe-al unei noi pubertăţi care i-ar fi venit pe neaşteptate. Aşadar, avea să cunoască, în sfîrşit, bucuriile dragostei, acea înfrigurare a fericirii în care nu mai spera. Începea ceva minunat, în care totul va fi pasiune, extaz, delir; o imensitate albăstruie o împresura, culmile simţirii sclipeau în gîndurile ei, viaţa obişnuită nu-i apărea decît undeva, departe, jos de tot, în umbră, prin locurile goale dintre acele culmi.

Atunci îşi aminti de eroinele din cărţile pe care le citise, şi mulţimea lirică a acelor femei adultere începu să-i cînte cu glasuri de surori care o vrăjeau. Ea însăşi era o părticică reală a acestor închipuiri şi îşi împlinea îndelunga visare a tinereţii, socotindu-se întruchiparea tipului de amantă pe care-l rîvnise atît de mult. De altfel, Emma încerca satisfacţia răzbunării. Nu suferise ea destul!? Dar acum triumfa, iar dragostea, atîta vreme înăbuşită, izbucnea întreagă, cu clocote de veselie. Le gusta din plin, fără remuşcări, fără îngrijorări, fără zbucium.

A doua zi cunoscu noi plăceri. Îşi făcură jurăminte. Emma-i vorbi de tristeţile ei. Rodolphe o întrerupea cu sărutările lui, şi Emma-i cerea, uitîndu-se la el cu pleoapele pe jumătate închise, să o mai cheme pe nume şi să-i mai spună că o iubeşte. Erau în pădure, ca şi în ajun, în coliba unor lucrători de saboţi, cu pereţii de paie şi cu acoperişul atît de jos, că nu puteai sta decît aplecat. Stăteau unul lîngă altul pe-un pat de frunze uscate.

Din ziua aceea, își scriseră regulat, în fiecare seară. Emma își punea scrisoarea în fundul grădinii, lîngă rîu, într-o crăpătură a terasei. Rodolphe venea s-o ia de-acolo și punea în loc alta, pe care Emma o găsea întotdeauna prea scurtă.

Într-o dimineață, cînd Charles plecase înainte de-a se crăpa de ziuă, Emmei îi veni chef să-l vadă pe Rodolphe de îndată. Putea ajunge repede la la Huchette, să stea acolo o oră și să se întoarcă la Yonville înainte de-a se trezi lumea. Gîndul acesta o făcu să gîfîie de poftă și într-o clipă se pomeni în mijlocul pajiștii, mergînd iute, fără să se uite înapoi.

Începea să mijească de ziuă. Emma recunoscu de departe casa amantului ei, cu cele două sfîrleze în coadă de rîndunică care se vedeau negre, pe cerul palid al dimineții.

Dincolo de ograda fermei era un corp de case ; acela trebuia să fie castelul. Intră înăuntru, ca și cum, de îndată ce se apropie, zidurile s-ar fi dat singure în lături. O scară mare, dreaptă, urca spre-un coridor. Emma apăsă clanța unei uși și, deodată, zări în fundul camerei un bărbat dormind. Era Rodolphe. Scoase un țipăt.

— Tu ești ! tu ești ! repeta el mereu. Cum ai făcut să vii ?... Ah, ți-ai udat rochia !

— Te iubesc ! răspunse ea, cuprinzîndu-l pe după gît.

După ce-i reuși această primă îndrăzneală, ori de cîte ori Charles pleca devreme, Emma se îmbrăca repede și cobora tiptil scările care duceau spre malul apei.

Dar cînd puntea pentru vaci era ridicată, trebuia s-o ia pe lîngă ziduri de-a lungul rîului ; malul era lunecos ; ca să nu cadă, se agăța cu mîna de tufele veștede de ridichioară sălbatică. Pe urmă apuca de-a dreptul peste arături, în care se înfunda, se poticnea și se împleticea cu ghetuțele ei delicate. Șalul, legat pe cap, flutura în vînt prin fîneață ; se temea de boi și o lua la fugă ;

ajungea gîfîind, cu obrajii îmbujoraţi, mirosind toată a mireasmă proaspătă de sevă, de verdeaţă şi de aer curat. La ora aceea, Rodolphe mai dormea. În camera lui intra parcă o dimineaţă de primăvară.

Prin perdelele galbene, de-a lungul ferestrelor, se strecura încet o lumină greoaie, aurie. Emma bîjbîia clipind des ; iar picăturile de rouă prinse de părul ei erau ca o aureolă de topaze în jurul feţei. Rodolphe o trăgea spre el, rîzînd, şi o strîngea la piept.

Pe urmă, Emma îi cerceta apartamentul, deschidea saltarele dulapurilor, se pieptăna cu pieptenele lui şi se uita în oglinda de ras. De multe ori chiar punea între dinţi muştiucul unei lulele mari, care era pe masa de noapte, printre lămîi şi bucăţele de zahăr, lîngă carafa de apă.

La despărţire, îşi tot luau rămas bun cîte un sfert de ceas. Atunci Emma plîngea ; n-ar fi vrut să mai plece niciodată de lîngă Rodolphe. Ceva peste puterile ei o împingea spre dînsul atît de tare, încît, într-o zi, văzînd-o venind pe neaşteptate, Rodolphe se încruntă, ca şi cum nu i-ar fi plăcut asta.

— Dar ce ai ? îl întrebă ea. Ţi-i rău ? Spune !

În cele din urmă îi declară cu un aer serios că vizitele ei începeau să fie imprudente şi că se compromitea.

X

Încetul cu încetul, temerile acestea ale lui Rodolphe o prinseră şi pe ea. La început, îmbătată de dragoste, nu se mai gîndise la nimic altceva. Dar acum, cînd nu mai putea trăi fără dînsul, se temea să nu piardă în ochii lui, sau să nu-l supere. Cînd se întorcea de la el, se uita îngrijorată în toată părţile, pîndind orice umbră care trecea în zare şi orice ferestruică din sat, de unde-ar

fi putut s-o vadă cineva. Trăgea cu urechea la orice pas, la orice țipăt, la orice scîrțîit de plug, se oprea în loc mai palidă și mai tremurătoare decît frunzele plopilor care se legănau deasupra capului ei.

O dată cînd se-ntorcea așa, avu deodată impresia că zărește o țeavă lungă de carabină ațintită asupra ei. Țeava ieșea pieziș din gura unui butoiaș, năpădit de buruieni pînă la jumătate, pe marginea unui șanț. Emma, gata să leșine de spaimă, merse totuși înainte, cînd, din butoiaș, ieși un om, ca diavolii aceia cu resort care țîșnesc din fundul cutiilor. Avea jambiere încătărămate pînă la genunchi, șapcă trasă pe ochi, buze vinete de frig și nasul roșu. Era căpitanul Binet, la pîndă de rațe sălbatice.

— Ar fi trebuit să vorbiți de departe ! strigă el. Cînd vezi o pușcă, totdeauna trebuie să dai de veste.

Cu asta, perceptorul căuta să-și ascundă spaima prin care trecuse ; căci prefectura oprise printr-o decizie vînatul de rațe altfel decît din barcă, și domnul Binet, cu tot respectul ce-l purta legilor, era în contravenție. De aceea i se părea mereu că aude venind paznicul. Dar grija asta îi ațîța plăcerea, și, singur-singurel în butoiul lui, se felicita de fericirea și de șiretenia lui.

Cînd văzu că-i Emma, o mare greutate îi căzu de pe inimă și îndată intră în vorbă :

— Nu-i cald, *pișcă !*

Emma nu-i răspunse nimic. El continuă :

— Tare devreme ați mai ieșit !

— Mda, bolborosi ea ; vin de la doica la care-am dat copilul.

— A ! foarte bine ! foarte bine ! Cît despre mine, așa cum mă vedeți, de cum se crapă de ziuă, aicea sînt ; dar e o vreme așa de îmbîcsită, că, de nu-ți trece pasărea pe la gura țevii...

— Bună seara, domnule Binet, i-o tăie Emma, întorcîndu-i spatele.

— Sluga dumitale, doamnă, răspunse el scurt.

Şi intră iar în butoi.

Emma se căi că s-a despărţit aşa de brusc de perceptor. Nu-ncape îndoială că o să facă tot felul de presupuneri neplăcute. Povestea cu doica era cel mai prost pretext, căci toată lumea din Yonville ştia foarte bine că de un an de zile micuţa Bovary era acasă la părinţi. De altfel nimeni nu locuia prin împrejurimi; drumul acela nu ducea decît la la Huchette; aşa fiind, Binet ghicise de unde venea şi cu siguranţă că el n-o să tacă din gură, că o să trăncănească! Pînă-n seară nu făcu altceva decît să-şi bată capul punînd la cale tot felul de născociri mincinoase, avîndu-l mereu înaintea ochilor pe imbecilul acela cu tolbă.

După masă, Charles, văzînd-o îngrijorată, vru, ca distracţie, să meargă cu ea la farmacist, şi primul om pe care-l zări în farmacie fu iarăşi el, perceptorul! Stătea în picioare în faţa tejghelei, luminat de reflexele borcanului roşu, şi spunea:

— Daţi-mi, vă rog, o jumătate de uncie[1] de vitriol.

— Justin, strigă spiţerul, adu acidul sulfuric.

Apoi, către Emma, care voia să urce în apartamentul doamnei Homais:

— Staţi, nu face să vă urcaţi, că trebuie să coboare. Pînă atunci, încălziţi-vă la sobă... Iertaţi-mă... Bună ziua, doctore (căci farmacistului îi plăcea grozav să spuie *doctore*, ca şi cum, adresîndu-l altuia, s-ar fi răsfrînt şi asupra lui ceva din solemnitatea pe care o găsea în acest titlu)... Apoi, către Justin: Dar bagă de seamă să nu răstorni piuliţele; mai bine du-te

---

[1] Uncie = 35 grame. Veche unitate de măsură, întrebuinţată mai ales de farmacişti (n.r.).

și caută niște scaune în sala cea mică; știi bine că nimeni nu se atinge de fotoliile din salon.

Și pentru ca să-și pună la loc fotoliul, Homais tocmai se repezea în fața tejghelei, cînd Binet îi ceru o jumătate de uncie de acid de zahăr.

— Acid de zahăr? se minună farmacistul, disprețuitor. Nu știu, nu cunosc! Vrei poate acid oxalic? Oxalic, nu-i așa?

Binet îl lămuri că avea nevoie de-un corosiv ca să facă singur o apă de aramă pentru scos rugina de pe diversele accesorii de vînătoare. Emma tresări. Farmacistul începu să spună:

— Ce-i drept, umezeala asta nu-i tocmai prielnică.

— Totuși, începu iar perceptorul cu un aer șiret, sînt persoane cărora le priește.

Emma simțea că se înăbușă.

— Să-mi mai dați...

„N-are să mai plece odată?" gîndea ea.

— O jumătate de uncie de rășină și de terpentină, patru uncii de ceară galbenă și trei jumătăți de uncie de negru animal, vă rog frumos, ca să-mi curăț curelăria de lac de la echipament.

Spițerul se apucase să taie ceara, cînd doamna Homais își făcu apariția cu Irma în brațe, cu Napoléon lîngă ea și cu Athalie în urma ei. Se duse să stea pe banca de catifea din fața ferestrei, iar băiețelul se ghemui pe-un scăunel, în timp ce sora lui mai mare da tîrcoale cutiei cu mintă, pe lîngă tăicuțul ei care umplea pîlnii, punea dopuri la sticluțe, lipea etichete și împacheta. Cei dimprejur tăceau toți; numai din cînd în cînd se auzeau țăcănind greutățile în balanțe și cîte-o șoaptă de-a farmacistului, cînd da cîte-o dispoziție elevului.

— Ce vă mai face fetița? întrebă deodată doamna Homais.

— Linişte! strigă bărbatul ei, care scria nişte cifre într-un maculator.

— De ce n-aţi adus-o, începu iar, în şoaptă, doamna Homais.

— Sst! ţistui Emma, arătînd cu degetul spre spiţer.

Dar Binet, adîncit cu totul în citirea notei de plată, nu auzise probabil nimic. În sfîrşit ieşi. Atunci Emma, scăpată din încurcătură, oftă adînc.

— Ce tare respiraţi! zise doamna Homais.

— E-aşa de cald, răspunse Emma.

A doua zi hotărîră să organizeze întîlnirile lor; Emma voia să-şi mituiască servitoarea cu un cadou; dar ar fi fost mult mai bine să dibuiască în Yonville vreo casă mai ferită. Rodolphe îi promise că o să caute el una.

Cît ţinu iarna, de trei sau de patru ori pe săptămînă, de îndată ce se întuneca de tot, Rodolphe venea în grădină. Emma scosese înadins cheia de la portiţă, pe care Charles o crezu pierdută.

Ca să-i dea de veste, Rodolphe arunca în obloane un pumn de nisip. Emma se ridica tresărind; dar uneori trebuia să aştepte, căci Charles avea mania să stea la taclale la gura sobei şi nu mai isprăvea.

Emma aştepta ca pe jeratic, de nerăbdare; dacă ochii ei ar fi fost în stare, l-ar fi făcut să sară pe fereastră. În sfîrşit, Emma începea să se pregătească de culcare; apoi lua o carte şi citea foarte liniştită, ca şi cînd lectura ar fi distrat-o. Dar Charles, din pat, o chema să se culce:

— Vino odată, Emma, e tîrziu.

— Da, vin! îi răspundea.

Dar fiindcă lumînările îi băteau în ochi, Charles se întorcea cu faţa la perete şi adormea. Atunci Emma o zbughea ţinîndu-şi răsuflarea, surîzătoare, cu inima zvîcnind, dezbrăcată.

Rodolphe avea o manta mare; o învelea într-însa, toată, şi, cuprinzînd-o de mijloc, o ducea fără să scoată o vorbă pînă în fundul grădinii, în chioşc, pe aceeaşi bancă de leaţuri putrede unde altădată Léon, în nopţile de vară, se uita la dînsa atît de îndrăgostit. Acum Emma nu se mai gîndea de loc la el.

Stelele sclipeau printre crenguţele de iasomie desfrunzite. Auzeau rîul curgînd în spatele lor şi, din cînd în cînd, trosniturile stufului uscat de pe mal. Ici şi colo, umbre dese se învolburau prin întuneric şi uneori, tresărind toate deodată, se înălţau şi se lăsau ca nişte uriaşe valuri negre care veneau să-i acopere. Răcoarea nopţii îi făcea să se strîngă în braţe mai tare; suspinele buzelor lor li se păreau mai puternice; ochii pe care de abia şi-i zăreau li se păreau mai mari, şi, în mijlocul tăcerii, se auzeau cuvinte şoptite, care cădeau în sufletul lor cu sonorităţi cristaline ce se răsfrîngeau în mii de vibraţii.

În nopţile cînd ploua, se adăposteau în cabinetul de consultaţii, între şopron şi grajd. Emma aprindea o lumînare de la bucătărie, pe care-o avea ascunsă în dosul cărţilor. Rodolphe se instala acolo ca la el acasă. Biblioteca, biroul, în sfîrşit, tot apartamentul îi stîrneau o nespusă veselie; şi nu se putea stăpîni să facă pe socoteala lui Charles o mulţime de glume de care Emma se simţea stingherită. Ar fi vrut să-l vadă mai serios şi uneori chiar mai dramatic, ca atunci cînd i se păru că aude pe alee zgomot de paşi care se apropiau.

— Vine cineva! zise ea.

Rodolphe stinse lumînarea.

— Ai pistoalele la tine?

— Pentru ce?

— Dar... ca să te aperi, răspunse Emma.

— De cine? De bărbatu-tău? Ah! sărmanul de el!

Şi Rodolphe îşi termină fraza cu un gest care voia să spuie: „L-aş strivi c-un bobîrnac".

Emma rămase uluită de curajul lui, deşi simţea în asta un fel de mojicie, de grosolănie naivă, care o indignă.

Rodolphe se gîndi mult la istoria asta cu pistoalele. Dacă ea vorbise serios, atunci era ceva foarte caraghios, îşi spunea el, ba chiar odios, căci el nu avea nici un motiv să-l urască pe acest Charles atît de cumsecade, nefiind, cum s-ar zice, ros de gelozie ; şi, în privinţa asta, Emma îi făcuse un mare jurămînt, pe care el de asemeni nu-l prea găsea de bun-gust.

De altfel Emma era din ce în ce mai sentimentală. Fu nevoit să schimbe cu ea miniaturi, să-şi taie şuviţe de păr, iar acum ea cerea un inel, o adevărată verighetă de căsătorie, în semn de veşnică unire între ei. Deseori ea-i vorbea de clopotele serii sau de *vocile naturii ;* iar altă dată despre mama ei şi despre a lui. Rodolphe îşi pierduse mama de douăzeci de ani. Cu toate acestea Emma îl consola de pierderea ei cu tot felul de vorbe dulcege, de parcă le-ar fi spus unui copilaş părăsit, ba chiar, uneori, uitîndu-se la lună, îi spunea :

— Sînt sigură că acolo, sus, ele amîndouă binecuvîntează dragostea noastră.

Dar era atît de frumoasă ! Şi avusese atît de puţine femei atît de curate la suflet ! Dragostea aceasta în care nu era nimic desfrînat era pentru el ceva nou şi, scoţîndu-l din deprinderile uşuratice, îi măgulea şi trufia şi senzualitatea. Exaltarea Emmei, pe care bunul lui simţ burghez o dispreţuia, i se părea, în fundul sufletului său, încîntătoare, de vreme ce îi era sortită. Atunci, sigur de dragostea ei, nu se mai sinchisi şi, pe nesimţite, îşi schimbă felul de a se purta.

Nu-i mai spunea, ca altădată, cuvinte dulci care o făceau să plîngă, nici nu mai avea pentru dînsa acele dezmierdări fierbinţi care o înnebuneau ; aşa încît

marea lor dragoste, în care se scufundase, i se păru că scade sub dînsa, ca apele unui fluviu supte de albie, şi Emma zări mîlul. Nu-i venea să creadă; fu de două ori mai drăgăstoasă; iar Rodolphe îşi ascunse nepăsarea din ce în ce mai puţin.

Emma nu-şi dădea seama dacă îi pare rău că-i cedase sau dacă, dimpotrivă, nu dorea să-l iubească şi mai mult. Umilinţa de a se simţi slabă se schimbă într-un fel de ură, pe care voluptatea o potolea. Nu mai era dragoste, era ca o necontenită vrajă. O subjuga. Aproape că-i era frică de el.

Aparenţele erau totuşi mai liniştite ca niciodată, Rodolphe izbutind să îndrumeze adulterul după placul lui, şi, după şase luni, cînd veni primăvara, erau între ei ca doi soţi care întreţin tihnit flacăra căsniciei.

Asta se întîmpla tocmai în timpul cînd moş Rouault îşi trimitea curca, în amintirea piciorului său lecuit. Cadoul era însoţit totdeauna de o scrisoare. Emma tăie sfoara cu care era legată de coş şi citi următoarele rînduri:

„Dragii mei copii,

Nădăjduiesc că prezenta o să vă găsească sănătoşi şi că va fi la înălţimea celorlalte; căci mi se pare ceva mai fragedă, dacă pot spune aşa, şi mai grea. Dar data viitoare, ca variaţie, am să vă dau un cocoş, numai dacă nu cumva ţineţi mai mult să aveţi o bibilică, şi trimiteţi-mi, vă rog, înapoi coşul, împreună cu celelalte două dinainte. Am avut un mare necaz cu droşcăria; într-o noapte, vîntoasa i-a zburat acoperişul tocmai în copaci. Nici recolta n-a fost prea grozavă. În sfîrşit, nu ştiu cînd voi veni să vă văd. Acum, de cînd sînt singur, draga mea Emma, mi-i aşa de greu să las casa!“

Aici era un spaţiu între linii, ca şi cum bietul om ar fi lăsat tocul din mînă, ca să viseze cîtva timp.

„Cît despre mine, sînt sănătos, afară doar de-un guturai pe care l-am luat deunăzi la iarmarocul de la Yvetot, unde m-am dus să tocmesc un cioban, fiindcă pe cel care-l aveam l-am dat afară, căci prea era mofturos la mîncare. Mare nenorocire pe capul nostru cu tîlharii ăştia! De altfel era şi necinstit.

Am aflat de la un vînzător ambulant care, călătorind astă-iarnă prin părţile voastre, a avut de scos o măsea, că Bovary tot muncea din greu. Asta nu mă miră; mi-a arătat măseaua; am luat o cafea împreună. L-am întrebat dacă te-a văzut, mi-a spus că nu, dar că a văzut în grajd două dobitoace, de unde-am înţeles că treburile merg. Cu atît mai bine, dragii mei copii, şi să vă dea bunul dumnezeu toate fericirile.

Mă doare foarte mult că n-am văzut-o încă pe scumpa mea nepoţică, Berthe Bovary. Am sădit în cinstea ei, în grădină, în dreptul odăii tale, un prun care face prune văratice, şi nu vreau să se atingă nimeni de ele, decît ca să-i facă mai tîrziu compoturi, pe care să le pun în dulap, pentru ea, cînd o veni.

Adio, dragi copii. Te sărut, fată mea, şi pe tine, ginerele meu, şi pe cea mică, pe amîndoi obrajii.

Multe complimente.

Al vostru tată care vă iubeşte,
Théodore Rouault"

Emma rămase cîteva minute cu hîrtia asta groasă între degete. Greşelile de ortografie se ţineau lanţ, dar Emma îi urmărea gîndul plin de dragoste, care-o străbătea ca cotcodăcitul unei găini care de abia se vede printr-un gard de spini. Uscase scrisul cu cenuşă, căci de pe scrisoare alunecară pe rochie cîteva fire de praf

cenuşiu, şi parcă-l şi văzu pe tatăl ei aplecîndu-se spre vatra şemineului ca să ia cleştele. Ce mult trecuse de cînd nu mai stătuse lîngă el pe scăunaşul din faţa şemineului şi de cînd ardea capătul unui băţ la pălălaia trestiilor de mare care pîrîiau. Îşi aminti de serile de vară pline de soare. Cînd treceai, mînjii nechezau şi zburdau... Sub fereastra ei era un stup, şi uneori albinele, tot rotindu-se în lumină, se izbeau în geamuri ca nişte elastice mingi de aur. Ce fericire era pe-atunci! ce libertate! ce speranţă! ce belşug de iluzii! Nimic nu mai rămăsese acum din ele! Le cheltuise în toate aventurile sufletului ei, pe rînd, în viaţa ei de fată, în căsătorie, în dragoste — pierzîndu-le astfel mereu de-a lungul vieţii, ca un călător care lasă cîte ceva din bogăţia lui pe la toate hanurile din cale.

Dar cine oare o făcea atît de nenorocită? unde era nemaipomenita catastrofă care-o doborîse? Şi Emma înălţă capul privind împrejur, ca şi cum ar fi căutat pricina suferinţelor ei.

O rază de aprilie sclipea pe porţelanurile de pe poliţă: focul ardea; simţea sub papuci moliciunea covorului; era o zi însorită, aerul călduţ, şi auzi hohotele de rîs ale copilului.

Într-adevăr, fetiţa se juca prin iarba care se cosea. Era culcată pe burtă în vîrful unei căpiţe. Servitoarea o ţinea de fustă. Lestiboudois grebla pe-alături, şi, de cîte ori se apropia, fetiţa se apleca bătînd din palme.

— Aduceţi-mi-o încoace! spuse maică-sa, repezindu-se s-o sărute. Cît te iubesc, bietul meu copil! Cît te iubesc!

Apoi, băgînd de seamă că avea vîrfurile urechilor cam murdare, sună repede să-i aducă apă caldă şi o spălă, îi schimbă cămăşuţa, ciorapii, pantofiorii, o întrebă de-o mie de ori dacă n-o doare nimic, ca şi cum atunci s-ar fi întors dintr-o călătorie şi, în cele din

urmă, sărutînd-o încă o dată şi plîngînd puţintel, o dădu iar în mîinile servitoarei, care rămăsese uluită de atîta drăgălăşenie.

Seara, Rodolphe o găsi mai serioasă ca de obicei. „O să-i treacă, socoti el, capricii.“

Şi lipsi la trei întîlniri de-a rîndul. Cînd veni, Emma se arătă rece şi aproape dispreţuitoare.

„Cu mine nu-ţi merge... îţi pierzi vremea degeaba, micuţo...“

Şi se făcu că nici nu bagă de seamă suspinele ei pline de melancolie, nici că-şi tot scotea batista.

De abia atunci Emma începu să aibă remuşcări. Se întrebă chiar de ce nu-l putea suferi pe Charles şi dacă n-ar fi fost mai bine să-l poată iubi. Dar Charles nu-i prea da cine ştie ce prilejuri ca să revie la aceste sentimente mai bune, aşa că se simţea foarte încurcată în intenţiile ei de a se sacrifica, cînd spiţerul veni tocmai la timp să-i dea un asemenea prilej.

XI

Citise în ultimul timp un articol în care se lăuda o nouă metodă pentru tratamentul picioarelor sucite ; şi cum el era partizan al progresului, îi veni patriotica idee de a se face la Yonville, pentru *a fi la înălţime*, operaţii de strefopodie.

— Căci, îi spuse el Emmei, ce riscăm ? Gîndiţi-vă (şi începu să numere pe degete foloasele unei asemenea încercări) : succes aproape sigur, uşurarea şi înfrumuseţarea bolnavului, celebritate imediată pentru operator. De ce, de pildă, soţul dumneavoastră n-ar voi să-l scape de această infirmitate pe bietul Hippolyte de la „Leul de aur“ ? Ţineţi seamă că el n-o să se dea în lături să istorisească la toţi călătorii cum a fost vin-

decat, şi apoi (aici Homais cobora vocea şi se uita jur împrejur), cine m-ar împiedica să trimit la ziar o notiţă în chestia asta? Şi, ei, doamne! un articol trece din mînă în mînă... se vorbeşte de el... şi legenda creşte ca un bulgăre de zăpadă. Şi cine ştie? cine ştie?

Într-adevăr, Bovary putea să reuşească; nimic n-o făcea pe Emma să creadă că el n-ar fi îndemînatic, şi ce mulţumire pentru dînsa să fie ea aceea care să-l fi împins la un pas ca acesta, care să-i fi adus şi renume şi avere! Nu dorea altceva decît să aibă în viaţă un reazim mai solid decît dragostea.

Îndemnat de spiţer şi de ea, Charles se lăsă convins, ceru să i se trimită de la Rouen cartea doctorului Duval, şi, seară de seară, cu capul în mîini, se afunda în citirea ei.

În timp ce el studia equinusurile, varusurile şi valgusurile, adică strefocatopodia, strefendopodia şi strefexopodia (sau, mai bine zis, diferitele întorsături ale piciorului, în jos, înăuntru sau în afară), precum şi strefipopodia şi strefanopodia (altfel spus: sucirea înăuntru şi ridicarea în sus), domnul Homais, prin fel de fel de argumente, îl îndemna pe băiatul de la han să se opereze.

— Abia-abia dacă ai să simţi, poate, o uşoară durere; o simplă înţepătură ca atunci cînd îţi ia sînge, mai puţin decît atunci cînd îţi taie-o bătătură.

Stînd pe gînduri, Hippolyte întorcea nişte ochi stupizi.

— De altfel, continua farmacistul, asta nu mă priveşte! o fac numai pentru tine, din curată omenie! Aş vrea să te văd, dragul meu, scăpat de şchiopătarea asta groaznică, de legănarea asta a regiunii lombare, care, ori ce-ai zice, trebuie să te stînjenească mult în meseria ta.

Homais îi arătă apoi cît de zdravăn şi de sprinten o să se simtă după aceea şi chiar îi da să înţeleagă că

o să aibă mai mult succes la femei şi rîndaşul începu să se hlizească. Apoi îl punea la ambiţie :

— Ce dracu, bărbat eşti tu ? Ce-ar fi fost dacă trebuia să faci armata, să te duci să lupţi sub drapel ?... Ah ! Hippolyte !

Şi Homais pleca, spunînd că el nu pricepe încăpăţînarea asta, orbirea asta de-a fugi de binefacerile ştiinţei.

Nenorocitul primi, căci a fost un adevărat complot. Binet, care nu se amesteca niciodată în treburile altuia, doamna Lefrançois, Artémise, vecinii, şi pînă şi domnul Tuvache, primarul, toată lumea-l îndemna, îi bătea capul, rîdea de el ; dar ceea ce îl hotărî în cele din urmă fu faptul că *asta nu avea să-l coste nici un ban.* Bovary lua chiar asupra lui să facă rost de aparatul de operat. Emma era aceea care avusese ideea acestei dărnicii ; iar Charles se învoi, spunîndu-şi în adîncul sufletului lui că nevastă-sa era un înger.

După sfaturile farmacistului şi luînd-o de la capăt de trei ori, puse pe un tîmplar ca împreună cu un lăcătuş să construiască un fel de cutie, grea de vreo patru kilograme, la care nu se făcuse economie de fier, de lemn, de tablă, de piele, de şuruburi şi de piuliţe.

Totuşi, ca să ştie ce tendon să-i taie lui Hippolyte, trebuia să se ştie mai întîi ce fel de picior sucit avea.

Laba piciorului era pe-aceeaşi linie cu gamba, ceea ce n-o împiedica să fie întoarsă înăuntru, aşa încît era un equin cu ceva din varus, sau mai degrabă un uşor varus foarte pronunţat spre equin. Dar, cu acest equin, lat într-adevăr cît un picior de cal, cu pielea zbîrcită, cu tendoanele uscate, cu degetele groase, ale căror unghii negre erau ca nişte caiele de potcoavă, strefopodul alerga sărind de dimineaţă pînă seara ca un cerb. Îl vedeai mereu prin piaţă, ţopăind împrejurul căruţelor, zvîrlind înainte piciorul sucit, care părea chiar mai

zdravăn decît celălalt. Servind atîta vreme, piciorul acesta ajunsese să capete un fel de calităţi morale de răbdare şi energie, şi, de cîte ori i se dădea vreo treabă mai grea, băiatul prefera să se bizuie mai ales pe el.

Dar, fiindcă era un equin, trebuia tăiat tendonul lui Achile, rămînînd să fie prins mai pe urmă de muşchiul tibial anterior, ca să scape de varus : căci medicul nu cuteza să rişte două operaţiuni dintr-o dată, şi chiar şi aşa tremura dinainte, de teamă ca nu cumva să atingă cine ştie ce regiune importantă pe care nu o cunoştea.

Nici lui Ambroise Paré, care cel întîi de la Celsus [1] încoace a aplicat, după cincisprezece veacuri, legătura imediată a unei artere ; nici lui Dupuytren, care s-a apucat să deschidă un abces printr-un strat gros de encefal ; nici lui Gensoul, cînd făcu prima tăietură a maxilarului superior — nu le-a bătut inima atît de tare, nu le-a tremurat mîna, nu le-a fost mintea atît de încordată, ca domnului Bovary cînd se apropie de Hippolyte, cu tenotomul [2] între degete. Şi, ca-n spitale, vedeai alături, pe-o masă, o mulţime de scamă, de aţă ceruită, şi multe, multe feşe, o piramidă întreagă de feşe, toate feşele din spiţerie. Domnul Homais făcuse dis-de-dimineaţă toate aceste pregătiri, atît ca să minuneze mulţimea, cît şi ca să-şi facă singur iluzii. Charles crestă pielea ; se auzi o trosnitură seacă. Tendonul era tăiat, operaţia se isprăvise. Hippolyte nu-şi mai venea în fire de mirare : se tot apleca deasupra mîinilor lui Bovary, sărutîndu-le mereu.

— Hai, potoleşte-te, îi spunea spiţerul, ţi-i arăta pe urmă recunoştinţa faţă de binefăcătorul tău !

Şi coborî să istorisească cum a reuşit operaţia celor cinci sau şase curioşi care aşteptau în curte şi care-şi

---

[1] Celebru medic roman (sec. I al erei noastre), autor al unui tratat de chirurgie, intitulat *De arte medica VIII* (n. r.).

[2] Aparat medical de tăiat tendoanele (n.r.).

închipuiau că Hippolyte are să apară mergînd ca toţi oamenii. Pe urmă Charles, după ce-şi încătărămă bolnavul în motorul mecanic, se întoarse acasă, unde Emma îl aştepta, foarte îngrijorată, în uşă. Îi sări de gît ; se aşezară la masă ; Charles mîncă mult şi, la sfîrşit, vru chiar să ia o ceaşcă de cafea, orgie pe care nu şi-o îngăduia decît duminica, de cîte ori avea musafiri.

Petrecură o seară încîntătoare, plină de discuţii şi vise comune. Vorbiră de avuţia care-i aştepta, de îmbunătăţirile care trebuiau aduse în gospodăria lor ; Charles vedea crescîndu-i consideraţia, sporindu-i averea, şi pe soţia lui iubindu-l mereu ; iar Emma era fericită să se simtă înviorată de-un sentiment nou, mai sănătos, mai bun, de a încerca în sfîrşit oarecare dragoste pentru acest biet băiat care o adora. O clipă îi trecu prin cap imaginea lui Rodolphe ; dar privirea ei se îndreptă spre Charles ; băgă de seamă chiar, cu surprindere, că n-avea dinţi urîţi.

Erau încă în pat cînd domnul Homais, cu toată împotrivirea bucătăresei, năvăli în odaie, ţinînd în mînă o foaie de hîrtie proaspăt scrisă. Era reclama pe care o hărăzise ziarului *Fanal de Rouen*. Le-o aducea s-o citească.

— Citiţi-o dumneavoastră, spuse Bovary.

Şi el citi :

— „Cu toate prejudecăţile care încă mai acopăr ca o plasă parte din întinderea Europei, lumina începe să pătrundă totuşi în satele noastre. Astfel, marţi, micul nostru orăşel Yonville a fost teatrul unei experienţe chirurgicale care este în acelaşi timp un act de înaltă filantropie. Domnul Bovary, unul dintre cei mai distinşi practicieni ai noştri..."

— Ah ! E prea mult ; prea mult ! spunea Charles înecat de emoţie.

— Ba nu, nicidecum ! da' de unde !... „A operat un picior sucit..." N-am folosit termenul ştiinţific pentru că, ştiţi, într-un jurnal... poate că nu toată lumea ar pricepe ; mulţimea trebuie să...

— Fireşte, zise Bovary. Continuaţi.

— Reiau, zise farmacistul. „Domnul Bovary, unul dintre cei mai distinşi practicieni ai noştri, a făcut o operaţie de picior sucit numitului Hippolyte Tautain, de douăzeci şi cinci de ani, rîndaş la hotelul «Leul de aur» din piaţa Armelor, ţinut de doamna Lefrançois. Noutatea încercării şi interesul pe care toţi îl aveau pentru bolnav au atras atîta lume, încît era într-adevăr mare înghesuială la uşa stabilimentului. Operaţia, de altfel, a fost făcută ca prin minune şi n-au apărut pe piele decît vreo cîteva picături de sînge, parcă pentru a mărturisi că tendonul îndărătnic cedase, în sfîrşit, sforţărilor artei. Şi, lucru ciudat, bolnavul (afirmăm asta *de visu)* n-a dat nici un semn de durere. Pînă în prezent, starea lui nu lasă nimic de dorit. Totul ne face să credem că convalescenţa va fi scurtă ; şi cine ştie chiar dacă, la viitoarea serbare sătească, nu-l vom vedea pe bravul nostru Hippolyte luînd parte la dansurile bahice, în mijlocul unui cor de flăcăi veseli, dovedind astfel tuturor, prin vioiciunea şi săriturile lui, o vindecare deplină ? Cinste dar savanţilor generoşi ! Cinste minţilor neobosite care-şi consacră nopţi întregi de veghe pentru îmbunătăţirea sănătăţii sau uşurarea suferinţei semenilor ! Cinste lor ! de trei ori cinste ! Nu e cazul oare să strigăm că orbii vor vedea, surzii vor auzi şi ologii vor merge ? Dar ceea ce fanatismul făgăduia odinioară aleşilor săi, ştiinţa săvîrşeşte acum pentru toţi oamenii ! Vom ţine la curent pe cititorii noştri cu mersul acestui remarcabil tratament."

Ceea ce nu împiedică de loc ca, după cinci zile, tuşa Lefrançois să alerge îngrozită, strigînd :

— Ajutor ! moare !... înnebunesc !

Charles se năpusti spre „Leul de aur", iar farmacistul, care-l zări trecînd prin piață cu capul gol, își lăsă farmacia. Se înființă și el, gîfîind, aprins la față, îngrijorat și întrebîndu-i pe toți cei care urcau pe scară :

— Ce are interesantul nostru strefopod ?

Strefopodul se zvîrcolea în convulsiuni atît de groaznice, încît motorul mecanic în care îi era prins piciorul bătea în perete, să-l dărîme.

Cu foarte multă băgare de seamă, pentru ca nu cumva să-i clintească piciorul din loc, scoase cutia și apăru un spectacol hidos. Formele piciorului dispăreau într-o umflătură atît de grozavă, încît toată pielea, plină de vînătăi făcute de faimoasa mașină, era parcă gata să plesnească. Hippolyte se plînsese mai demult că-l doare ; nu-l luase însă nimeni în seamă ; trebui să se recunoască în cele din urmă că nu se plînsese chiar degeaba și îi lăsară piciorul liber cîteva ceasuri. Dar de abia se mai ogoiră vînătăile și cei doi savanți socotiră că trebuie să-i puie iar piciorul în aparat și chiar să-l strîngă mai tare, ca să grăbească prinderea. În sfîrșit, după trei zile, Hippolyte nemaiputînd să rabde, îi mai scoaseră încă o dată mașinăria, minunîndu-se grozav de cele ce văzură. Pe tot piciorul se întindea o umflătură pămîntie și din loc în loc bășici din care chiftea un lichid negru. Lucrurile luau o întorsătură serioasă. Hippolyte începea să se plictisească și tușa Lefrançois îl mută în sala cea mică, lîngă bucătărie, pentru ca să aibă și el cel puțin o distracție.

Dar perceptorul, care lua masa acolo în fiecare zi, se plînse, foarte amărît, de-o asemenea vecinătate. Atunci îl mutară pe Hippolyte în sala de biliard.

Sta acolo, văicărindu-se sub niște pături groase, palid, cu o barbă lungă, cu ochii înfundați în orbite și din cînd în cînd întorcîndu-și capul nădușit pe perna

murdară pe care se lăsau muştele. Doamna Bovary venea să-l vadă. Îi aducea cîrpe pentru cataplasme şi-l consola, îl îmbărbăta. De altfel, nu prea sta singur, în zilele de iarmaroc mai ales, cînd în jurul lui ţăranii ţăcăneau bilele de biliard, se opinteau să dea cu tacurile, fumau, beau, cîntau, zbierau.

— Cum îţi mai merge ? îl întrebau, bătîndu-l pe umăr. A ! după cît se pare, nu te prea lauzi. Ce-ai căutat ai găsit. Ar trebui să faci aşa şi aşa...

Şi i se povesteau istorii cu oameni care toţi fuseseră vindecaţi cu alte leacuri decît ale lui, iar după asta adăugau în chip de alinare :

— Asta-i fiindcă prea te cocoleşti ! scoală-te odată ! te alinţi ca un rege ! A ! oricum, caraghiosule, nu miroşi bine !

Într-adevăr, cangrena se urca din ce în ce mai sus. Se îmbolnăvise şi Bovary. Venea în fiecare ceas, în orice moment. Hippolyte îl privea cu ochi plini de groază şi bolborosea plîngînd :

— Cînd am să mă vindec ?... Ah ! scăpaţi-mă !... Săracul de mine ! săracul de mine !

Şi doctorul pleca, recomandîndu-i întotdeauna o dietă.

— Nu te mai uita ce spune, măi băiete, spunea tuşa Lefrançois ; te-au chinuit destul ! Ai să slăbeşti şi mai tare. Na, înghite !

Şi-i da un bulion grozav, cîte o ciozvîrtă de berbec, cîte o bucată de slănină şi cîteodată păhăruţe de rachiu, pe care el nu avea curajul să le ducă la gură.

Aflînd că starea lui Hippolyte se înrăutăţeşte, abatele Bournisien ceru să-l vadă. Începu prin a-l compătimi de boala lui, spunîndu-i totodată că trebuia să se bucure, fiindcă asta era voia domnului, şi să prindă repede prilejul de a se împăca cu cerul.

— Căci, spunea preotul cu glas părintesc, tu îţi cam lăsai deoparte îndatoririle : rar te vedea cineva la slujbă ;

cîţi ani sînt de cînd nu te-ai mai apropiat de sfînta masă ? Îmi dau seama că îndeletnicirile tale şi vîrtejul lumii au putut să te abată de la grija izbăvirii tale. Dar acum e ceasul să te gîndeşti şi la ea. Să nu-ţi pierzi totuşi orice nădejde : am cunoscut oameni foarte păcătoşi care, atunci cînd a fost să se înfăţişeze înaintea lui dumnezeu (ştiu bine că tu n-ai ajuns încă aici) au cerut îndurarea lui, şi care cu siguranţă că au murit împăcaţi. Să nădăjduim că, întru totul ca ei, ne vei da o frumoasă pildă ! Astfel, din prevedere, cine te-ar împiedica să spui dimineaţa şi seara un „Slavă ţie, preamilostivă Fecioară Maria" sau un „Tatăl nostru carele eşti în ceruri" ! Da, fă asta ! pentru mine, ca să mă îndatorezi. Ce te costă ?... Îmi făgăduieşti ?

Nenorocitul făgădui. Preotul veni şi-n zilele următoare. Sta de vorbă cu hangiţa şi chiar istorisea anecdote presărate cu glume şi jocuri de cuvinte pe care Hippolyte nu le pricepea. Pe urmă, de îndată ce împrejurările îi îngăduiau, aducea iar vorba de religie, luînd o înfăţişare cucernică.

Strădania lui păru să dea roade, căci în curînd strefopodul mărturisi că, dacă se însănătoşeşte, ar dori să meargă în pelerinaj la Bon-Secours ; la care domnul Bournisien răspunse că nu are nimic împotrivă ; două precauţii fac mai mult decît una. *Nu risca nimic.*

Spiţerul se înfurie în contra a ceea ce el numea : *manevrele preotului* care, pretindea el, dăunau însănătoşirii lui Hippolyte, şi-i spunea mereu doamnei Lefrançois :

— Lăsaţi-l, lăsaţi-l în pace ! îi zdruncinaţi moralul cu misticismul vostru !

Dar bătrîna nici nu voia să audă. Homais era doar *toată pricina.* Ca să-i facă în ciudă, atîrna chiar la căpătîiul bolnavului un agheasmatar plin, cu o crenguţă de merişor.

Cu toate acestea, religia nu părea că-i vine în ajutor mai mult decît chirurgia, şi putrefacţia atotbiruitoare înainta mereu de la extremităţi spre pîntece. Degeaba se tot schimbau doctoriile şi cataplasmele, că zi cu zi muşchii se desfăceau mai tare, aşa că, în cele din urmă Charles încuviinţă, dînd din cap, cînd tuşa Lefrançois îl întrebă dacă n-ar putea, ca o ultimă încercare, să-l aducă pe domnul Canivet din Neufchâtel, care era o celebritate.

Doctor în medicină, în vîrstă de cincizeci de ani, cu situaţie bună şi sigur de el, confratele nu se sfii să rîdă dispreţuitor cînd dezveli piciorul acela cangrenat pînă la genunchi. Apoi, declarînd scurt că trebuie amputat, se duse la farmacist să tune şi să fulgere în contra măgarilor care au fost în stare să aducă un biet nenorocit în asemenea hal. Zgîlţîindu-l pe domnul Homais de nasturele redingotei, zbiera în farmacie.

— Astea-s născociri de la Paris ! uite ce le trece prin cap domnilor din capitală ! E ca şi cu strabismul, cloroformul şi litotritia, o mulţime de grozăvii pe care guvernul ar trebui să le interzică ! Dar vor să facă pe deştepţii, şi-ţi vîră pe gît tot felul de leacuri fără să le pese de urmări. Noi ceştialalţi nu sîntem aşa de tari ; noi nu sîntem nişte savanţi, nişte coconaşi, nişte filfizoni; noi sîntem practicieni, vindecăm pe cine-i bolnav, şi nouă nu ne trece prin minte să operăm pe cineva care-i sănătos ! Să îndrepţi picioare sucite ! parcă poate cineva să îndrepte picioarele sucite ? e ca şi cum ai vrea, de pildă, să faci dintr-un ghebos un om drept !

Pe Homais îl durea să asculte acest discurs şi îşi ascundea neplăcerea sub un zîmbet curtenitor, avînd tot interesul să nu-l supere pe domnul Canivet, ale cărui reţete ajungeau cîteodată pînă la Yonville ; de aceea nu luă apărarea lui Bovary, nu scoase nici măcar o vorbă

împotrivă, şi, lăsînd la o parte principiile, îşi jertfi demnitatea pentru interesele mai serioase ale negoţului.

Amputarea piciorului de la coapsă, făcută de doctorul Canivet, a fost în sat un eveniment nemaipomenit. În ziua aceea toţi localnicii s-au sculat mai de dimineaţă, şi strada mare, deşi ticsită de lume, avea ceva lugubru, ca şi cum ar fi fost vorba de o execuţie capitală. La băcănie nu se discuta decît despre boala lui Hippolyte, prăvălioarele nu mai vindeau nimic, şi doamna Tuvache, nevasta primarului, nu se dezlipea o clipă de la fereastră, nerăbdătoare să-l vadă pe operator venind.

Operatorul sosi într-o cabrioletă pe care-o conducea singur. Dar, cum arcul din dreapta se lăsase cu timpul sub greutatea trupului lui, trăsura se apleca puţin în mers, iar alături de dînsul, pe cealaltă pernă, se zărea o cutie mare, acoperită cu marochin roşu, cu trei încuietori de aramă care străluceau minunat. După ce intră ca o vijelie pe sub gangul de la „Leul de aur“ doctorul porunci zbierînd să i se deshame calul, pe urmă se duse în grajd să vadă dacă mănîncă ovăzul cu poftă, căci, de cîte ori ajungea la cîte-un bolnav, avea grijă mai întîi de iapa şi de cabrioleta lui. În privinţa asta, se şi spunea : „A ! domnul Canivet e un original !“ Şi era şi mai stimat pentru această nezdruncinată îndrăzneală. Putea să crape tot universul, pînă la ultimul om, şi nu şi-ar fi ieşit cu o iotă din obiceiurile lui.

Homais se înfiinţă.

— Contez pe dumneata, i se adresă doctorul. Sîntem gata ? Haidem !

Dar spiţerul mărturisi înroşindu-se că el era prea impresionabil ca să asiste la o asemenea operaţie.

— Cînd eşti simplu spectator, zicea el, imaginaţia, ştiţi, te zguduie ! Şi apoi, eu am sistemul nervos atît de...

— Fleacuri ! îl întrerupse Canivet, dumneata-mi pari. din contra, predispus la apoplexie. Şi, de altfel,

asta nu mă miră de loc, căci voi, farmaciştii, staţi mereu cu nasul în borcanele voastre, ceea ce, în cele din urmă, trebuie să vă zdruncine sănătatea. Mai degrabă, uită-te la mine ; eu mă scol în fiecare zi la patru dimineaţa, îmi săpunesc barba cu apă rece (nu mi-e frig niciodată) şi nu port flanelă, nu capăt nici un guturai, cherestea trainică ! Îmi duc viaţa cînd într-un fel, cînd în altul, ca un filozof, la voia întîmplării. De asta eu nu-s aşa de delicat ca dumneata şi mi-i totuna dacă hăcuiesc un creştin sau cea dintîi găină care-mi iese în cale. După asta, o să spuneţi, obişnuinţă... obişnuinţă !...

Atunci, fără să-i pese cît de puţin de Hippolyte, pe care, între cearşafurile lui, îl treceau sudorile de spaimă, domnii aceştia porniră o conversaţie în care spiţerul asemuia sîngele rece al chirurgului cu cel al unui general ; şi asemuirea asta îi plăcu lui Canivet, care se pierdu într-o ploaie de vorbe asupra cerinţelor artei sale. O socotea ca pe un har sfînt, cu toate că doctorii de ţară o fac de ruşine. În sfîrşit, revenind la bolnav, cercetă feşele aduse de Homais, aceleaşi care apăruseră şi atunci cînd cu operaţia, şi ceru să vină cineva care să ţie piciorul. Trimiseră să-l caute pe Lestiboudois şi domnul Canivet, suflecîndu-şi mînecile, trecu în sala de biliard, pe cînd spiţerul stătea cu Artémise şi hangiţa, amîndouă mai albe la faţă decît şorţurile lor şi trăgînd cu urechea spre uşă.

În timpul acesta, Bovary nu îndrăznea să iasă din casă. Stătea jos, în sală, la gura şemineului în care nu se făcuse foc, cu bărbia în piept, cu mîinile împreunate, cu privirea fixă. Ce pacoste ! îşi spunea el, ce dezamăgire ! Şi totuşi luase toate măsurile cu putinţă. Aicea-i mîna fatalităţii. Şi cu toate astea, dacă mai tîrziu Hippolyte ar muri, s-ar zice că el l-a asasinat. Şi apoi, ce are să spuie el la vizite, cînd l-or întreba ? Poate că totuşi a greşit cu ceva ? Căuta şi nu găsea. Dar şi cei mai

faimoşi chirurgi greşeau. Dar asta n-au s-o creadă niciodată ! dimpotrivă, au să rîdă, au să latre ! O să meargă vestea pînă la Forges ! pînă la Neufchâtel ! pînă la Rouen ! peste tot ! Cine ştie dacă n-au să se găsească confraţi care să scrie contra lui ? O să se işte o polemică, va trebui să răspundă prin ziare. Chiar Hippolyte putea să-i facă un proces. Se vedea de rîsul lumii, ruinat, pierdut ! Şi imaginaţia lui, asaltată de o mulţime de presupuneri, se zbătea între ele, ca un butoi gol luat de mare şi rostogolit de valuri.

În faţa lui, Emma se uita la el ; nu-i împărtăşea umilinţa ; încerca alta : aceea de a-şi fi închipuit că un asemenea om ar fi putut să aibă vreo valoare, ca şi cum de douăzeci de ori pînă atunci nu şi-ar fi dat destul de bine seama de mediocritatea lui.

Charles se plimba încolo şi încoace de-a lungul odăii. Cizmele îi scîrţîiau pe parchet.

— Sai jos, zise ea, mă enervezi !

Şi el stătu jos.

Oare cum făcuse ea (ea, care era aşa de deşteaptă !) ca să se înşele încă o dată ? De altfel, prin ce manie demnă de milă şi-a stricat viaţa cu necontenite sacrificii ? Îşi aduse aminte de toate înclinaţiile ei pentru lux, de tot ce n-a avut sufletul ei, de josniciile căsniciei, ale gospodăriei, de visurile căzute în noroi ca nişte rîndunele rănite, de tot ce dorise, de tot ce nu avusese, de tot ce ar fi putut să aibă ! Şi de ce, de ce ?

În mijlocul tăcerii care umplea satul, străbătu un ţipăt sfîşietor. Bovary se făcu palid, gata să leşine. Ea-şi încruntă sprîncenele într-o crispare nervoasă, apoi continuă. Totuşi, tot ce-a făcut a fost pentru el, pentru fiinţa aceasta, pentru omul acesta care nu înţelegea nimic, care nu simţea nimic ! Căci sta acolo, în toată tihna, fără să bănuiască măcar că ridicolul

legat de numele lui avea s-o atingă şi pe ea, ca şi pe el. Se silise să-l iubească şi se căise plîngînd că cedase altuia.

— Dar poate că era un valgus ? exclamă deodată Bovary, care se tot gîndea.

La lovitura neaşteptată a acestei fraze, care căzu peste tot ce gîndea ea ca un glonte de plumb pe-un talger de argint, Emma tresări, ridicînd brusc capul ca să ghicească ce-a vrut el să spuie ; şi se uitară unul la altul, tăcuţi, aproape înmărmuriţi că se văd, atît erau de departe unul de altul în conştiinţa lor. Charles se uita la ea lung, cu o privire tulbure, ca de om beat, ascultînd nemişcat ultimele ţipete ale celui amputat, care veneau unul după altul, cu modulaţii prelungi, întretăiate de icniri ascuţite, ca urletele îndepărtate ale unei vite înjunghiate. Emma îşi muşca buzele învineţite, şi, învîrtind între degete o ramură de mărgean pe care o rupsese, fixa asupra lui Charles ascuţişul arzător al pupilelor ei, ca două săgeţi de foc gata să pornească. Tot ce era al lui o înfuria, mutra, hainele de pe dînsul, tăcerea lui, întreaga-i făptură, în sfîrşit existenţa lui. Se căia ca de o crimă de virtutea ei din trecut, şi tot ce mai rămăsese din ea se dărîma sub loviturile înverşunate ale trufiei ei. Se desfăta gîndindu-se la toate ironiile răutăcioase pe seama adulterului triumfător. Amintirea amantului o împresura cu ademeniri ameţitoare în care-şi arunca sufletul, tîrîtă către această imagine de-un entuziasm nou ; iar Charles i se părea atît de străin de viaţa ei, atît de absent pentru totdeauna, atît de imposibil şi de distrus, de parcă ar fi fost pe moarte, în agonie, sub ochii ei.

Pe trotuar se auziră paşi. Charles se uită afară şi, prin jaluzelele lăsate, îl zări la marginea halelor, în plin soare, pe doctorul Canivet, care-şi ştergea fruntea

cu basmaua. În urma lui, Homais ducea în mînă o cutie mare, roşie, amîndoi îndreptîndu-se spre farmacie.

Atunci, cuprins deodată de dragoste şi de descurajare, Charles se întoarse către soţia lui :

— Sărută-mă, dragă !

— Lasă-mă, zise ea, roşie toată de mînie.

— Ce ai ? Ce ai ? repeta el încremenit. Linişteşte-te... vino-ţi în fire... Ştii bine că te iubesc !... vino încoace !

— Destul ! strigă ea furioasă.

Şi, fugind din sală, Emma trînti uşa atît de tare, că sări barometrul din perete şi se făcu ţăndări pe jos.

Charles se prăbuşi în fotoliul lui, doborît, căutînd să înţeleagă ce-ar putea să aibă, închipuindu-şi cine ştie ce boală nervoasă, plîngînd şi simţind nedesluşit cum îl împresoară ceva fatal şi de nepătruns.

În seara aceea, cînd Rodolphe sosi în grădină, îşi găsi amanta aşteptîndu-l jos, pe prima treaptă a scării de la intrare. Se îmbrăţişară, şi tot necazul ce aveau unul contra celuilalt se topi ca zăpada la căldura sărutului lor.

XII

Dragostea lor reîncepu. Adesea, chiar în plină zi, Emma îi scria pe neaşteptate ; apoi îi făcea semn prin geam lui Justin care, dezlegîndu-şi repede şorţul, zbura la la Huchette : Rodolphe venea ; îl chemase numai ca să-i spuie că i s-a urît, că soţu-i era odios şi viaţa îngrozitoare !

— Ce pot eu face ? îi strigă el într-o zi, pierzîndu-şi răbdarea.

— Ah ! dacă ai vrea !...

Stătea jos, între genunchii lui, cu părul desfăcut, cu privirea pierdută.

— Ce ? întrebă Rodolphe.

Emma oftă.

— Să mergem să trăim undeva... aiurea...

— Ești nebună, zău ! spuse el, rîzînd. Cum se poate ?

Emma stărui ; Rodolphe avu aerul că nu înțelege și schimbă vorba.

Nu înțelegea de loc tot acest zbucium într-o chestie așa de simplă cum este dragostea. Emma avea un motiv, un temei și parcă un sprijin în dragostea ei.

Într-adevăr, această dragoste sporea în fiecare zi din dezgustul pe care-l avea pentru soțul ei. Cu cît se da mai mult unuia, cu atît îi era scîrbă de celălalt ; Charles nu i se părea niciodată atît de neplăcut, cu degetele atît de butucănoase, cu mintea atît de greoaie, cu apucături atît de ordinare, ca după întîlnirile cu Rodolphe, cînd erau numai ei doi. Și, făcînd și pe soția și pe mironosița, se înflăcăra la amintirea capului cu părul negru care se răsucea într-o buclă spre fruntea arsă de soare, a acelei talii puternice și totodată zvelte, în sfîrșit, a acelui om atît de cumpănit în gîndire și atît de pătimaș în dorinți ! Pentru el își pilea unghiile cu o grijă de bijutier și nu avea niciodată destulă *cold cream* pe față și nici destul parfum paciuli în batiste. Se împopoțona cu brățări, inele și coliere. Cînd trebuia să vie el, umplea de trandafiri cele două vase de sticlă albastră și-și dichisea apartamentul și propria ei făptură ca o curtezană care așteaptă un prinț. Servitoarea trebuia să-i spele tot timpul rufele, iar Félicité nu se urnea toată ziua din bucătărie, unde Justin, care-i ținea adesea de urît, se uita la dînsa cum lucrează.

Rezemîndu-se într-un cot de scîndura lungă pe care ea călca, nu se mai sătura să privească toate nimicurile

acelea femeiești întinse împrejurul lui: jupoanele de pînză, broboadele, gulerașele și pantalonii cu cerculețe strînse cu șiret, lați la șolduri și tot mai strîmți spre partea de jos.

— La ce slujesc astea? întreba băiețașul, trecîndu-și mîna pe malacov și pe copci.

— Cum, n-ai văzut niciodată de-astea? îl întreba drept răspuns Félicité; ca și cum stăpîna ta, doamna Homais, n-ar purta și ea.

— Ei, da, doamna Homais, da!

Și adăuga cu un aer gînditor:

— E și asta cucoană cum e doamna?

Dar Félicité își pierdea răbdarea văzîndu-l cum se tot învîrtește în jurul ei. Ea era cu șase ani mai mare, și Théodore, servitorul domnului Guillaumin, începea să-i facă curte.

— Lasă-mă-n pace! îi spunea ea, mutînd din loc oala de scrobeală. Mai bine du-te și pisează migdale; nu faci alta decît să te ții de fustele femeilor; mai așteaptă, mucosule, să-ți crească tuleie, și pe urmă să te amesteci în treburi de astea.

— Hai, nu te supăra, că mă duc *să fac ghetele*.

Și apuca îndată de pe pervaz ghetele Emmei, toate numai noroi — noroiul de la întîlniri — care se fărîmița sub degetele lui, ridicînd încetișor nori de praf, la care se uita în bătaia soarelui.

— Tare ți-i frică să le strici! îi spunea bucătăreasa, care nu-și bătea capul atît cînd le curăța ea, pentru că doamna, de îndată ce stofa nu mai arăta ca nouă, i le lăsa ei.

Emma avea o mulțime de ghete în dulap, pe care le irosea unele după altele, fără ca Charles să-și îngăduie vreodată să crîcnească.

Tot așa scoase trei sute de franci pentru un picior de lemn pe care găsi cu cale să-l dea cadou lui Hip-

polyte. Trunchiul piciorului era căptuşit cu plută şi avea articulaţii cu arcuri, o adevărată maşinărie complicată, îmbrăcată cu un pantalon negru şi la capăt cu o cizmă lustruită. Dar Hippolyte, neîndrăznind să umble în fiecare zi cu un picior aşa de frumos, o rugă pe doamna Bovary să-i facă rost de altul mai uşor de purtat. Bineînţeles că şi de data asta tot doctorul fu cel care scoase banii ca să-l cumpere.

Astfel, încetul cu încetul, grăjdarul îşi reluă meseria. Îl vedeai, ca altădată, mergînd dintr-un capăt în altul al satului, dar cînd Charles auzea de departe bocănitul sec al piciorului de lemn pe caldarîm, apuca repede pe alt drum.

Domnul Lheureux, negustorul, a fost cel care s-a însărcinat să-l comande, ceea ce-i dădu prilejul să treacă mereu pe la Emma. Sta de vorbă cu dînsa despre noile mărfuri de ocazie sosite de la Paris, despre mii de nimicuri femeieşti, se arăta foarte binevoitor şi niciodată nu-i cerea bani. Emma se lăsa dusă de uşurinţa cu care putea să aibă tot ce-i trecea prin cap. Astfel vru să aibă, ca să i-o dea lui Rodolphe, o cravaşă frumoasă pe care-o văzuse la Rouen, într-un magazin de umbrele. Nu trecu nici o săptămînă şi domnul Lheureux i-o puse pe masă.

Dar a doua zi se înfiinţă cu o factură de două sute şaptezeci de franci, fără să mai socotim mărunţişul. Emma se simţi foarte încurcată. Toate sertarele biroului erau goale : datorau leafa pe mai mult de cincisprezece zile lui Lestiboudois, pe două trimestre servitoarei şi încă o sumedenie de alte angarale, iar Bovary aştepta cu nerăbdare banii ce avea să-i trimită domnul Derozerays, care avea obiceiul să-i plătească în fiecare an în preajma Sfîntului Petru.

La început izbuti să scape de Lheureux, dar în cele din urmă el îşi pierdu răbdarea : era urmărit, nu mai

avea capital, şi dacă nu intra măcar în parte din bani, va fi silit să-i ia înapoi toate mărfurile pe care le mai avea.

— N-aveţi decît să le luaţi ! zise Emma.

— Ei, am glumit şi eu, răspunse el. Nu-mi pare rău decît de cravaşă. Zău dacă n-aş cere-o înapoi de la domnul.

— Nu ! Nu ! sări ea.

„Aha, a mea eşti", gîndi Lheureux.

Şi, sigur pe descoperirea lui, ieşi repetînd încetişor şi cu şuieratul lui obişnuit :

— Fie ! Vom vedea, vom vedea.

Se gîndea cum să iasă din încurcătură, cînd intră bucătăreasa şi puse pe şemineu un fişic de hîrtie albastră, din *partea domnului Derozerays.* Emma se repezi la el şi-l desfăcu : cincisprezece napoleoni. Era onorariul. Îl auzi pe Charles urcînd scara : aruncă aurul în fundul sertarului şi luă cheia.

După trei zile, Lheureux se înfiinţă iar.

— Vă propun o învoială, începu el ; dacă în locul sumei cuvenite, aţi vrea să luaţi...

— Poftim, se grăbi Emma, punîndu-i în palmă paisprezece napoleoni.

Negustorul rămase încremenit. Atunci, ca să-şi ascundă dezamăgirea, începu să invoce tot felul de pretexte, spunîndu-i că stă la dispoziţia ei pentru orice servicii, dar Emma nu mai vru să audă de nimic ; după aceea, ea rămase cîteva clipe pipăind în buzunarul şorţului cele două monezi de cîte cinci franci, restul pe care i-l dăduse. Se jură să facă economii, pentru ca, cu timpul, să pună banii la loc...

„Ei, nu-i nimica ! îşi spuse ea ; o să uite."

Pe lîngă cravaşa cu mînerul de argint aurit, Rodolphe mai primise un sigiliu cu următoarea deviză :

Amor nel cor[1]; o eşarfă ca s-o poarte la gît şi, în sfîrşit, o tabacheră întocmai ca a vicontelui, pe care Charles o găsise odinioară pe drum şi pe care Emma o păstra. Aceste cadouri însă îl umileau. Refuză mai multe ; ea stărui, şi, în cele din urmă, Rodolphe se supuse, găsind-o tiranică şi prea copleşitoare.

Emma mai avea şi idei ciudate :

— Cînd o să bată miezul nopţii, îi spunea, să te gîndeşti la mine.

Şi dacă îi mărturisea că nu s-a gîndit, atunci nu mai isprăvea cu reproşurile, şi totul se termina întotdeauna cu veşnicul :

— Mă iubeşti ?

— Fireşte că te iubesc ! îi răspundea el.

— Mult ?

— Bineînţeles.

— N-ai mai iubit altele, nu-i aşa ?

— Crezi că m-ai luat virgin ? exclama el rîzînd.

Emma începea să plîngă, iar el se silea s-o împace, înflorindu-şi protestele cu tot felul de jocuri de cuvinte.

— Ah ! cît te iubesc ! o lua ea de la capăt ; te iubesc atîta, că nu mai pot fără tine, ştii ? Cîteodată, sfîşiată de furiile dragostei, mi-i aşa de dor să te văd ! Şi mă-ntreb : „Oare unde-i acuma ? Poate că stă de vorbă cu alte femei ; şi ele-i zîmbesc, el se apropie..." Oh, nu ; nu-i aşa că nu-ţi place nici una ? Sînt unele mai frumoase, dar eu ştiu să iubesc mai bine. Sînt roaba şi concubina ta. Eşti regele meu, idolul meu ! eşti bun ! frumos ! deştept ! eşti puternic !

Auzise de atîtea ori spunîndu-i-se vorbele astea, că nu mai aveau nimic nou pentru el. Emma era la fel ca toate amantele, şi farmecul noutăţii căzînd încetul

---

[1] În limba italiană în original : Cu iubirea în suflet (n. r.).

cu încetul, ca o haină, lăsa să apară, în toată goliciunea ei, veşnica monotonie a pasiunii, care are totdeauna aceleaşi înfăţişări şi acelaşi limbaj. Omul acesta cu atîta experienţă nu-şi da seama de deosebirea sentimentelor dedesubtul asemănării de expresii. Pentru că buze desfrînate sau lacome de bani îi mai murmuraseră aceleaşi fraze, nu mai credea decît foarte puţin în curăţenia acestora ; ar mai trebui scurtate, gîndea el, tiradele exagerate care ascund sentimente mediocre ; ca şi cum bogăţia sufletească nu s-ar revărsa cîteodată în metaforele cele mai goale, pentru că nimeni, niciodată, nu-şi poate exprima exact cum trebuie nici cerinţele, nici concepţiile, nici durerile, şi graiul omenesc e ca o căldăruşă spartă în care batem mereu nişte melodii bune să facă urşii să joace, atunci cînd noi am vrea să înduioşăm stelele.

Dar, cu acea putere de a judeca, proprie celui care, în orice acţiune, se ţine deoparte, Rodolphe descoperi în această dragoste alte plăceri, pe care le-ar putea dobîndi. Socoti că orice pudoare e de prisos. Se purtă cu ea fără prea multă ceremonie. Făcu din ea o fiinţă supusă şi stricată. Era un fel de înrobire idioată, plină de admiraţie pentru el, de voluptate pentru ea, o stare de fericire desăvîrşită care o toropea ; şi sufletul ei se afunda în această beţie în care se îneca, ghemuită, ca ducele de Clarence în butoiul lui de vin grecesc.

Numai sub influenţa vieţii ei amoroase de fiecare zi, doamna Bovary îşi schimbă felul de a fi. Deveni mai îndrăzneaţă în priviri, mai slobodă la vorbă ; îşi îngădui chiar necuviinţa de a se plimba cu domnul Rodolphe cu ţigara în gură, *ca şi cum ar fi vrut să sfideze lumea ;* în sfîrşit, cei care încă mai aveau îndoieli nu se mai îndoiră cînd într-o zi o văzură coborînd din *Rîndunica,* îmbrăcată într-o jiletcă strînsă tare

pe talie, ca un bărbat ; iar doamna Bovary-mama, care, după o ceartă îngrozitoare cu bărbatu-său, venise să se adăpostească la fiul ei, nu fu burgheza cea mai puțin indignată. Multe alte lucruri nu-i plăcură : mai întîi Charles nu-i ascultase sfatul de a-i interzice să mai citească romane ; apoi, nu se împăca de loc cu traiul din casă ; își îngădui să facă observații, ba chiar o dată se și supără din pricina slujnicei.

În ajun, seara, doamna Bovary-mama, trecînd pe coridor, o prinsese pe Félicité stînd de vorbă cu un bărbat, unul care purta barbă neagră, om de aproape patruzeci de ani, și care, cum îi auzi pașii, o șterse repede din bucătărie. Auzind asta, Emma începu să rîdă ; dar bătrîna se înfurie, spunînd că, dacă nu vrea să-și bată joc de bunele purtări, ar trebui să supravegheze ce fac servitorii.

— În ce lume trăiești ? îi răspunse noră-sa cu atîta obrăznicie în privire, încît doamna Bovary o întrebă dacă nu cumva își apără propria ei cauză.

— Ieși ! țipă Emma, sărind deodată ca arsă.

— Emma !... mamă... strigă Charles ca să le potolească.

Dar amîndouă erau dezlănțuite ; Emma bătea des din picioare, repetînd :

— Ah ! ce educație ! ce țărancă !

Charles alergă spre maică-sa, care-și ieșise din sărite și bolborosea :

— E o obraznică ! o flușturatică, poate și mai rău !

Și voia să plece imediat dacă cealaltă nu vine să-i ceară iertare. Charles se întoarse către nevastă-sa, implorînd în genunchi să se împace ; în cele din urmă Emma-i răspunse :

— Fie ! mă duc !

Și-ntr-adevăr, mîndră ca o marchiză, îi întinse mîna soacră-si, spunîndu-i :

— Iertați-mă, doamnă.

După asta, urcîndu-se în camera ei, Emma se aruncă cu fața în jos pe pat și plînse ca un copil, cu capul vîrît în pernă.

Se înțelesese cu Rodolphe ca, în cazul unei întîmplări neobișnuite, să atîrne la oblon un petic de hîrtie albă, pentru ca, dacă el s-ar găsi din întîmplare la Yonville, să vină repede în străduța din spatele casei. Emma dădu semnalul și aștepta de trei sferturi de oră cînd, deodată, îl zări pe Rodolphe în colțul halelor. Îi veni să deschidă fereastra, să-l strige, dar el și dispăruse. Emma căzu iar pe scaun, deznădăjduită.

Nu trecu însă mult și avu impresia că merge cineva pe trotuar. Cine putea să fie altul decît el ? Coborî scara și trecu prin curte. Rodolphe era acolo, afară. Se aruncă în brațele lui.

— Bagă de seamă, zise el.

— Ah ! dacă ai ști !

Și începu să-i povestească tot, în grabă, fără șir, umflînd cele întîmplate, născocind și pierzîndu-se în atîtea amănunte, încît el nu mai înțelegea nimic.

— Hai, bietul meu îngeraș, curaj, consolează-te, ai răbdare !

— Dar de patru ani tot rabd și mă chinui !... O dragoste ca a noastră ar trebui mărturisită în fața lui dumnezeu ! Nu fac decît să mă chinuiască. Nu mai pot ! Scapă-mă !

Se lipea de Rodolphe. Ochii-i plini de lacrimi scînteiau ca niște flăcări sub apă ; pieptul îi palpita repede ; niciodată nu o iubise atît, așa că-și pierdu capul și-i zise :

— Ce-i de făcut ? Ce vrei ?

— Ia-mă ! strigă ea. Răpește-mă !... Oh ! Te implor !

Și se repezi spre gura lui ca pentru a-i prinde consimțămîntul neașteptat, mărturisit într-un sărut.

— Dar... începu Rodolphe.

— Ce ?

— Fiică-ta ?

Emma se gîndi cîteva clipe, apoi răspunse :

— Ce să facem, o luăm cu noi !

„Ce femeie !“ . își spuse el, privind-o cum se depărtează. Căci fugise în grădină. O chemau.

În zilele următoare, doamna Bovary-mama fu uimită de schimbarea nurorii sale. Într-adevăr, Emma se arăta mai supusă și chiar împinse bunăvoința pînă acolo încît s-o întrebe cum se pun castraveciorii la murat.

Făcea oare asta ca să-i înșele mai bine și pe unul, și pe celălalt ? sau voia poate ca printr-un fel de stoicism voluptuos să simtă mai adînc amărăciunea a tot ce avea să părăsească ? Dar nu se păzea de loc, dimpotrivă ; trăia sorbind ca pierdută, mai dinainte, apropiata ei fericire. Nu vorbea cu Rodolphe decît despre asta. Sta rezemată de umărul lui și murmura :

— Ce zici ? Cînd vom fi în diligență !... Te gîndești ce-o să fie ? Oare-i cu putință ? Mi se pare că în clipa cînd voi simți trăsura luîndu-și vînt, o să fie ca și cum ne-am înălța cu balonul, ca și cum am pleca în nori. Știi că număr zilele ? Și tu ?

Doamna Bovary n-a fost niciodată mai frumoasă ca-n timpul acela ; avea acea nespusă frumusețe pe care-o dă numai bucuria, entuziasmul, succesul, împlinirea dorințelor. Poftele, necazurile, deprinderea cu plăcerile și amăgirile lor mereu tinere o împliniseră treptat, așa după cum băligarul, ploile, vînturile și soarele fac să crească florile, și înflorea și ea, în sfîrșit, în toată deplinătatea ființei ei. Pleoapele-i păreau croite parcă anume pentru prelungile ei priviri drăgăstoase, în care nici nu i se zăreau pupilele, pe cînd respirația adîncă îi umplea nările micuțe și-i ridica colțul

plin al buzelor, care, în lumină, se vedeau puţin umbrite de-un pufuşor negricios. Ai fi spus că un artist priceput în tainele desfrîului îi potrivise pe spate buclele părului, încolăcite la voia întîmplării într-o claie grea, după capriciile adulterului care le desfăcea în fiecare zi. Vocea avea acum mlădieri mai moi, ca şi talia ; ceva de-abia simţit, dar pătrunzător, emana chiar din faldurile rochiei şi din arcuirea piciorului. Charles o găsea încîntătoare şi cu totul irezistibilă, ca şi-n primele zile ale căsătoriei.

Cînd se întorcea la miezul nopţii, nu îndrăznea s-o trezească. Lămpiţa de noapte din porţelan arunca pe tavan o pată rotundă de lumină tremurătoare şi perdeluţele trase ale micului leagăn păreau ca un cort alb ce se umfla în umbră, la marginea patului. Charles le privea. I se părea că aude suflarea uşoară a copilului. De-acum, o să se facă mare, fiecare anotimp va aduce repede un progres. O şi vedea, întorcîndu-se pe înserate de la şcoală, plină de voioşie, cu pete de cerneală pe şorţuleţ, cu geanta subsuoară ; va trebui s-o dea la un pension, şi asta va costa foarte mult ; ce-o să facă ? Rămînea pe gînduri, chibzuia că ar fi bine să ia în arendă vreo fermuliţă prin apropiere, pe care ar supraveghea-o chiar el, în fiecare dimineaţă, cînd s-ar duce să-şi vadă bolnavii. Ar strînge venitul, l-ar pune la casa de economie ; pe urmă ar cumpăra, de undeva, de oriunde, acţiuni ; va spori de altfel şi clientela pe care se bizuia, căci voia ca Berthe să fie bine crescută, talentată, să înveţe pianul. Ah ! ce frumoasă va fi mai tîrziu, la cincisprezece ani, cînd va semăna cu maică-sa şi va purta vara, ca şi ea, pălării mari de paie ! O să le iei de departe drept două surori. Şi-o închipuia lucrînd seara lîngă ei, la lumina lămpii ; o să-i brodeze pantofi, o să se ocupe de gospodărie ; o să umple toată casa cu drăgălăşenia şi ve-

selia ei. În sfîrşit, amîndoi au să se gîndească s-o mărite : au să-i găsească un băiat bun, cu o situaţie solidă, care o va face fericită pe toată viaţa.

Emma nu dormea ; se făcea numai că doarme ; şi, pe cînd Charles aţipea alături, ea se trezea în alte vise.

Patru cai o duceau în galop de opt zile către o ţară nouă, de unde n-au să se mai întoarcă niciodată. Mergeau, mergeau, îmbrăţişaţi, fără să scoată o vorbă. Deseori, de pe creasta unui munte, zăreau deodată cîte un oraş minunat, cu cupole, poduri, corăbii, păduri de lămîi şi catedrale de marmură albă, ale căror clopotniţe ascuţite aveau cuiburi de berze în vîrf. Lumea mergea încet din pricina lespezilor mari, iar pe jos erau aşezate buchete de flori, pe care le ofereau femei strînse în corsete roşii. Se auzeau clopote sunînd, catîri nechezînd, laolaltă cu murmurul chitarelor şi susurul havuzurilor, a căror boare, ridicîndu-se, răcorea jur împrejur grămezi de fructe aşezate în piramide la picioarele statuilor palide ce surîdeau sub jocul fîntînilor arteziene. Şi apoi, într-o seară, ajungeau într-un sat de pescari, în care plase negricioase se uscau în bătaia vîntului, de-a lungul malului rîpos şi al colibelor. Acolo se vor opri să-şi trăiască viaţa ; vor sta într-o casă joasă cu acoperişul scund, la umbra unui palmier, în fundul unui golf, pe malul mării. Au să se plimbe într-o gondolă, au să se legene într-un hamac ; şi vor duce o viaţă uşoară şi largă ca hainele de mătase de pe ei, caldă şi înstelată ca nopţile blînde pe care le vor contempla. Cu toate acestea, pe nemărginirea acestui viitor pe care şi-l croia cu închipuirea nu se ivea nimic deosebit : zilele, toate splendide, se asemănau între ele, ca nişte valuri ; şi totul se legăna în zarea nesfîrşită, armonioasă, albăstrie şi plină de soare. Dar, fie că fetiţa începea

să tuşească în leagăn, fie că Bovary sforăia prea tare, Emma nu mai putea adormi decît spre dimineață, cînd zorile luceau în geamuri, iar micul Justin deschidea, în piață, obloanele farmaciei.

Îl chemase pe domnul Lheureux şi-i spusese :

— O să-mi trebuiască o manta, o manta mare, cu guler larg, căptuşit.

— Plecați într-o călătorie ? o întrebă el.

— Nu ! dar... n-are a face, şi mă pot bizui pe dumneata, nu-i aşa ?... şi cît mai repede !

Lheureux făcu o plecăciune.

— Şi-o să-mi mai trebuiască, îşi aduse aminte ea, o ladă... nu prea grea... uşor de mînuit.

— Da, da, înțeleg, de vreo nouăzeci şi doi de centimetri pe cincizeci, cum se fac acuma.

— Şi o valiză de mînă.

„Cu siguranță că s-au certat", gîndi Lheureux.

— Şi, poftim, zise doamna Bovary, scoțînd ceasul de la cingătoare, luați asta ; să vă despăgubiți din el.

Dar negustorul începu să spuie că nu-i nevoie, că se cunoşteau ; că avea toată încrederea în ea. Ce copilărie ! Cu toate acestea ea stărui să ia măcar lanțul ; şi Lheureux îl şi pusese în buzunar şi era gata să plece, cînd Emma-l chemă iar.

— O să le ții toate la dumneata. În ce priveşte mantaua — şi aici avu aerul că se gîndeşte bine — nici asta să n-o aduci ; să-mi dai numai adresa croitorului şi să-l înştiințezi s-o ție la dispoziția mea.

Urmau să fugă luna viitoare. Emma avea să plece din Yonville ca şi cum s-ar duce să facă tîrguieli la Rouen. Rodolphe avea să rețină locurile, să scoată paşapoartele şi chiar să scrie la Paris, ca să aibă la dispoziție o diligență întreagă, pînă la Marsilia, unde aveau să cumpere o caleaşcă, iar de acolo să continue fără oprire, pe drumul Genovei. Emma trebuia să aibă

grijă să-şi trimită bagajele la Lheureux, de unde să fie duse de-a dreptul la *Rîndunica*, astfel ca nimeni să nu bănuiască ceva ; în toate astea, nici pomeneală de fetiţă. Rodolphe se ferea să vorbească ; iar Emma... poate că nici nu se gîndea.

Rodolphe voi să mai amîne pe două săptămîni, ca să-şi termine nişte treburi ; apoi, după opt zile, mai ceru alte cincisprezece, după care se prefăcu bolnav ; pe urmă plecă undeva ; luna august trecu şi, după toate întîrzierile astea, hotărîră să plece neapărat la 4 septembrie, într-o luni.

În sfîrşit sosi sîmbăta dinaintea plecării.

Rodolphe veni în seara aceea mai devreme ca de obicei.

— Gata tot ? îl întrebă ea.

— Da.

Se plimbară apoi împrejurul unui strat de flori şi se duseră să stea jos, lîngă terasă, pe brîul zidului.

— Eşti trist, zise Emma.

— Nu, de ce ?

Şi cu toate acestea se uita la ea ciudat, drăgăstos.

— Eşti trist că pleci ? începu Emma iarăşi ; că laşi ceea ce ţi-i drag, viaţa ta ? Ah ! înţeleg... Dar eu nu am nimic pe lume ! tu eşti totul pentru mine. De aceea am să fiu şi eu totul pentru tine, am să-ţi fiu familie, patrie ; am să te îngrijesc, am să te iubesc.

— Ce încîntătoare eşti, zise el, luînd-o în braţe.

— Adevărat ? exclamă ea cu un rîs plin de voluptate. Mă iubeşti ? Atunci jură-mi !

— Dacă te iubesc, dacă te iubesc ?! dar te ador, dragostea mea !

Rotundă, roşiatică, luna se înălţa la orizont, la capătul pajiştii. Se ridica repede printre crengile plopilor, care-o ascundeau din loc în loc, ca o perdea neagră, găurită. Apăru apoi, sclipitor de albă, pe cerul

gol pe care-l lumina ; și atunci, încetinindu-și mersul, aruncă deasupra rîului o pată mare în care jucau puzderii de stele și licărirea asta de argint se răsucea parcă pînă-n fund, ca un șarpe fără cap, plin de solzi luminoși. Toate astea mai semănau cu un monstruos candelabru de-a lungul căruia se prelingeau picături de diamant topit. În jurul lor se așternea o noapte liniștită ; perdele de-ntuneric umpleau frunzișurile. Cu ochii pe jumătate închiși, Emma trăgea în piept, ca-ntr-un oftat adînc, adierea vîntului răcoritor. Pierduți cu totul în visarea care-i cotropea, nu scoteau nici o vorbă. Simțeau iarăși în inima lor duioșia primelor zile de dragoste, plină și tăcută, ca apele rîului ce curgea, cu toată moliciunea pe care-o aducea parfumul de lămîiță ; ea răsfrîngea în amintirile lor umbre mai nemărginite și mai melancolice decît umbrele sălciilor nemișcate care se întindeau pe iarbă. Deseori cîte o vietate de noapte, vreun arici sau vreo nevăstuică, foșnea prin frunze, pornind la vînătoare, sau, cînd și cînd, se auzea căzînd singură, de pe spalier, cîte o piersică coaptă.

— Ah ! ce noapte frumoasă ! spuse Rodolphe.

— Vom avea și altele, răspunse Emma. Și, ca și cum ar fi vorbit în gînd : Da, ce plăcut va fi să călătorești... Și, totuși, de ce mi-i inima îndurerată ? Să fie teama de necunoscut ? despărțirea de-atîtea obișnuințe... sau, mai degrabă... ? Nu ; din prea mare fericire. Ce slabă sînt, nu-i așa ? Iartă-mă !

— Mai e timp ! exclamă el. Gîndește-te bine, să nu te căiești pe urmă.

— Niciodată ! răspunse ea din tot sufletul. Apoi, apropiindu-se de el : Ce nenorocire ar putea să mi se-ntîmple ? Nu-i deșert, nu-i prăpastie, nici ocean pe care nu le-aș putea trece cu tine. Cu cît vom trăi mai mult împreună, viața va fi ca o îmbrățișare tot mai

strînsă, mai deplină! Nu ne va mai tulbura nimic, nici o grijă, nici o piedică! Vom fi singuri, numai unul al altuia, pe veci... Dar vorbeşte, răspunde-mi!

Rodolphe repeta, în răstimpuri, mereu: „Da... Da." Emma îi trecuse mîna prin păr şi spunea într-una cu o voce copilărească, în ciuda lacrimilor care-i curgeau şiroaie:

— Rodolphe! Rodolphe!... Ah! Rodolphe, scumpul meu Rodolphe!

Bătu miezul nopţii.

— Miezul nopţii! spuse ea. Hai, ziua s-a dus! mai avem una!

El se sculă să plece; şi, ca şi cum mişcarea pe care-o făcea ar fi fost semnalul fugii lor, Emma, luînd deodată un aer vesel, întrebă:

— Ai paşapoartele?

— Da.

— Nu uiţi nimic?

— Nu.

— Eşti sigur?

— Sigur.

— Ai să mă aştepţi la hotel Provence, nu-i aşa?... la amiază...

Rodolphe dădu din cap.

— Aşadar, pe mîine! spuse Emma cu o ultimă alintare.

Şi se uită după dînsul cum se-ndepărtează.

Rodolphe se uita înapoi. Alergă după el şi, aplecîndu-se pe malul apei printre mărăcini, strigă:

— Pe mîine.

Rodolphe trecuse de cealaltă parte a rîului şi mergea repede pe pajişte.

După cîteva minute, Rodolphe se opri şi cînd o văzu în rochia ei albă, pierzîndu-se încetul cu încetul

în întuneric, ca o fantomă, inima începu să-i bată atît de tare, că trebui să se rezeme de un copac să nu cadă.

„Nătărău mai sînt! spuse el, înjurînd îngrozitor. Oricum, era o amantă drăguţă!“

Şi-n aceeaşi clipă, frumuseţea Emmei, cu toate plăcerile dragostei lor, îi năvăli în minte iar. La început se înduioşă, apoi, revoltîndu-se împotriva ei, exclamă gesticulînd:

„La urma urmelor nu mă pot expatria, să am grija unui copil.“

Îşi spunea toate astea ca să se îmbărbăteze mai tare.

„Şi, de altfel, ce încurcături, ce cheltuială... A! nu, nu. De o mie de ori nu. Ar fi din cale-afară de idiot.“

XIII

Abia ajuns acasă, Rodolphe se şi aşeză la birou, sub capul de cerb pe care-l avea în perete, ca trofeu. Dar cînd luă tocul în mînă, nu găsi ce să scrie şi, rezemîndu-se în coate, căzu pe gînduri. Avea impresia că Emma se pierdea într-un trecut îndepărtat, ca şi cum hotărîrea pe care-o luase acum pusese deodată între ei o distanţă uriaşă.

Ca să mai atingă ceva de-al ei, se duse să caute în dulap, la capul patului, o veche cutie de porţelan de Reims unde-şi încuia de obicei scrisorile primite de la femei, şi care împrăştie un miros de mucegai şi de trandafiri veştezi. Mai întîi zări o batistă plină de pete ieşite de vreme. Era o batistă a ei şi o păstra de cînd, o dată, la plimbare, îi cursese sînge din nas; nu-şi mai aducea aminte cînd. Alături era, izbindu-se de toate colţurile cutiei, miniatura pe care i-o dăduse Emma; îmbrăcămintea i se păru pretenţioasă, iar pri-

virea ei *galeşă* de cel mai jalnic efect ; apoi, tot uitîndu-se la imaginea aceea şi tot evocînd amintirea modelului, încetul cu încetul trăsăturile Emmei se învălmăşiră în amintirea lui, ca şi cum chipul viu şi cel pictat, frecîndu-se între ele, s-ar fi şters unul pe altul. În cele din urmă îi citi cîteva scrisori ; erau pline de amănunte cu privire la călătoria lor, scurte, insistente şi practice, ca nişte scrisori de afaceri. Vru să le mai vadă pe cele lungi, pe cele de altădată ; ca să le găsească în fundul cutiei, Rodolphe le răscoli pe toate, şi, fără să-şi dea seama, începu să scormonească în mormanul acela de hîrtii şi de lucruri, claie peste grămadă, dînd peste brichete, o jartieră, o mască neagră, ace, şuviţe de păr... şuviţe de păr castanii, blonde ; unele dintre ele chiar, agăţîndu-se de înfloriturile de tinichea ale cutiei, se rupeau cînd o deschidea.

Rătăcind aşa printre amintiri, cerceta scrisul şi stilul scrisorilor, tot atît de felurite ca şi ortografia lor. Erau scrisori pline de dragoste sau vesele, glumeţe ori melancolice ; erau unele care cereau bani. Cîte-un cuvînt îi amintea chipul, anumite gesturi, sau sunetul unei voci ; uneori însă nu-i mai trezeau nici o amintire.

Într-adevăr, toate aceste femei, năvălind deodată în mintea lui, se stinghereau unele pe altele, şi deveneau din ce în ce mai mici, ca şi cum dragostea care ajunsese la acelaşi nivel ar fi şters deosebirile dintre ele. Apucînd deci tot teancul de scrisori răvăşite, se jucă vreo cîteva clipe, vînturîndu-le în cascadă, din mîna dreaptă în cea stîngă. În cele din urmă, plictisit, toropit, Rodolphe se duse să puie cutia la loc în dulap, spunînd :

— Ce grămadă de gogoşi !...

Ceea ce rezuma, pe scurt, părerea lui ; căci plăcerile, asemeni şcolarilor în curtea unui liceu, îi bătătoriseră atît de mult inima, încît nici un fir de iarbă

nu mai încolțea, și tot ce trecea prin ea, mai bezmetic decît copiii, nu-i lăsa nici măcar ca ei, un nume zgîriat pe pereți.

„Hai, își zise el, să începem!"

Și începu să scrie:

„Curaj, Emma, curaj! Nu vreau să-ți stric viața."

„La urma urmelor, asta-i adevărat, gîndi Rodolphe; o fac în interesul ei; sînt un om cinstit."

„Te-ai gîndit bine la hotărîrea pe care-ai luat-o? Îți dai seama în ce prăpastie te tîram, bietul meu îngeraș? Nu, nu-i așa? Porneai încrezătoare și nebună, crezînd în fericire, în viitor... Ah, nenorociții de noi! Nebuni ce sîntem!"

Aci Rodolphe se opri, ca să găsească o scuză mai potrivită.

„Dacă i-aș spune că mi-am pierdut toată averea?... A, nu, și de altfel asta n-ar fi o piedică. Ar însemna să înceapă de la capăt mai tîrziu. Parcă o poți face pe o femeie ca asta să-și vîre mințile-n cap?"

După ce se mai gîndi, adăugă:

„N-am să te uit, crede-mă, și voi avea întotdeauna pentru dumneata un devotament profund, dar într-o zi, mai curînd sau mai tîrziu, înflăcărarea aceasta (asta-i soarta a tot ce-i omenesc) s-ar fi domolit, fără îndoială! Ne-am fi săturat unul de altul și chiar cine știe dacă n-aș fi avut cumplita durere de a-ți vedea remușcările și de a fi luat parte eu însumi la ele, de vreme ce eu le-aș fi pricinuit. Numai gîndul suferințelor ce le vei simți mă chinuiește, Emma! Uită-mă! De ce a trebuit să te cunosc? De ce erai atît de frumoasă? Să fie oare vina mea? Dumnezeule! nu, nu; numai fatalitatea e de vină!"

„Iată un cuvînt care impresionează totdeauna", își spuse el.

„Ah! dacă ai fi fost una din acele femei ușuratice cum sînt atîtea, cu siguranță că aș fi putut să încerc, din egoism, o experiență care, în acest caz, ar fi fost fără primejdie pentru dumneata. Dar acea dulce înflăcărare, din care vine totodată și farmecul și zbuciumul dumitale, te-a împiedicat să înțelegi, adorabilă femeie, falsitatea situației în care ne-am fi găsit. La început nici eu nu m-am gîndit la asta, și stăteam liniștit la umbra acestei fericiri desăvîrșite ca la umbra arborelui morții[1], *fără să-mi dau seama de ceea ce mă așteaptă."*

„O să creadă poate că renunț din zgîrcenie. Ei, creadă ce-o pofti! puțin îmi pasă, trebuie să sfîrșesc odată!"

„Lumea e necruțătoare, Emma. Ne-ar fi urmărit pretutindeni. Ai fi avut de îndurat întrebări indiscrete, calomnia, disprețul, poate și insulta. Să te insulte pe dumneata! Oh!... Și eu care aș fi vrut să te ridic pe-un tron! eu care-ți iau cu mine amintirea ca pe-un talisman! Căci mă pedepsesc, exilîndu-mă, pentru tot răul pe care ți l-am făcut. Plec. Unde? Nu știu nimic, sînt ca nebun! Adio! Fii totdeauna bună! Păstrează amintirea nenorocitului care te-a pierdut. Învaț-o pe Berthe numele meu, ca să-l pomenească în rugăciunile ei."

Flacăra celor două luminări tremura. Rodolphe se sculă să închidă fereastra, iar cînd se așeză la loc:

„Mi se pare că asta e tot. Ah, încă ceva, nu cumva să vie *să-mi bată capul."*

„Cînd vei citi aceste triste rînduri, eu voi fi departe; căci am voit să dispar cît mai repede, ca să înlătur ispita de a te revedea. Fii tare! Mă voi întoarce; și poate că, mai tîrziu, vom vorbi amîndoi, foarte rece, de fosta noastră dragoste. Adio!"

---

[1] *Mancenilier* — copac ce crește în Antile și America ecuatorială: zis și arborele otrăvii, sau „arborele morții" (n.r.).

Şi mai adăugă un ultim adio, despărţit în două cuvinte : „*A Dieu !*“ ceea ce găsea că este foarte elegant.

„Ei, acuma cum închei ? se întrebă el. Al dumitale preadevotat... Nu. Al dumitale prieten ?... Da, aşa : *«Al dumitale prieten».*“

Reciti scrisoarea. I se păru bună.

„Biata femeie ! se gîndi el înduioşat. O să mă creadă mai nesimţit decît o stană de piatră ; ar fi trebuit şi cîteva lacrimi pe deasupra ; numai că eu nu pot plînge ; asta nu-i vina mea.“ Şi atunci, turnîndu-şi nişte apă într-un pahar, Rodolphe îşi muie degetul şi lăsă să cadă de sus o picătură mare, care făcu o pată ştearsă de cerneală ; apoi, vrînd să sigileze scrisoarea, dădu peste pecetea *Amor nel cor.*

„Asta nu-i de loc potrivit... Ei, la urma urmei, ce are-a face !“

După care trase trei pipe şi se duse la culcare.

A doua zi, cum se sculă (era cam pe la două ; dormise pînă tîrziu), Rodolphe spuse să-i culeagă un paneraş cu caise. Puse scrisoarea în fund, sub nişte frunze de vie, şi-i porunci lui Girard, argatul lui, să-l ducă cu băgare de seamă la doamna Bovary. Aşa făcea totdeauna cînd voia să-i ajungă o scrisoare, trimiţîndu-i, după anotimp, fructe sau vînat.

— Dacă te întreabă ceva de mine, să-i spui că am plecat într-o călătorie. Trebuie să-i dai panerul chiar ei, în mînă... Pleacă şi fii cu băgare de seamă !

Girard îşi puse bluza cea nouă, acoperi caisele cu o batistă, înnodînd-o împrejurul panerului, şi, cu paşi mari şi greoi, în papucii lui cu tălpi de lemn ţintuit, apucă liniştit drumul spre Yonville.

Cînd sosi, doamna Bovary tocmai aranja cu Félicité, pe masa de la bucătărie, un teanc de albituri.

— Iaca, zise argatul, v-a trimis asta stăpînul nostru.

Emma presimţi că s-a întîmplat ceva rău, şi, tot căutînd vreun ban în buzunar, se uita cercetător la ţăran cu ochii rătăciţi, pe cînd el o privea înmărmurit, neînţelegînd cum se face că un asemenea dar poate să tulbure atît de tare pe cineva. În sfîrşit, argatul plecă, Félicité rămase. Emma nu se mai putu stăpîni, dădu fuga în sală, de parcă ar fi vrut să ducă acolo caisele, răsturnă paneraşul, smulse frunzele, găsi scrisoarea, o deschise, şi, ca şi cum în urma ei ar fi izbucnit un foc groaznic, Emma începu să alerge, înspăimîntată, spre camera ei.

Charles era acolo ; îl zări ; el îi spuse ceva ; Emma nu auzi nimic şi continuă să urce treptele în fugă, gîfîind, pierdută, ca beată, şi ţinînd mereu în mînă bucata aceea groaznică de hîrtie care-i trosnea între degete ca o foaie de tablă. La etajul al doilea, se opri în faţa uşii de la pod, care era încuiată.

Atunci voi să se liniştească ; îşi aduse aminte de scrisoare ; trebuia s-o termine şi nu avea curajul. De altfel, unde ? cum ? are s-o vadă.

„A, nu, îşi spuse ea, aici o să fie bine."

Emma împinse uşa şi intră.

De pe acoperişul de olane venea o căldură apăsătoare care-i strîngea tîmplele şi o înăbuşea ; se tîrî pînă la mansarda închisă, trase zăvorul şi deodată ţîşni o lumină orbitoare.

În faţa ei, pe deasupra acoperişurilor, cîmpul se întindea cît vedeai cu ochii. Jos, sub ea, piaţa satului era pustie ; pietrele trotuarului sclipeau, moriştile de vînt de pe coamele caselor stăteau neclintite ; la colţul străzii, de la un etaj mai jos, porni un fel de uruit cu ţiuituri pe diferite tonuri : Binet lucra la strung.

Se rezemase de pervazul lucarnei şi recitea scrisoarea cu rînjete de mînie. Dar, cu cît îşi încorda atenţia, cu atît gîndurile i se învălmăşeau. Îl vedea, îl auzea,

îl cuprindea cu amîndouă brațele ; și bătăile inimii care izbeau sub sîn ca niște lovituri puternice de berbec veneau grăbite una după alta, cînd mai repezi, cînd mai rare. Își arunca privirea jur împrejur, dorind parcă să vadă tot pămîntul surpîndu-se. De ce să nu isprăvească odată cu viața ? Cine-o împiedica ? Era liberă. Înaintă și se uită la caldarîm, îndemnîndu-se :

„Haide ! haide !"

Raza de lumină care se urca de jos drept către ea îi trăgea spre prăpastie greutatea trupului. I se părea că piața se ridică clătinîndu-se de-a lungul zidurilor și capetele podelei se înclinau ca o corabie legănată de valuri. Era chiar la margine, aproape suspendată deasupra văzduhului nesfîrșit. Albastrul cerului o împresura, aerul se învălmășea în capul ei găunos, n-avea decît să se lase în voie, atrasă, și uruitul strungului nu mai contenea, ca o voce furioasă care o chema mereu.

— Emma ! Emma ! se auzi glasul lui Charles.

Se opri.

— Dar unde ești ? Vino !

La gîndul că de-abia scăpase de la moarte, era cît pe ce să leșine de spaimă ; închise ochii ; apoi deodată tresări, simțind o mînă atingîndu-i mîneca : era Félicité.

— Vă așteaptă domnul, coniță ; supa-i pe masă.

Și trebui să coboare ! Trebui să se așeze la masă !

Încercă să mănînce. Mîncarea-i rămînea în gît. Atunci își desfăcu șervetul, ca și cum ar fi vrut să cerceteze cîrpiturile făcute, și chiar se apucă, cu adevărat, să facă treaba asta, să numere firele țesăturii. Deodată își aduse aminte de scrisoare. Nu cumva o pierduse ? Unde s-o găsească ? Dar își simți cugetul atît de sleit, încît pînă la urmă nu putu să născocească un pretext ca să plece de la masă. Devenise și lașă ; se temea de Charles ; știa tot, cu siguranță ! Într-adevăr, rosti nu știu cum, ciudat aceste cuvinte :

— Pe cît se pare, n-o să-l vedem prea curînd pe domnul Rodolphe.

— Cine ţi-a spus ? întrebă ea tresărind.

— Cine mi-a spus ? repetă el cam mirat de tonul ei repezit : Girard pe care l-am întîlnit adineauri în uşă la „Cafeneaua franceză". A plecat într-o călătorie, sau are de gînd să plece.

Emma suspină.

— Dar ce te miră ? Aşa pleacă el din cînd în cînd, ca să se distreze, şi zău că-i dau dreptate. Cînd ai avere şi eşti burlac !... De altfel, prietenul nostru ştie să petreacă, nu glumă ! Mare şmecher ! Domnul Langlois mi-a povestit...

Din bună-cuviinţă tăcu, fiindcă intră servitoarea, care începu să pună la loc, în paneraş, caisele împrăştiate pe etajeră. Fără să observe că nevastă-sa se înroşise, Charles spuse să i le aducă, luă una şi muşcă dintr-însa.

— O ! Minunată, exclamă el. Na, gustă.

Şi-i întinse paneraşul, pe care Emma-l dădu încetişor la o parte.

— Miroase măcar : ce aromă ! insistă el, trecîndu-i de mai multe ori paneraşul pe la nas.

— Mă înăbuş ! exclamă ea, sculîndu-se deodată. Dar printr-o încordare de voinţă, spasmul acesta trecu : apoi : Nu-i nimic ! spuse, nu-i nimic ! ceva nervos. Stai şi mănîncă.

Căci se temea să nu înceapă s-o întrebe, să se îngrijoreze, să n-o mai lase în pace.

Ca să-i fie pe plac, Charles se aşeză la loc, scuipînd în mînă sîmburii de caise, pe care-i punea pe urmă în farfurie.

Deodată trecu la trap, prin piaţă, un tilbury albastru. Emma scăpă un ţipăt şi căzu ţeapănă jos, pe spate.

Într-adevăr, după multă chibzuinţă, Rodolphe se hotărîse să plece la Rouen. Şi cum de la la Huchette la Buchy nu-i alt drum decît prin Yonville, trebui să treacă prin sat şi Emma îl recunoscu la lumina felinarelor care spintecau amurgul ca un fulger.

Auzind zarva din casă, farmacistul veni în fuga mare. Masa, cu farfurii cu tot, fusese răsturnată ; sos, carne, cuţite, solniţă, servici de untdelemn erau împrăştiate în toată sufrageria ; Charles striga după ajutor ; Berthe, înspăimîntată, ţipa ; iar Félicité, căreia-i tremurau mîinile, desfăcea şireturile doamnei care se zvîrcolea cu zvîcniri convulsive.

— Mă reped, zise spiţerul, să caut în laborator la mine nişte oţet aromat. Apoi, cînd Emma, respirînd din sticluţă, începu să deschidă ochii, exclamă : Eram sigur; asta e-n stare să trezească şi un mort.

— Vorbeşte ! zicea Charles, vorbeşte ! Vino-ţi în fire. Sînt eu, Charles al tău, care te iubeşte aşa de mult ! Mă cunoşti ? Uite-ţi fetiţa : sărut-o !

Copilul întindea braţele spre maică-sa, să se atîrne de gîtul ei. Dar, întorcînd capul, Emma spuse cu o voce întretăiată :

— Nu, nu... nimeni !

Leşină iar. O puseră în pat.

Şedea culcată, cu gura deschisă, cu ochii închişi, cu mîinile întinse, nemişcată şi albă ca o statuie de ceară. Din ochi se prelingeau două pîrîiaşe de lacrimi care picurau încet pe pernă.

Charles sta în picioare în fundul dormitorului, iar farmacistul, alături de el, era tăcut şi îngîndurat, aşa cum se cuvine în împrejurările serioase din viaţă.

— Liniştiţi-vă, zise el, făcîndu-i semn cu cotul, cred că criza a trecut.

— Da, acum se odihneşte puţin! răspunse Charles, care se uita la ea cum doarme. Biata femeie!... iar a apucat-o!

Homais îl întrebă atunci cum i-a venit. Charles îi răspunse că i-a venit aşa, deodată, pe cînd mînca nişte caise.

— Nemaipomenit !... exclamă farmacistul. S-ar putea însă ca tocmai din cauza caiselor să fi leşinat ! sînt unele firi aşa de sensibile la anumite mirosuri ! ar fi un frumos studiu de făcut, atît sub raport patologic cît şi sub cel psihologic. Preoţii, care întotdeauna au amestecat mirodenii în slujbele lor, ştiau bine ce importanţă au. O fac ca să-ţi amorţească judecata şi să cazi în extaz, ceea ce de altfel e uşor de obţinut de la persoanele de sex slab, care sînt mai delicate decît celelalte. Se pomenesc cazuri cînd au leşinat fiindcă le-a mirosit a corn ars sau a pîine proaspătă...

— Luaţi seama să n-o treziţi ! zise încet Bovary.

— Şi nu numai fiinţele omeneşti, continuă spiţerul, suferă de asemenea anomalii, ci chiar şi animalele. Aşa, de pildă, cunoaşteţi desigur efectul atît de ciudat, afrodiziac, pe care, *nepeta cataria*, în popor zisă şi iarba-pisicii, îl produce asupra speţei feline ; şi, pe de altă parte, ca să dau un caz a cărui autenticitate o garantez, Bridoux (unul din foştii mei camarazi, care acum stă în strada Malpalu) are un cîine care-ncepe să se zvîrcolească în convulsiuni de îndată ce-i arăţi o tabacheră. Deseori chiar dă cu el reprezentaţii în faţa prietenilor, în pavilionul lui din pădurea Guillaume. Ţi-ar veni a crede că un simplu praf de strănutat ar putea să provoace un asemenea dezastru în organismul unui patruped ? Nespus de ciudat, nu-i aşa ?

— Da, zise Charles, care nu asculta.

— Asta ne dovedeşte, continuă celălalt, zîmbind cu un aer de uşoară înfumurare, nenumăratele zdruncinări ale sistemului nervos. Cît despre doamna, să vă spun drept, totdeauna mi s-a părut o adevărată senzitivă. De aceea, dragul meu prieten, n-am să vă reco-

mand nici unul din acele așa-zise leacuri care, sub motiv că atacă simptomele, atacă sănătatea. Nu, fără medicamentație inutilă! regim, atîta tot! sedative, emoliente, îndulcitoare. Şi apoi, nu credeți oare că ar trebui poate să-i stimulați imaginația?

— În ce fel? Cum? întrebă Bovary.

— A! Asta-i chestiunea! Asta-i în realitate chestiunea: *That is the question!* cum citeam deunăzi într-un ziar.

Însă Emma, trezindu-se, începu să țipe:

— Dar scrisoarea? dar scrisoarea?

Crezură că aiurează; cu adevărat, însă, delirul începu de la miezul nopții; se declară o febră cerebrală.

Timp de patruzeci și trei de zile, Charles nu se clinti de lîngă ea. Nu mai vru să audă de bolnavi, nu se mai culca, mereu îi lua pulsul, îi punea muștar, comprese de apă rece. Îl trimitea pe Justin pînă la Neufchâtel să-i caute gheață, gheața se topea pe drum; îl trimitea iar. Îl chemă la consult pe domnul Canivet; îl aduse de la Rouen pe fostul său profesor, doctorul Larivière; era desperat. Îl înspăimînta mai ales faptul că Emma era abătută; nu scotea o vorbă, nu auzea nimic, ba părea chiar că nu suferă de loc, ca și cum trup și suflet s-ar fi odihnit după atîta zbucium.

Pe la mijlocul lui octombrie, putu să se ridice și să stea în pat rezemată în perne. Charles începu să plîngă cînd o văzu mîncînd prima felie de pîine cu dulceață. Își recăpătă puterile; se scula cîteva ceasuri după-amiază, și, într-o zi cînd se simțea mai bine, Charles o luă la braț și încercă să facă cu ea o plimbare prin grădină. Frunze moarte acopereau nisipul de pe alei; ea mergea încet, tîrîndu-și papucii, și, rezemată de umărul lui Charles, surîdea mereu.

Merseră așa pînă în fund, aproape de terasă. Ea se îndreptă încetișor, își duse mîna streașină la ochi ca să

vadă mai bine şi se uită departe, departe de tot, dar nu se vedeau în zare decît nişte focuri mari de iarbă uscată, fumegînd pe coline.

— Ai să te oboseşti, draga mea, zise Bovary. Şi împingînd-o cu blîndeţe ca să intre în chioşc: Stai pe banca asta ; o să-ţi facă bine.

— O, nu, nu aici, nu aici, spuse ea cu o voce sfîrşită.

Simţi că ameţeşte, şi, chiar din seara aceea, boala începu iar cu manifestări mai nesigure, ce-i drept, dar mai complicate. O durea cînd inima, cînd pieptul, cînd capul, cînd mîinile şi picioarele. Începu să aibă şi vărsături în care Charles bănui primele simptome de cancer.

Şi pe lîngă toate astea, bietul om avea şi greutăţi băneşti.

XIV

În primul rînd nu ştia ce-i de făcut ca să-l despăgubească pe domnul Homais de toate medicamentele pe care le luase de la dînsul ; şi cu toate că el, ca medic, ar fi putut să nu le plătească, se simţea cam stingherit de această datorie. Apoi, cheltuielile casei, acum cînd bucătăreasa era stăpînă, ajunseseră înspăimîntătoare ; notele de plată plouau cu nemiluita ; furnizorii începură să murmure ; îl hărţuia mai ales domnul Lheureux. În adevăr, cînd boala Emmei era în toi, el, profitînd de această împrejurare ca să încarce factura, adusese repede mantaua, valiza, două lădiţe în loc de una, şi încă o mulţime de alte lucruri. Degeaba îi spuse Charles că nu mai avea nevoie de ele, negustorul îi răspunse pe-un ton obraznic că toate aceste obiecte

îi fuseseră comandate şi că nu le ia înapoi ; de altfel asta ar însemna s-o supere pe doamna tocmai acum în timpul convalescenţei ; să se gîndească bine domnul ; într-un cuvînt, era hotărît ca mai degrabă să-l dea în judecată decît să renunţe la drepturile lui şi să-şi ia marfa. Ca urmare, Charles porunci să i le ducă la prăvălie. Félicité însă uită ; şi cum el avea alte griji, nimeni nu se mai gîndi la asta ; domnul Lheureux nu se lăsă ; şi, cînd ameninţînd, cînd văicărindu-se, învîrti aşa fel lucrurile încît pînă la urmă, Bovary iscăli o poliţă cu scadenţa peste şase luni. Dar de abia semnase poliţa şi-i veni în cap o idee îndrăzneaţă : să împrumute de la domnul Lheureux o mie de franci. Întrebă deci, cam stînjenit, dacă n-ar fi chip să aibă mia asta, adăugînd că i-ar trebui pentru un an şi cu orice dobîndă ar vrea. Lheureux alergă la prăvălie, aduse banii şi dictă o altă poliţă prin care Bovary declara că se obligă să plătească la ordin, la 1 septembrie viitor, suma de una mie şaptezeci de franci, ceea ce împreună cu cei o sută optzeci, datoraţi mai înainte, făcea o mie două sute cincizeci în cap. Împrumutînd astfel cu un procent de şase la sută, sporit cu încă un sfert drept comision, iar mărfurile aducîndu-i mai bine de o treime cîştig, asta trebuia să-i dea, în douăsprezece luni, un profit de o sută treizeci de franci ; şi el mai trăgea nădejde că afacerea n-o să se oprească aici, că n-o să-i poată plăti poliţele, că are să le preschimbe, şi că bieţii lui bănuţi, îndopîndu-se la doctor ca-ntr-un sanatoriu, au să i se întoarcă într-o zi, cu mult mai dolofani şi graşi, de-o să-i crape sacul.

De altfel, îi mergea bine în toate. Se adjudecase asupra lui o furnitură de cidru pentru spitalul din Neufchâtel ; domnul Guillaumin îi făgăduia nişte acţiuni la uzinele de turbă din Grumesnil, şi visa să-njghebe o nouă cursă de diligenţă între Arcueil şi Rouen, care,

fără îndoială, avea să ruineze în curînd hodoroaga „Leului de aur“, şi care, mergînd mai repede, fiind mai ieftină şi ducînd mai multe bagaje, o să aducă astfel tot comerţul din Yonville în mîna lui.

Charles se întreba de multe ori în ce chip o să poată el restitui la anul atîţia bani ; şi căuta, născocea mijloace de scăpare, ca, de pildă, să ceară de la tatăl lui sau să vîndă ceva. Dar tatăl lui nici n-o să vrea să audă, iar el nu avea ce să vîndă. Dădea atunci de atîtea încurcături că nici nu se mai gîndea la ceva atît de neplăcut. Îşi făcea mustrări că pentru toate astea o uita pe Emma, ca şi cum toate clipele lui aparţineau acestei femei şi, negîndindu-se necontenit la dînsa, i-ar fi răpit ceva.

Iarna fu aspră. Convalescenţa Emmei lungă. Cînd era frumos, îi împingea fotoliul lîngă fereastra care da spre piaţă ; căci acum nu putea suferi grădina, şi obloanele din partea aceea erau mereu închise. Ceru să-i vîndă calul ; tot ce-i plăcuse altădată nu-i mai plăcea acum. Parcă nu se mai gîndea decît cum să se îngrijească. Sta în pat, lua cîte o mică gustare, suna servitoarea ca s-o întrebe ce se-aude cu ceaiurile ei medicinale sau ca să stea de vorbă cu dînsa. Zăpada de pe acoperişul halelor arunca în cameră o lumină albă, nemişcată ; pe urmă începu să plouă. Şi Emma aştepta zilnic, cu un fel de înfrigurare, repetarea de neînlăturat a evenimentelor mărunte care totuşi n-o interesau de loc. Cel mai însemnat dintre ele era seara, cînd sosea *Rîndunica.* Atunci hangiţa striga, alte voci îi răspundeau, în timp ce lanterna lui Hippolyte, care căuta cuferele pe poclit, lucea ca o stea în întuneric. La amiază, Charles se-ntorcea acasă ; pe urmă ieşea ; după aceea Emma lua un bulion, şi, pe la cinci, cînd se însera, copiii care se-ntorceau de la şcoală, tîrîndu-şi saboţii pe trotuar, băteau cu linia, unul după altul, cîrligele obloanelor.

La ora aceea venea domnul Bournisien să o vadă. O întreba cum se mai simte, îi aducea noutăţi, şi, vorbindu-i cu duhul blîndeţii şi printr-o flecăreală dulceagă, ce nu era lipsită de farmec, căuta să-i insufle credinţa în religie. Numai cît îi zărea sutana şi se şi înviora. Într-o zi, cînd în toiul bolii se crezu în agonie, ceru s-o împărtăşească ; şi pe măsură ce în camera ei se făceau pregătirile pentru slujbă, pe cînd se aranja în chip de altar scrinul pe care erau îngrămădite tot felul de siropuri, iar Félicité presăra pe jos dalii, Emma simţea ceva puternic trecînd pe deasupra ei, ceva care îi lua orice durere, senzaţie, sau sentiment. Făptura ei potolită nu mai era în stare să gîndească ; începea o altă viaţă ; i se părea că întreaga ei fiinţă, înălţîndu-se spre dumnezeu, se pierdea în această dragoste ca tămîia aprinsă ce se pierde în fum. Îi stropiră cearşafurile de pe pat cu agheasmă, preotul scoase, din sfîntul artofor, anafora albă ; şi, cutremurată de-o bucurie cerească, îşi întinse buzele să primească trupul domnului care i se înfăţişă. Perdelele se umflau împrejurul ei alene, ca nişte nori, iar razele celor două lumînări, care ardeau pe scrin, îi apărură ca nişte aureole orbitoare. Atunci îşi lăsă iarăşi capul pe pernă, crezînd că aude în văzduh cîntecul harpelor îngereşti şi că, în cerul de azur, stînd pe un tron de aur în mijlocul sfinţilor, care ţineau ramuri verzi de palmier, îl întrezăreşte pe dumnezeu-tatăl, în toată slava sa, făcînd semn îngerilor cu aripi de foc să coboare pe pămînt ca s-o ducă pe braţe.

Această vedenie minunată îi rămase în amintire, ca tot ce s-ar putea visa mai frumos, şi de aceea se silea şi acum să retrăiască aceeaşi senzaţie, care mai continua, dar nu atît de copleşitoare şi nici cu aceeaşi adîncă blîndeţe. Sufletul ei, istovit de trufie, se odihnea în sfîrşit în umilinţa creştină ; şi sorbind plă-

cerea de a fi slabă, Emma contempla în ea însăşi nimicirea propriei ei voinţe care trebuia să deschidă larg porţile, ca să intre năvalnic harul ceresc. Existau deci, mai presus de fericire, extaze mai mari, o altă dragoste mai presus de toate celelalte, fără contenire, fără sfîrşit, mereu mai mare. Printre iluziile speranţei ei, întrezări ceva neprihănit plutind deasupra pămîntului, contopindu-se cu cerul în care visa să fie. Vru să ajungă o sfîntă. Îşi cumpără mătănii, începu să poarte talismane; îşi dorea să aibă în odaie, la căpătîiul patului, o raclă cu moaşte, încrustată cu smaragde, s-o sărute în fiecare seară.

Preotul se minuna de aceste înclinaţii, deşi găsea că credinţa Emmei, din prea multă rîvnă, ar putea pînă la urmă să ajungă la erezie şi chiar la sminteală. Dar nefiind prea priceput în toate astea, de îndată ce întreceau o anumită măsură, îi scrise domnului Boulard, librarul înaltpreasfinţiei-sale, să-i trimită *ceva mai de seamă, pentru o persoană feminină, care era plină de har.* Cu aceeaşi nepăsare cu care ar fi trimis unor negri nişte articole de fierărie, librarul împachetă, claie peste grămadă, tot ce se căuta peatunci în negoţul de cărţi religioase: mici manuale cu întrebări şi răspunsuri, pamflete bătăioase în stilul domnului de Maistre, şi un fel de romane cu scoarţe roz şi stil dulceag, alcătuite de seminariştii trubaduri sau de scriitoare pedante şi pocăite. Erau printre ele: *Gîndiţi-vă bine; Omul de societate la picioarele Mariei, de domnul de..., decorat cu mai multe ordine; Despre erorile lui Voltaire, pentru folosinţa tinerilor* etc.

Doamna Bovary nu înţelegea încă destul de limpede aceste lucruri pentru ca să se ocupe de ele în mod serios; de altfel le citi prea pripit. O enervau preceptele religioase; nu-i plăcu trufia scrierilor polemice

din pricina înverşunării cu care urmăreau oameni pe care ea nu-i cunoştea ; iar istorisirile profane cu iz religios i se părură scrise cu atîta necunoaştere a vieţii, încît o îndepărtară pe nesimţite de adevărurile pe care se aştepta să le vadă dovedite. Stărui totuşi şi, atunci cînd cartea îi cădea din mîini, se credea cuprinsă de cea mai neprihănită melancolie catolică pe care un suflet curat poate s-o plăsmuiască.

Cît despre amintirea lui Rodolphe, o coborîse în adîncul inimii ei, unde stătea mai solemn şi mai nemişcat decît mumia unui rege într-o subterană. Din această mare dragoste îmbălsămată se răspîndea o mireasmă care, pătrunzînd pretutindeni, aducea un parfum de blîndă iubire în atmosfera neprihănită în care voia să trăiască. Cînd îngenunchea la pupitrul de rugăciune în stil gotic, îndrepta către domnul aceleaşi cuvinte dulci pe care altădată le murmura iubitului ei, în efuziunile adulterului. O făcea pentru ca astfel să trezească în ea credinţa ; dar din ceruri nu cobora nici o desfătare, şi se ridica, cu trupul ostenit, cu sentimentul nedesluşit al unei nemăsurate înşelăciuni. În mintea ei, această căutare nu era decît un merit mai mult, şi, în trufia evlaviei sale, Emma se asemuia cu acele nobile doamne de odinioară, a căror glorie o visase privind un portret al doamnei de La Valière, şi care, tîrînd după ele cu atîta măreţie trena încărcată de podoabe a rochiilor lor lungi, se retrăgeau în singurătate ca să verse la picioarele lui Crist şiroaiele de lacrimi ale unei inimi rănite de viaţă.

Atunci, se dădu cu totul la milostenii exagerate. Cosea haine pentru săraci, trimitea lemne lehuzelor, iar într-o zi, cînd Charles se-ntoarse acasă, găsi în bucătărie trei derbedei, care stăteau la masă şi mîncau supă. Ceru să i se aducă iar fetiţa, pe care bărbatul ei, cît fusese ea bolnavă, o trimisese din nou la doică. Voia

s-o învețe să citească; oricît plîngea Berthe, ea nu se mai enerva. Era hotărîtă să fie resemnată și iertătoare față de toți. Orice ar fi spus, folosea un limbaj plin de expresii ideale. Spunea copilului:

— Ți-au trecut crampele, îngerașule?

Doamna Bovary-mama nu găsea nimic de criticat, în afară doar de mania de a tricota cămăși pentru orfani, în loc să-și peticească cîrpele de bucătărie. Dar sătulă de certurile de acasă de la ea, bătrîna se simțea bine în casa asta liniștită, și chiar rămase pînă după Paști, ca să scape de glumele batjocoritoare ale lui moș Bovary, care în fiece vinere mare își comanda neapărat un cîrnat.

În afară de soacră-sa, care o mai îmbărbăta puțin prin judecata ei dreaptă și prin felul ei serios de a fi, Emma mai avea aproape în fiecare zi și alți musafiri: doamna Langlois, doamna Caron, doamna Dubreuil, doamna Tuvache și, nelipsit, de la două la cinci, minunata doamnă Homais, care niciodată n-a vrut să creadă nimic din tot ce se clevetea pe socoteala vecinei sale. Veneau s-o vadă și copiii lui Homais, însoțiți de Justin, care urca cu ei în cameră și rămînea în picioare lîngă ușă, nemișcat, fără să scoată o vorbă. De multe ori chiar, doamna Bovary, nebăgîndu-l de seamă, se apuca să-și facă toaleta. Mai întîi își scotea pieptenele, scuturîndu-și brusc capul. Cînd văzu Justin, pentru întîia oară, tot părul acela care ajungea pînă la genunchi desfășurîndu-și inelele negre, a fost pentru el, un biet copil, ca intrarea neașteptată în ceva extraordinar și nou, a cărui splendoare îl înspăimîntă.

Fără îndoială că Emma nu băga de seamă nici cît de atent, nici cît de sfios este Justin cu ea. Nu bănuia de loc că iubirea, care pierise din viața ei, fremăta acolo, lîngă dînsa, sub cămașa aceea de pînză groasă, în inima aceea de adolescent deschisă de emanațiile fru-

museţii ei. De altfel ea învăluia acum totul în atîta nepăsare, avea cuvinte pline de atîta prietenie, priviri pline de atîta mîndrie, şi apucături atît de felurite, încît nu se mai putea deosebi egoismul de dragostea creştinească, nici corupţia de virtute. Aşa, de pildă, într-o seară se înfurie pe servitoare, care îi cerea voie să plece de-acasă şi bolborosea căutînd un pretext, pentru ca apoi să-i spuie deodată :

— Vra să zică îl iubeşti ?

Şi fără să mai aştepte ca Félicité, care se-nroşise, să-i răspundă, adăugă cu un aer trist :

— Hai, fugi ! Distrează-te !

La începutul primăverii, puse să-i răscolească grădina de la un capăt la altul, cu toate protestele lui Bovary, care fu fericit totuşi să vadă că, în sfîrşit, are şi ea o dorinţă. Mai avu şi altele, pe măsură ce se îndrepta. Mai întîi găsi cum să scape de doică, de tuşa Rollet, care, în timpul convalescenţei sale, luase obiceiul de a veni prea des la bucătărie cu cei doi ţînci pe care-i avea şi cu un altul pe care-l creştea, mai lacom ca un canibal. Pe urmă se descotorosi de familia Homais, scăpă rînd pe rînd de ceilalţi musafiri, şi chiar la biserică începu să se ducă mai rar, spre marea mulţumire a spiţerului care-i spuse atunci cu un aer amical :

— Începuserăţi să cîntaţi în struna popilor !

Domnul Bournisien venea ca şi altădată, în fiecare zi, cînd ieşea de la slujbă. Prefera să stea afară, la aer, *în mijlocul crîngului*, cum îi spunea el chioşcului. Era ora cînd se-ntorcea Charles. Le era cald ; li se aducea cidru dulce şi beau împreună pentru deplina însănătoşire a doamnei.

Era şi Binet pe-acolo, sau, mai bine zis, puţin mai la vale, lîngă zidul terasei, la prins raci. Bovary îl poftea să se răcorească ; se pricepea de minune la destupat buteliile.

— Trebuie — zicea el, plimbînd roată împrejur pînă-n zare o privire mulţumită — să ţii sticla aşa, în picioare pe masă, şi, după ce-ai tăiat sforile, să împingi dopul puţin cîte puţin, uşurel, uşurel, aşa cum de altfel se face cu apa minerală la restaurante.

Dar de multe ori cidrul, tocmai cînd el arăta cum trebuie destupat, le ţîşnea drept în obraz, şi atunci preotul, rîzînd înfundat, nu scăpa niciodată gluma asta :

— Sare în ochi bunătatea lui !

Preotul era într-adevăr om cumsecade, şi chiar, într-o zi, nici nu se revoltă cînd farmacistul îl sfătui pe Charles s-o ducă pe doamna, ca s-o mai distreze, la teatrul din Rouen, să-l vadă pe renumitul tenor Lagardy. Mirat de tăcerea asta, Homais vru să-i cunoască părerea, şi preotul declară că el socoteşte muzica mai puţin primejdioasă pentru moravuri decît literatura.

Dar farmacistul luă apărarea literaturii. Teatrul, pretindea el, servea la combaterea prejudecăţilor şi, sub masca plăcerii, propovăduia virtutea.

— *Castigat ridendo mores* [1], domnule Bournisien ! Aşa, de pildă, uitaţi-vă la cea mai mare parte din tragediile lui Voltaire ; ce dibaci sînt presărate cu cugetări filozofice, care sînt pentru popor o adevărată şcoală de morală şi de diplomaţie.

— Eu, zise Binet, am văzut o dată o piesă care se chema *Le gamin de Paris* [2], în care se arată caracterul unui bătrîn general, într-adevăr bine prins. Trage-o săpuneală unui fecior de bani gata ce ademenise o lucrătoare şi care, în cele din urmă...

— Desigur ! continuă Homais, este şi o literatură proastă, după cum este o farmacie proastă ; dar să condamni fără nici o deosebire cea mai importantă

[1] În limba latină în original : „Prin rîs se biciuiesc moravurile" (n.r.).
[2] Ştrengarul din Paris (n.r.).

dintre arte mi se pare o neghiobie, o idee învechită, demnă de timpurile groaznice în care Galileu era vîrît la închisoare.

— Ştiu bine, obiectă preotul, că sînt opere bune şi autori buni ; şi, cu toate acestea, de n-ar fi decît acele persoane de sex diferit adunate într-un apartament fermecător, împodobite cu tot fastul din lumea mare, ca şi acele costumări păgîne, fardul, candelabrele, glasurile acelea afemeiate, încă toate astea ajung să dea naştere la oarecare destrăbălare sufletească şi să insufle gînduri necinstite, ispite necurate. Cel puţin asta-i părerea tuturor părinţilor. În sfîrşit, adăugă el, luînd deodată un ton mistic, în timp ce freca pe degetul cel mare cîteva fire de tutun de tras pe nas, dacă biserica a condamnat spectacolele, a făcut-o pe bună dreptate ; trebuie să ne supunem poruncilor ei.

— Oare de ce, întrebă spiţerul, biserica îi afuriseşte pe actori ? Căci pe vremuri luau parte pe faţă la ceremoniile cultului. Da, da, se jucau, se reprezentau în mijlocul corului un fel de farse, numite mistere, în care legile bunei-cuviinţe erau deseori batjocorite.

Preotul se mulţumi să scoată numai un geamăt şi farmacistul continuă :

— Aşa, de pildă, în Biblie, sînt... ştiţi dumneavoastră... mai mult decît un amănunt... nostim, lucruri... într-adevăr deocheate. Apoi, cînd domnul Bournisien făcu un gest de enervare : Ei, o să fiţi de acord şi dumneavoastră că nu-i o carte pe care s-o pui în mîinile tinerilor, şi eu aş fi foarte supărat dacă Athalie...

— Dar nu noi, ci protestanţii, strigă celălalt pierzîndu-şi răbdarea, sînt cei care recomandă Biblia !

— Ce are-a face ! zise Homais, eu mă mir că în zilele noastre, în veacul luminii, mai sînt oameni care se înverşunează să osîndească o desfătare intelectuală

care nu vatămă cu nimic, moralizatoare şi uneori chiar igienică, nu-i aşa, doctore?

— Fără îndoială, răspunse doctorul nepăsător, fie că, avînd aceleaşi idei, nu vru să supere pe nimeni, fie că el n-avea nici o idee.

Discuţia părea terminată, cînd farmacistul socoti nimerit să mai dea o ultimă lovitură.

— Eu am cunoscut preoţi care se îmbrăcau ca burghezii ca să se ducă să vadă cum bîţîie dansatoarele din picioare.

— Ei, asta-i! exclamă preotul.

— Ei, cum! Am cunoscut eu! şi Homais repetă silabisind fiecare cuvînt. Am cu-nos-cut.

— Ei bine, rău făceau, spuse Bournisien, resemnat să audă orice.

— Mai fac, zău, şi altele, cîte şi mai cîte! exclamă spiţerul.

— Domnule!... urmă preotul, cu nişte ochi atît de fioroşi, încît farmacistul se fîstîci.

— Vreau să spun numai, răspunse el pe-un ton mai blajin, că îngăduinţa este cel mai sigur mijloc de a ademeni sufletele spre religie.

— Aşa e! Aşa e! admise bătrînul, aşezîndu-se la loc pe scaun.

Dar nu stătu decît două minute. Cum plecă, domnul Homais îi spuse doctorului:

— Uite, asta se cheamă chelfăneală; l-am dus, aţi văzut, şi încă cum!... Aşa că, ascultaţi ce vă spun, duceţi-o pe doamna la spectacol, chiar de n-ar fi decît ca, o dată în viaţa dumneavoastră, să faceţi să turbeze unul din corbii ăştia, fire-ar să fie! Dac-ar putea cineva să-mi ţie locul, aş merge şi eu cu dumneavoastră. Grăbiţi-vă, Lagardy n-o să dea decît o singură reprezentaţie; e angajat în Anglia cu sume considerabile. Pe cît se spune, e-un şmecher şi jumătate! E plin de

franci ! Cară cu el trei amante şi un bucătar personal. Toţi artiştii ăştia mari ştiu să trăiască, nu glumă ; au nevoie de-o viaţă destrăbălată, care să le aţîţe puţin imaginaţia. Dar mor într-un spital, pentru că în tinereţe n-au avut minte să puie ceva deoparte. Ei, poftă bună ! pe mîine !

Ideea asta de a merge la spectacol încolţi repede în capul lui Bovary ; căci îndată o şi împărtăşi soţiei lui, care mai întîi refuză, spunînd că-i obosită, că-i prea mult deranj şi cheltuială ; dar, ca niciodată, Charles nu se lăsă, atît de mult socotea el că distracţia asta o să-i facă bine. Nu vedea nici o piedică ; maică-sa îi trimisese trei sute de franci de la care-şi luase orice nădejde, datoriile curente nu erau mare lucru, iar scadenţa poliţelor pe care le avea de plată la Lheureux era încă aşa de îndepărtată, că nu făcea să se gîndească la ele. De altfel, închipuindu-şi că ea refuză din delicateţe, Charles stărui şi mai mult ; aşa încît, în cele din urmă, plictisită de atîta insistenţă, se hotărî să meargă. Şi, a doua zi, la opt, se urcară în *Rîndunica*.

Spiţerul, pe care nimic nu-l reţinea la Yonville, dar care se credea nevoit să nu se mişte din loc, oftă văzîndu-i că pleacă.

— Hai, călătorie bună, fericiţi muritori ce sînteţi ! le ură el.

Apoi, către Emma, care purta o rochie de mătase albastră cu patru volane :

— Sînteţi frumoasă ca un îngeraş. O să *faceţi furori* la Rouen.

Diligenţa trăgea la hotelul „Crucea roşie“ din piaţa Beauvoisine. Era unul din acele hanuri cum sînt prin toate mahalalele din provincie, cu grajduri mari şi cu odăi de culcare mici, şi unde vezi prin mijlocul curţii găini ciugulind ovăzul căzut pe sub cabrioletele pline de glod ale comis-voiajorilor ; minunate lăcaşuri cu

balcoane de lemn mîncat de cari, trosnind în bătaia vîntului, în nopţile de iarnă ; veşnic pline de lume, de zarvă şi de mîncăruri, cu mese negre năclăite de cafea vărsată, cu geamuri groase îngălbenite de muşte, cu şervete jilave cu pete albastre de vin ; şi care, mirosind totdeauna a sat, ca rîndaşii de la ferme îmbrăcaţi orăşeneşte, au la stradă o cafenea, iar în dos, spre cîmp, o grădină de zarzavat. Cum ajunse, Charles alergă după bilete. Luă avanscena drept galerii, stalurile drept loji, ceru lămuriri, nu le înţelese, controlorul îl trimise la directori, se-ntoarse la han, veni iar la agenţie, şi aşa, de mai multe ori, cutreieră oraşul cît e de lung, de la teatru pînă la bulevard.

Doamna îşi cumpără o pălărie, mănuşi, un buchet. Domnul se temea foarte mult să nu scape începutul ; şi fără să mai aibă cînd da pe gît bulionul, se înfiinţară la uşa teatrului, care nici nu se deschisese încă.

XV

Lumea stătea lîngă zid, ţărcuită în ordine, între balustrade. La colţul străzilor din apropiere, pe nişte afişe uriaşe era scris de mai multe ori, cu litere ciudate : *Lucie de Lammermoor*... Lagardy... Opera... etc. Era senin, cald, sudoarea se prelingea prin frizuri, toţi îşi scoseseră batistele să-şi şteargă frunţile înroşite ; şi, uneori, cîte o adiere călduţă, care venea dinspre rîu, flutura molatic marginile pînzei de cort întinse deasupra intrării cafenelelor. Ceva mai jos totuşi te răcorea un curent de aer rece ca gheaţa, care mirosea a seu, a piele şi a ulei. Duhoarea venea dinspre strada Charette, plină de magazii mari, negre, în care se dădeau de-a dura butoaie.

De teamă să nu pară caraghioasă fiindcă a venit prea devreme, Emma voi ca, înainte de a intra, să facă o mică plimbare prin port, şi Bovary, pentru mai multă siguranţă, ţinu biletele în mîna vîrîtă în buzunarul pantalonilor, apăsînd-o pe burtă.

Cum intră în vestibul, Emmei începu să-i bată inima tare. Fără să vrea, zîmbi din vanitate cînd văzu mulţimea înghesuindu-se spre dreapta prin celălalt coridor, pe cînd ea urca scara spre *primele* loje. Se bucură ca un copil cînd împinse cu un deget largile porţi tapiţate ; trase adînc în piept mirosul de praf de pe culoare, şi, de îndată ce luă loc în loja ei, îşi îndreptă bustul într-o atitudine degajată de ducesă.

Sala începu să se umple, lumea îşi scotea lornetele din tocuri, şi abonaţii, zărindu-se de departe, se salutau. Veneau ca să mai uite, în desfătările artei, de toate necazurile negustoriei ; dar, fără să piardă din vedere *afacerile*, mai vorbeau încă despre bumbac, despre spirt sau despre indigo. Puteai să vezi acolo capete blajine de bătrîni, fără nici o expresie, şi care, cu părul şi cu faţa albă, erau ca nişte medalii de argint, şterse, ca suflate cu plumb. Tinerii fanţi se învîrteau la stal, fuduli ca nişte păuni, lăsînd să li se vadă în deschizătura vestei cravata roză sau verde ; şi doamna Bovary îi admira de sus, cum stăteau rezemaţi cu palma întinsă a mănuşilor galbene în bastonaşele cu măciulii de aur.

Între timp, lumînările de la orchestră se aprinseră ; policandrul se lăsă din tavan, revărsînd în sală, o dată cu sclipirea cristalurilor, o veselie neaşteptată ; intrară apoi muzicanţii, unii după alţii, şi izbucni mai întîi un tărăboi de contrabasuri sforăitoare, de scîrţîit de viori, de pistoane care trîmbiţau, de flaute şi flajeolete care chiţcăiau. Dar de pe scenă se auziră trei bătăi ; începu un uruit de ţimbale, instrumentele de alamă izbucniră toate deodată în acorduri, şi la ridicarea cortinei apăru un peisaj.

Era o răspîntie într-o pădure, cu o fîntînă, în stînga, la umbra unui stejar. Ţărani şi nobili, cu pelerine scoţiene pe spate, cîntau toţi laolaltă un cîntec de vînătoare ; apăru apoi un căpitan care, cu amîndouă braţele ridicate spre cer, invocă îngerul răului ; veni încă unul ; plecară amîndoi şi vînătorii începură din nou.

Emma retrăia lecturile tinereţii ; se simţea în plin Walter Scott. I se părea că aude prin ceaţă sunetul cimpoaielor scoţiene chemîndu-se peste cîmpurile cu mărăcini. De altfel, aducîndu-şi aminte romanul, înţelegea mai uşor libretul operei şi urmărea subiectul frază cu frază, în timp ce gîndurile nelămurite care-i tot veneau în minte se risipeau îndată sub vijelia muzicii. Se lăsa purtată de legănarea melodiilor, ea însăşi simţindu-se vibrînd cu toată fiinţa ca şi cum arcuşurile viorilor s-ar fi plimbat pe nervii ei. Nu se mai sătura să contemple costumele, decorurile, personajele, copacii pictaţi, care tremurau cînd se umbla pe scenă, şi tichiile de catifea, mantalele, spadele, toate închipuirile acelea care se mişcau armonios ca-n atmosfera unei alte lumi. Dar apăru o femeie tînără, care aruncă o pungă de bani unui gentilom îmbrăcat în verde. Femeia rămase singură şi atunci, ca murmurul unei fîntîni sau ca un ciripit de păsări, se auzi un flaut. Lucia începu cu un aer grav cavatina în sol major ; se tînguia de suferinţele dragostei ; voia să aibă aripi. Emma, la fel, ar fi voit să fugă din viaţă, să se înalţe zburînd într-o îmbrăţişare. Deodată apăru Edgar Lagardy.

Avea acea paloare minunată care dă seminţiilor focoase ale sudului ceva din măreţia marmurelor. Statura lui puternică era strînsă într-o tunică scurtă de culoare închisă ; un mic pumnal sculptat îi juca săltînd pe coapsa stîngă. Arunca priviri galeşe, arătîndu-şi dinţii albi. Se spunea că o prinţesă poloneză, auzindu-l într-o seară cîntînd pe plaja de la Biarritz unde-şi călăfătuia şalupele, se îndrăgostise de el. Se ruinase din cauza lui.

O părăsise pentru alte femei, şi faima asta sentimentală nu făcea decît să-i sporească reputaţia artistică. Cabotinul diplomat avea chiar grijă ca în reclame să se strecoare întotdeauna o frază poetică despre puterea de vrajă a persoanei sale şi sensibilitatea sufletului său. O voce frumoasă, o nezdruncinată cutezanţă, mai mult temperament decît inteligenţă şi mai mult patos decît lirism izbuteau să dea oarecare valoare acestei minunate firi de şarlatan, în care era ceva de frizer şi de toreador.

Chiar de la prima scenă stîrni entuziasm. O strîngea pe Lucia în braţe, o lăsa, iar se întorcea, părea deznădăjduit ; avea izbucniri de mînie, apoi oftări jalnice, de-o nesfîrşită duioşie, şi notele scăpau din gîtul lui gol pline de suspine şi de sărutări. Ca să-l vadă, Emma se apleca, zgîriind cu unghiile catifeaua lojii. Îşi umplea inima cu aceste tînguiri melodioase, care se prelungeau în acompaniamentul contrabaselor ca nişte ţipete de naufragiaţi în vuietul unei furtuni. Recunoştea tot delirul şi chinurile sufleteşti de care era cît pe ce să moară. Avea impresia că vocea cîntăreţei nu-i decît ecoul conştiinţei sale, iar iluzia aceasta, care o vrăjea, ceva chiar din propria ei viaţă. Dar nimeni pe lume nu o iubise cu atîta dragoste. Rodolphe nu plîngea ca Edgar, atunci, în ultima seară, pe clar de lună, cînd îşi spuneau : „Pe mîine, pe mîine". Sala se zguduia de strigăte de bravo ; începură să cînte încă o dată aria finală ; îndrăgostiţii vorbeau de florile de pe mormîntul lor, de jurăminte, de surghiun, de soartă, de speranţe, iar cînd cîntară cel din urmă adio, Emma scoase un ţipăt ascuţit, care se pierdu în sunetele ultimelor acorduri.

— Oare de ce, întrebă Bovary, nobilul acela o prigoneşte cu atîta înverşunare ?

— Da' de loc, răspunse ea ; acela-i amantul ei.

— Cu toate astea se jură că o să se răzbune pe familia ei, pe cînd celălalt, cel care a venit adineauri, zicea: „Eu o iubesc pe Lucia şi cred că şi ea mă iubeşte". De altfel acela a plecat la braţ cu tatăl ei. Căci, nu-i aşa că pipernicitul acela urît cu pană de cocoş la pălărie e tatăl ei?

Cu toate lămuririle Emmei, de cum începu acel duo recitativ în care Gilbert îi arată stăpînului său Ashton mîrşavele lui uneltiri, Charles, văzînd falsul inel de logodnă care trebuia s-o amăgească pe Lucia, crezu că era o amintire de dragoste trimisă de Edgar. De altfel, mărturisea că nu înţelege subiectul, fiindcă din cauza muzicii nu se auzeau bine cuvintele.

— Ce are-a face? spuse Emma; taci!

Dar el continuă; plecîndu-se pe umărul ei:

— Ştii că mie-mi place să-mi dau seama despre ce-i vorba.

— Da' taci odată! zise ea enervată.

Lucia înainta, mai mult susţinută de femeile din jurul ei, cu o cunună de lămîiţă pe cap, şi mai palidă decît rochia ei de satin alb. Emma se gîndea la ziua nunţii ei şi se vedea iarăşi acolo, printre lanurile de grîu, pe potecuţa pe care se-ndreptau spre biserică. Oare de ce nu s-a împotrivit, n-a implorat, ca asta? Din contra, ea era bucuroasă, fără să bage de seamă prăpastia în care se azvîrlea... Ah! dacă, în frăgezimea frumuseţii ei, înainte de a fi fost întinată de căsătorie şi de dezamăgirea adulterului, şi-ar fi putut clădi viaţa pe-o inimă puternică şi largă, atunci virtutea, dragostea duioasă, voluptăţile şi datoria contopindu-se, ea nu ar fi coborît niciodată dintr-o fericire atît de înaltă. Dar o asemenea fericire era, fără îndoială, o minciună născocită pentru a curma nădejdea oricărei dorinţe. Cunoştea acum cît de mici sînt pasiunile pe care arta le exagera. Silindu-se deci să-şi întoarcă gîndul de la

toate acestea, Emma nu mai voia să vadă în această tălmăcire a durerilor ei decît prezentarea în imagini a unei născociri, bună să desfete ochii, şi chiar zîmbea în sine, cu o milă dispreţuitoare, atunci cînd, în fundul teatrului, de după perdeaua de catifea, apăru un bărbat într-o manta neagră.

Cînd făcu un gest, pălăria lui mare, spaniolă, îi căzu jos ; şi-n aceeaşi clipă, instrumente şi cîntăreţi intonară aria pe şase voci. Scăpărînd de mînie, Edgar îi domina pe toţi cu vocea lui limpede. În note grave, Ashton îi arunca provocări ucigaşe, Lucia se văicărea cu o voce ascuţită, Arthur modula aparte sunete mijlocii, iar vocea de prim-bas a ministrului sforăia ca o orgă, pe cînd vocile femeieşti, reluîndu-i cuvintele, le repetau minunat, în cor. Stăteau toţi în rînd şi dădeau din mîini ; şi mînia, răzbunarea, gelozia, groaza, mila şi uimirea se revărsau laolaltă, de pe buzele lor întredeschise. Îndrăgostitul insultat flutura spada scoasă ; gulerașul lui de dantelă se ridica în răstimpuri, cînd îşi mişca pieptul ; se plimba cu paşi mari încoace şi încolo, sunîndu-şi pintenii auriţi ai cizmelor moi, largi la glezne. Trebuia să aibă, gîndea Emma, o dragoste nesecată, ca să se reverse asupra mulţimii în atît de largi efluvii. Toată pornirea ei de a ponegri era spulberată de poezia rolului care o copleşea, şi, prin iluzia personajului, atrasă spre omul care juca, încercă să-şi închipuie viaţa lui, viaţa aceea răsunătoare, extraordinară, splendidă, pe care ar fi putut-o duce şi ea, totuşi, dacă soarta ar fi vrut. S-ar fi cunoscut, s-ar fi iubit ! Ar fi călătorit cu el din capitală în capitală, prin toate ţările Europei, împărtăşindu-i oboseala şi mîndria, strîngînd florile care i se aruncau, brodîndu-i costumele cu mîna ei ; apoi, în fiecare seară, în fundul unei loji, în dosul zăbrelelor de aur, ar fi cules cu gura deschisă de extaz expansiunile acestui suflet, care n-ar fi cîntat decît pentru ea ; iar el, pe scenă, cîntînd, s-ar fi uitat la dînsa. Dar

o apucă o nebunie: el se uita la ea, cu siguranţă! Îi veni să alerge în braţele lui, să se pună la adăpostul puterii lui, ca în însăşi întruchiparea iubirii, şi să-i spuie, să-i strige: „Răpeşte-mă, ia-mă, să plecăm! Ţie, ţie, tot focul din mine şi toate visurile mele!"

Cortina căzu.

Mirosul de gaz se amesteca cu acela al respiraţiilor, adierea produsă de evantaie făcea atmosfera şi mai înăbuşitoare. Emma vru să iasă; coridoarele erau tixite şi căzu la loc pe fotoliul ei, sufocată de palpitaţii. Temîndu-se să n-o vadă leşinînd, Charles alergă la bufet să-i aducă un pahar cu sirop de migdale.

Cu mare greutate izbuti să se întoarcă la locul lui, căci, din pricina paharului pe care-l ţinea cu amîndouă mîinile, lumea se izbea de coatele lui la fiecare pas; vărsă chiar vreo trei sferturi din el pe umerii unei roueneze care purta mîneci scurte şi care, simţind lichidul rece curgîndu-i pe şale, scoase nişte ţipete ca de păun, ca şi cum ar fi asasinat-o. Soţul ei, care era un textilist, se înfurie împotriva neîndemînaticului, şi pe cînd ea-şi ştergea cu batista petele de pe frumoasa rochie de tafta, de culoarea cireşii, el bodogănea foarte ursuz cuvintele: despăgubire, cheltuială, restituire. În cele din urmă, Charles ajunse la nevastă-sa, spunîndu-i gîfîind:

— Am crezut, zău, că acolo rămîn! E-o lume!... o lume!... Adăugă: Ghici pe cine-am întîlnit sus?! Pe domnul Léon!

— Léon?

— Chiar el! O să vie să-ţi prezinte omagiile sale.

Şi, cum termină de spus, fostul secretar din Yonville intră în lojă.

Întinse mîna fără multă ceremonie, ca un nobil; iar doamna Bovary o întinse maşinal pe-a ei, supunîndu-se fără îndoială unui imbold mai puternic. Nu o mai simţise din seara aceea de primăvară, cînd s-auzea ploaia picurînd pe frunzele verzi, cînd îşi spuseseră adio, în

picioare, lîngă fereastră. Dar aducîndu-şi repede aminte de ceea ce se cuvine să facă în situaţia în care era, se scutură printr-o sforţare de această moleşeală ce i-o dădeau amintirile şi începu să bolborosească repede :

— Ah ! bună ziua... Cum ! Aici ?

— Tăcere ! strigă cineva din stal, căci începea actul al treilea.

— Vra să zică sînteţi la Rouen ?

— Da.

— Şi de cînd ?

— Afară ! Afară !

Lumea se-ntorcea spre ei ; tăcură.

Dar, din clipa aceea, Emma nu mai ascultă ; şi corul invitaţilor, o scenă cu Ashton şi valetul lui, marele duet în re major, totul trecu pentru ea ca într-o depărtare, ca şi cum instrumentele ar fi devenit mai puţin sonore, iar personajele s-ar fi dus mai în fund ; îşi aducea aminte partidele de cărţi de la farmacist şi plimbarea pe care-o făcea la doică, lecturile din chioşc, conversaţiile în doi la gura sobei, toată acea sărmană dragoste atît de potolită şi de lungă, atît de discretă, atît de duioasă, şi pe care ea totuşi o uitase. De ce oare se întorcea ? Ce ţesătură de împrejurări îl aducea iarăşi în viaţa ei ? Stătea în spatele ei, cu umărul rezemat de despărţitura lojii şi, din cînd în cînd, Emma se simţea înfiorată de suflarea lui călduţă, care-i venea în păr.

— Vă distrează toată istoria asta ? întrebă el, plecîndu-se spre ea atît de aproape, încît vîrful mustăţii lui îi atinse obrazul.

Ea-i răspunse alene :

— O, doamne ! nu ! nu prea.

Atunci propuse să iasă din teatru, ca să ia undeva o îngheţată.

— Ah ! nu încă ! să mai stăm ! zise Bovary. Asta e cu părul despletit ; promite să fie tragic.

Dar scena nebuniei nu o interesa pe Emma, şi jocul cîntăreţei i se păru exagerat.

— Prea ţipă, zise ea, întorcîndu-se spre Charles, care asculta.

— Da... poate... puţin, răspunse el, şovăind între sinceritatea plăcerii pe care-o simţea şi respectul pe care-l avea faţă de părerile soţiei sale.

Apoi Léon zise oftînd :

— Ce căldură !

— De nesuferit, într-adevăr.

— Îţi face rău ? întrebă Bovary.

— Da, mă-năbuş ; să plecăm.

Léon îi puse, cu delicateţe, pe umeri şalul ei lung de dantelă şi plecară tustrei să stea în port, la aer, în faţa vitrinei unei cafenele.

Se vorbi mai întîi despre boala ei, cu toate că Emma îl întrerupse pe Charles din cînd în cînd, de teamă, zicea ea, să nu-l plictisească pe domnul Léon ; iar el îi istorisi că avea să stea la Rouen doi ani într-un mare birou de notariat ca să se deprindă cu afacerile din Normandia, care erau altfel decît cele care se tratau la Paris. Întrebă apoi de Berthe, de familia Homais, de tuşa Lefrançois ; şi, cum faţă de soţ nu mai aveau nimic să-şi spuie, în curînd conversaţia luă sfîrşit.

Nişte oameni care ieşiseră de la spectacol trecură pe trotuar, fredonînd sau zbierînd cît îi ţinea gura : *O, înger frumos, Lucia mea !* Atunci Léon, ca să facă pe omul care se pricepea, începu să vorbească despre muzică. Văzuse pe Tamburini, Rubini, Persiani, Grisi, pe lîngă care Lagardy, cu toată faima lui, nu făcea doi bani.

— Cu toate acestea, îl întrerupse Charles, care gusta cîte puţin din îngheţata lui cu rom, se pretinde că în ultimul act e absolut minunat ; îmi pare rău că n-am stat pînă la sfîrşit, căci începea să-mi placă.

— De altfel, reluă secretarul, în curînd o să mai dea o reprezentaţie.

Dar Charles îi răspunse că ei pleacă a doua zi.

— Afară numai dacă, adăugă el întorcîndu-se spre nevastă-sa, tu n-ai vrea să rămîi singură, pisicuţa mea.

Léon atunci, în faţa acestui prilej neaşteptat, care-i dădea speranţă, prinse mişcarea şi începu să spuie cît e de bine Lagardy în bucata de la sfîrşit. E ceva superb, sublim ! Auzind asta, Charles stărui :

— O să te-ntorci duminică. Hai, hotărăşte-te ! E păcat să nu rămîi. Păcat, dacă simţi cît de cît că asta-ţi face bine.

Între timp mesele dimprejur se goliră ; un chelner veni cu toată discreţia şi se aşeză lîngă ei ; Charles pricepu şi scoase punga ; secretarul îl opri, punînd mîna pe braţul lui, şi chiar nu uită să lase, pe deasupra, două monezi de argint, pe care le zvîrli zornăind pe marmură.

— Îmi pare sincer rău, murmură Bovary, de banii pe care...

Celălalt făcu un gest dispreţuitor, plin de prietenie, şi, luîndu-şi pălăria :

— Ne-am înţeles, nu-i aşa, mîine la şase.

Charles mai protestă încă o dată, spunînd că nu mai poate lipsi ; dar că nimic n-o împiedică pe Emma...

— Dar vezi că... bolborosi ea cu un zîmbet ciudat, nu prea ştiu...

— Ei, bine, mai ai timp să te gîndeşti ; vom vedea ; noaptea-i un bun sfetnic... Apoi, către Léon, care-i însoţea : Acum, că vă aflaţi prin locurile noastre, sper că o să veniţi din cînd în cînd să luaţi masa la noi ?

Secretarul făgădui că n-o să piardă ocazia şi că, de altfel, trebuie să meargă la Yonville pentru o afacere a biroului la care lucra. Şi se despărţiră în faţa pasajului Saint-Herbland, în clipa în care sunau la catedrală ceasurile unsprezece şi jumătate.

PARTEA A TREIA

I

Cît îşi făcu studiile de drept, domnul Léon se dusese destul de des pe la „Chaumière", unde avu chiar foarte frumoase succese pe lîngă modistele fluşturatice, care găseau că are un aer distins. Era cel mai cuminte dintre studenţi : nu purta părul nici prea lung, nici prea scurt, nu-şi mînca la întîi ale lunii toţi banii pe un trimestru, şi se avea bine cu profesorii. Din sfială sau din delicateţe, se ferea de orice excese.

De multe ori, cînd rămînea să citească în odaie, sau cînd sta seara sub teii din Luxembourg, cuprins de amintirea Emmei, lăsa codul să-i cadă jos. Dar, încetul cu încetul, sentimentul acesta slăbi, şi alte dorinţi îl copleşiră, cu toate că mai stăruia printre ele ; căci Léon nu pierdea orice speranţă, simţea parcă o făgăduinţă nesigură, care se legăna în viitor, ca un fruct de aur atîrnat în cine ştie ce frunziş fantastic.

Apoi, revăzînd-o după trei ani de despărţire, pasiunea lui se trezi din nou. Trebuia, îşi zicea el în gînd, să se hotărască o dată să o aibă. De altfel, sfiala lui se tocise în contact cu banda de zănatici cu care umbla, şi se întorcea în provincie, dispreţuind tot ce nu călca cu pantof de lac pe asfaltul bulevardului. Lîngă o pariziană în dantele, în salonul vreunui doctor

renumit, personaj cu decoraţii şi trăsură, bietul secretar fără îndoială că ar fi tremurat ca un copil ; dar aici, în portul Rouen, în faţa soţiei acestui doctoraş, se simţea în largul lui, sigur mai dinainte că va face o impresie nemaipomenită. Trebuie să ştii cu cine să fii îndrăzneţ ; la subsol nu vorbeşti ca la etajul al patrulea, şi femeia bogată are parcă în jur, ca să-i apere virtutea, toate bancnotele ei, ca o cuirasă în căptuşeala corsetului.

În ajun, seara, cînd se despărţi de domnul şi doamna Bovary, Léon îi urmărise pe stradă, de departe, şi văzîndu-i că se opresc la „Crucea roşie" se întoarse şi-şi pierdu toată noaptea punînd la cale un plan.

Aşadar, a doua zi, pe la cinci, intră în bucătăria hanului, cu un nod în gît, palid la faţă, şi cu acea hotărîre a fricoşilor căreia nimic nu-i poate sta în cale.

— Domnul nu-i aici, răspunse un servitor.

Asta i se păru semn bun. Urcă.

Emma nu se tulbură cînd îl văzu ci, dimpotrivă, se scuză că uitase să-i spună unde trăseseră.

— O ! Am ghicit imediat, răspunse Léon.

— Cum ?

Pretinse că fusese ca dus de mînă spre ea, la noroc, de-un instinct. Ea începu să zîmbească, dar imediat, ca să-şi dreagă prostia, Léon îi istorisi cum alergase toată dimineaţa s-o caute, rînd pe rînd, în toate hotelurile din oraş. Apoi adăugă :

— Aşadar, v-aţi hotărît să rămîneţi ?

— Da, îi răspunse ea, şi rău am făcut. Nu trebuie să te obişnuieşti cu plăceri pe care-i greu să le ai cînd te-mpresoară atîtea necazuri.

— O ! Îmi închipui...

— Nu, dumneata nu poţi să-ţi închipui, dumneata nu eşti femeie.

Dar şi bărbaţii aveau necazurile lor, şi de-aici începură să schimbe cîteva cugetări filozofice. Emma se întinse foarte mult asupra nimicniciei sentimentelor pămînteşti şi veşnica singurătate în care inima rămîne învăluită.

Ca să facă pe grozavul, sau dintr-un spirit naiv de imitaţie provocat de melancolia ei, tînărul declară că tot timpul cît îşi făcuse studiile se plictisise îngrozitor. Cursurile de procedură îl enervau, simţea în el alte chemări, iar maică-sa îl sîcîia mereu în fiecare scrisoare. Deoarece amîndoi începură să arate tot mai precis ce anume i-a chinuit, fiecare, cu cît vorbea, se mai înflăcăra puţin în această confidenţă tot mai adîncă. Dar cîteodată se opreau, neputînd să exprime ideea pînă la capăt, şi atunci căutau să născocească o frază care totuşi s-o poată tălmăci. Emma nu-i mărturisi că a iubit pe altul ; Léon nu-i spuse c-o uitase.

Poate că nu-şi mai aducea aminte chefurile de după bal cu fete vesele, iar Emma nu-şi mai amintea desigur de întîlnirile ei de altădată, cînd alerga dis-de-dimineaţă prin iarbă spre castelul amantului. Vuietul oraşului de abia ajungea pînă la ei ; şi odaia părea mică, parcă-ntr-adins, ca să le încercuiască şi mai mult singurătatea. Îmbrăcată într-un capot de bumbac, Emma sta cu cocul rezemat de spătarul unui vechi fotoliu ; tapetul galben de pe perete era ca un fond auriu în spatele ei ; iar capul ei gol se răsfrîngea în oglindă, cu cărarea albă de la mijloc şi cu vîrfurile urechilor care-i ieşeau de sub palele de păr.

— Dar vă rog să mă iertaţi ; poate că fac rău plictisindu-vă cu veşnicele mele văicăreli.

— Nu, de loc, de loc !

— Dacă aţi şti, începu Emma iarăşi, ridicînd spre tavan frumoşii ei ochi din care se prelingea o lacrimă, toate visurile pe care mi le făcusem !

— Dar eu ! O ! cît am suferit ! De multe ori ieşeam, plecam, mă tîram de-a lungul cheiurilor, ameţit de vuietul mulţimii, fără să pot alunga obsesia care mă urmărea. La un negustor de stampe, de pe bulevard, e o gravură italiană care reprezintă o muză. E înfăşurată într-o togă şi se uită la lună cu o floare de nu-mă-uita în părul ei despletit. Mereu mă împingea ceva spre muza aceea ; am stat acolo ceasuri întregi. Apoi, cu o voce tremurătoare : Vă semăna puţin.

Doamna Bovary întoarse capul, pentru ca Léon să nu-i vadă zîmbetul cuceritor pe care-l simţea venindu-i pe buze.

— Deseori, continuă el, vă scriam scrisori, pe care pe urmă le rupeam. Emma nu-i răspunse. Léon continuă : Cîteodată îmi închipuiam că cine ştie ce întîmplare o să vă scoată-n calea mea. Credeam uneori că vă văd la colţul străzilor ; şi alergam după toate cupeurile de piaţă la care vedeam fîlfîind pe geamul portierei un şal, un voal ca al dumneavoastră...

Emma părea hotărîtă să-l lase să vorbească fără să-l întrerupă. Cu braţele încrucişate, cu capul în jos, se uita la funda papucilor şi, din cînd în cînd, mişca încetişor, în satinul lor, degetele piciorului.

Suspină totuşi :

— Ceea ce este mai jalnic, nu-i aşa, e să-ţi tîrîi ca mine o viaţă zadarnică ! Dacă suferinţele noastre ar fi putut să folosească cuiva, ne-am fi mîngîiat cu gîndul că am făcut un sacrificiu !

Începu să facă elogiul virtuţii, al datoriei, al sacrificiului în tăcere, spunînd că el însuşi simte o nespusă şi nepotolită nevoie de devotament.

— Mi-ar plăcea foarte mult, spuse Emma, să fiu soră de spital.

— Vai, răspunse Léon, bărbaţii nu pot avea asemenea meniri sfinte, şi nu văd nicăieri nici o îndeletnicire... afară poate de aceea de medic.

Ridicînd ușor din umeri, Emma îl întrerupse ca să i se plîngă de boala ei, de care era cît pe ce să moară ; păcat că n-a murit ; n-ar mai fi suferit acum. Léon se grăbi îndată să spuie că și el rîvnește *liniștea mormîntului*, și că, într-o seară, chiar își scrisese testamentul, prin care cerea să-l îngroape înfășurat în pledul acela frumos cu benzi de catifea, pe care-l primise de la dînsa ; căci așa ar fi vrut să fie, și unul și celălalt ticluindu-și un ideal după care-și potriveau acum viața lor trecută. De altfel, vorba este un laminor care întinde totdeauna sentimentele.

Dar la născocirea cu pledul, Emma întrebă :

— Dar de ce așa ?

— De ce ? Léon șovăia. Pentru că v-am iubit foarte mult.

Și, felicitîndu-se că trecuse greul, trase cu coada ochiului, să vadă ce impresie a făcut.

Parcă o vijelie ar fi scornit norii de pe cer. Noianul de gînduri triste care întuneca ochii ei albaștri se risipi și toată fața i se lumină.

Léon rămase așteptînd. În cele din urmă Emma răspunse :

— Totdeauna am bănuit asta...

Atunci începură să-și povestească toate măruntele întîmplări ale acelei vieți îndepărtate, ale cărei plăceri și melancolii le rezumaseră într-un singur cuvînt. Léon își amintea de spalierul de clematite, de rochiile pe care le purtase ea, de mobilele din odaie, de toată casa.

— Și bieții noștri cactuși, ce-o fi cu ei ?

— Au degerat astă-iarnă.

— Ah ! de-ați ști cît m-am gîndit la dînșii ! Deseori îi revedeam ca odinioară, cînd, în diminețile de vară, bătea soarele în jaluzele... și vă zăream amîndouă brațele goale trecînd printre flori.

— Sărmanul meu prieten, zise ea, întinzîndu-i mîna.

Imediat Léon îşi lipi buzele de ea. Apoi, după ce respiră adînc :

— În vremea aceea eraţi pentru mine nu ştiu ce putere nepătrunsă, care-mi subjuga viaţa. Aşa, de pildă, o dată am venit la dumneavoastră, dar desigur nu vă mai aduceţi aminte ?

— Ba da, zise ea. Şi pe urmă ?

— Eraţi jos, în antreu, gata de plecare, pe ultima treaptă ; aveaţi o pălărie cu floricele albastre ; şi fără nici o invitaţie din partea dumneavoastră, fără să vreau, v-am însoţit. Deşi în fiecare clipă îmi dădeam seama din ce în ce mai mult de prostia mea, continuam totuşi să merg aproape de dumneavoastră, neîndrăznind să vă urmez de-a binelea, şi nevoind să vă las. Cînd intraţi într-o prăvălie, rămîneam în stradă, mă uitam prin geam cum vă scoteaţi mănuşile şi cum număraţi banii pe tejghea. Pe urmă aţi sunat la doamna Tuvache, vi s-a deschis, şi eu am rămas ca un idiot în faţa porţii grele de la intrare, care s-a închis în urma dumneavoastră.

Ascultîndu-l, doamna Bovary se mira cît e de bătrînă ; toate lucrurile astea care ieşeau din nou la iveală îi lărgeau parcă viaţa, alcătuiau parcă nişte ţinuturi sentimentale nemărginite, spre care gîndul o purta din nou ; şi, din cînd în cînd, spunea în şoaptă şi cu pleoapele pe jumătate închise :

— Da, aşa e !... Aşa e !... Aşa e...

Auziră bătînd ora opt la diferite ceasornice din cartierul Beauvoisine, care-i plin de pensioane, de biserici şi de palate părăsite. Nu-şi mai vorbeau ; dar, privindu-se, simţeau cum le vîjîie capul, ca şi cum din pupilele lor fixe ar fi comunicat prin nişte emanaţii sonore. Îşi împreunară mîinile ; şi, trecut şi viitor, amintiri şi vise, totul se contopea în duioşia acestui extaz. Noaptea se

lăsa pe zidurile pe care mai luceau, pe jumătate pierdute în umbră, culorile închise a patru stampe reprezentînd patru scene din *Tour de Nesle*, cu o inscripţie dedesubt, în limba spaniolă şi franceză. Pe fereastră, printre acoperişurile ascuţite, se vedea un colţ de cer întunecat.

Emma se ridică să aprindă cele două lumînări de pe scrin şi se aşeză la loc.

— Ei ?... zise Léon.

— Ei ?... răspunse Emma.

Léon căuta cum să înnoade iar dialogul întrerupt, cînd ea-i spuse :

— Cum se face că pînă acum nimeni nu mi-a arătat asemenea sentimente ?

Secretarul protestă, spunînd că fiinţele desăvîrşite erau greu de înţeles, dar că el o iubise de cum a văzut-o ; şi îl apuca desperarea gîndindu-se la fericirea pe care-ar fi avut-o ei, dacă, printr-un har al soartei, întîlnindu-se mai curînd, s-ar fi legat unul de altul pentru totdeauna.

— M-am gîndit uneori la asta, răspunse Emma.

— Ce vis ! murmură Léon. Şi jucîndu-se delicat cu marginea albastră a lungului ei cordon alb, adăugă : Dar cine ne împiedică să reîncepem ?

— Nu, prietene, răspunse Emma. Sînt prea bătrînă... sînteţi prea tînăr... uitaţi-mă ! O să vă iubească altele... o să le iubiţi.

— Nu ca pe dumneavoastră ! exclamă el.

— Ce copil sînteţi ! Hai, să fim cuminţi ! Vreau eu !

Emma-i arătă tot ce era cu neputinţă în dragostea lor şi că trebuiau să rămînă, ca altădată, numai buni prieteni.

Vorbea oare serios ? Fără îndoială că nici Emma nu-şi da seamă, prinsă de farmecul amăgirii şi de ne-

voia de-a se apăra ; şi, uitîndu-se la Léon cu o privire înduioşată, respingea cu blîndeţe sfioasele alintări pe care mîinile lui tremurătoare le încercau.

— O, iartă-mă, zise el, dîndu-se înapoi.

Şi Emma se simţi cuprinsă de-o spaimă nedeslușită în faţa acestei sfieli, mai primejdioasă pentru ea decît îndrăzneala lui Rodolphe, cînd se apropia cu braţele deschise. Niciodată vreun bărbat nu i se păruse atît de frumos. O încîntătoare nevinovăţie sufletească se desprindea din toată înfăţişarea lui. Îşi lăsa în jos lungile gene subţiri, care se încovoiau. Obrajii lui cu pielea fragedă se împurpurau, gîndea ea, de dorul fiinţei ei, şi Emma simţea o dorinţă de neînvins de a-l săruta. Atunci, plecîndu-se spre pendulă, ca şi cum ar fi vrut să vadă cît e ceasul, zise :

— Ce tîrziu este, dumnezeule ! Ce mult am stat de vorbă !

El înţelese aluzia şi-şi căută pălăria.

— Am uitat şi de spectacol ! Şi bietul Bovary, care m-a lăsat anume pentru asta ! Domnul Lormeaux, care stă în strada Grand Pont, trebuia să mă conducă împreună cu soţia lui.

Şi ocazia era pierdută, căci Emma pleca a doua zi.

— Adevărat ? exclamă Léon.

— Da.

— Totuşi trebuie să vă mai văd, începu el iar, aveam să vă spun...

— Ce ?

— Ceva... grav... serios. Ei ! nu, de altfel n-o să plecaţi mîine, nu se poate. Dacă aţi şti... Ascultaţi-mă... Nu m-aţi înţeles ? N-aţi ghicit totul ?...

— Totuşi ştiţi să vorbiţi foarte bine, zise Emma.

— Ah ! Glume ! Destul, destul ! De milă, faceţi aşa ca să vă mai revăd... o dată... numai o dată.

— Ei bine !... Tăcu ; apoi, ca şi cum s-ar fi răzgîndit: O ! nu aici.

— Unde doriţi.

— Vreţi... Păru că stă pe gînduri, apoi deodată, scurt : Mîine, la unsprezece, la catedrală.

— Voi fi acolo ! exclamă el, luîndu-i mîinile, pe care ea şi le trase.

Şi, cum stăteau în picioare amîndoi, Léon în spatele ei, iar Emma cu capul în jos, Léon se aplecă spre gîtul ei şi o sărută lung pe ceafă.

— Dar sînteţi un nebun ! Ah ! ce nebun sînteţi ! spunea ea rîzînd sacadat şi tare, în timp ce el o săruta tot mai des.

Atunci, întinzînd capul peste umărul Emmei, căută parcă consimţămîntul ochilor ei. Dar privirea căzu asupra lui, plină de-o mîndrie de gheaţă.

Léon făcu trei paşi înapoi, ca să iasă. Se opri în prag. Apoi şuşoti cu glas tremurat :

— Pe mîine.

Ea-i răspunse dînd din cap, şi dispăru ca o pasăre în odaia de alături.

Seara, Emma îi scrise secretarului o scrisoare lungă, prin care îşi retrăgea promisiunea de a se întîlni ; acum totul se sfîrşise şi, pentru fericirea lor, nu mai trebuiau să se întîlnească. Dar, cînd închise scrisoarea, cum nu ştia adresa lui Léon, se găsi în mare încurcătură.

„Am să i-o dau chiar eu, îşi zise ea ; o să vie."

A doua zi, Léon, cu fereastra deschisă şi fredonînd pe balcon, îşi lustrui singur şi de mai multe ori pantofii. Îşi puse un pantalon alb, ciorapi fini, o haină verde, turnă-n batistă tot parfumul pe care-l avea, apoi, după ce puse să-i onduleze părul, şi-l mai descreţi ca să pară de-o eleganţă naturală.

„E prea devreme ! îşi spuse el, uitîndu-se la ceasul cu cuc al frizerului, care arăta ora nouă."

Citi un vechi jurnal de modă, ieşi, fumă o ţigară de foi, cutreieră trei străzi. Chibzui că se apropie clipa şi se-ndreptă încet spre piaţa din faţa catedralei Nôtre-Dame.

Era o dimineaţă frumoasă de vară. Argintăriile străluceau în prăvăliile giuvaergiilor şi lumina care cădea pieziş pe catedrală sclipea în ciopliturile pietrelor cenuşii ; un stol de păsări se rotea pe cerul albastru în jurul micilor clopotniţe cu firide în chip de trifoi ; piaţa gălăgioasă era plină de mirosul florilor de pe marginea pavajului : trandafiri, iasomie, garoafe, narcise şi tuberoze, împrăştiate la întîmplare prin verdeaţa udă, iarba pisicii şi scînteioară pentru păsărele ; în mijloc şuşotea o fîntînă, iar sub nişte umbrele mari, printre piramidele de cantalupi, florărese cu capul gol înfăşurau în hîrtie buchete de viorele.

Léon cumpără un buchet. Era pentru-ntîia oară cînd cumpăra flori pentru o femeie ; şi, mirosindu-le, îşi umflă pieptul de mîndrie, ca şi cum omagiul acesta hărăzit alteia s-ar fi răsfrînt asupra lui.

Se temea totuşi să nu-l vadă cineva ; intră în biserică foarte hotărît.

Portarul bisericii era tocmai în prag, sub *Mariana dansînd*, în mijlocul portalului din stînga, cu pene pe cap, cu spada de-a lungul pulpei piciorului, cu halebarda în mînă, mai falnic decît un cardinal şi strălucitor ca sfîntul artofor.

Portarul se apropie de Léon şi, cu acel zîmbet de blîndeţe linguşitoare pe care-l iau preoţii cînd iscodesc copiii :

— Domnul, nu-i aşa, nu-i de pe la noi ? Domnul ar vrea să vadă rarităţile bisericii ?

— Nu, îi răspunse celălalt.

Făcu mai întîi ocolul părţilor laterale. Pe urmă ieşi şi se uită în piaţă. Emma nu se zărea. Se-ntoarse

şi merse pînă-n naos. Pridvorul cu vîrful ogivelor şi cîteva părţi din vitraliu se oglindeau în agheasmatarele pline. Dar reflexele picturilor, întrerupîndu-se la marginea marmurei, continuau mai departe, pe lespezi, ca un covor pestriţ. Lumina puternică de afară prelingea în biserică trei raze uriaşe, prin cele trei portaluri deschise. Din cînd în cînd, în fund, trecea cîte-un paracliser făcînd în faţa altarului o plecăciune piezişă, cum fac evlavioşii grăbiţi. Policandrele de cristal atîrnau neclintite. În naos ardea o lampă de argint, şi, din capelele laterale, din părţile întunecate ale bisericii, veneau cîteodată ca nişte adieri de suspine, amestecate cu uruitul unei uşi cu gratii care se închidea, răsfrîngîndu-şi ecoul sub bolţile înalte.

Călcînd grav, Léon mergea pe lîngă ziduri. Viaţa nu-i păruse niciodată atît de frumoasă. Emma avea să vie îndată, încîntătoare, tulburată, pîndind în urma ei privirile care o urmăreau, şi în rochia ei cu volane, cu lornionul ei de aur, cu pantofii ei delicaţi, cu tot felul de lucruri elegante cum el nu avusese niciodată şi cu nespusul farmec al virtuţii care cedează. Jur împrejur, ca un budoar uriaş, biserica se pregătea anume pentru ea ; bolţile se înclinau să primească în umbră spovedania dragostei ei ; vitraliile străluceau şi mai tare ca să-i lumineze chipul, iar cădelniţele aveau să ardă pentru ca ea să apară ca un înger în fumul mirodeniilor.

Şi cu toate acestea nu venea. Léon se aşeză pe un scaun şi ochii lui dădură de un vitraliu albastru, pe care se vedeau nişte barcagii ducînd coşuri cu peşte. Se uită la el mult, cu atenţie şi numără solzii peştilor şi butonierele tunicilor, cu gîndul rătăcind în căutarea Emmei.

Stînd la o parte, portarul era indignat în sinea lui de purtarea acestui individ, care-şi permitea să admire

singur catedrala. I se părea că purtarea lui e monstruoasă, că-i fură oarecum ceva, şi că ceea ce face e aproape un sacrilegiu.

Dar, deodată, un foşnet de mătase pe lespezi, marginea unei pălării, o pelerină neagră... Era ea! Léon se ridică şi alergă s-o întîmpine.

Emma era palidă. Mergea repede.

— Citeşte! zise ea întinzîndu-i o hîrtie... Oh! nu!

Şi, brusc, îşi trase mîna înapoi, intră în capela Sfintei Fecioare, unde, îngenunchind lîngă un scaun, începu să se închine.

Întîi, pe Léon îl enervă această ciudăţenie bigotă, dar după aceea simţi totuşi un oarecare farmec văzînd-o în plină întîlnire de dragoste absorbită astfel în rugăciuni, ca o marchiză andaluză; în curînd însă începu să i se urască, fiindcă nu mai isprăvea.

Emma se ruga, sau mai degrabă se silea să se roage, sperînd să-i coboare din cer o hotărîre neaşteptată; şi, pentru ca să cheme asupră-i ajutorul divin, nu-şi mai lua ochii de la strălucirea chivotului, trăgea adînc în piept parfumul micşunelelor albe, înflorite în vase mari, şi trăgea cu urechea la tăcerea din biserică, care nu făcea decît să sporească zbuciumul inimii sale.

Se ridică, şi erau gata să plece, cînd portarul se apropie repede, spunînd:

— Desigur că doamna nu-i de-aici? Doamna doreşte poate să vadă frumuseţile bisericii?

— A, nu! exclamă secretarul.

— De ce nu? răspunse ea.

Căci Emma voia să-şi salveze virtutea, care se clătina, agăţîndu-se de Sfînta Fecioară, de sfinţii de piatră, de morminte, de orice-i ieşea în cale.

Atunci, pentru a proceda în ordine, portarul îi conduse pînă la intrare, lîngă piaţa din faţă, unde, ară-

tîndu-le cu halebarda un cerc mare pavat cu pietre negre, fără inscripţii sau înflorituri dăltuite :

— Asta e, zise el măreţ, circumferinţa clopotului cel mare al lui Ambroise. Cîntărea patruzeci de mii de livre. Nu avea pereche în toată Europa. Meşterul care l-a turnat a murit din asta, de bucurie...

— Să plecăm, zise Léon.

Portarul o porni iar înainte ; după aceea, întorcîndu-se la capela Sfintei Fecioare, întinse amîndouă braţele într-un gest cuprinzător, care voi să spuie tot, şi, mai fudul decît un proprietar de la ţară care-şi arată spalierii, spuse :

— Sub această simplă lespede zace Pierre de Brézé, senior de la Varenne şi de Brissac, mare mareşal de Poitou şi guvernator al Normandiei, mort în bătălia de la Montlhéry, la 16 iulie 1465.

Muşcîndu-şi buzele, Léon se frămînta în loc.

— Iar la dreapta, acest nobil ferecat tot în platoşe de fier, pe-un cal ridicat în două picioare, e nepotul lui, Louis de Brézé, senior de Breval şi de Montchauvet, conte de Maulevrier, baron de Mauny, şambelan al regelui, cavaler al Ordinului şi de asemeni guvernator al Normandiei, mort la 23 iulie 1531, într-o duminică, după cum glăsuieşte pisania ; iar dedesubt, acest bărbat gata să coboare în mormînt vi-l înfăţişează tot pe el. Nu-i aşa că nu-i cu putinţă de văzut o mai perfectă înfăţişare a neantului ?

Doamna Bovary îşi puse lornieta. Léon se uita la ea nemişcat, neîncercînd să mai scoată o vorbă, să mai facă un singur gest, atît se simţea de descurajat în faţa acestei îndoite porniri de trăncăneală şi de indiferenţă.

Nelipsita călăuză îi zicea înainte :

— Alături de el, femeia asta în genunchi care plînge e soţia lui, Diane de Poitiers, contesă de Brézé, ducesă

de Valentinois, născută în 1499, moartă în 1566 ; iar în stînga, cea cu un copil în braţe, e Sfînta Fecioară. Acum, întoarceţi-vă în partea asta : iată mormintele familiei d'Amboise. Amîndoi au fost cardinali şi arhiepiscopi de Rouen. Cel de colo era ministrul regelui Ludovic al XII-lea. A făcut mult bine pentru catedrală. A lăsat prin testament trei mii de galbeni pentru săraci.

Şi, fără să se oprească, şi tot vorbind într-una, îi împinse într-o capelă plină cu balustrade, dădu la o parte vreo cîteva şi dezveli un fel de pietroi, care putea foarte bine să fi fost o statuie prost făcută.

— Asta împodobea odată, spuse el, oftînd prelung, mormîntul lui Richard Inimă de Leu, rege al Angliei şi duce de Normandia. Numai calvinii, domnule, l-au adus în starea asta. L-au înmormîntat, din răutate, în pămînt, gol, sub scaunul episcopal al înaltpreasfinţiei-sale. Uitaţi-vă, aici e uşa prin care înaltpreasfinţia-sa se duce la locuinţa sa. Să trecem să vedem vitraliile de la Gargouille.

Dar Léon scoase repede din buzunar o monedă de argint şi o luă pe Emma de braţ. Portarul rămase trăsnit, neînţelegînd de loc această mărinimie pripită, cînd străinul mai avea încă atîtea lucruri de văzut. De aceea, strigă după el :

— Ei, domnule. Dar turla, turla...

— Mulţumesc, zise Léon.

— Rău face domnul. Are patru sute patruzeci de picioare, numai cu nouă mai puţin decît marea piramidă din Egipt. E toată din fontă, e...

Léon o luă repede la picior, căci avea impresia că dragostea lui, care, de aproape două ore, încremenise ca pietrele în biserică, se va risipi îndată ca un fum, prin soiul acela de horn retezat, de cuşcă lungăreaţă, de hogeag găurit dintr-o parte pînă-n cealaltă, care se cocoţa aşa de caraghios pe catedrală, ca o încercare năstruşnică a cine ştie cărui tinichigiu trăsnit.

— Dar unde mergem? întrebă ea.

Fără să răspundă, el păşea repede înainte, dar, cînd doamna Bovary îşi muie degetul în agheasmă, auziră în urma lor un gîfîit adînc, întretăiat la intervale regulate de bocănitul unui baston. Léon se întoarse.

— Domnule!

— Ce este?

Şi-l văzu pe portar, ducînd subsuoară şi de abia ţinîndu-le în echilibru pe burtă, vreo douăzeci de volume mari, legate. Erau lucrările care *tratau despre catedrală.*

— Imbecilul! mormăi Léon, repezindu-se să iasă din biserică.

Un băieţaş se zbenguia în piaţa din faţa catedralei.

— Du-te şi-mi caută o birjă!

Copilul porni glonţ prin strada Celor Patru Vînturi; şi ei rămaseră cîteva minute singuri, faţă în faţă, şi cam stingheriţi.

— Ah! Léon!... Zău... nu ştiu... dacă trebuie...! Se fandosea. Apoi, cu un aer serios: Ştii, asta nu se face.

— De ce? răspunse secretarul. La Paris se face.

Şi cuvîntul acesta, ca un argument peste care nu se poate trece, o făcu să se hotărască.

Birja însă nu sosea. Lui Léon îi era teamă ca nu cumva Emma să se întoarcă în biserică. În cele din urmă, birja apăru.

— Ieşiţi cel puţin prin portalul de la nord — le mai strigă portarul, care rămăsese în prag — să vedeţi *Învierea, Judecata de apoi, Raiul,* pe *Regele David* şi pe *cei osîndiţi* să ardă în iad.

— Unde mergeţi, domnule? întrebă birjarul.

— Unde vrei! spuse Léon, împingînd-o pe Emma în trăsură.

Şi maşinăria aceea greoaie porni.

Coborî strada Grand-Pont, trecu prin piaţa Artelor, cheiul Napoléon, Pont Neuf şi se opri brusc în faţa statuii lui Pierre Corneille.

— Mergi înainte ! zise o voce dinăuntru.

Birja porni iar, şi chiar de la încrucişarea cu strada La Fayette, luînd vînt la vale, intră în galop în gară.

— Nu, drept înainte ! strigă aceeaşi voce.

Birja ieşi dintre grilajurile curţilor şi, ajungînd îndată la şoseaua unde se plimba lumea, o luă încet la trap printre ulmi bătrîni. Birjarul se şterse pe frunte, îşi puse şapca de piele între genunchi şi mînă în lături, dincolo de aleile laterale, pe marginea rîului, lîngă pajişte.

Merse de-a lungul rîului pe drumul pe care se trăgeau bărcile la edec, drum pavat numai cu pietre, şi, pe urmă, mult timp înspre Oysell, dincolo de insule.

Dar deodată o luă brusc prin Quatremares, Sotteville, la Grande-Chaussée, strada Elbeuf şi făcu al treilea popas în faţa Grădinii Botanice.

— Mînă ! strigă vocea, mai furioasă.

Şi imediat, pornind din nou, trecu prin Saint-Sever, prin cheiul Curandiers, prin cheiul Meules, din nou peste pod, prin piaţa Champs-de-Mars şi prin dosul grădinilor spitalului, prin care bătrîni în veste negre se plimbau la soare de-a lungul unei terase, înverzită toată de iederă. O luă în sus, pe bulevardul Bouvreuil, străbătu bulevardul Caucheoise, pe urmă tot Mont-Riboudet pînă la colina Deville.

Se întoarse : şi atunci, fără ţintă, nici direcţie, hoinări la voia întîmplării. Cupeaua fu văzută la Saint-Pol, la Lescure, la muntele Gargan, la Rouge-Mare şi în piaţa Gaillardbois ; apoi în strada Maladrerie, strada Dinanderie, în faţa lui Saint-Romain, Saint-Vivien, Saint-Maclou, Saint-Nicaise — în faţa vămii — la Basse-Vieille-Tour, la Trois-Pipes şi la Cimitirul Monumental.

Din cînd în cînd, de pe capra lui, birjarul arunca priviri desperate spre cîrciumi. Nu putea înțelege ce furie de-a alerga atîta fără oprire îi apucase pe indivizii aceia. Încerca uneori să mai facă un popas, dar îndată auzea izbucnind în spatele lui ocări furioase. Atunci își plesnea mai amarnic cele două mîrțoage leoarcă de sudoare, fără să mai ia seama la hopuri, mai izbindu-se pe ici, pe colo de alte trăsuri, fără să-i pese, moleșit și gata să plîngă de sete, de oboseală și de tristețe.

Și în port, printre camioane și butoaie, și pe străzi, pe la colțuri, burghezii căscau ochii înmărmuriți văzînd ceva atît de nemaipomenit în provincie, o cupea cu storurile trase și care tot apărea mereu, mai închisă ca un mormînt și bălăbănindu-se ca o corabie.

La un moment dat, pe la amiază, în mijlocul cîmpului, atunci cînd soarele bătea cel mai tare în vechile felinare argintate, se strecură o mînă goală de sub perdeluțele de pînză galbenă și aruncă niște bucăți rupte de hîrtie, care se împrăștiară în vînt și se lăsară mai departe, ca niște fluturi albi, pe-un cîmp de trifoi roșu, numai floare.

Pe urmă, pe la șase, trăsura se opri într-o uliță din cartierul Beauvoisine, și din ea coborî o femeie care mergea cu voaleta trasă, fără să întoarcă de loc capul.

II

Cînd sosi la han, doamna Bovary fu mirată că nu zărește nicăieri diligența. Hivert, care-o așteptase cincizeci și trei de minute, plecase în cele din urmă.

Nimic însă nu o silea să plece; dar își dăduse cuvîntul că se va întoarce în aceeași seară. De altfel, Charles o aștepta; și în inima ei începuse să simtă

acea lașă supunere care, pentru multe femei, este totodată și pedeapsa și prețul ispășirii adulterului...

Își făcu repede bagajul, plăti nota, tocmi o cabrioletă din curte, și, zorind birjarul, îndemnîndu-l, întrebînd mereu cît e ceasul și cîți kilometri au făcut, izbuti să ajungă din urmă *Rîndunica* prin dreptul primelor case din Quincampoix.

Cum se așeză în colțul ei, închise ochii și nu-i deschise decît la poalele colinei, unde-o recunoscu de departe pe Félicité, care stătea ca o sentinelă în fața casei potcovarului. Hivert opri caii, și bucătăreasa, ridicîndu-se în vîrful picioarelor pînă la geam, spuse misterios :

— Coniță, trebuie să vă duceți îndată la domnul Homais. E ceva urgent.

Satul era tăcut ca de obicei. La colțul străzilor erau grămăjoare trandafirii care abureau, căci era vremea dulcețurilor, și toată lumea din Yonville își făcea proviziile în aceeași zi. Dar în fața prăvăliei farmacistului puteai să admiri o grămadă mult mai mare, și care le-ntrecea pe celelalte, așa cum un laborator de farmacie trebuie să întreacă cuptoarele burgheze, cum un interes obștesc trebuie să fie înaintea bunului plac individual.

Emma intră. Fotoliul cel mare era răsturnat și chiar ziarul *Fanal de Rouen* zăcea întins pe jos între două piulițe. Împinse ușa coridorului ; și, în mijlocul bucătăriei, printre chiupurile negricioase pline cu boabe de coacăze, printre zahăr pisat și zahăr căpățîni, balanțele de pe masă și tingirile de pe foc, zări toată familia Homais, cu mari și mici, cu șorțuri pînă la bărbie și cu furculițe în mînă. Justin stătea în picioare cu capul plecat, iar farmacistul striga :

— Cine ți-a spus să te duci s-o cauți în *capharnaüm* ?

— Dar ce-i ? Ce s-a întîmplat ?

— Ce să se întîmple ? răspunse spiţerul. Facem dulceţuri ; dulceţurile au început să fiarbă, cît pe ce să dea în foc de prea mult clocot, şi cer să-mi dea altă tingire. Şi-atunci, dumnealui, de bleg ce este sau de lene, s-a dus să ia din laboratorul meu, unde-i atîrnată în cui, cheia de la *caphernaüm !*

Spiţerul îi spunea aşa unui mic cabinet din pod, plin de scule şi de mărfuri de-ale meseriei. Homais stătea de multe ori acolo ceasuri întregi să lipească etichete, să toarne dintr-un borcan într-altul, să le lege la loc cu sfoară ; şi, după el, cămăruţa asta nu era o magazie oarecare, ci un adevărat altar, din care ieşeau pe urmă tot felul de pilule, de hapuri, de siropuri, loţiuni şi poţiuni, care aveau să-i ducă faima prin împrejurimi. Nimeni pe lume nu punea piciorul acolo, iar el avea atîta respect pentru *caphernaüm*, încît îl mătura cu mîna lui. Într-un cuvînt, dacă farmacia, în care intra cine voia, era locul unde-şi desfăşura tot orgoliul, *caphernaüm*-ul era refugiul unde, izolîndu-se ca un egoist, Homais se desfăta făcînd numai ceea ce-i plăcea din meserie. De aceea zăpăceala lui Justin i s-a părut monstruos de necuviincioasă şi, mai aprins decît coacăzele, repeta:

— Închipuiţi-vă, de la *caphernaüm !* Cheia cu care-s încuiaţi acizii şi alcalii caustici ! Să se ducă să ia o tingire de rezervă ! o tingire cu capac ! şi pe care poate nici n-am s-o întrebuinţez vreodată ! În treburile delicate ale artei noastre, cel mai mic lucru are importanţa lui ! Dar ce dracu !... Trebuie să ştii să deosebeşti şi să nu întrebuinţezi la folosinţi aproape casnice ceea ce este destinat pentru cele farmaceutice ! E ca şi cum ai cenătui o găină cu scalpelul, ca şi cum un magistrat...

— Da' potoleşte-te odată, spunea doamna Homais.

Iar Athalie, trăgîndu-l de redingotă :

— Tată ! Tată !

— Nu, lăsaţi-mă, începea iar spiţerul, lăsaţi-mă ! dracu să mă ia ! Mai bine băcan, pe cinstea mea ! Hai, fă ce vrei ! Nu mai avea respect de nimic, sparge, strică, dă drumu la lipitori, dă foc nalbei, pune la murat castraveciori în bocaluri, sfîşie bandajele !

— Dar aţi avut totuşi... zise Emma.

— Îndată ! Ştii tu ce ţi se putea întîmpla ?... N-ai văzut nimic, în colţ, la stînga, pe raftul al treilea ? Hai, vorbeste, răspunde, îndrugă ceva !

— Nnu... ştiu, bolborosi băiatul.

— A ! Nu ştii ! Ei bine, ştiu eu ! Ai văzut o sticlă albastră, sigilată cu ceară galbenă, care conţine un praf alb, pe care chiar scrisesem : *Pericol de moarte !* Şi ştii ce era înăuntru ? Arsenic ! Şi tu te duci să te atingi de aşa ceva ! să iei o tingire de-alături !

— De-alături ! se înspăimîntă doamna Homais, împreunîndu-şi mîinile. Arsenic ? Puteai să ne otrăveşti pe toţi ! Şi copiii începură să ţipe, ca şi cum ar fi simţit în pîntece nişte dureri groaznice.

— Sau să otrăvească un bolnav ! urmă spiţerul. Va să zică voiai să mă vezi pe banca criminalilor la curtea cu juri ? să mă vezi tîrît la eşafod ! Tu nu ştii grija cu care umblu eu cu ele, cu toate că am, oricum, o straşnică obişnuinţă. De multe ori mă înspăimînt eu însumi cînd mă gîndesc la responsabilitatea mea ! Căci guvernul ne prigoneşte şi legislaţia absurdă care ne cîrmuieşte e o adevărată sabie a lui Damocles atîrnată deasupra capului nostru ! Emma nu se mai gîndea să întrebe de ce-o chemase, şi farmacistul continua pufnind: Aşa răspunzi tu la toată bunătatea pe care ţi-o arătăm ! aşa mă răsplăteşti pentru îngrijirile părinteşti pe care ţi le dau din plin ? Căci, fără mine, unde ai fi ajuns ? Ce te-ai fi făcut ? Cine-ţi dă de mîncare, cine te învaţă, cine te-mbracă, cine-ţi dă tot pentru ca într-o zi să poţi fi şi tu, cu cinste, în rîndurile

societăţii ! Dar pentru asta trebuie să asuzi zdravăn vîslind tu însuţi şi, cum se spune, să faci bătături la mîini. *Fabricando fit faber, age quod agis* [1].

Cita din latineşte, aşa era de pornit. Ar fi citat şi din chineză şi din groenlandeză dacă ar fi ştiut limbile astea două ; căci se găsea în una din acele crize în care sufletul scoate la iveală, fără alegere, tot ce are închis în el, ca oceanul pe care furtunile dezlănţuite îl răscolesc de la algele aruncate la ţărm pînă la nisipul adîncurilor.

Şi începu iar :

— Încep să mă căiesc grozav că mi-am luat şi grija ta pe cap. Desigur că făceam mai bine dacă te lăsam de la început să putrezeşti în mizeria şi în noroiul în care te-ai născut ! N-ai să fii bun niciodată decît de văcar. N-ai nici o aptitudine pentru ştiinţă ! De abia dacă ştii să lipeşti o etichetă. Duci aici, la mine, o viaţă dulce şi tihnită, lăfăindu-te ca-n sînul lui Avram !

Dar Emma, întorcîndu-se spre doamna Homais :

— Aţi spus să vin...

— Ah, doamne, o întrerupse cu un aer trist cucoana, cum să vă spun ?... E o nenorocire !

Nu isprăvi însă. Spiţerul tuna înainte :

— Goleşte-o ; curăţ-o ; du-o la loc ! hai, mai repede !

Şi cum îl zgîlţîia de gulerul bluzei, lui Justin îi căzu o carte din buzunar.

Băiatul se aplecă. Homais fu mai ager şi, ridicînd volumul de jos, îl contempla, cu ochii holbaţi şi gura căscată.

— *Amorul... conjugal!* silabisi el rar cele două cuvinte. A ! foarte bine ! foarte bine ! foarte frumos ! Şi cu ce gravuri ... Ei, asta-i prea de tot !

Doamna Homais se apropie.

---

[1] În limba latină, în original : Prin muncă devii muncitor, fii atent la ceea ce faci (n.r.).

— Nu, n-o atinge! Copiii se înghesuiră să vadă pozele. — Ieşiţi afară! ţipă la ei Homais poruncitor.

Şi copiii ieşiră.

Mai întîi Homais se plimbă cu paşi mari încolo şi încoace cu volumul deschis în mînă, rotind ochii, sufocat, vînăt la faţă, apoplectic. Apoi se-ndreptă brusc spre elev şi, înfigîndu-se în faţa lui cu braţele încrucişate :

— Cum văd eu, ai toate viciile, nenorocitule!... Bagă de seamă pe ce drum ai apucat!... Nu te-ai gîndit că această carte păcătoasă putea să cadă în mîinile copiilor mei, să le aprindă creierul, să pîngărească curăţenia Athaliei, să-l corupă pe Napoléon! A crescut mare ; e ca un bărbat. Eşti sigur cel puţin că nu le-au citit? Poţi să-mi garantezi asta...?

— Dar, în sfîrşit, domnule, zise Emma, aveai să-mi spui...?

— Adevărat, doamnă... Socrul dumneavoastră a murit!

În adevăr, Bovary-tatăl murise subit, cu două zile înainte, de-un atac de apoplexie, cînd se scula de la masă, şi Charles, dintr-o grijă deosebită pentru sensibilitatea Emmei, îl rugase pe domnul Homais să-i aducă la cunoştinţă vestea asta groaznică, mai pe departe.

El îşi alcătuise mai dinainte fraza, o rotunjise, o şlefuise, o scandase ; era un monument de judecată şi de înlănţuire, de întorsături fine şi de gingăşie, dar mînia spulberase retorica.

Renunţînd să mai afle vreun amănunt, Emma ieşi din farmacie, căci domnul Homais reluase şirul ocărilor. Se potolea totuşi, şi acum bombănea pe un ton părintesc, făcîndu-şi vînt cu tichia lui grecească.

— Asta nu-nseamnă că eu dezaprob cartea cu desăvîrşire! Autorul era medic. Sînt în ea anumite părţi ştiinţifice, pe care nu e rău ca un bărbat să le cu-

noască, ba chiar aş îndrăzni să spun că un bărbat trebuie să le cunoască. Dar mai tîrziu, mai tîrziu ! Aşteaptă cel puţin să fii şi tu bărbat, să fii un om în toată firea !

Cînd Emma trase clopoţelul de la intrare, Charles, care o aştepta, veni spre ea cu braţele deschise şi îi spuse cu o voce plîngăreaţă :

— Ah ! draga mea prietenă...

Şi se aplecă încet ca s-o sărute. Dar, cînd îi atinse buzele, Emma se simţi stăpînită de amintirea celuilalt şi-şi trecu mîna pe obraz, înfiorîndu-se.

Totuşi răspunse :

— Da, ştiu... ştiu...

El îi arătă scrisoarea în care mama lui îi povestea cele întîmplate, fără nici o făţărnicie sentimentală. Îi părea rău numai că soţul ei nu s-a bucurat de sprijinul bisericii, deoarece a murit la Doudeville, în stradă, la uşa unei cafenele, după un banchet patriotic cu foştii ofiţeri.

Emma înapoie scrisoarea ; apoi seara, la masă, din politeţe, nu prea voi să mănînce. Dar cum el stărui, se puse pe mîncare cu tot dinadinsul, în timp ce Charles, în faţa ei, sta nemişcat, cu o mutră de om doborît.

Din cînd în cînd, ridicînd capul, îi arunca o privire lungă, plină de îndurerare. Într-un rînd suspină :

— Aş fi vrut să-l mai văd o dată !

Emma tăcea. În cele din urmă, dîndu-şi seama că trebuia să vorbească :

— Cîţi ani avea tatăl tău ?

— Cincizeci şi opt.

— Ah !

Şi asta a fost tot.

După un sfert de oră, Charles mai adăugă :

— Biata mama !... ce-o să se facă ea de-acum ?

Emma strînse din umeri.

Văzînd-o atît de tăcută, Charles îşi închipuia că e mîhnită, şi se stăpînea să nu spuie ceva, ca să nu-i mai zgîndărească durerea care-l înduioşa. Totuşi, căutînd să şi-o alunge pe-a lui, întrebă :

— Te-ai distrat bine ieri ?

— Da.

După ce se strînse masa, Bovary nu se sculă, şi nici Emma ; şi pe măsură ce se uita lung la el, monotonia acestei situaţii izgonea încetul cu încetul orice înduioşare din inima ei. I se părea plăpînd, slab, un nimic, cu un cuvînt, un biet om, în toate privinţele. Cum să scape de el ? Ce seară care nu se mai isprăvea ! Ceva amorţitor, ca o adiere de opium, o toropea.

Auziră în vestibul bocănitul sec al unui baston pe podea. Era Hippolyte, care aducea bagajele doamnei. Ca să le puie jos, descrise cu greu un sfert de cerc cu piciorul de lemn.

„Nici nu se mai gîndeşte că i l-a tăiat !" îşi spunea Emma, uitîndu-se la nenorocitul din a cărui chică roşie curgeau broboane de sudoare.

Bovary scotoci un pitac în fundul pungii ; şi, fără să arate că-şi dă seama cît de umilitoare era pentru el însuşi prezenţa acestui om, care stătea acolo ca o mustrare vie a neghiobiei lui fără leac, spuse, văzînd pe şemineu violetele lui Léon :

— Ia te uită ce buchet frumos !

— Mda, răspunse ea nepăsătoare ; e un buchet pe care l-am cumpărat adineauri... de la o cerşetoare.

Charles luă violetele şi, răcorindu-şi în ele ochii înroşiţi de plîns, le mirosea cu delicateţe. Emma i le smulse repede din mînă şi se duse să le puie într-un pahar cu apă.

A doua zi sosi doamna Bovary-mama. Şi ea şi fiul ei plînseră mult. Emma, sub cuvînt că are de dat nişte dispoziţii, dispăru.

În ziua următoare, trebuiră să hotărască împreună în privința înmormîntării. Se instalară, cu cutiuțele de lucru, în boschetul de pe malul rîului.

Charles se gîndea la tatăl lui și se mira că simte atîta dragoste pentru omul acesta, pe care pînă atunci credea că nu-l iubește decît foarte puțin. Doamna Bovary-mama se gîndea la soțul ei, și cele mai rele zile de odinioară i se păreau acum de invidiat. Regretul instinctiv al unei obișnuințe atît de îndelungate ștergea tot, și, din cînd în cînd, în timp ce tot cosea, cîte-o lacrimă mai mare i se prelingea de-a lungul nasului și rămînea o clipă atîrnată. Emma se gîndea că nu trecuseră decît douăzeci și patru de ore de cînd fusese împreună cu Léon, departe de lume, îmbătată de dragoste, și nu se mai săturau să se uite unul la altul. Căuta să-și amintească cele mai mici amănunte ale acelei zile trecute. Dar prezența soacrei și a soțului o stînjenea. Ar fi voit să nu audă nimic, să nu vadă nimic, ca să nu tulbure reculegerea dragostei ei, pe care, orice-ar fi făcut, o simțea cum se pierdea în tot ce se întîmpla împrejur.

Descosea căptușeala unei rochii, ale cărei bucăți erau împrăștiate în jurul ei ; doamna Bovary-mama, fără să ridice ochii, tăia, scîrțîind cu foarfeca, iar Charles, în papuci împletiți și cu vechea lui redingotă cafenie, care-i ținea loc de halat, stătea cu amîndouă mîinile în buzunar și nici el nu scotea o vorbă ; lîngă ei, Berthe, într-un șorțuleț alb, rîcîia cu lopățica nisipul de pe alee.

Deodată îl văzură intrînd pe portiță pe domnul Lheureux, negustorul de stofe.

Venea să-și ofere serviciile, dată fiind *funesta împrejurare*. Emma îi răspunse că n-are nevoie de serviciile lui. Dar negustorul nu se dădu bătut.

— Iertaţi-mă, zise el ; aş vrea să vă vorbesc între patru ochi.

Apoi, mai încet :

— În legătură cu afacerea ceea... ştiţi.

Charles se făcu stacojiu pînă-n vîrful urechilor.

— A, da... aşa e.

Şi, tulburat, se întoarse spre nevastă-sa :

— N-ai putea tu... draga mea... ?

Emma avu aerul că-l înţelege, căci se ridică, iar Charles îi spuse mamei lui :

— Nu-i nimic ! Trebuie să fie vreun fleac oarecare în legătură cu gospodăria.

Nu voia cu nici un chip ca bătrîna să afle de poliţă, de frică să nu-l certe.

De îndată ce rămaseră singuri, domnul Lheureux începu, în termeni destul de desluşiţi, s-o felicite pe Emma pentru moştenire, apoi să vorbească de lucruri banale, de spaliere, de recoltă, de sănătatea lui, care mergea mereu *aşa şi aşa, nici viu, nici mort*. La dreptul vorbind, făcea pe dracu-n patru şi tot nu izbutea, cu toate spusele lumii, să pună deoparte nici măcar o leţcaie.

Emma îl lăsa să vorbească. Se plictisea aşa de tare de două zile !

— Şi iată că v-aţi făcut bine de tot ! continuă el. Zău, în ce hal l-am văzut atunci pe bietul dumneavoastră soţ ! E un băiat de treabă, cu toate că au fost între noi oarecare neînţelegeri.

Emma-l întrebă ce anume neînţelegeri, căci Charles îi ascunsese că n-a vrut să-i recunoască furniturile.

— Dar dumneavoastră ştiţi foarte bine, îi răspunse Lheureux. Era vorba de fantezia aceea a dumneavoastră cu lăzile de voiaj.

Îşi trăsese pălăria pe ochi şi, stînd cu mîinile la spate, zîmbind şi fluierînd încetişor, se uita drept în

ochii ei, într-un chip nesuferit. Să fi bănuit ceva? Emma se pierdea în tot felul de presupuneri. În cele din urmă, totuşi, Lheureux începu iar :

— Ne-am împăcat şi veneam să-i mai propun o învoială.

Propunea să se reînnoiască poliţa semnată de Bovary. Domnul însă o să facă cum îi place ; nu trebuia să se necăjească, mai ales acum, cînd o să aibă o sumedenie de încurcături.

— Şi chiar ar face foarte bine să nu se mai ocupe el de asta, s-o treacă altcuiva ; dumneavoastră, de pildă ; dacă v-ar da o procură, ar fi foarte uşor, şi atunci am avea noi amîndoi micile noastre afaceri...

Emma nu pricepea. Domnul Lheureux tăcu. Trecînd apoi la negoţul lui, declară că doamna nu putea să nu-i cumpere ceva. Are să-i trimită doisprezece metri de stofuliţă neagră de lînă, cît trebuie pentru o rochie.

— Asta pe care o aveţi e bună pentru casă. Pentru vizite vă trebuie alta. Eu mi-am dat seama de cum am intrat. Am ochi de american.

Nu trimise stofa ; o aduse el. După aceea mai veni o dată ca s-o măsoare ; mai veni şi sub alte pretexte, de fiecare dată căutînd să fie politicos, îndatoritor, ca un sclav, cum ar fi spus Homais, şi întotdeauna strecurîndu-i Emmei cîte un sfat privitor la procură. De poliţă, nici pomeneală. Emma nu se mai gîndea la asta ; pe la începutul convalescenţei, Charles îi vorbise ceva, dar fusese atît de zbuciumată, că nici nu-şi mai aducea aminte. De altfel, se ferea să deschidă orice discuţie de afaceri ; doamna Bovary-mama fu mirată şi dădu această schimbare a felului ei de a fi pe seama sentimentelor religioase, pe care le căpătase pe cînd era bolnavă.

Dar de îndată ce bătrîna plecă, Emma şi începu să-l uimească pe Bovary cu simţul ei practic. Trebuia să

culeagă informații, să socotească ipotecile, să vadă ce era mai nimerit : o licitație sau o lichidare. Cita termeni tehnici, la întîmplare, rostea cuvinte umflate ca : ordine, viitor, prevedere, și exagera într-una încurcăturile moștenirii, așa încît într-o bună zi îi arătă ciorna unei împuterniciri generale de a-i „conduce și administra afacerile, de a face orice împrumuturi, de a semna și a gira orice polițe, de a face orice plăți etc." Profitase de minune de lecțiile lui Lheureux.

Cu naivitate, Charles o întrebă de unde avea hîrtia aceea.

— De la domnul Guillaumin.

Și, cu cel mai desăvîrșit calm din lume, adăugă :

— Nu prea am încredere. Se spun atîtea despre notari ! Ar trebui poate să ne sfătuim !... Dar nu cunoaștem decît... Oh ! Pe nimeni.

— Pe Léon... răspunse Charles după ce se gîndi. Era greu să te înțelegi cu el prin corespondență. Atunci Emma se oferi să se ducă la el. Charles îi mulțumi, dar nu voi s-o lase. Emma insistă. Urmă un adevărat asalt de politețe. În cele din urmă, ea exclamă cu un ton de încăpățînare bine jucată :

— Nu, te rog, mă duc.

— Ce bună ești ! spuse Charles sărutînd-o pe frunte. Chiar a doua zi, ea se sui în *Rîndunica* să meargă la Rouen să-i ceară părerea lui Léon ; și rămase acolo trei zile.

III

Au fost trei zile folosite din plin, delicioase, minunate, o adevărată lună de miere.

Stăteau la hotelul Boulogne, în port. Stăteau acolo, cu storurile trase, cu ușile încuiate, cu flori pe jos și siropuri la gheață, aduse de dimineață.

Spre seară, luau o barcă cu coviltir şi se duceau să cineze pe-o insulă.

Era ora cînd, de pe malul unde erau şantierele, se auzea răsunînd ciocanul calafagiilor, care băteau în pereţii de lemn ai corăbiilor. Printre copaci se ridica fum de catran, iar pe faţa rîului se vedeau pete mari, grase, legănîndu-se din cînd în cînd în lumina roşiatică a soarelui, ca nişte plutitoare plăci de bronz florentin.

Coborau amîndoi în mijlocul bărcilor legate la ţărm, ale căror lungi parîme, întinse oblic, frecau puţin marginile de sus ale bărcii.

Larma oraşului, uruitul căruţelor, gălăgia oamenilor care vorbeau, lătratul cîinilor de pe puntea vapoarelor se îndepărtau pe nesimţite. Emma îşi dezlega panglicile pălăriei şi trăgeau la malul insulei lor.

Se instalau în sala de jos a unei cîrciumi cu voloace negre atîrnate la uşă. Mîncau pietroşel fript, smîntînă şi cireşe. Stăteau întinşi pe iarbă ; se sărutau, tupilîndu-se sub nişte plopi ; şi ar fi voit să trăiască veşnic, ca doi Robinsoni, în colţişorul acesta, care, în culmea fericirii lor, li se părea cel mai minunat din lume. Nu era pentru întîia oară cînd vedeau copaci, cer albastru, iarbă, cînd auzeau murmurul apei şi foşnetul vîntului în frunziş ; dar fără îndoială că niciodată nu admiraseră toate acestea, ca şi cum natura nici n-ar fi existat înainte, sau n-ar fi început să fie frumoasă decît în clipa împlinirii dorinţelor lor.

Cînd se lăsa noaptea, se întorceau. Barca mergea de-a lungul malului insulei. Stăteau în fundul ei, ascunşi în întuneric, tăcuţi. Vîslele pătrate răsunau sonor în furcile lor de fier, măsurînd tăcerea, ca bătăile unui metronom, pe cînd cîrma, tîrîtă în urma bărcii, nu-şi mai contenea plescăitul lin în apă.

Într-o seară, răsări luna ; atunci nu pierdură prilejul să îndruge nişte fraze goale, în care găseau că astrul e melancolic şi plin de poezie ; Emma începu chiar să cînte :

Îţi aminteşti cum într-o seară pluteam etc.

Vocea ei armonioasă şi slabă se pierdea pe valuri ; iar vîntul ducea cu el ruladele pe care Léon le asculta trecînd ca un fîlfîit de aripi în jurul lui.

Emma stătea în faţă, rezemată de peretele despărţitor al şalupei, în care intra luna printr-un oblon deschis. Rochia neagră, ale cărei falduri se desfăşurau ca un evantai, o făcea să pară mai subţire, mai înaltă. Sta cu capul sus, cu mîinile împreunate şi ochii spre cer. Cîteodată umbra sălciilor o ascundea cu totul, pentru ca deodată să apară iar, ca o nălucă, în lumina lunii.

Jos, lîngă Emma, Léon dădu de-o panglică de mătase roşie.

După ce se uită bine la ea, barcagiul zise :

— Aha ! trebuie să fie de la cei pe care i-am plimbat deunăzi. Erau o droaie de poznaşi, domni şi doamne, cu prăjituri, cu şampanie, cu fligoarne, cu tot tărăboiul. Era mai ales unul, un bărbat înalt, frumos, cu mustăcioară, care avea mare haz ! Ceilalţi îi tot spuneau : „Hai, istoriseşte-ne ceva... Adolphe... Dodolphe"... mi se pare.

Ea se înfioră.

— Te doare ceva ? zise Léon, apropiindu-se de ea.

— Nu-i nimic. Pesemne răcoarea nopţii.

— Şi care nu trebuie să ducă lipsă nici de femei, adăugă mai încet bătrînul marinar, crezînd că-i face plăcere străinului.

Scuipînd apoi în palme, apucă iar vîslele.

Trebuiră totuşi să se despartă ! Despărţirea a fost tristă. Léon trebuia să trimită scrisorile pe adresa tuşei

Rollet, iar Emma-l sfătui atît de bine cum să puie scrisoarea în două plicuri unul într-altul, că Léon admiră nespus viclenia ei de femeie îndrăgostită.

— Aşadar, zici că totu-i în regulă? îi spuse Emma cînd îl sărută ultima oară.

— Da, sigur! „Dar oare de ce, se gîndi el pe urmă, întorcîndu-se singur pe stradă, ţine ea aşa de mult să aibă procura asta?"

IV

Curînd, Léon luă faţă de camarazii lui un aer de superioritate, începu să-i ocolească şi lăsă baltă dosarele.

Aştepta scrisorile Emmei; le citea de cîteva ori. Îi scria. O chema în gînd, cu toată puterea dorului şi amintirilor lui. Dorinţa aceasta de a o revedea, în loc să se potolească în lipsa ei, crescu atît de tare, încît într-o sîmbătă dimineaţa fugi de la birou.

Cînd, de pe creastă, zări în vale clopotniţa bisericii cu steagul de tinichea învîrtindu-se în bătaia vîntului, simţi acea desfătare amestecată cu vanitate triumfătoare şi înduioşare egoistă, pe care trebuie s-o aibă milionarii, cînd vin să-şi revadă satul natal.

Se duse să dea tîrcoale casei ei. În bucătărie era lumină. Pîndi să-i vadă umbra în dosul perdelelor. Dar nu se arătă nimic.

Cînd îl văzu, tuşa Lefrançois îl primi cu explozii de bucurie, îl găsi „mai înalt şi mai subţire", pe cînd Artemiza, dimpotrivă, îl găsi mai „voinic şi mai cacheş".

Luă masa ca şi altădată în sala mică, dar singur, fără perceptor, căci Binet, *ostenit* să tot aştepte *Rîndunica*, mînca regulat cu o oră mai devreme, aşa că

acum lua masa la ora cinci fix şi tot pretindea de cele mai multe ori că *bătrîna hodoroagă întîrzia.*

În cele din urmă Léon se hotărî ; se duse să bată la uşa medicului. Doamna era în odaia ei, de unde nu coborî decît după un sfert de oră. Domnul păru încîntat că-l revedea ; dar nu se clinti de-acasă toată seara şi nici în ziua următoare.

O văzu singură de-abia seara, tîrziu de tot, pe uliţa din dosul grădinii ; pe uliţă, ca şi cu celălalt ! Era furtună, şi stăteau de vorbă sub o umbrelă, la lumina fulgerelor.

Despărţirea lor ajunse nesuferit de dureroasă.

— Mai bine să mor ! spunea Emma. Se zvîrcolea în braţele lui, plîngînd. Adio !... Adio !... Cînd te-oi mai vedea ?

Se întoarseră din nou ca să se mai sărute o dată ; şi atunci Emma-i făgădui că va găsi în curînd, cu orice chip, un mijloc de a se vedea regulat, în voie, cel puţin o dată pe săptămînă. Nu avea nici o îndoială că va găsi. Era, de altfel, plină de speranţe. Avea să facă rost de bani.

De aceea cumpără pentru odaia ei o pereche de perdele galbene cu dungi late, pe care Lheureux i le lăudase ca foarte ieftine ; visa să aibă şi un covor, şi Lheureux, asigurînd-o că „asta nu-i mare lucru", se însărcină, foarte politicos, să-i procure unul. Emma nu mai putea fără serviciile lui. De douăzeci de ori pe zi trimitea să-l cheme, iar el îşi lăsa imediat treburile baltă şi venea fără să crîcnească. Nimeni nu înţelegea de asemenea pentru ce tuşa Rollet era în fiecare zi la dejun la Emma, şi chiar îi făcea vizite între patru ochi.

Cam în timpul acela, adică pe la începutul iernii, pe Emma o apucă o mare pasiune pentru muzică.

Într-o seară, cînd Charles o asculta, ea începu de patru ori la rînd aceeaşi bucată, mereu necăjită că

nu izbuteşte să găsească nota potrivită, pe cînd el, fără să-şi dea seama de ce nu-i bine, striga :

— Bravo !... foarte bine !... Cum de nu-ţi place ? Zi-i înainte !

— Ei ! nu ! e îngrozitor de prost ! mi-au înţepenit degetele de cînd n-am mai cîntat.

A doua zi o rugă *să-i mai cînte ceva.*

— Fie, ca să-ţi fac plăcere !

Şi Charles mărturisi că într-adevăr cam uitase ; greşea notele, cînta alandala ; iar ea, oprindu-se brusc :

— Ah ! nu mai merge ! va trebui să iau lecţii ; dar...

Apoi adăugă, muşcîndu-şi buzele :

— Douăzeci de franci lecţia, e prea scump !

— Da, într-adevăr... cam scump... spuse Charles rînjind prosteşte. Mie mi se pare că totuşi s-ar putea găsi poate şi cu mai puţin ; sînt doar artişti fără cine ştie ce faimă, care de multe ori sînt mai buni decît celebrităţile.

— Caută-i, zise Emma.

A doua zi, cînd se întoarse acasă, se uită la ea lung, cu şiretenie, şi nu se putu ţine pînă la urmă să nu spuie fraza asta :

— Încăpăţînată mai eşti cîteodată ! Am fost azi la Barfeuchères. Ei bine, doamna Liégeard m-a asigurat că cele trei domnişoare ale ei, care sînt la Miséricorde, luau lecţii cu cincizeci de bani lecţia, şi chiar cu o profesoară renumită.

Emma ridică din umeri şi nu mai deschise pianul.

Dar cînd trecea pe lîngă el (dacă Bovary era pe acolo) spunea suspinînd :

— Ah ! bietul meu pian !

Iar cînd venea cineva s-o vadă, nu uita să-i spuie că se lăsase de muzică, şi că acum nu mai putea să reînceapă din motive independente de voinţa ei. Atunci o plîngeau. Păcat ! ea, care avea un talent atît de fru-

mos ! Îi vorbiră chiar şi lui Bovary. Îl dojeneau toţi, dar mai ales farmacistul :

— Rău faci ! Nu trebuie să laşi niciodată necultivate însuşirile naturale. De altfel, gîndeşte-te, prietene dragă, că, punînd-o pe doamna să studieze, faci pentru mai tîrziu o economie cu educaţia muzicală a fetiţei ! Eu găsesc că mamele trebuie să-şi instruiască singure copiii. E o idee a lui Rousseau, poate cam nouă încă, dar care, sînt sigur, va triumfa în cele din urmă, ca şi alăptarea maternă şi vaccinarea.

Charles mai aduse deci vorba încă o dată de chestiunea asta a pianului. Emma îi răspunse, acră, că mai bine să-l vîndă. Să vadă ieşind din casă nenorocitul acesta de pian, care dăduse atîtea satisfacţii vanităţii ei, însemna pentru Bovary un fel de sinucidere parţială a Emmei.

— Dacă ai vrea... spunea el, o lecţie din cînd în cînd n-ar fi la urma urmei atît de ruinătoare !

— Dar, îi răspundea ea, lecţiile nu-s folositoare decît dacă le iei regulat.

Aşa obţinu de la soţul ei învoirea de a se duce o dată pe săptămînă la oraş, ca să-şi vadă amantul. După o lună, toţi găsiră că făcuse progrese uriaşe.

V

Se ducea în fiecare joi. Se scula, se îmbrăca încetişor ca să nu-l trezească pe Charles, care-ar fi dojenit-o că se pregăteşte prea de dimineaţă. După aceea umbla de ici-colo, se aşeza la fereastră şi se uita în piaţă. Zorii dimineţii jucau printre stîlpii halelor, iar pe casa farmacistului, cu obloanele închise, se zăreau în lumina palidă a aurorei literele mari ale firmei.

Cînd pendula arăta ora şapte şi-un sfert, se ducea la „Leul de aur“, unde Artemiza venea căscînd să-i deschidă uşa. Ca să-i fie cald doamnei, scotocea apoi cărbunii din cenuşă. Emma rămînea singură în bucătărie. Din cînd în cînd ieşea pe afară. Hivert înhăma tacticos, trăgînd cu urechea la ce spunea tuşa Lefrançois, care, scoţîndu-şi printr-un ghişeu capul cu bonetă de bumbac, îi dădea tot felul de comisioane şi de explicaţii, care-ar fi zăpăcit pe oricare altul. Emma tropăia din picioare pe pavajul din curte.

În sfîrşit, după ce-şi mînca supa, îşi punea în spate sarica, îşi aprindea pipa şi înhăţa biciul, Hivert se instala liniştit pe capră.

Rîndunica pornea în trap mărunt, şi, de-a lungul a trei sferturi de leghe, se oprea din loc în loc ca să ia călătorii, care o tot pîndeau să vie, stînd în picioare, la marginea drumului, în faţa porţilor. Cei care îşi reţinuseră locuri din ajun se lăsau aşteptaţi ; ba chiar unii mai erau încă în casă, în pat ; Hivert îi chema, ţipa, înjura, pe urmă cobora de pe capră şi se ducea să bată tare în poartă. Vîntul sufla prin ferestruicile crăpate ale diligenţei.

Între timp cele patru bănci se umpleau, trăsura o lua la goană, merii se înşirau unul după altul ; şi între cele două şanţuri lungi, pline de apă gălbuie, drumul mergea înainte, nesfîrşit, îngustîndu-se în zare.

Emma îl cunoştea de la un capăt la altul ; ştia că după imaş venea un stîlp, pe urmă un ulm, o şură sau o colibă de cantonier ; uneori chiar, ca să încerce o surpriză, închidea ochii. Dar totdeauna îşi da foarte bine seama cît mai este de mers.

În sfîrşit, casele de cărămidă se apropiau, drumul începea să răsune sub roţi, *Rîndunica* luneca printre grădinile în care, prin ostreţele gardului, se zăreau

statui, cîte-o movilă plantată cu viță de vie, tise tunse și un scrînciob. Apoi dintr-o dată apărea orașul.

Coborînd în amfiteatru și înecat în ceață, orașul se lărgea nedeslușit dincolo de poduri. Cîmpia se ridica apoi într-o ondulare monotonă pînă ce, în depărtare, se împreuna cu dunga vagă, ștearsă a cerului palid. Văzută astfel de sus, întreaga priveliște părea nemișcată ca o pictură: într-un colț stăteau înghesuite corăbiile ancorate; fluviul își rotunjea șerpuirea la poalele colinelor înverzite, și insulele lunguiețe păreau, pe fața apei, ca niște pești mari încremeniți pe loc. Coșurile uzinelor scoteau uriașe panașuri cafenii cu vîrful luat de vînt. Se auzea vuietul turnătoriilor, laolaltă cu sunetul limpede al clopotelor de la bisericile ce se înălțau prin ceață. Copacii goi de pe bulevarde apăreau printre case ca niște mărăcini violeți, iar acoperișurile, lucind de ploaie, sclipeau mai tare sau mai slab, după cum erau cartierele mai sus sau mai jos. Uneori, suflarea vîntului ducea norii spre coasta Sainte-Catherine, ca niște valuri plutitoare care se spărgeau, tăcute, de-un mal abrupt.

Din mulțimea acestor vieți îngrămădite, Emma simțea desprinzîndu-se ceva amețitor, și inima îi creștea nespus, ca și cum cele o sută douăzeci de mii de suflete care fremătau acolo i-ar fi trimis toate deodată suflul pasiunilor pe care le bănuia clocotind în ele. Dragostea ei sporea în fața întinderii nesfîrșite și devenea tumultuoasă la auzul zumzetelor nedeslușite care se înălțau. Dragostea ei se revărsa peste tot, pe piețe, pe bulevarde, pe străzi, și vechea cetate normandă se întindea sub ochii ei ca o capitală fără margini, ca un Babilon, în care intra. Se apleca, rezemîndu-se cu amîndouă mîinile de geamul deschis, sorbind adierea vîntului; cei trei cai alergau în galop, pietrele din noroi scîrțîiau, diligența se legăna, iar Hi-

vert striga de departe la căruţele de pe drum, pe cînd burghezii care petrecuseră noaptea la Bois-Guillaume coborau coasta agale, în trăsurile lor particulare.

Se opreau la barieră ; Emma îşi scotea galenţii, îşi punea alte mănuşi, îşi potrivea şalul, şi, la douăzeci de paşi mai încolo, cobora din *Rîndunica.*

Oraşul de abia atunci se trezea. Băieţii de prăvălie, cu tichii greceşti pe cap, frecau vitrinele prăvăliilor, iar femei cu panere proptite în şold strigau din cînd în cînd, la colţul străzilor. Emma mergea cu ochii în pămînt, strecurîndu-se pe lîngă ziduri şi surîzînd de bucurie sub voaleta lăsată în jos.

De teamă să n-o vadă cineva, nu lua de obicei drumul cel mai scurt. Se înfunda prin ulicioare întunecate şi ajungea leoarcă de sudoare spre partea de jos a Străzii Naţionale, lîngă fîntînă. Acolo-i cartierul teatrului, al cafenelelor şi al fetelor galante. Deseori trecea pe lîngă dînsa cîte-o căruţă încărcată cu decoruri care tremurau. Chelneri în şorţuri albe presărau nisip pe lespezi, printre arbuştii verzi. Mirosea a absint, a havană şi a stridii.

Apuca pe-o stradă ; îl recunoştea pe Léon după părul cîrlionţat, care-i ieşea de sub pălărie.

Léon continua să meargă pe trotuar, Emma mergea în urma lui pînă la hotel ; el se urca, deschidea uşa, intra... Ce îmbrăţişare !

Apoi, după sărutări, urma o ploaie de cuvinte. Îşi istoriseau toate necazurile din timpul săptămînii, presimţirile, grija scrisorilor, dar, în clipa aceea, totul era dat uitării, şi priveau unul în ochii celuilalt, rîzînd de voluptate şi ciripindu-şi numele.

Patul era mare, de mahon, în formă de nacelă. Perdelele de mătase roşie, care coborau din tavan, se arcuiau jos de tot lîngă căpătîiul larg al patului, şi nimic pe lume nu era mai frumos decît capul ei casta-

niu şi pielea ei albă, care se conturau pe această culoare purpurie, cînd, cu un gest de pudoare, ea-şi strîngea braţele goale, ascunzîndu-şi faţa în mîini.

Apartamentul călduţ, cu un covor în culori şterse, cu ornamente fistichii şi lumină calmă, părea cu totul prielnic pentru intimităţile pasiunii. Stîlpii perdelelor, cu vîrful în chip de săgeată, cuierele de aramă şi măciuliile grătarelor luceau de-ndată ce se strecura înăuntru o rază de soare. Pe şemineu, între cele două candelabre, erau două scoici din cele mari, roze, în care se aude vuietul mării cînd le pui la ureche.

Ce mult iubeau camera asta plăcută, plină de veselie, cu toată splendoarea ei cam ofilită ! Regăseau totdeauna aceleaşi mobile la locul lor şi cîteodată acele de păr pe care le uitase în cealaltă joi sub soclul pendulei. Luau dejunul la gura şemineului, pe o măsuţă înaltă, cu picior, încrustată, de palisandru. Emma tăia bucăţile, i le punea în farfurie spunînd tot felul de vorbe dulci ; iar cînd spuma de şampanie se revărsa din paharul fin pe inelele de pe degete, hohotea într-un rîs destrăbălat. Atît de pierduţi erau în ei înşişi, că se credeau acolo în propria lor casă, în care aveau să trăiască pînă la moarte, ca doi eterni însurăţei. Spuneau : odaia noastră, covorul nostru, fotoliile noastre ; ba chiar Emma spunea papucii mei unui cadou pe care i-l făcuse Léon, un capriciu al ei. Erau nişte papuci de satin roz, căptuşiţi pe margine cu puf de lebădă. Cînd se aşeza pe genunchii lui, piciorul îi atîrna în aer, şi gingaşa încălţăminte fără căpută se ţinea de piciorul ei gol numai în degetul cel mare.

Léon gusta pentru întîia oară nespusa delicateţe a podoabelor femeieşti. Nu întîlnise niciodată atîta farmec în vorbire, atîta sobrietate în îmbrăcăminte, asemenea atitudini de porumbiţă somnoroasă. Îi admira exaltarea sufletului şi dantelele fustei. De altfel, nu

era *o femeie din lumea bună* şi o femeie măritată, cu un cuvînt, o adevărată amantă ?

Prin firea ei schimbătoare, rînd pe rînd mistică sau veselă, vorbăreaţă, tăcută, aprigă, nepăsătoare, trezea în el mii de dorinţi, amintiri şi instincte. Era pentru el îndrăgostita din toate romanele, eroina din toate dramele, şi acea nedesluşită *ea* din toate volumele de versuri. Regăsea pe umerii ei culoarea de chihlimbar a *odaliscăi luîndu-şi baia ;* Emma avea bustul lung de castelană feudală ; semăna şi cu *femeia palidă din Barcelona,* dar mai presus de toate era Înger !

De multe ori, cînd Léon se uita la dînsa, simţea că sufletul lui, revărsîndu-se asupra ei, îi învăluia capul ca o undă, şi cobora ispitit spre albeaţa sînului.

Se aşeza jos în faţa Emmei ; şi, cu coatele pe genunchi, se uita lung la ea, zîmbind, cu capul ridicat. Emma se apleca spre el şi murmura ca sufocată de beţia dragostei.

— Oh ! nu te mişca ! nu vorbi ! priveşte-mă ! Din ochii tăi se revarsă ceva atît de dulce, care-mi face atît de bine !

Îi spunea : copilule.

— Mă iubeşti, copilule ?

Şi-n graba cu care buzele lui se întindeau spre gură, nici nu mai auzea ce-i răspunde.

Deasupra pendulei era un mic Cupidon de bronz, care făcea graţii, arcuindu-şi braţele sub o ghirlandă aurită. Rîseră de multe ori de el ; dar cînd trebuiau să se despartă, totul li se părea serios.

Stînd nemişcaţi unul în faţa altuia, îşi repetau :

— Pe joi !... pe joi !...

Deodată, Emma-i lua capul între mîini, îl săruta repede pe frunte zicînd : „Adio !“ şi se repezea pe scară.

Se ducea la un coafor de pe strada Comediei ca să-şi aranjeze părul. Se înnopta : în prăvălie se aprindeau lămpile.

Auzea clopotul de la teatru, care chema actorii la reprezentaţie ; şi vedea trecînd, pe dinainte, bărbaţi cu faţa albă şi femei în toalete ofilite, care intrau pe uşa ce dă între culise.

Era cald în încăperea mică şi prea scundă a coaforului, în care, printre peruci şi pomezi, duduia o sobă. Mirosul de fiare de frizat şi mîinile pline de grăsime, care-i umblau prin cap, o toropeau repede şi aţipea puţin înfăşurată în halatul de pe umeri. De multe ori, în timp ce-o coafa, frizerul îi propunea bilete de bal mascat.

După aceea, pleca. Urca pe aceleaşi străzi ; ajungea la „Crucea roşie" ; îşi lua iar galenţii, pe care-i ascunsese dimineaţa sub o bancă, şi se ghemuia pe locul ei, printre călătorii nerăbdători. Unii coborau la poalele colinei. Rămînea singură în trăsură.

La fiecare cotitură se zăreau tot mai mult luminile oraşului, care întindeau o largă boare luminoasă deasupra caselor învălmăşite. Emma se ridica în genunchi pe pernele trăsurii, lăsînd să-i rătăcească privirea peste această splendoare. Plîngea, îl chema pe Léon, îi trimitea vorbe duioase şi sărutări, care se pierdeau în vînt.

Pe colină era un biet nenorocit, care umbla fără rost, cu un băţ în mînă, printre diligenţe. Un maldăr de zdrenţe îi acoperea umerii, şi o veche pălărie de castor, desfundată, rotundă ca un lighean, îi ascundea faţa ; dar cînd o scotea, vedeai în locul pleoapelor două orbite căscate, sîngerînd. Carnea se destrăma în pieliţe roşii, şi din ele se prelingea ceva lichid, care se închega în plăgi verzi pînă aproape de nasul ale cărui nări negre smiorcăiau convulsiv. Ca să-ţi vorbească,

își dădea capul pe spate cu un rîs idiot ; și atunci pupilele lui albăstrii, rotindu-se într-o mișcare necontenită, ajungeau spre tîmple, la marginea rănii deschise.

Cînta o mică melodie, ținîndu-se de trăsuri :

Cînd arde soarele-n amiază,
Iubirea fetelor visează...

și în tot ce urma era vorba de păsări, de soare și de frunziș.

Uneori apărea deodată cu capul gol, în spatele Emmei. Ea se ferea țipînd. Hivert venea să rîdă de el. Îl îndemna să închirieze o baracă la bîlciul Saint-Romain, sau îl întreba, rîzînd, ce-i mai face iubita.

De multe ori, în mersul diligenței, pălăria lui intra deodată înăuntru pe geam, pe cînd cu celălalt braț se agăța de scară, printre împroșcăturile roților. Vocea lui, la început slabă și scîncitoare, devenea ascuțită. Se auzea tărăgănată în noapte ca tînguirea nedeslușită a unei cumplite dureri fără sfîrșit ; și, printre zornăitul zurgălăilor, freamătul copacilor și hodorogeala lăzii goale din spatele diligenței vocea aceea avea în ea ceva îndepărtat, care pe Emma o tulbura. Îi cobora pînă-n adîncul sufletului, ca un vîrtej într-o prăpastie, ducînd-o pe sus în sferele unei melancolii fără margini. Dar Hivert, care simțea că atîrnă o greutate dinapoi, trăgea la întîmplare cu biciul îndărăt. Șfichiul biciului plesnea orbul peste răni, și el cădea jos, în glod, urlînd.

Apoi, în cele din urmă, călătorii *Rîndunicii* adormeau, unii cu gura căscată, alții cu bărbia proptită în piept, rezemați de umărul celui de-alături, sau cu brațul trecut pe după cureaua sprijinitoarei, clătinîndu-se regulat, după cum se legăna trăsura ; iar reflexele felinarului, care se bălăbănea afară pe crupa cai-

lor rotaşi, străbătînd înăuntru prin perdelele de stambă roşiatică, întindeau umbre sîngerii pe toţi aceşti indivizi încremeniţi. Copleşită de tristeţe, cu groaza în suflet, Emma dîrdîia în hainele ei, şi simţea că-i e tot mai frig la picioare.

Acasă, Charles o aştepta ; joia, *Rîndunica* întîrzia totdeauna. În sfîrşit, doamna sosea ! Abia dacă-şi săruta fetiţa. Masa nu era gata ; nu face nimic ! Îi da dreptate bucătăresei. Acum totul părea îngăduit acestei fete.

De multe ori Charles, văzînd-o pe nevastă-sa palidă, o întreba dacă nu cumva era bolnavă.

— Nu, îi răspundea ea.

— Dar, replica el, ciudată mai eşti astă-seară !

— Ei ! nu-i nimic ! nu-i nimic !

Erau chiar zile cînd, de abia întoarsă, se urca în camera ei ; şi Justin, care se găsea acolo, umbla în vîrful picioarelor, mai iscusit în serviciul ce avea de îndeplinit decît cea mai bună cameristă. Îi punea la îndemînă chibriturile, sfeşnicul, o carte, îi pregătea cămaşa de noapte, îi făcea patul.

— Hai ! îi zicea ea, bine, pleacă !

Căci el rămînea în picioare, cu mîinile în jos, cu ochii holbaţi, ca prins în păienjenişul unei visări subite.

A doua zi era groaznică, iar cele care urmau erau încă şi mai de nesuferit din pricina nerăbdării pe care o avea Emma de a-şi regăsi fericirea — poftă nesăţioasă, aţîţată de imagini cunoscute, şi care, în a şaptea zi, se dezlănţuia în voie în dezmierdările lui Léon. Înflăcărarea lui se ascundea într-o risipă de admiraţie şi recunoştinţă. Emma gusta cu discreţie această dragoste şi, adîncindu-se în ea, o întreţinea prin toate artificiile duioşiei ei, şi tremura puţin de teamă să n-o piardă mai tîrziu.

Deseori îi spunea, cu o voce dulce, plină de melancolie :

— Ah ! Tu ai să mă laşi !... ai să te însori !... ai să fii ca şi ceilalţi.

Léon o întreba :

— Care ceilalţi ?

— Ceilalţi bărbaţi... în sfîrşit, răspundea ea. Apoi adăuga, dîndu-l la o parte cu un gest galeş : Sînteţi toţi nişte ticăloşi !

Într-o zi, cînd filozofau asupra dezamăgirilor pămînteşti, ajunse să-i spuie (ca să-i pună la încercare gelozia sau cedînd poate unei nevoi prea năvalnice de a-şi descărca sufletul) că odinioară, înaintea lui, iubise pe cineva, „nu ca pe tine", adăugă ea repede, jurînd pe viaţa fetiţei *că nu se întîmplase nimic.*

Tînărul o crezu, o întrebă însă, aşa, ca să ştie, cu ce se ocupa el.

— Era căpitan de vas, dragul meu.

Oare în felul acesta nu preîntîmpina orice cercetare, şi, în acelaşi timp, nu se situa foarte sus, prin acea pretinsă fascinaţie exercitată asupra unui bărbat, care, prin firea lui, trebuia să fie belicos şi obişnuit să fie măgulit ?

Secretarul simţi atunci cît de măruntă e situaţia pe care-o are el ; invidie epoleţi, decoraţii, titluri. Emmei trebuiau să-i placă toate astea ; bănuia, după viaţa costisitoare pe care-o ducea.

Emma totuşi îi ascundea o sumedenie din trăsnăile ei, cum era dorinţa de a avea, ca să meargă la Rouen, un tilbury albastru tras de-un cal englezesc şi mînat de-un lacheu cu cizmuliţe răsfrînte. Justin era cel care-i dăduse ideea acestui capriciu, cînd o rugase să-l ia la dînsa ca fecior în casă ; şi dacă lipsa unei asemenea cabriolete nu micşora la fiecare întîlnire plăcerea sosirii, sporea cu siguranţă amărăciunea întoarcerii.

Adesea, cînd vorbeau împreună despre Paris, Emma sfîrşea murmurînd :

— Ah ! ce bine ne-am simţi acolo !

— Nu sîntem fericiţi ? întreba Léon cu duioşie, netezindu-i părul.

— Da, aşa-i, sînt o nebună ; sărută-mă !

Cu soţul ei era mai drăguţă ca niciodată ; îi făcea creme cu fisticuri şi-i cînta valsuri, seara, după masă. Charles se socotea deci cel mai fericit dintre muritori, şi Emma nu avea nici o grijă, cînd, într-o seară, deodată :

— Nu-i aşa că cea care-ţi dă lecţii e domnişoara Lempereur ?

— Da.

— Ei bine, am văzut-o adineauri, continuă Charles, la doamna Liégeard. I-am vorbit de tine ; nici nu te cunoaşte.

A fost ca un trăsnet. Emma-i răspunse totuşi cu un aer foarte firesc :

— Ei, cu siguranţă că a uitat cum mă cheamă.

— Dar poate că la Rouen, continuă medicul, sînt mai multe domnişoare Lempereur, profesoare de pian.

— Tot ce se poate ! Şi imediat : Am şi chitanţele ei, na ! uite.

Şi, spunînd asta, se duse la birou, scotoci prin toate sertarele, învălmăşi toate hîrtiile şi, în cele din urmă, îşi pierdu aşa de tare capul, încît Charles o rugă să nu-şi mai facă atîta sînge rău pentru nenorocitele acelea de chitanţe.

— Oh ! am să le găsesc eu, zise ea drept răspuns.

Şi, într-adevăr, vinerea următoare, pe cînd îşi trăgea cizmele în cămara întunecoasă în care se ţineau hainele, Charles simţi între cizmă şi ciorap o foaie de hîrtie ; o luă şi citi :

„Primit pentru lecţiile pe trei luni şi pentru diverse furnituri suma de şaizeci şi cinci de franci. *Félicie Lempereur*, profesoară de muzică.“

— Cum dracu a ajuns în cizmele mele ?

— O fi căzut pesemne, răspunse ea, din cutia asta veche de facturi de pe marginea poliţei.

Din clipa aceea, viaţa ei n-a mai fost decît o închebare de minciuni, în care-şi învălea dragostea ca în nişte voaluri, ca s-o ascundă.

Minciuna ajunsese pentru ea o nevoie, o manie, o plăcere, în aşa măsură, încît, dacă spunea că ieri a trecut pe partea dreaptă a străzii, trebuia să fii sigur că apucase pe partea stîngă.

Într-o dimineaţă, cînd, ca de obicei, plecase destul de uşor îmbrăcată, deodată începu să ningă, şi cum Charles se uita pe fereastră, îl zări pe domnul Bournisien în trăsurica domnului Tuvache, care-l ducea la Rouen. Atunci coborî să-i încredinţeze preotului un şal gros ca să-l înmîneze doamnei, de îndată ce-o sosi la „Crucea roşie“. Cum sosi la han, Bournisien întrebă de soţia medicului din Yonville. Hangiţa îi răspunse că trecea foarte rar pe acolo. Aşa că, seara, recunoscînd-o pe doamna Bovary în *Rîndunica*, preotul îi povesti încurcătura, fără ca, de altfel, să aibă aerul că-i dă vreo importanţă, de vreme ce începu să-l laude pe un predicator de la catedrală, care pe-atunci făcea minuni şi la care alergau femeile să-l audă.

Nu-i nimic dacă el n-a cerut nici o explicaţie ; mai pe urmă, alţii ar putea să fie mai puţin discreţi. De aceea Emma socoti că ar fi mai bine să tragă totdeauna la „Crucea roşie“, pentru ca oamenii de treabă din satul ei, care ar vedea-o pe scară, să nu bănuiască nimic.

Într-o zi, totuşi, domnul Lheureux o întîlni ieşind de la hotelul Boulogne la braţ cu Léon ; şi Emma se

temu, închipuindu-şi că el o să trăncănească în dreapta şi-n stînga. Dar Lheureux nu era aşa de prost.

După trei zile, însă, intră în camera ei, închise uşa şi-i spuse :

— Aş avea nevoie de bani.

Emma îi răspunse că nu poate să-i dea. Lheureux începu să se văicăre şi-i aduse aminte de toată bunăvoinţa pe care-o avusese.

Într-adevăr, din cele două poliţe semnate de Charles, Emma nu plătise pînă atunci decît una. Cît despre cea de-a doua, negustorul se învoise, după cum îl rugase, să o preschimbe cu alte două, care şi acelea fuseseră reînnoite pentru o scadenţă foarte lungă. Scoase apoi din buzunar o listă de furnituri netrecute la socoteală, şi anume : perdelele, covorul, stofa de fotolii, mai multe rochii şi diferite articole de toaletă, a căror valoare se ridica la aproape două mii de franci.

Emma lăsă capul în jos ; Lheureux continuă :

— Dar dacă nu aveţi bani, aveţi *proprietăţi.*

Şi-i vorbi de-o nenorocită de dărîmătură din Barneville, lîngă Aumale, care nu aducea cine ştie ce venit ; făcea parte odinioară dintr-o mică fermă, pe care o vînduse domnul Bovary-tatăl, căci Lheureux ştia tot, pînă la numărul hectarelor şi numele vecinilor.

— Eu, în locul dumneavoastră, spunea el, aş scăpa de dînsa, şi mi-ar rămînea şi bani.

Emma-i obiectă că-i greu de găsit un cumpărător ; Lheureux îi dădu speranţă, spunîndu-i că o să găsească ; dar ea-l întrebă cum să facă pentru a putea vinde.

— N-aveţi procura ? îi răspunse el.

Cuvîntul acesta îi veni ca o adiere de aer proaspăt.

— Lăsaţi-mi socoteala, spuse Emma.

— O, nu-i nevoie !

Veni iar săptămîna următoare, lăudîndu-se că, după multă alergătură, a descoperit în cele din urmă pe un oarecare Langlois, care de mult timp pusese ochii pe proprietatea asta, fără să spună ce preţ dă.

— N-are a face preţul ! exclamă ea.

Dimpotrivă, nu trebuia să se grăbească ; să vadă mai întîi ce vrea şmecherul acela. Merita să se ducă cineva acolo, şi, cum ea nu putea, Lheureux se oferi să plece el la faţa locului, să intre în vorbă cu Langlois. Cînd se întoarse, o înştiinţă că oferea patru mii de franci.

Cînd auzi, Emma nu mai putu de bucurie.

— Sincer vorbind, adăugă el, e bine plătit.

Emma primi imediat jumătate, şi, cînd vru să achite contul, negustorul îi spuse :

— Îmi pare foarte rău, pe cinstea mea, să văd că dintr-o dată vă lipsiţi de-o sumă ca asta care *v-ar prinde-aşa de bine.*

Atunci ea se uită la poliţe ; şi, gîndindu-se la nenumăratele întîlniri de dragoste pe care le reprezentau cele două mii de franci, bolborosi :

— Cum ? Cum ?

— O, continuă el rîzînd cu un aer binevoitor ; în factură se poate pune tot ce poftiţi. Parcă eu nu cunosc ce înseamnă o căsnicie ?

Se uita fix în ochii ei, ţinînd mereu în mînă două hîrtii lungi, pe care le tot trecea lunecînd printre degete. În cele din urmă, deschise portofelul şi întinse pe masă patru poliţe de cîte o mie de franci fiecare.

— Iscăliţi-mi astea, spuse el, şi păstraţi tot.

Emma protestă, scandalizată.

— Dar dacă vă dau tot ce prisoseşte, răspunse Lheureux cu neruşinare, nu înseamnă că eu vă fac un serviciu dumneavoastră ?

Şi, luînd condeiul, scrise dedesubtul contului: „Primit de la doamna Bovary patru mii de franci".

— De ce să fiţi îngrijorată, de vreme ce peste şase luni o să încasaţi restul de la dărăpănătura dumneavoastră, iar eu vă pun scadenţa ultimei poliţe după plata lui?

Emma se încurcă puţin în socoteli, şi-i ţiuiau urechile ca şi cum nişte bani de aur deşertaţi din nişte saci ar fi zornăit în jurul ei pe parchet. În sfîrşit, Lheureux o lămuri, spunîndu-i că avea un prieten, pe unul Vinçart, bancher la Rouen, la care avea să sconteze cele patru poliţe, după care, el în persoană avea să-i înmîneze ceea ce întrecea datoria reală.

Dar în loc de două mii de fraci nu aduse decît o mie opt sute, căci prietenul Vinçart (cum era şi drept) oprise două sute, pentru speze de comision şi scont.

Apoi, ca-n treacăt, ceru o chitanţă.

— Înţelegeţi dumneavoastră... în comerţ... uneori... Şi cu dată, vă rog, cu dată.

Atunci în faţa Emmei se deschise toată perspectiva gusturilor pe care putea să şi le permită. Fu îndeajuns de prevăzătoare ca să puie deoparte trei mii de franci, cu care au fost plătite, la scadenţă, primele trei poliţe; a patra însă, din întîmplare, se nimeri la scadenţă într-o joi, şi Charles, tulburat, aşteptă cu răbdare să i se întoarcă soţia ca să-i dea lămuriri.

Dacă nu-i spusese nimic despre poliţa asta, era numai ca să-l scutească de sîcîielile casnice; se aşeză pe genunchii lui, îl alintă, îi ciripi cu drăgălăşenie şi-i înşiră toate lucrurile absolut trebuincioase pe care le luase pe datorie.

— În sfîrşit, trebuie să recunoşti şi tu că, pentru cît am cumpărat, nu a costat prea mult.

Nemaiavînd nici o ieşire, Charles se adresă curînd veşnicului Lheureux, care se jură că va potoli lucru-

rile, dacă domnul o să-i semneze două polițe, din care una de șapte sute de franci, plătibilă în trei luni. Ca să știe ce trebuie să facă, îi scrise mamei lui o scrisoare patetică. În loc de răspuns, veni chiar ea ; și, cînd Emma vru să știe dacă scosese ceva bani de la dînsa, Charles îi spuse :

— Da, dar cere să vadă factura.

A doua zi, dis-de-dimineață, Emma alergă la domnul Lheureux să-l roage să facă alt cont, care să nu treacă de o mie de franci ; căci dacă l-ar fi arătat pe cel de patru mii, ar fi trebuit să spuie că plătise două treimi, să mărturisească prin urmare vînzarea casei, afacere bine dusă de negustor pînă la capăt, și care n-a fost cunoscută în realitate decît mai tîrziu.

Cu toate că prețul fiecărui lucru era foarte mic, doamna Bovary-mama găsi totuși cheltuiala exagerată.

— Nu se putea și fără covor ? Ce-a trebuit să îmbrace din nou fotoliile ? Pe vremea mea, nu era-ntr-o casă decît un singur fotoliu, pentru persoanele în vîrstă — cel puțin așa era la mama, care, vă asigur, era o femeie stimată. Nu toată lumea poate să fie bogată ! Nici o avere nu poate să reziste la risipă. Mi-ar fi rușine să mă răsfăț ca dumneata ! Și doar eu sînt bătrînă, am nevoie să fiu îngrijită. Ei, poftim ! ei, poftim, dichisuri ! mofturi ! Cum ? mătase de căptușeală de doi franci metru !... cînd se găsește bumbac cu zece bani și chiar cu opt, care merge foarte bine.

Tolănită pe canapeluță, Emma răspundea cît se poate de liniștit :

— Ei, doamnă, destul ! destul !

Cealaltă o cicălea înainte, prezicîndu-i c-o să sfîrșească la azil. De altfel, Bovary era de vină. Bine că a făgăduit să anuleze procura...

— Cum ?

— A ! Mi-a jurat, continuă bătrîna.

Emma deschise fereastra, îl chemă pe Charles, şi bietul om fu nevoit să mărturisească promisiunea smulsă de maică-sa.

Emma dispăru, apoi se-ntoarse repede, întinzîndu-i foarte mîndră o coală de hîrtie.

— Mulţumesc, spuse bătrîna.

Şi aruncă procura în foc.

Emma începu să rîdă într-una, strident, în hohote ; avea o criză de nervi.

— Ah ! Doamne ! strigă Charles. Eh, şi tu procedezi rău ! Vii să-i faci scene.

Ridicînd din umeri, mama lui pretindea *că toate astea erau fasoane.*

Dar, revoltat şi el de data asta, Charles luă apărarea soţiei, aşa că doamna Bovary-mama vru să plece. Plecă chiar a doua zi, şi cum Charles căuta s-o oprească, ea, din prag, îi spuse :

— Nu ! Nu ! O iubeşti mai mult decît pe mine şi ai dreptate, aşa trebuie. De altfel, atîta pagubă ! Ai să vezi !... Sănătate !... fiindcă nu sînt dispusă să mai vin să-i fac scene, cum mi-ai spus.

Cu toată plecarea bătrînei, Charles nu rămase mai puţin plouat faţă de Emma, care nu-şi ascundea de loc ciuda pe care-o avea contra lui pentru că nu avusese încredere în ea ; s-a lăsat mult rugată pînă ce-a consimţit să primească altă procură, şi merse chiar el cu dînsa la domnul Guillaumin să-i ceară să facă alta, exact la fel.

— Înţeleg foarte bine asta, zise notarul ; un om de ştiinţă nu poate să se încurce cu toate fleacurile de fiecare zi.

Charles se simţi uşurat auzind cugetarea asta linguşitoare, care da slăbiciunii lui aparenţele măgulitoare ale unei preocupări superioare.

Ce dezlănţuire, joia următoare, la hotel, în odaia lor, cu Léon! Emma rîse, plînse, cîntă, dansă, ceru să-i aducă siropuri la gheaţă, vru să fumeze; lui i se păru nebunatică, dar adorabilă, minunat de frumoasă.

Nu ştia ce reacţiune a întregii ei fiinţe o împingea tot mai mult să guste plăcerile vieţii. Ajunsese să se supere de orice, să fie lacomă şi desfrînată; se plimba cu el pe stradă, cu capul sus, şi, cum spunea ea, fără teamă de-a se compromite. Totuşi, uneori Emma tresărea la gîndul că s-ar putea să-l întîlnească pe Rodophe; i se părea că, deşi se despărţiseră pentru totdeauna, nu scăpase cu totul de sub influenţa lui.

Într-o seară nu se mai înapoie la Yonville. Charles îşi pierdu capul, şi mica Berthe, nevoind să se culce fără mama ei, plîngea din răsputeri. Justin ieşise să hoinărească pe drum, domnul Homais plecase şi el de la farmacie.

În sfîrşit, la ora unsprezece, nemaiputînd sta locului, Charles înhămă la brişcă, sări în ea, dădu bici calului şi pe la două dimineaţa sosi la „Crucea roşie". Nimeni. Se gîndi că poate-o văzuse secretarul; dar unde locuia? Din fericire, Charles îşi aminti adresa patronului. Dădu fuga la el.

Începea să se crape de ziuă. Deasupra unei uşi zări o firmă de notar; bătu. Fără să deschidă, cineva îi strigă adresa cerută, adăugînd o mulţime de ocări cu privire la cei ce deranjau lumea în toiul nopţii.

Casa în care locuia secretarul nu avea nici sonerie, nici clopoţel, nici portar. Charles începu să bată tare, cu pumnii, în obloane. Din întîmplare, trecu pe acolo un gardian de noapte; atunci se temu şi plecă.

„Am înnebunit, îşi spunea el; fără îndoială că o fi fost oprită la masă la domnul Lormeaux."

Familia Lormeaux nu mai sta în Rouen.

— O fi rămas s-o îngrijească pe doamna Dubreuil. Ei, doamna Dubreuil e moartă de zece luni !... Dar atunci unde e ?

Îi veni o idee. Intră într-o cafenea şi ceru *Anuarul* ; căută repede numele domnişoarei Lempereur care stătea în strada Renelle-des-Maroquiniers, nr. 74.

Cum intră în strada asta, apăru Emma în celălalt capăt ; mai mult se aruncă asupra ei decît o îmbrăţişă, exclamînd :

— De ce n-ai venit ieri ?

— Mi-a fost rău.

— Ce-ai avut ?... Unde ?... Cum ?...

Ea-şi trecu mîna pe frunte şi răspunse :

— La domnişoara Lempereur.

— Eram sigur. Acolo mă duceam.

— Oh ! nu-i nevoie, zise Emma. Chiar acum a ieşit, dar altădată fii liniştit. Înseamnă că nu mai sînt liberă, înţelegi, dacă ştiu că cea mai mică întîrziere te tulbură atîta.

În felul acesta îşi lua dreptul de a nu mai fi stingherită în întîlnirile ei. Şi profită de el, în toată voia, şi din plin. Cînd îi venea pofta să-l vadă pe Léon, pleca sub orice pretext, şi cum el n-o aştepta în ziua aceea, se ducea să-l caute la birou.

La început, asta a fost o mare fericire ; dar curînd Léon nu-i mai ascunse că patronul se plîngea foarte mult de absenţele lui repetate.

— Ei, fleacuri ! Hai, vino, îi spunea ea.

Şi Léon o ştergea de la birou.

Emma-i ceru să se îmbrace în negru şi să lase să-i crească o muscă sub buza de jos ca să semene cu portretele lui Ludovic al XIII-lea. Voi să-i vadă locuinţa ; o găsi aşa şi-aşa ; Léon se înroşi, Emma nu băgă de seamă ; pe urmă-l sfătui să cumpere nişte perdele la

fel cu ale ei şi, cum Léon îi spunea că asta costă scump, Emma îi răspunse rîzînd :

— Ha ! Ha ! tare mai ţii la bănişorii tăi !

De cîte ori se vedeau, Léon trebuia să-i istorisească tot ce făcuse de la ultima întîlnire. Ceru să-i facă versuri, versuri pentru ea, *o bucată de dragoste*, dedicată ei ; Léon nu izbuti niciodată să găsească rima la cel de-al doilea vers, aşa că, în cele din urmă, copie un sonet dintr-un album.

N-o făcu atît din vanitate, cît pentru a-i fi pe plac. Nu-i discuta ideile ; îi împlinea toate gusturile ; ajunsese mai mult el amanta Emmei, decît ea a lui. Emma spunea vorbe duioase amestecate cu sărutări care-i răscoleau sufletul. De unde învăţase ea desfrîul acesta, atît de profund şi de subtil, că era aproape imaterial ?

VI

Cînd se ducea s-o vadă pe Emma, Léon lua masa de multe ori la farmacist şi se crezu dator, din politeţe, să-l poftească şi el la rîndul lui.

— Bucuros ! îi răspunse domnul Homais ; de altfel trebuie să mă dezmorţesc şi eu puţin, că prea m-am împotmolit aici. O să mergem la un spectacol, la un restaurant, o să facem nebunii.

— Ah ! halal prieteni ! ciripi duios doamna Homais, înfricoşată de primejdiile nelămurite pe care era gata să le înfrunte.

— Dar bine, ce ? nu găseşti că-mi ruinez destul sănătatea trăind necontenit printre emanaţiile din farmacie ! De altfel, aşa-s femeile, după ce sînt geloase pe Ştiinţă, pe urmă se mai şi împotrivesc să ai şi tu cele mai legitime distracţii. Dar n-are a face, contează

pe mine ; în una din zilele astea pic la Rouen să batem la tălpi ceva *biştari*.

Altădată, spiţerul s-ar fi ferit de-o asemenea expresie ; dar acum făcea pe candriul şi pe parizianul, ceea ce găsea că-i de-un bun-gust nemaipomenit, şi, ca şi vecina lui, doamna Bovary, îl întreba pe Léon, foarte curios, despre moravurile din capitală, ba chiar vorbea argo ca să ia piuitul... burghezilor, spunînd : *turne, bazar, chicard, chicandard, Breda street!* şi *Je me la casse* [1], în loc de : M-am dus.

Aşadar, într-o joi, Emma fu surprinsă să dea în bucătăria de la „Leul de aur" peste domnul Homais îmbrăcat ca de drum, adică într-o manta verde, pe care nimeni n-o mai văzuse, ţinînd într-o mînă un geamantan iar în cealaltă sacul îmblănit pentru picioare, de la farmacie. Nu spusese la nimeni că are de gînd să plece, de teamă să nu se alarmeze clienţii de lipsa lui.

Gîndul de a revedea locurile în care-şi petrecuse tinereţea îl îmbăta fără îndoială, căci, cît ţinu drumul, nu mai tăcu din gură ; pe urmă, abia ajuns, sări repede din trăsură şi porni în căutarea lui Léon ; oricît se împotrivi secretarul, domnul Homais îl luă pe sus la marea cafenea „Normandie", unde intră foarte ţanţoş, cu pălăria în cap, găsind că prea miroase a provincial dacă ţi-o scoţi într-un local public.

Emma îl aşteptă pe Léon trei sferturi de ceas. În cele din urmă alergă la biroul lui şi, pierdută în tot felul de presupuneri, învinuindu-l de indiferenţă şi reproşîndu-şi slăbiciunea, stătu toată după-amiaza cu fruntea lipită de geam.

La ora două, Léon şi farmacistul mai erau încă la masă, faţă în faţă. Sala cea mare se golea ; coşul sobei, în formă de palmier, îşi arcuia spre tavanul înalt

---

[1] În ordinea lor, aceste cuvinte înseamnă : cocioabă, bordel, filfizon, şicos, cartier de cocote la Paris, o şterg de aici că m-am plictisit (n.r.).

ramurile lui aurite ; şi, lîngă ei, în dosul vitrinei, în plin soare, o mică fîntînă arteziană plescăia într-un bazin de marmură, în care, printre creson şi sparanghel, trei homari ameţiţi se întindeau pînă la nişte prepeliţe, culcate toate grămadă, pe o parte.

Homais se desfăta. Cu toate că era mai ameţit de luxul dimprejur decît de bunătatea mîncării, vinul de Pommard totuşi îi biciui puţin puterile, şi, cînd apăru omleta cu rom, începu să facă teorii necuviincioase asupra femeilor. Ceea ce-l fermeca mai presus de toate era *şicul*. Adora o toaletă elegantă într-un apartament bine mobilat, iar în ce priveşte însuşirile trupeşti, nu dispreţuia o *bucăţică bună*.

Léon se uita mereu la pendulă, desperat. Spiţerul bea, mînca, vorbea.

— Dumneata, zise el deodată, trebuie să duci mare lipsă de femei aici la Rouen. De altfel, simpatiile dumitale nu stau departe. Şi cum celălalt se înroşea : Ei, hai, fii sincer ! N-ai să-mi spui mie că la Yonville nu... ? Tînărul îndrugă ceva. La doamna Bovary, nu făceai curte... ?

— Cui ?

— Fetei în casă !

Nu o spunea în glumă ; dar vanitatea trecînd peste orice prudenţă, fără să vrea, Léon protestă. De altfel nu-i plăceau decît femeile brune.

— Asta-i şi părerea mea, zise farmacistul ; au mai mult temperament.

Şi, aplecîndu-se la urechea prietenului său, îi comunică semnele după care se cunoştea dacă o femeie are temperament. Se avîntă chiar, în treacăt, în consideraţiuni etnografice : nemţoaica era, după el, cu toane, franţuzoaica desfrînată, italianca pasionată.

— Dar negresele ? întrebă secretarul.

— Fantezie de artist, zise Homais... Băiete ! două păhărele !

— Plecăm ? spuse în cele din urmă Léon, pierzîndu-şi răbdarea.

— *Yes.*

Dar înainte de-a pleca ţinu să-l vadă pe patronul localului şi-l felicită.

După asta, ca să fie singur, Léon pretextă că are treabă.

— Ei, merg şi eu cu dumneata ! zise Homais.

Şi, tot coborînd străzile împreună, îi vorbea de nevastă-sa, de copii, de viitorul lor şi de farmacia lui, istorisea în ce hal de decădere era altădată şi la ce grad de perfecţiune o ridicase.

Ajuns în faţa hotelului Boulogne, Léon îl lăsă brusc, dădu buzna pe scări şi-şi găsi amanta în culmea agitaţiei.

Cînd auzi de farmacist, sări ca arsă. Léon totuşi îi aducea o mulţime de argumente temeinice ; n-avea nici o vină. Ce, ea nu-l cunoştea pe domnul Homais ? Cum putea să creadă că prefera să stea cu farmacistul ? Dar Emma îi întorcea spatele ; Léon o apucă de mînă ; şi, căzînd în genunchi, o cuprinse de mijloc cu amîndouă braţele, într-o atitudine galeşă, plină de dorinţe pătimaşe şi de implorare.

Emma sta în picioare ; ochii ei mari, scăpărători îl priveau cu seriozitate şi aproape înfricoşător. Apoi lacrimile îi întunecară, pleoapele lor trandafirii se lăsară în jos ; Emma îi întinse mîinile şi Léon le ducea la gură cînd intră un servitor, spunînd că-l caută cineva pe domnul.

— Ai să te-ntorci ? întrebă ea.

— Da.

— Dar cînd ?

— Imediat.

— Asta-i un „truc“, zise farmacistul cum îl zări pe Léon. Am vrut să curm această vizită, care mi s-a părut că te stînjeneşte. Haidem la Bridoux să luăm un pahar de miş-maş.

Léon se jură că trebuia să se întoarcă la birou. Spiţerul începu atunci să facă glume pe seama hîrţoagelor şi a procedurilor.

— Mai lasă-l puţin pe Cujas şi pe Bartholo, ce dracu ! Cine te opreşte ? Curaj ! Haidem la Bridoux : o să-i vezi cîinele. Ciudat cîine !

Şi cum secretarul o ţinea mereu pe-a lui :

— Merg şi eu la birou. O să citesc un ziar aşteptîndu-te, sau o să răsfoiesc un cod.

Zăpăcit de furia Emmei, de vorbăria domnului Homais, şi poate fiindcă dejunul îi căzuse greu, Léon sta nehotărît şi ca vrăjit de farmacistul care tot repeta :

— Haidem la Bridoux ! e la doi paşi, în strada Malpalu.

Atunci, din laşitate, din prostie, din acel sentiment de neînţeles care ne tîrăşte spre actele cele mai antipatice, se lăsă dus la Bridoux, şi-l găsiră în curticica lui supraveghind trei băieţi, care gîfîiau învîrtind roata mare a unei maşini de făcut sifon. Homais le dădu sfaturi ; îl sărută pe Bridoux ; apoi băură un miş-maş. De douăzeci de ori Léon vru să plece, dar celălalt îl oprea apucîndu-l de braţ şi zicîndu-i :

— Plec şi eu acuşi ! O să mergem la *Fanal de Rouen* să-i vedem pe domnii de-acolo. O să te prezint lui Thomassin.

Léon scăpă totuşi de dînsul şi o luă la goană spre hotel. Emma nu mai era acolo.

Plecase chiar atunci, desperată. Nu-l mai putea suferi acum. Să nu vie la întîlnire cînd îşi dăduse cuvîntul i se părea o insultă şi mai căuta şi alte motive ca să se îndepărteze de el ; găsea că nu-i în stare de un act de

eroism, că-i slab, banal, mai moale ca o femeie, şi, pe deasupra, zgîrcit şi fricos.

Mai apoi, liniştindu-se, găsi în cele din urmă că, fără îndoială, îl calomniase. Dar ponegrirea celor pe care tot îi iubim ne îndepărtează puţin de ei. De idoli nu trebuie să te-atingi, că-ţi rămîne poleiala pe mîini.

Ajunseră să vorbească mai des de lucruri străine de dragostea lor ; şi, în scrisorile pe care Emma i le trimitea, era vorba de flori, de versuri, de lună şi de stele, ieşiri naive ale unei pasiuni domolite, care încerca să se înviorezе, alergînd la ajutoare din afară. Se hotăra într-una ca la întîlnirea viitoare să fie foarte fericită ; dar după întîlnire îşi mărturisea singură că nu simţise nimic deosebit. Dezamăgirea asta se ştergea repede în faţa unei noi speranţe, şi Emma se întorcea la el mai înflăcărată, mai însetată. Se dezbrăca cu mişcări repezi, smulgînd şiretul subţire al corsetului, ce şuiera în jurul şoldurilor ei ca o viperă care lunecă. Se ducea în vîrful picioarelor goale să mai vadă o dată dacă uşa era încuiată, apoi dintr-o singură mişcare lăsa să cadă, de-a valma, toate veşmintele de pe ea ; şi, palidă, fără să scoată o vorbă, serioasă, i se arunca la piept, străbătută de-un prelung fior.

Totuşi, pe fruntea aceea îmbrobonată de picături reci, pe buzele acelea care îngînau ceva, în privirile acelea rătăcite, în strînsoarea acelor braţe era ceva nefiresc, jalnic şi nedesluşit, care se furişa parcă între ei pe nesimţite, ca şi cum ar fi voit să-i despartă.

Nu îndrăznea să-i puie nici o întrebare ; dar, dîndu-şi seamă ce pricepută era, îşi spunea că trebuie să fi trecut în viaţa ei prin toate încercările suferinţei şi ale plăcerii. Ceea ce îl încînta altădată îl îngrozea puţin acum. De altfel se revolta la gîndul că, zi cu zi, îi absoarbe tot mai mult personalitatea. Nu-i putea ierta această victorie nedezminţită. Se silea chiar să n-o iubească atît de

mult ; dar, pe urmă, cum îi auzea scîrţîitul botinelor, se simţea laş, ca beţivii cînd văd o băutură tare.

Ce-i drept, Emma-l copleşea întotdeauna cu tot felul de drăgălăşenii, de la rafinamentele felurilor de mîncare, pînă la cochetăria cu care se îmbrăca şi la duioşia cu care se uita la el. Aducea în sîn trandafiri de la Yonville şi i-i arunca în obraz, se arăta grijulie de sănătatea lui, îl sfătuia cum să se poarte, şi, ca să-l ţie şi mai mult cu speranţa că poate cerul se va amesteca, îi puse la gît o iconiţă a Sfintei Fecioare. Şi ca o mamă virtuoasă, se interesa de ce prieteni are. Îi spunea :

— Nu-i mai vedea, nu ieşi, nu te gîndi decît la noi ; iubeşte-mă !

Ar fi voit să ştie tot ce face, şi-i veni în minte să-l urmărească pe stradă. În preajma hotelului, era totdeauna un fel de vagabond care se dădea pe lîngă călători şi care n-ar fi şovăit să... Dar mîndria ei se revoltă.

„Ei şi ! n-are decît să mă înşele, puţin îmi pasă ! parcă ţin la asta ?"

Într-o zi, cînd se despărţiseră devreme şi ea se-ntorcea singură pe bulevard, zări zidurile mănăstirii la care învăţase şi se aşeză pe-o bancă la umbra ulmilor. Ce liniştită era pe vremea aceea ! Cît de mult invidia sentimentele de dragoste cu neputinţă de pus în vorbe, pe care încerca, din cărţi, să şi le închipuie.

Primele luni de căsătorie, plimbările călare prin pădure, vicontele cu care a dansat, şi Lagardy cîntînd, totul se perindă prin faţa ochilor ei... Şi Léon i se păru deodată tot aşa de departe ca şi ceilalţi.

„Totuşi îl iubesc !" îşi spunea ea.

Oricum, nu era fericită, nu fusese niciodată. De unde venea oare această insuficienţă a vieţii, putrezirea asta bruscă a tuturor lucrurilor pe care căutase să se

sprijine ?... Dar dacă exista pe undeva un suflet tare şi frumos, o fire aleasă, totodată exaltată şi fină, o inimă de poet în chip de înger, liră cu coarde de bronz, înălţînd spre cer elegiace poeme nupţiale, atunci de ce nu l-ar găsi din întîmplare ? O ! Cît era de imposibil ! De altfel nimic nu făcea să te oboseşti căutînd ; totul era numai minciună ! Fiecare zîmbet ascundea un căscat de plictiseală, fiecare bucurie un blestem, orice plăcere dezgustul de ea, şi cele mai fierbinţi sărutări nu-ţi lăsau pe buze decît pofta neîmplinită a unei voluptăţi şi mai mari.

Un geamăt metalic se tîrî în văzduh şi clopotul mănăstirii bătu de patru ori. Ora patru ! şi parcă stătea acolo, pe bancă, de-o veşnicie. Dar patimi fără sfîrşit pot încăpea într-o clipă, aşa cum încape o mulţime pe un locuşor.

Emma trăia gîndindu-se numai la ale ei şi nu se preocupa de bani mai mult decît o arhiducesă.

O dată totuşi intră la dînsa un om sărăcăcios îmbrăcat, rumen la faţă şi chel, spunînd că-i trimis de domnul Vinçart din Rouen. Scoase acele cu care prinsese buzunarul lateral al lungii lui redingote verzi, le înfipse în mînecă şi-i întinse politicos o hîrtie.

Era o poliţă de şapte sute de franci, semnată de ea, şi pe care Lheureux, cu toată făgăduiala, o girase lui Vinçart.

Emma trimise servitoarea să-l cheme. Nu putea să vie.

Atunci, necunoscutul, care rămăsese în picioare, aruncînd în dreapta şi în stînga priviri iscoditoare, ascunse de nişte lungi sprîncene blonde, întrebă cu un aer nevinovat :

— Ce răspuns să duc domnului Vinçart ?

— Ei bine, răspunse Emma, spuneţi-i... că n-am... pe săptămîna viitoare... Să aştepte... da, săptămîna viitoare.

Şi cetăţeanul plecă fără să scoată o vorbă.

Dar, a doua zi, la amiază, primi protestul poliţei şi cînd văzu hîrtia timbrată, pe care apărea de mai multe ori şi cu litere mari: „Maestrul Hareng, portărel din Buchy“, se înspăimîntă atît de tare, încît alergă degrabă la negustorul de stofe.

Îl găsi în prăvălie, legînd cu sfoară un pachet.

— Plecăciune! spuse el, sînt al dumneavoastră.

Lheureux îşi căută mai departe de treaba lui, ajutat de o fetiţă de vreo treisprezece ani, cam cocoşată şi care făcea şi pe băiatul de prăvălie şi pe bucătăreasa. Pe urmă, bocănind cu saboţii pe podelele prăvăliei, urcă, luînd-o înaintea doamnei, la etajul întîi, unde, pe un birou mare din lemn de brad, se aflau cîteva registre, peste care trecea de-a curmezişul, încuindu-le, o bară de fier cu lacăt la capăt. La perete, sub nişte cupoane de stambă, de-abia se vedea o casă de fier atît de mare, că trebuie să fi avut în ea altceva decît poliţe şi bani. Într-adevăr, domnul Lheureux împrumuta bani pe amanet şi acolo pusese lanţul de aur al doamnei Bovary ca şi cerceii sărmanului moş Tellier, care, silit în cele din urmă să-i vîndă, cumpărase la Quincampoix o biată băcănioară, unde se stingea de troahna de care suferea, printre lumînările mai puţin galbene decît arăta el la faţă.

Lheureux se aşeză în fotoliul lui larg de paie, zicînd:

— Ce mai nou?

— Uite.

Şi-i arătă hîrtia.

— Ei bine, ce pot eu să fac?

Atunci, ea se-nfurie, aducîndu-i aminte că şi-a dat cuvîntul să nu-i puie în circulaţie poliţele. El recunoscu.

— Dar şi eu am fost nevoit; mi-ajunsese cuţitul la os.

— Şi-acum ce-o să se întîmple? zise ea.

— O! foarte simplu: tribunalul dă o sentinţă şi pe urmă sechestru...; *şi cu asta gata!*

Emma se stăpînea să nu dea în el. Îl întrebă, în şoaptă, dacă nu era chip să-l potolească pe domnul Vinçart.

— Ei, da! să-l potoleşti pe Vinçart; se vede că nu-l cunoaşteţi de loc; e mai cumplit decît un arab.

Totuşi domnul Lheureux trebuia să se amestece.

— Ascultaţi, vă rog! mi se pare că pînă acum am fost destul de bun cu dumneavoastră.

Şi, deschizînd un registru:

— Poftim!

Apoi, trecînd degetul pe pagină:

— Uitaţi-vă... uitaţi-vă... La 3 august, două sute de franci... La 17 iunie, o sută cincizeci... la 23 martie, patruzeci şi şase... În april...

Se opri, ca şi cum s-ar fi temut să nu facă o prostie.

— Şi nu mai pun la socoteală poliţele semnate de domnul, una de şapte sute de franci, alta de trei sute! Cît despre micile avansuri ce v-am dat, despre dobînzi, astea nu se mai isprăvesc, nici nu te mai poţi descurca în ele. Nu mă mai amestec!

Ea plîngea; îi spuse chiar „bunul ei domn Lheureux". Dar el arunca mereu vina pe „dulăul acela de Vinçart". De altfel, el nu avea un ban, nimeni acum nu-i mai plătea, toţi îl jecmăneau; un biet negustoraş ca dînsul de unde să dea avansuri?

Emma tăcea; şi domnul Lheureux, care tot ronţăia penele tocului, fu îngrijorat desigur de tăcerea ei, căci adăugă:

— Cel puţin, dacă într-una din zilele astea aş încasa ceva... aş putea...

— De altfel, spuse ea, de îndată ce restul de la Barneville...

— Cum?

Şi, aflînd că Langlois nu plătise încă, păru foarte surprins. Apoi, cu o voce mieroasă :

— Şi ziceaţi că ne putem înţelege ?...

— O ! Cum veţi voi !

Atunci, el închise ochii ca să se gîndească, scrise cîteva cifre, şi, declarînd că o să-i vie tare greu, că afacerea era foarte riscată şi că sîngera, dictă patru poliţe de două sute cincizeci de franci fiecare, cu scadenţe din lună în lună.

— Numai de-ar vrea Vinçart să m-asculte ! De altfel s-a făcut ; eu nu şovăi, sînt om dintr-o bucată.

Îi arătă apoi în treacăt mai multe noutăţi, dar din care nici una, după părerea lui, nu făcea pentru doamna.

— Cînd mă gîndesc că, uite, rochia asta costă treizeci şi cinci de bani metrul, şi-i garantată că nu iese la spălat ! Şi lumea se bate după ea ! Vă închipuiţi desigur că nu i se spune ce fel de marfă e ! Lheureux voia ca prin mărturisirea acestei pungăşii faţă de alţii, s-o convingă pe Emma de cinstea lui.

Pe urmă o chemă înapoi să-i arate trei coţi de dantelă pe care-o găsise de curînd la o *desfacere.*

— Nu-i aşa că-i frumoasă ? spunea Lheureux ; e foarte căutată acum, pentru pus pe spătarele fotoliilor ; e la modă.

Apoi, mai iute ca un scamator, înveli dantelele într-o hîrtie albastră şi i le puse Emmei în mînă.

— Cel puţin, să ştiu... ?

— Ei, mai tîrziu, îi răspunse el, întorcîndu-i spatele.

Chiar în seara aceea, îl făcu pe Bovary să-i scrie mamei lui să le trimită cît mai degrabă tot restul moştenirii. Soacră-sa răspunse că nu mai are nimic, că moştenirea se lichidase şi că le mai rămînea, în afară de Barneville, o rentă de o mie opt sute de franci, pe care le-o va trimite regulat.

Atunci doamna trimise conturile de onorariu la doi-trei clienţi şi în curînd folosi din plin acest mijloc, care îi reuşea... Avea totdeauna grijă să adauge într-un post-scriptum: „Nu-i spuneţi nimic soţului meu, ştiţi cît e de mîndru... Scuzaţi-mă... A dumneavoastră..."

Cîţiva reclamară, dar Emma le dosi răspunsurile.

Ca să facă rost de bani, începu să-şi vîndă mănuşi vechi, pălării vechi, fier vechi; şi se tocmea aprig, sîngele ei de ţărancă îmboldind-o la cîştig. Apoi, de cîte ori se va duce la oraş va tîrgui tot felul de fleacuri de ocazie, pe care domnul Lheureux, în lipsă de altele, i le va lua cu siguranţă. Îşi cumpăra pene de struţ, porţelanuri chinezeşti şi scrinuri; se împrumuta de la Félicité, de la doamna Lefrançois, de la hangiţa de la „Crucea roşie" şi de la toată lumea, de oriunde. Cu banii pe care în sfîrşit îi primi de la Barneville, plăti două poliţe, ceilalţi o mie cinci sute de franci irosindu-i. Făcu alte datorii şi tot aşa mereu.

Cîteodată, ce-i drept, căuta să facă socoteli, dar atunci descoperea nişte lucruri atît de enorme, că nu-i venea a crede. Atunci, o lua de la capăt, se încurca îndată, lăsa totul baltă şi nu se mai gîndea la ele.

Acum casa era tristă de tot. Vedeai ieşind furnizori furioşi. Vedeai batiste aruncate pe sobă; iar micuţa Berthe, spre marea indignare a doamnei Homais, umbla cu ciorapi rupţi. Dacă Charles încerca, sfios, să spuie ceva, Emma-i răspundea, repezindu-l, că nu-i vina ei!

De ce aceste ieşiri? Charles credea că totul venea din vechea ei boală de nervi; şi, făcîndu-şi reproşuri că a luat infirmităţile ei drept cusururi, se învinuia de egoism, avea poftă să se ducă la ea s-o sărute.

„A! nu, îşi zicea, aş plictisi-o."

Şi nu se mai ducea.

Seara, după masă, se plimba singur prin grădină; o lua pe micuţa Berthe pe genunchi, şi, deschizînd jur-

nalul medical, încerca s-o înveţe a citi. Fetiţa, care nu învăţa niciodată, deschidea îndată nişte ochi mari şi trişti şi se punea pe plîns. Atunci o alinta, se ducea să-i aducă apă cu stropitoarea ca să-i facă rîuleţe pe nisip, sau rupea crenguţe de lemnul-cîinelui ca să planteze pomi în straturi, ceea ce nu strica cine ştie ce grădinii năpădite de buruieni; îi datora leafa pe atîtea zile lui Lestiboudois! Pe urmă fetiţei îi era frig şi o chema pe maică-sa.

— Cheamă-ţi bona, spunea Charles. Ştii foarte bine, draga mea, că mama ta nu vrea să fie deranjată.

Venea toamna şi frunzele începeau să cadă, ca acum doi ani, cînd era bolnavă! Oare cînd or să se isprăvească toate astea!... Şi Charles continua să se plimbe cu mîinile la spate.

Doamna era în odaia ei. Nimeni nu intra acolo. Stătea cît e ziua de mare, toropită, cu te miri ce pe ea şi, din cînd în cînd, punea să afume cu nişte călugăraşi din cei cu care se afumă în seraiuri, cumpăraţi la Rouen, din prăvălioara unui algerian. Pentru ca să nu-l aibă noaptea lîngă ea pe bărbatul acela care dormea, ajunse ca prin tot felul de mofturi să-l surghiunească la etajul al doilea, iar ea citea pînă la ziuă tot felul de cărţi năstruşnice, în care erau poze cu orgii şi scene sîngeroase. Cîteodată o apuca spaima şi ţipa. Charles venea repede.

— Ah! pleacă! îi spunea ea.

Sau, altă dată, mistuită şi mai tare de acea flacără lăuntrică pe care o aţîţa adulterul, cu răsuflarea tăiată, zguduită, toată numai dorinţe, deschidea fereastra, trăgea adînc în piept aerul rece, îşi răsfira în vînt părul prea greu şi, uitîndu-se la stele, visa la dragostea unui prinţ. Se gîndea la el, la Léon. Ar fi dat atunci orice pentru una singură din întîlnirile acelea care o potoleau.

Întîlnirile erau pentru dînsa zile de sărbătoare. Le voia strălucitoare! şi cînd Léon nu putea face faţă singur cheltuielilor plătea ea, cu dărnicie, tot ce era în plus, ceea ce se întîmpla aproape totdeauna. Léon încerca s-o facă să înţeleagă că s-ar simţi tot aşa de bine şi în altă parte, în vreun hotel mai modest, dar Emma nici nu voia să audă.

Într-o zi, scoase din geanta ei şase linguriţe de argint suflat cu aur (era darul de nuntă al lui moş Rouault), rugîndu-l să le ducă îndată să le puie în numele ei la Muntele de Pietate; şi Léon se supuse, cu toate că treaba asta nu-i plăcu. Se temea să nu se compromită.

După asta, gîndindu-se mai bine, găsi că amanta lui avea apucături stranii şi că poate aveau dreptate cînd voiau să-l scape de ea.

Într-adevăr, cineva trimisese mamei lui o lungă scrisoare anonimă prin care o înştiinţa că băiatul ei *se pierdea cu o femeie măritată;* şi femeia asta cumsecade, întrezărind veşnica sperietoare a familiilor, adică vaporoasa creatură primejdioasă, sirena, monstrul care sălăşluieşte ca o arătare în adîncurile dragostei, îi scrise de îndată domnului Dubocage, maestrului şi patronului lui Léon, care avu o atitudine desăvîrşită în această problemă. Vorbi cu dînsul trei sferturi de oră, căutînd să-i deschidă ochii şi să-i arate prăpastia în care se arunca. O legătură ca asta ar fi mai tîrziu dăunătoare biroului său. Îl implora să o rupă, şi, dacă nu făcea acest sacrificiu în propriul său interes, să-l facă cel puţin pentru el, Dubocage!

În cele din urmă, Léon jurase să n-o mai vadă pe Emma; şi regreta că nu-şi respectase făgăduiala, ţinînd seamă de toate bîrfelile şi încurcăturile pe care femeia asta putea să le mai atragă asupră-i, fără a mai pune la socoteală glumele pe care le făceau camarazii lui, dimineaţa, în jurul sobei. De altfel, avea să ajungă

prim-secretar ; era timpul să fie serios. Aşa că renunţă la flaut, la sentimentele exaltate, la imaginaţie ; căci orice burghez, în înflăcărarea tinereţii sale, fie numai şi o zi, sau o clipă, s-a crezut în stare de pasiuni nestăvilite, de fapte mărețe. Cel din urmă destrăbălat a visat sultane ; fiecare notar public poartă în el rămăşiţele unui poet.

Se plictisea acum de cîte ori Emma izbucnea deodată în plîns la pieptul lui ; şi inima lui, ca acei oameni care nu pot îndura decît o anumită doză de muzică, aţipea nepăsătoare în larma tumultoasă a unei iubiri, ale cărei gingăşii nu le mai simţea.

Prea se cunoşteau pentru a mai avea acele extaze ale posesiunii care însutesc bucuria. Emma era tot atît de scîrbită de dînsul, pe cît era Léon obosit de ea. Regăsea în adulter tot ce era searbăd în căsnicie.

Dar cum să scapi ? Şi apoi, oricît se simţea de umilită de josnicia unei astfel de fericiri, ţinea la ea din obişnuinţă sau din ticăloşie ; şi în fiecare zi se înverşuna şi mai mult, secînd orice fericire, tocmai fiindcă o voia mai mare. Îl învinovăţea pe Léon de speranţele ei dezamăgite, ca şi cum el ar fi trădat-o ; şi chiar ea dorea o catastrofă care să-i despartă, de vreme ce nu avea curajul de a se hotărî.

Continua totuşi să-i scrie scrisori de dragoste ca şi înainte, cu ideea că o femeie trebuie să-i scrie mereu amantului ei.

Dar, scriind, Emma simţea un alt bărbat, o fantomă alcătuită din amintirile ei cele mai înflăcărate, din lecturile cele mai frumoase, din dorinţele cele mai puternice ; şi, pînă la urmă, devenea atît de real şi uşor de atins, că se-nfiora înmărmurită, fără să şi-l poată totuşi închipui limpede, atît de mult se pierdea, ca un zeu, în bogăţia însuşirilor sale. Îl vedea în ţinuturi albăstrii, în care scări de mătase se leagănă la balcoane

în boarea florilor, în lumina lunii. Îl simţea alături de ea, trebuia să vie, să o răpească cu totul, într-un sărut. După asta, cădea iar din visurile ei, istovită, căci aceste porniri de dragoste nelămurită o oboseau mai mult decît cele mai mari orgii.

Simţea acum o necurmată sfîrşeală în tot trupul. Adesea chiar, Emma primea somaţii, hîrtii timbrate la care de abia se uita. Ar fi vrut să nu mai trăiască sau să doarmă într-una.

În ziua de lăsata-secului nu se întoarse la Yonville; seara se duse la bal mascat. Îşi puse un pantalon de catifea şi ciorapi roşii, o perucă cu fiong şi o lanternă veneţiană la ureche. Ţopăi toată noaptea în sunetul furios al tromboanelor: se făcea cerc în jurul ei, iar dimineaţa se pomeni sub coloanele din faţa teatrului printre cinci-şase măşti, fete vesele sau mateloţi, camarazi de-ai lui Léon, care puneau la cale un supeu.

Cafenelele dimprejur erau ticsite. Dădură în port peste un restaurant din cele mai mediocre, al cărui patron le deschise o odăiţă la etajul al patrulea.

Bărbaţii şuşotiră într-un colţ, înţelegîndu-se fără îndoială cine să plătească. Unul era secretar de notar, doi erau medicinişti, iar celălalt funcţionar; ce mai societate pentru ea! Cît despre femei, Emma îşi dădu seama imediat, după cum vorbeau, că aproape toate trebuiau să fie de ultima teapă. Atunci începu să-i fie frică, îşi trase scaunul mai înapoi şi-şi lăsă ochii în pămînt.

Ceilalţi se puseră pe mîncat; ea nu se-atinse de nimic; simţea arzîndu-i fruntea, înţepături în pleoape şi ca un sloi de gheaţă de-a lungul trupului. Îi mai răsunau în cap scîndurile podelei din sala de bal, săltînd încă sub bătaia ritmică a miilor de picioare care dănţuiau. Pe urmă, mirosul de punch şi fumul de ţigară o ameţiră. Îi veni rău; o duseră la fereastră.

Începea să se crape de ziuă, şi o pată mare, purpurie, se întindea pe cerul palid spre Sainte-Catherine. Rîul plumburiu se înfiora în bătaia vîntului ; pe poduri nu mai era nimeni ; se stingeau felinarele.

Între timp îşi veni în fire şi începu să se gîndească la Berthe, care dormea acolo, departe, în camera bonei. Dar trecu o căruţă plină de şine lungi, sunînd asurzitor a fierărie.

O şterse brusc, se descotorosi de costum, îi spuse lui Léon că trebuia să se întoarcă acasă şi, în sfîrşit, rămase singură la hotel Boulogne. Nu mai putea suferi nimic, nici pe ea însăşi. Ar fi vrut, ca o pasăre care-a scăpat, să se ducă să înceapă o viaţă nouă, undeva, foarte departe, în limpezimea văzduhului.

Ieşi, străbătu bulevardul, piaţa Cauchoise şi periferia, pînă la o stradă deschisă de-a lungul unor grădini. Mergea repede ; aerul de-afară o liniştea ; şi, încetul cu încetul, chipurile mulţimii, măştile, cadrilurile, policandrele, supeul, femeile acelea, totul pierea ca o ceaţă dusă de vînt. Apoi, întorcîndu-se la „Crucea roşie", se aruncă pe pat, în odăiţa ei de la al doilea cat, în care erau atîrnate nişte litografii cu *La tour de Nesle*. La ora patru seara, Hivert o trezi.

Cînd ajunse acasă, Félicité îi arătă în spatele pendulei o hîrtie cenuşie. Emma citi :

„În baza sentinţei judecătoreşti învestite cu formula executorie..."

Ce sentinţă judecătorească ? În ajun i se lăsase într-adevăr o altă hîrtie de care nu ştia nimic şi de aceea rămase trăsnită citind :

„În numele regelui, a legii şi a justiţiei, doamnei Bovary..."

Sărind apoi mai multe rînduri, zări :

„În termen de douăzeci şi patru de ore". Ce ?! „Să plătească întreaga sumă de opt mii de franci." Iar mai

jos, era chiar : „Va fi constrînsă pe orice cale legală, şi îndeosebi prin sechestru executiv asupra mobilelor şi obiectelor sale".

Ce să facă ?... În douăzeci şi patru de ore ; mîine ! Se gîndi că Lheureux vrea fără îndoială s-o mai sperie, căci dintr-o dată îşi dădu seamă de toate maşinaţiile lui, de tot ce urmărea cu amabilităţile sale. Ceea ce o liniştea era chiar suma atît de exagerată.

Totuşi, cumpărînd mereu, neplătind, împrumutînd, semnînd poliţe şi pe urmă preschimbîndu-le cu altele care creşteau cu fiecare nouă scadenţă, ajunsese să-i constituie zisului Lheureux un capital, pe care acesta aştepta cu nerăbdare să puie mîna ca să-l speculeze.

Emma se înfiinţă la el cu un aer degajat.

— Ştii ce mi se-ntîmplă ? E-o glumă, fireşte.

— Nu !

— Cum asta ?

Lheureux se-ntoarse încet spre ea şi, cu braţele încrucişate, începu :

— Ce credeai, coniţă, că eram să fiu pînă-n vecii vecilor furnizorul şi bancherul dumitale pe gratis ? Trebuie să intru-n banii mei, să fim drepţi !

Emma protestă că datoria e prea mare.

— A ! ce să faci ! a recunoscut-o tribunalul ! E o hotărîre judecătorească ! V-a fost comunicată ! De altfel, nu eu, Vinçart.

— Şi dumneata n-ai putea...

— O ! Absolut nimic.

— Dar... totuşi... să discutăm.

Şi Emma începu să bată cîmpii : că n-a ştiut nimic... că a venit pe neaşteptate...

— Cine e vinovat ? spuse Lheureux, schiţînd un salut ironic. În timp ce eu trag la jug ca un bou, dumneata te ţii de petreceri.

— Ştii ! fără morală !

— Nu strică niciodată, îi întoarse el vorba.

Emma deveni lașă ; începu să-l implore ; ba chiar își puse frumoasa mînă albă și lungă pe genunchiul negustorului.

— Dar, lasă-mă. S-ar zice că vrei să mă ispitești !

— Ești un nemernic ! strigă ea.

— O ! O ! ce-ți mai dai drumul ! exclamă el rîzînd.

— Am să arăt eu cine ești. Am să-i spun bărbatului meu...

— Ei bine, și eu am ceva de arătat soțului dumitale !

Și Lheureux scoase din casa de fier o chitanță de o mie opt sute de franci, pe care i-o dăduse Emma, cînd se făcuse scontul la Vinçart.

— Crezi dumneata, adăugă el, că nenorocitul ăsta n-o să înțeleagă furtișagul dumitale ?

Emma se prăbuși, mai doborîtă decît dacă i-ar fi dat cu o măciucă în cap. Lheureux se plimba între fereastră și birou repetînd într-una :

— Ah ! o să-i spun tot... o să-i spun tot...

Se apropie apoi de dînsa și cu un glas dulce :

— Știu că nu-i plăcut ; dar, la urma urmelor, nimeni n-a murit din asta, și cum nu vă rămîne altceva de făcut decît să-mi dați înapoi banii...

— Dar de unde să-i dau ? spuse Emma gesticulînd.

— Ei, ce dracu ! cînd cineva are prietenii pe care-i ai dumneata !

Și se uita la ea atît de pătrunzător și de teribil, că o trecură fiorii.

— Vă promit, zise ea, să semnez...

— Sînt sătul de semnăturile dumitale !

— Am să mai vînd...

— Ei, asta-i ! zise el, ridicînd din umeri, ce să mai vindeți, că nu mai aveți nimic.

Și strigă pe ferestruica ce da în prăvălie :

— Annette ! nu uita cele trei cupoane de la nr. 14.

Apăru servitoarea ; Emma pricepu şi întrebă „cîţi bani ar trebui ca să oprească orice urmărire".

— E prea tîrziu !

— Dar dacă ţi-aş aduce cîteva mii de franci, un sfert din datorie, o treime, aproape tot ?

— Nu, nu ! Zadarnic !

O împingea încet-încet spre scară.

— Te implor, domnule Lheureux, numai cîteva zile ! Plîngea.

— Ei, asta mai trebuia ! lacrimi !

— Mă duceţi la desperare !

— Puţin îmi pasă ! zise el, trîntind uşa.

VII

A doua zi, cînd maestrul Hareng, portărelul, se prezentă la dînsa împreună cu doi martori ca să facă procesul-verbal de sechestru, Emma se ţinu tare.

Începură cu cabinetul lui Bovary şi nu trecură în procesul-verbal capul frenologic, care fu socotit drept *instrument profesional*, dar în bucătărie numărară toate tăvile, oalele, scaunele, lumînările, iar în odaia ei de culcare, toate flecuşteţele din rafturi. Scotociră rochiile, rufele, odaia de toaletă ; şi viaţa ei, pînă în ungherele cele mai ascunse, a fost expusă toată, în văzul celor trei oameni, ca un cadavru la autopsie.

Maestrul Hareng, strîns într-o haină neagră, strîmtă, cu cravată albă, şi cu „supieurile" foarte întinse, repeta din cînd în cînd :

— Îmi daţi voie, doamnă ? îmi daţi voie ?

Deseori izbucnea :

— Încîntător !... foarte drăguţ !

Se apuca apoi iar de scris, muind condeiul în călimara de corn pe care-o ţinea în mîna stîngă.

După ce isprăviră cu odăile, se urcară în pod.

Acolo Emma avea un pupitru în care ţinea încuiate scrisorile lui Rodolphe... Trebui să-l descuie.

— A ! o corespondenţă ! exclamă maestrul Hareng cu un zîmbet discret. Dar îngăduiţi-mi, vă rog, căci trebuie să mă conving dacă nu cumva cutia nu conţine şi altceva.

Şi începu să plece hîrtiile pe-o parte, uşurel, ca şi cum ar fi vrut să cerceteze dacă nu cumva cad napoleoni din ele. Atunci, văzînd mîna aceea butucănoasă, cu degetele roşii şi moi ca nişte melci, umblînd pe paginile acelea, care-i făcuseră odată inima să bată atît de tare, se indignă.

În sfîrşit, plecară ! Félicité se înapoie. O trimisese Emma să stea la pîndă, să-l întoarcă din drum pe Bovary şi amîndouă îl instalară repede în pod pe custodele sechestrului, care jură să nu se mişte de-acolo.

Toată seara, Charles i se păru îngrijorat. Emma îl spiona cu ochi plini de spaimă, crezînd că în brăzdăturile feţei lui descifrează o acuzare. Apoi, cînd îşi întorcea privirea spre şemineul cu micile lui paravane chinezeşti în faţă, spre perdelele largi, spre fotolii, în sfîrşit spre toate lucrurile acestea care îi îndulciseră amărăciunea vieţii, o apuca remuşcarea, sau, mai degrabă, un nemărginit regret care, departe de a-i nimici pasiunea, i-o întărîta şi mai tare. Charles răscolea cărbunii, liniştit, cu picioarele proptite-n grătarul şemineului.

La un moment, custodele, plictisindu-se desigur în ascunzătoarea lui, făcu puţin zgomot.

— Umblă cineva pe sus ? zise Charles.

— Nu ! răspunse ea, e-o lucarnă care-a rămas deschisă şi pe care-o zgîlţîie vîntul.

A doua zi dimineaţă plecă la Rouen, ca să treacă pe la toţi bancherii pe care-i cunoştea. Erau la ţară sau plecaţi. Nu se lăsă ; şi de la cei pe care îi găsi ceru bani, încredinţîndu-i că-i trebuie şi că o să-i restituie. Cîţiva îi rîseră în nas ; toţi o refuzară.

La ora două, alergă la Léon, bătu la uşă. Nu deschise nimeni. În sfîrşit, apăru.

— Ce te-aduce ?

— Te deranjez ?

— Nu... dar...

Şi Léon mărturisi că proprietarului nu-i plăcea de loc să primească „femei".

— Trebuie să-ţi spun ceva, stărui ea.

Atunci Léon puse mîna pe cheie. Ea-l opri.

— O, nu acolo, la noi.

Şi se duseră în odaia lor la hotelul Boulogne.

Cum sosi, Emma bău un pahar cu apă. Era foarte palidă. Începu :

— Léon, trebuie să-mi faci un serviciu.

Şi, scuturîndu-l de amîndouă mîinile, pe care i le ţinea strîns, adăugă :

— Ascultă, am nevoie de opt mii de franci !

— Eşti nebună !

— Nu încă !

Şi, povestindu-i repede istoria cu sechestrul, îi spuse ce nenorocită e, că Charles nu ştia nimic, că soacră-sa o ura, că moş Rouault nu putea face nimic ; dar, că el, Léon, o să alerge să găsească suma asta absolut necesară...

— Cum vrei tu... ?

— Ce laş eşti ! îi strigă ea.

Atunci el zise prosteşte :

— Exagerezi. Cu vreo trei mii de franci, poate că cetăţeanul tău o să se liniştească.

Un motiv mai mult ca să încerce ceva ; nu-i cu putinţă să nu găsească trei mii de franci. De altfel, Léon putea să se oblige el în locul ei.

— Du-te ! încearcă ! trebuie ! aleargă !... oh ! caută ! caută ! am să te iubesc aşa de mult !

Léon plecă, se întoarse după un ceas şi spuse cu o mutră solemnă :

— Am fost la trei persoane... zadarnic !

Rămaseră apoi faţă în faţă, în cele două colţuri ale şemineului, nemişcaţi, fără să scoată o vorbă. Emma ridica din umeri, bătînd din picioare. O auzi murmurînd :

— Dacă aş fi în locul tău, eu aş găsi imediat !

— Unde ?

— La biroul tău !

Şi-l privi în faţă.

O cutezanţă drăcească ţîşnea din ochii ei aprinşi, iar pleoapele i se lăsau ispititor, îmboldindu-l, încît tînărul se simţi muindu-se sub muta voinţă a acestei femei care-l îndemna la o crimă. Atunci, înspăimîntîndu-se, şi ca să ocolească orice lămurire, se bătu cu palma pe frunte, strigînd :

— Noaptea asta trebuie să se-ntoarcă Morel ! sper că el n-o să mă refuze (Morel era un prieten al lui, feciorul unui negustor foarte bogat) ; apoi adăugă : şi o să-ţi aduc banii mîine.

Emma nu avu de loc aerul că primeşte speranţa asta cu atîta bucurie pe cît îşi închipuise el. Bănuia oare că-i o minciună ? El începu iar, înroşindu-se :

— Totuşi, draga mea, dacă nu apar la ora trei, nu mă mai aştepta. Trebuie să mă duc. Adio !

Îi strînse mîna, dar o simţi ca moartă. Emma nu mai era în stare să simtă ceva.

Bătu ora patru ; şi se ridică să se întoarcă la Yonville, supunîndu-se ca un automat imboldului obişnuinţei.

Era o vreme frumoasă ; una din acele zile de martie, senină şi aspră, în care soarele străluceşte pe-un cer alb de tot. Rouenezii, gătiţi ca de sărbătoare, se plimbau cu un aer fericit. Ajunse în piaţa Catedralei. Lumea ieşea de la vecernie ; mulţimea se scurgea prin cele trei portaluri, ca un fluviu prin trei bolţi de pod, iar în mijloc, mai neclintit ca o stîncă, stătea portarul.

Atunci ea îşi aduse aminte de ziua cînd, tulburată şi plină de speranţe, intrase în pridvorul acesta mare care se întindea în faţă, mai puţin adînc decît dragostea ei ; şi merse mai departe, plîngînd sub voaletă, buimăcită, clătinîndu-se, gata să leşine.

— Păzea ! strigă cineva care deschidea o poartă.

Se opri să treacă un cal negru care juca între hulubele unui tilbury pe care-l conducea un nobil în blană de samur. Cine era ? Îl cunoştea... Trăsura porni în goană şi dispăru.

Dar era el, vicontele ! Se întoarse ; strada era pustie. Se simţi atît de copleşită, atît de tristă, că se rezemă de-un zid să nu cadă.

Îşi spuse apoi că se înşelase. De altfel, nu ştia nimic. În ea, în jurul ei, totul o părăsea. Se simţea pierdută, rostogolindu-se la întîmplare în prăpăstii de neînţeles ; şi aproape că se bucură cînd, sosind la „Crucea roşie", îl zări pe acel blajin Homais, care se uita cum se-ncarcă în *Rîndunica* o cutie mare plină cu tîrguieli farmaceutice ; ţinea în mînă, legate într-o basma, şase chifle pentru soţia lui.

Doamnei Homais îi plăceau mult aceste pîinişoare, care arată ca nişte turbane şi care se mănîncă în postul mare cu unt şi sare ; ultime rămăşiţe de hrană gotică, poate încă de pe vremea cruciadelor şi cu care se îndopau zdravenii normanzi, închipuindu-şi că văd pe masă, la lumina faclelor galbene, printre buteliile cu

hypocras[1] şi munţi de cîrnaţi, capete de sarazini numai bune de înfulecat. Nevasta spiţerului le ronţăia ca şi ei, eroic, cu toată dantura ei mizerabilă ; aşa că, ori de cîte ori domnul Homais mergea la tîrg, nu uita niciodată să-i aducă, cumpărîndu-le totdeauna de la marele specialist din strada Massacre.

— Îmi pare bine că vă văd ! zise, întinzînd mîna Emmei, ca s-o ajute să se urce în *Rîndunica.*

Îşi atîrnă apoi chiflele de curelele reţelei de bagaje, şi rămase cu capul gol, cu mîinile încrucişate pe piept, într-o atitudine meditativă şi napoleoniană.

Dar, cînd, ca de obicei, orbul apăru în vale, exclamă :

— Nu înţeleg cum autorităţile mai tolerează asemenea îndeletniciri condamnabile ! Ar trebui să-i închidă pe nenorociţii ăştia şi să-i puie la muncă. Progresul, pe onoarea mea, merge ca o broască ţestoasă ! ne bălăcim în plină barbarie !

Orbul întindea pălăria care se bălăbănea pe marginea portierei, de parcă buzunarul tapiţeriei ar fi ieşit din cuie.

— Iată, zise farmacistul, o afecţiune scrofuloasă !

Şi, cu toate că-l cunoştea de mult pe acest biet nenorocit, avînd aerul că-l vede pentru întîia oară, murmură cuvintele : *cornee, cornee opacă, sclerotică, facies,* şi-apoi îl întrebă pe-un ton părintesc :

— Ai de mult, dragul meu, această înspăimîntătoare infirmitate ? În loc să te-mbeţi prin cîrciumi, mai bine ai urma un regim.

Îi recomandă să ia un vin bun, o bere bună, o friptură bună. Orbul cînta înainte ; părea, de altfel, aproape idiot. În sfîrşit, domnul Homais deschise punga.

— Na, uite cinci bani, dă-mi doi înapoi şi nu uita ce ţi-am recomandat ; ai să te simţi mai bine.

---

[1] Băutură făcută din vin cu zahăr şi scorţişoară (n.r.).

Hivert își îngădui să spuie în gura mare că el nu crede că asta o să-i fie de leac. Dar spițerul garantă că el o să-l vindece cu o pomadă contra inflamațiilor, făcută de dînsul, și-i dădu adresa :

— Domnul Homais, lîngă hale, destul de cunoscut.

— Ei ! atunci, drept recunoștință, zise Hivert, *dă-ne o reprezentație*.

Orbul se lăsă în genunchi, și, cu capul dat pe spate, învîrtindu-și în toate părțile ochii verzui și scoțînd limba, începu să se frece pe burtă cu amîndouă mîinile, în timp ce scotea un fel de urlet înăbușit, ca de cîine flămînd. Dezgustată, Emma îi azvîrli peste umăr o piesă de cinci franci. Era tot ce mai avea. I se părea că-i frumos s-o arunce așa.

Trăsura pornise din nou, cînd, deodată, domnul Homais se aplecă scoțînd capul pe geam și strigă :

— De loc făinoase, nici lăptărie ! Să porți lînă de-a dreptul pe piele și să-ți afumi părțile bolnave cu boabe de ienupăr !

Priveliștea, cu tot ce-i era bine cunoscut, care defila pe dinaintea ochilor o abătu pe Emma de la durerea acelei clipe. O copleșea o oboseală de nesuferit, și ajunse acasă năucă, descurajată, aproape adormită.

— Fie ce-o fi ! își spunea ea.

Și apoi, cine știe ? de ce nu s-ar putea ca dintr-o clipă într-alta să se întîmple ceva extraordinar ? Putea să moară chiar Lheureux.

La ora nouă dimineața o trezi gălăgia din piață. În jurul halelor se îngrămădise o mulțime de lume, ca să citească un afiș mare lipit pe-un stîlp și-l văzu pe Justin cum se urca pe-o bornă și cum îl rupea. Dar, în aceeași clipă, gardianul îl înșfăcă de guler. Domnul Homais ieși din farmacie, iar în mijlocul mulțimii tușa Lefrançois avea aerul că vorbește foarte înfocat.

— Doamnă ! doamnă ! strigă Félicité intrînd, mare ticăloşie !

Şi biata fată îi întinse, tulburată, o hîrtie galbenă, pe care de abia o smulsese de pe poartă. Dintr-o aruncătură de ochi, Emma citi că toată mobila ei era scoasă în vînzare.

Atunci se uitară una la alta, fără să rostească o vorbă. Servitoarea şi stăpîna nu aveau nici un secret una faţă de alta. În cele din urmă, Félicité spuse oftînd :

— Dacă aş fi în locul matale, coniţă, m-aş duce la domnul Guillaumin.

— Crezi ?

Şi întrebarea asta voia să spuie : „Tu care cunoşti de la slugi tot ce se petrece în casă, crezi că stăpînul o fi vorbit vreodată de mine ?"

— Da, e bine să vă duceţi.

Emma se-mbrăcă, îşi puse rochia neagră şi pelerina cu mărgele negre lucioase ; şi, ca să n-o vadă nimeni (în piaţă era totdeauna multă lume), o luă prin dosul satului, pe cărarea de pe malul apei.

Ajunse, gîfîind, în faţa porţii notarului ; cerul era întunecat şi fulguia.

Cînd auzi clopoţelul, Théodore, îmbrăcat cu jiletcă roşie, apăru pe terasa de la intrare ; îi deschise aproape familiar, ca unei cunoştinţe, şi o pofti în sufragerie.

O sobă mare de porţelan duduia sub un cactus care umplea firida, iar în rame de lemn negru, puse pe placajul de stejar, era *Esmeralda* de Steuben, şi *Putifar* a lui Scopin. Masa pusă, două reşouri de argint, mînerele uşilor de cristal, parchetul şi mobilele, totul lucea de-o curăţenie migăloasă, englezească ; geamurile erau împodobite, la fiecare colţ, cu sticle colorate.

„Uite o sufragerie cum mi-ar trebui", gîndea Emma.

Notarul intră ţinînd strîns pe el, cu braţul stîng, halatul brodat cu frunze de palmier, iar cu cealaltă mînă

își ridică și își puse iar repede pe cap toca de catifea castanie, așezată pretențios pe partea dreaptă, de unde cădeau trei capete de șuvițe blonde care, pornind de la ceafă, făceau ocolul craniului său chel.

După ce îi oferi un scaun, începu să mănînce, rugînd să-i ierte lipsa de politețe.

— Domnule, începu ea, v-aș ruga...

— Ce anume, doamnă ? Vă ascult.

Emma începu să-i explice situația.

Maestrul Guillaumin o cunoștea, avînd pe ascuns legături cu negustorul de stofe, la care găsea totdeauna fonduri pentru împrumuturile cu ipotecă ce i se cereau de clienți.

Știa deci (și mai bine decît ea) lunga poveste a acelor polițe, neînsemnate la început, cu fel de fel de giruri, cu scadențe lungi și mereu reînnoite, pînă-n ziua cînd, strîngînd toate protestele, negustorul îl însărcinase pe prietenul său Vinçart să facă urmăririle cuvenite pe numele lui, el nevrînd să treacă drept un tigru printre concetățenii săi.

În povestirea ei, Emma amesteca acuzațiile pe care i le aducea lui Lheureux, acuzații la care notarul răspundea, din cînd în cînd, cu cîte o vorbă fără importanță. Mîncîndu-și cotletul și bîndu-și ceaiul, își lăsa bărbia în cravata albastru-deschis, în care erau prinse două ace cu gămălia de diamant, legate între ele cu un lănțișor de aur, și surîdea ciudat, mieros și cu înțelesuri. Dar, băgînd de seamă că Emma era udă la picioare :

— Dar apropiați-vă de sobă... mai sus... lipiți-le de porțelan.

Emma se temea să nu murdărească soba. Notarul îi răspunse, galant :

— Tot ce-i frumos nu poate strica nimic.

Atunci Emma căută să-l înduioşeze, şi, emoţionîndu-se ea însăşi, începu să-i povestească ce strîmtorată era în căsnicia ei, cîte hărţuieli şi nevoi are. El înţelegea ce înseamnă o femeie elegantă ! şi, mîncînd înainte, se întoarse cu totul spre ea, aşa încît cu genunchiul îi atingea uşor botina, a cărei talpă lipită de sobă se scorojea, aburind.

Dar, cînd îi ceru trei mii de franci, notarul strînse din buze, apoi se arătă foarte mîhnit că nu i-a administrat el averea mai înainte, căci avea sute de mijloace potrivite, chiar pentru o doamnă, pentru a-şi fructifica banii. Ar fi putut să-i vîre aproape la sigur în speculaţii minunate, fie în minele de turbă de la Grumesnil, fie în terenurile din Havre ; şi o lăsă să moară de ciudă la gîndul sumelor fantastice pe care, cu siguranţă, le-ar fi cîştigat.

— Cum se face, reîncepu el, că nu v-aţi adresat mie ?

— Nu prea ştiu, zise ea.

— De ce, hai ?... Vă era atît de frică de mine ? Dimpotrivă, eu sînt cel care-ar trebui să se plîngă ! Abia dacă ne cunoaştem ! Vă sînt totuşi foarte devotat : sper că nu vă îndoiţi de asta ?

Întinse mîna, i-o luă pe-a ei, i-o sărută cu nesaţ, apoi o ţinu pe genunchiul lui ; şi se juca delicat cu degetele ei, spunîndu-i vorbe dulci.

Vocea lui searbădă murmura ca un pîrăiaş ; prin sclipirea ochelarilor ţîşnea din ochi o scînteiere, iar mîinile lui se strecurau în mîneca Emmei, ca să-i pipăie braţul. Emma simţea în obraz suflul unei respiraţii pripite. Omul acesta o scotea teribil din fire.

Se sculă brusc şi-i spuse :

— Domnule, aştept !

— Ce anume ? întrebă notarul, care deveni, dintr-o dată, nespus de palid.

— Banii.

— Dar...

Apoi, cedînd izbucnirii unei dorinţe prea puternice :

— Ei bine, da!...

Se tîra în genunchi spre ea, fără să-i mai pese de halat.

— Vă implor, nu plecaţi! vă iubesc!

O apucă de mijloc.

Un val de roşeaţă năvăli în obrazul doamnei Bovary. Se dădu îndărăt, cu un aer fioros, strigînd :

— Profitaţi cu neruşinare de nenorocirea mea, domnule! Sînt de plîns, nu de vînzare!

Şi plecă.

Notarul rămase uluit, cu ochii aţintiţi asupra frumoşilor lui papuci brodaţi. Erau un cadou de la o iubită. Tot uitîndu-se la ei, se simţi în cele din urmă mai liniştit. De altfel, se gîndea că o asemenea aventură l-ar fi dus prea departe.

„Ce ticălos! ce mojic!... ce josnicie!" îşi spunea Emma, alergînd enervată pe sub plopii şoselei. Dezamăgirea de a nu fi reuşit sporea indignarea pudoarei ei jignite ; i se părea că soarta se înverşunează s-o urmărească, şi, plină de trufie, niciodată nu avusese atîta stimă pentru ea, nici atîta dispreţ pentru alţii. Ceva, ca o dezlănţuire de mînie, o scotea din fire. Ar fi vrut să bată bărbaţii, să-i scuipe în obraz, să-i nimicească pe toţi ; şi continua să meargă repede tot înainte, palidă, tremurînd, furioasă, scrutînd cu ochii în lacrimi zarea pustie, ca şi cum s-ar fi desfătat cu ura care o înăbuşea.

Cînd îşi zări casa, o cuprinse sfîrşeala. Nu mai avea puterea de-a merge înainte, trebuia totuşi ; de altfel, unde să fugă ?

Félicité o aştepta în uşă.

— Ei ?

— Nu ! zise Emma.

Şi, timp de-un sfert de oră, amîndouă chibzuiră, ca să vadă cine din Yonville ar fi dispus poate s-o ajute. Dar, de cîte ori Félicité spunea un nume, Emma-i răspundea :

— Crezi ? N-o să vrea !

— Şi domnul trebuie să se întoarcă !

— Ştiu... Lasă-mă singură.

Încercase totul. De-acum nu mai avea nimic de făcut ; şi, cînd o să apară Charles, o să-i spuie :

„Pleacă ! Covorul pe care calci nu mai este al nostru. Din tot ce este-n casa ta, nici o mobilă, nici un ac, nici un fir de pai nu mai este al tău ; şi eu sînt aceea care te-a ruinat, nenorocitule !"

Atunci el va izbucni în hohote, pe urmă va plînge, şi, în sfîrşit, surpriza o dată trecută, Charles o va ierta.

— Da, murmură ea, scrîşnind din dinţi, mă va ierta, el, căruia nici un milion nu i-ar fi fost de ajuns să-mi ofere pentru a-l ierta că m-a cunoscut... Niciodată ! Niciodată !

Gîndul că Bovary îi este superior o întărîta. Şi apoi, că-i va mărturisi sau nu, chiar acum, sau în curînd, sau mîine, el tot o să afle dezastrul ; va trebui, deci, să aştepte această îngrozitoare scenă şi să îndure povara mărinimiei lui. Îi veni să se mai ducă la Lheureux : la ce-ar folosi ? să-i scrie tatălui ei : era prea tîrziu ; şi poate că se căia acum că n-a cedat celuilalt, cînd auzi pe alee un tropot de cal. Era Charles ; deschidea bariera ; era mai alb ca varul. Năpustindu-se pe scară, Emma se furişă repede prin piaţă ; şi nevasta primarului, care sta de vorbă în faţa bisericii cu Lestiboudois, o văzu intrînd la perceptor.

Alergă să-i spuie doamnei Caron. Se suiră amîndouă în pod ; şi, ascunzîndu-se în dosul rufelor întinse la

uscat, se aşezară comod ca să vadă bine tot ce se petrece înăuntru la Binet.

El era singur, în mansardă, pe cale de a copia în lemn una din acele piese de fildeş, cu neputinţă de descris, alcătuită din semilune şi din sfere săpate unele în altele, dreaptă ca un obelisc, şi care nu serveşte la nimic ; se apuca tocmai de ultima bucată ; era pe cale să termine ! În semiîntunericul atelierului, un praf auriu zbura din unealta lui, ca o scăpărare de scîntei de sub potcoavele unui cal în galop : cele două roţi se învîrteau sfîrîind ; Binet zîmbea, cu bărbia în piept, cu nările umflate, şi părea adîncit în una din acele fericiri desăvîrşite, pe care nu le dau, fără îndoială, decît îndeletnicirile mediocre, care distrează inteligenţa prin greutăţi uşor de învins şi o satisfac printr-o realizare dincolo de care nu se mai poate visa nimic.

— A ! Uite-o ! zise doamna Tuvache.

Dar, din pricina strungului, nu se putea auzi ce spunea.

În cele din urmă, cele două femei crezură că au prins cuvîntul *franci*, şi tuşa Tuvache şopti încet de tot :

— Îl roagă să-i amîie impozitele.

— Aşa se pare ! spuse cealaltă.

O văzură umblînd în lung şi în lat, examinînd inelele de şervete care atîrnau pe pereţi, sfeşnicele, măciuliile de balustrade, în timp ce Binet îşi mîngîia barba, măgulit.

— O fi venit să-i comande ceva ? zise doamna Tuvache.

— Da' el nu vinde nimic ! sări vecina.

Perceptorul părea că ascultă, holbînd ochii ca şi cum nu înţelegea ce îi spune. Emma vorbea înainte, cu căldură, implorînd. Se apropie de el ; îi palpitau sînii ; nu mai vorbeau.

— Crezi că se dă la el ? spuse doamna Tuvache.

Binet se-nroşise pînă-n vîrful urechilor. Emma îi luă mîinile.

— A ! Asta-i prea de tot !

Nu-ncape îndoială că ea-i propusese o ticăloşie ; căci perceptorul, care era doar un om curajos — luptase la Bautzen şi la Lutzen, făcuse campania din Franţa şi chiar fusese *propus pentru cruce*[1] — sări deodată înapoi, strigînd ca şi cum ar fi văzut un şarpe :

— Doamnă ! vă daţi seama ?...

— Femeile astea ar trebui bătute cu biciul ! zise doamna Tuvache.

— Dar unde-i ? întrebă doamna Caron.

Căci, între timp, Emma dispăruse ; mai apoi, zărind-o apucînd pe Strada Mare şi luînd-o la dreapta, ca şi cum ar fi vrut să ajungă la cimitir, se pierdură în tot felul de presupuneri.

— Mătuşe Rollet, zise Emma sosind la doică, mă înăbuş ! desfă-mi corsetul.

Se prăbuşi pe pat ; plîngea. Tuşa Rollet o acoperi cu o fustă şi rămase în picioare lîngă ea. Apoi, cum Emma nu-i spunea ce s-a întîmplat, biata femeie se duse deoparte, îşi luă vîrtelniţa şi se apucă să toarcă nişte in.

— Oh ! isprăveşte ! murmură Emma, crezînd că aude strungul lui Binet.

„Cine nu-i dă pace ? se întreba doica. De ce-a venit aici ?"

Alergase într-acolo, împinsă de un fel de spaimă care o gonea de-acasă.

Culcată pe spate, nemişcată şi cu privirea fixă, de-abia distingea lucrurile din casă, deşi îşi încorda toată atenţia cu o îndărătnicie prostească. Contempla cojeala de pe pereţi, doi tăciuni care fumegau alături şi un

---

[1] Legiunea de Onoare, decoraţie franceză instituită în 1802 (n.r.).

păianjen cu picioarele lungi, care mergea pe deasupra capului ei, prin crăpătura grinzii. În cele din urmă, își adună gîndurile. O năpădiră amintirile... Într-o zi, cu Léon... O ! ce departe erau toate astea... Razele soarelui luceau pe fața rîului și clematitele miroseau așa de tare... Atunci, luată de amintiri ca de-un puhoi clocotitor, ajunse să retrăiască repede ziua din ajun.

— Cît e ceasul ? întrebă ea.

Tușa Rollet ieși, puse mîna dreaptă streașină la ochi spre partea unde cerul era mai luminat și se întoarse încetișor, spunînd :

— Aproape trei.

— A ! mulțumesc ! mulțumesc !

Căci Léon avea să vie. Cu siguranță ! Trebuie să fi găsit bani. Dar poate c-o să se ducă acolo, fără să bănuie că ea era aici ; și porunci doicii să dea o fugă pînă acasă la ea, să-l aducă.

— Hai, repede !

— Dar, coniță dragă, mă duc ! mă duc !

Acum se mira cum de nu se gîndise la el de la început ; ieri își dăduse cuvîntul, o să și-l ție ; și se și vedea la Lheureux, așternîndu-i pe birou cele trei hîrtii de-o mie. După aceea va trebui să născocească o poveste care să-i lămurească lucrurile lui Bovary. Dar ce ?

Doica însă nu se mai întorcea. Dar, cum în maghernița aceea nu era nici un ceas, Emma se temea că i se pare doar că a trecut prea mult timp de la plecarea doicii. Începu să se plimbe agale prin grădină ; merse pe cărare de-a lungul gardului, dar se-ntoarse repede sperînd că femeia a venit pe alt drum. În sfîrșit, istovită de-atîta așteptare, încolțită de bănuieli pe care le alunga, nemaiștiind dacă era acolo de-un veac sau de-un minut, se așeză într-un colț, închise ochii și-și astupă urechile. Se auzi scîrțîitul barierei : sări ca arsă ; pînă să scoată ea o vorbă, tușa Rollet îi spuse :

— Nu-i nimeni la dumneavoastră !
— Cum ?
— Oh ! nimeni ! Şi domnul plînge. Vă cheamă. Vă caută.
Emma nu-i răspunse nimic. Sufla greu, uitîndu-se mereu în toate părţile, în timp ce ţăranca, înspăimîntată de cum arăta, se dădea instinctiv înapoi crezînd că a înnebunit. Deodată se bătu cu palma pe frunte, scoase un ţipăt, căci amintirea lui Rodolphe îi trecuse prin gînd ca un fulger imens într-o noapte neagră. Era atît de bun, de delicat, de generos ! Şi, de altfel, dacă ar sta la îndoială să-i facă acest serviciu ar şti să-l silească, amintindu-i într-o clipită dragostea lor pierdută. Porni deci spre la Huchette, fără să-şi dea seama că alerga să se ofere aceluia care mai deunăzi o făcuse să sufere atît de tare şi fără să bănuie cîtuşi de puţin că se prostituează.

VIII

Se întreba mergînd : „Ce-am să spun ? De unde să încep ?" Şi, pe măsură ce înainta, recunoştea tufişurile, copacii, trestiile de mare de pe deal, castelul din vale. Simţea iar senzaţiile primei sale iubiri şi biata ei inimă strivită se umplea de dragoste. Un vînt călduţ îi sufla în obraz ; zăpada, care se topea, picura de pe muguri pe iarbă.
Intră ca şi altădată prin portiţa din parc, ajunse apoi în curtea principală, mărginită de două rînduri de tei stufoşi, care-şi legănau fremătînd crengile lor lungi. Cîinii legaţi începură să latre şi hămăitul lor răsuna fără să se arate cineva.
Sui scara largă şi dreaptă, cu rampă de lemn, care ducea la coridorul pardosit cu lespezi prăfuite, în care

dădeau mai multe odăi în şir, ca la mănăstiri sau la hanuri. Odaia lui era în capăt, în fund de tot, pe stînga. Cînd puse degetele pe clanţă, puterile o părăsiră deodată. Se temea că nu-i acolo, o dorea aproape, şi totuşi asta era singura speranţă, ultima posibilitate de scăpare. Se reculese o clipă, şi, luîndu-şi inima în dinţi, cum i-o cerea clipa aceea, intră.

Rodolphe sta în faţa focului, cu amîndouă picioarele pe marginea şemineului, fumîndu-şi pipa.

— Cum ! dumneata ?!... zise el, ridicîndu-se brusc.

— Da, eu !... aş vrea, Rodolphe, să-ţi cer un sfat.

Şi, cu toate sforţările, nu-şi putu descleşta gura.

— Nu te-ai schimbat, eşti tot atît de fermecătoare !

— O, îi răspunse ea cu amărăciune, jalnice farmece, dragul meu, de vreme ce le-ai dispreţuit.

Atunci el începu să-i explice de ce s-a purtat aşa, să se scuze în termeni vagi, neputînd născoci ceva mai bun.

Emma se lăsă dusă de vorbele lui, dar mai mult de glasul şi de înfăţişarea lui, pînă într-atîta încît se prefăcu a-l crede sau, poate, şi crezu în pretextul despărţirii lor : era un secret de care depindeau onoarea şi chiar viaţa unei a treia persoane.

— Oricum ! zise Emma, uitîndu-se tristă la el, mult am suferit !

Rodolphe îi răspunse filozofînd :

— Aşa-i viaţa !

— Cel puţin, continuă Emma, a dumitale a fost mai bună de cînd ne-am despărţit ?

— O ! nici bună... nici rea.

— Ar fi fost poate mai bine să nu ne despărţim niciodată.

— Da... poate !

— Crezi ? zise ea, apropiindu-se.

Şi suspină.

— O, Rodolphe ! dacă ai şti !... tare te-am iubit !

Şi-n clipa aceea, Emma-i luă mîna şi rămaseră cîtva timp cu degetele împreunate — ca în prima zi, la expoziţie ! Impunîndu-şi o atitudine mîndră, Rodolphe căuta să nu se înduioşeze. Dar, lăsîndu-se pe pieptul lui, Emma-i spuse :

— Cum voiai să trăiesc fără tine ? E greu să te dezobişnuieşti de fericire ! Eram desperată ! am crezut că mor ! Am să-ţi povestesc toate astea, ai să vezi. Şi tu... tu ai fugit de mine !...

Căci de trei ani o ocolise cu grijă, din acea laşitate firească sexului tare ; şi Emma continua, dînd din cap cu drăgălăşenie, mai dezmierdătoare ca o pisică îndrăgostită :

— Iubeşti alte femei, spune drept. O ! Le înţeleg, lasă ! le scuz ; le-i fi sedus ca şi pe mine. Tu eşti un bărbat, tu ! ai tot ce trebuie ca să te iubească cineva. Dar vom începe iar, nu-i aşa ? Ne vom iubi ! Uite, rîd, sînt fericită !... dar spune ceva !

Şi Emma arăta răpitoare, cu privirea ei în care tremura o lacrimă, ca apa unei furtuni într-un potir albastru.

Rodolphe o luă pe genunchi şi-i mîngîia cu dosul mîinii palele de păr, netede şi lucioase, în care, în lumina amurgului, se oglindea ca o săgeată de aur o ultimă rază de soare. Ea înclina fruntea ; apoi el îi sărută pleoapele, uşor, cu vîrful buzelor.

— Dar tu ai plîns ! zise Rodolphe. De ce ?

Emma izbucni în hohote. Rodolphe crezu că nu era decît dezlănţuirea dragostei ei ; şi, fiindcă Emma tăcea, luă tăcerea aceasta drept ultim gest de pudoare şi exclamă :

— Ah ! iartă-mă ! numai tu-mi placi. Am fost un prost şi un răutăcios ! Te iubesc ; am să te iubesc întotdeauna ! Dar ce ai ? Spune-mi odată !

Şi se lăsă în genunchi.

— Ei bine... Rodolphe, sînt ruinată ! Trebuie să-mi împrumuţi trei mii de franci !

— Dar... dar... începu el, ridicîndu-se puţin cîte puţin, în timp ce faţa lui lua o expresie gravă.

— Ştii, continuă ea repede, că soţul meu îşi plasase tot ce avea la un notar ; şi notarul a fugit. Atunci ne-am împrumutat ; clienţii nu plăteau. De altfel n-am isprăvit cu lichidarea lor ; mai tîrziu o să avem bani. Dar azi, dacă nu avem trei mii de franci, ne scoate în vînzare ; acum, chiar acum ; şi bizuindu-mă pe prietenia ta, am venit.

„Aha, îşi spuse Rodolphe, care se făcu deodată foarte palid, de asta ai venit !"

Spuse, apoi, cu un aer foarte calm :

— Nu-i am, scumpă doamnă.

Nu minţea de loc. Dacă i-ar fi avut, fără îndoială că i-ar fi dat, cu toate că, în genere, nu-i plăcut să faci fapte atît de frumoase : din toate vijeliile care se abat asupra dragostei, o cerere de bani fiind cea mai rece şi cea mai pustiitoare.

Mai întîi, Emma rămase cîteva minute cu ochii la el.

— Nu-i ai !

Repetă de mai multe ori :

— Nu-i ai !... Ar fi trebuit să-mi scutesc această ultimă ruşine. Tu nu m-ai iubit niciodată ! eşti la fel cu toţi ceilalţi !

Se trăda, se pierdea.

Rodolphe o întrerupse, spunîndu-i că şi el era „strîmtorat".

— Ah ! te plîng ! zise Emma. Da, foarte mult !

Şi, oprindu-şi privirea pe-o carabină damaschinată [1], care strălucea pe panoplie :

---

[1] Incrustată cu fire de argint sau de aur (n.r.).

— Dar, cînd cineva e atît de sărac, nu pune argint pe patul puştii ! Nu cumpără o pendulă cu încrustări de sidef ! continua Emma arătînd ceasornicul Boulle ; nici şuierătoare de argint aurit la bici ! — şi punea mîna pe ele — nici brelocuri la ceas ! O ! nimic nu-i lipseşte ! pînă şi un serviciu de lichior în camera lui ; căci ţii la tine, trăieşti bine, ai castel, ferme, păduri ; te ţii de vînători cu gonaci, te plimbi la Paris... Eh ! dacă n-ar fi decît ăştia, exclamă ea, luînd de pe şemineu butonii de manşete, decît ultimul fleçuşteţ ! şi încă poţi scoate bani pe ei !... O ! nu, nu-mi trebuie ! ţine-ţi-i.

Şi zvîrli cît colo butonii, al căror lănţişor de aur, izbindu-se de perete, se rupse.

— Eu însă ţi-aş fi dat tot, aş fi vîndut tot, aş fi muncit cu mîinile mele, aş fi cerşit pe drumuri pentru un zîmbet, pentru o privire, pentru ca să te aud spunînd : „Mulţumesc". Şi tu stai acolo liniştit în fotoliul tău, ca şi cum nu m-ai fi făcut să sufăr de ajuns pînă acum ! De n-ai fi fost tu, ştii foarte bine că aş fi putut trăi fericită. Cine te silea ? Făcuseşi pariu cu cineva ? Mă iubeai totuşi ; aşa-mi spuneai ; şi adineauri încă... Ah ! mai bine mă goneai ! Mi-s mîinile calde încă de sărutările tale şi, uite colo, pe covor, locul unde-mi jurai în genunchi o dragoste veşnică. M-ai făcut să cred în ea ; doi ani m-ai tîrît în cel mai măreţ şi cel mai suav vis !... Ei ? Planurile noastre de călătorie, ţi le mai aminteşti ? Oh ! scrisoarea ta, scrisoarea ta ! mi-a sfîşiat inima ! Şi pe urmă, cînd viu iarăşi la el, care-i bogat, fericit, liber ! ca să-i cer, implorîndu-l şi aducîndu-i toată dragostea mea, un ajutor pe care l-ar da primul-venit, mă înlătură, pentru că l-ar costa trei mii de franci !

— Nu-i am ! răspunse Rodolphe cu acel calm desăvîrşit după care, ca după un scut, se ascund mîniile resemnate.

Emma ieşi. Pereţii se clătinau, tavanul o strivea ; şi trecu iar pe-aceeaşi alee lungă, poticnindu-se de grămezile de frunze moarte pe care le-mprăştia vîntul. În sfîrşit ajunse la şanţul din faţa gardului ; îşi rupse unghiile de încuietoare, aşa era de grăbită s-o deschidă. După aceea, la o sută de paşi mai departe, suflînd greu, gata să cadă, se opri. Şi atunci, întorcîndu-se, mai zări încă o dată castelul nepăsător, cu parcul, grădinile, cele trei curţi, şi toate ferestrele faţadei.

Rămase pierdută, ca trăsnită, fără să-şi mai dea seama că trăieşte decît din bătaia arterelor ei, pe care le auzea parcă izbucnind ca o muzică asurzitoare ce umplea tot cîmpul. Sub picioarele ei, pămîntul i se părea mai moale ca o undă, iar brazdele i se părură ca nişte imense valuri negre care se spărgeau vuind. Toate amintirile şi ideile pe care le mai avea în minte răbufneau deodată, dintr-o singură zvîcnitură, ca miile de steluţe ale unui foc de artificiu. Îl văzu pe tatăl ei, cabinetul lui Lheureux, odaia lor de-acolo, o altă privelişte. O apuca nebunia, începu să-i fie frică şi izbuti să-şi vină în fire, ce-i drept, cam nesigur ; căci nu-şi aminti de loc cauza groaznicei stări în care se afla, adică chestiunea banilor. Nu suferea decît din pricina dragostei, şi simţea cum, amintindu-şi de ea, sufletul o părăseşte, ca răniţii care, în agonie, simt cum viaţa se duce prin rana care sîngerează.

Se înnopta ; ciori treceau pe deasupra.

I se păru deodată că băşici roşii ca focul plesneau în aer ca nişte mingi care trosnesc crăpînd, şi se învîrteau, se învîrteau, topindu-se apoi în zăpadă, printre crengile copacilor. În mijlocul fiecăreia apărea chipul lui Rodolphe. Veneau tot mai multe, tot mai aproape, pătrunzînd în ea ; totul pieri. Recunoscu luminile caselor, care străluceau de departe, în ceaţă.

Atunci situaţia ei îi apăru în faţă ca o prăpastie. Gîfîia de-i plesnea pieptul. Apoi, într-o pornire de eroism care-o făcu aproape veselă, scobori coasta în fugă, străbătu ocolul vacilor, cărarea, aleea, halele, şi ajunse în faţa prăvăliei farmacistului.

Nu văzu pe nimeni. Era gata să intre ; dar, auzind clopoţelul, putea să vie cineva ; şi, strecurîndu-se prin barieră, ţinîndu-şi suflarea, pipăind pereţii, înaintă pînă în pragul bucătăriei unde ardea o lumînare pusă pe plită. Justin, cu mînecile suflecate, ducea o tavă.

„A ! Stau la masă. S-aşteptăm."

Justin se-ntoarse. Emma bătu în geam. Justin ieşi.

— Cheia ! cea de sus, unde sînt...

— Cum ?

Şi se uita la dînsa, înmărmurit de paloarea feţei ei, care apărea ca o pată albă pe fondul negru al nopţii. I se păru nemaipomenit de frumoasă şi măreaţă ca o fantomă ; fără să înţeleagă ce voia, presimţea ceva groaznic.

Dar Emma începu iar, repede, şoptit, cu o voce dulce, ademenitoare :

— O vreau ! dă-mi-o.

Cum peretele despărţitor era subţire, se auzea în sufragerie ţăcănitul furculiţelor pe farfurii.

Îi spuse că-i trebuie să omoare şobolanii care n-o lăsau să doarmă.

— Ar trebui să-l înştiinţez pe domnul.

— Nu ! Stai !

Apoi, cu un aer indiferent :

— Ei, nu face să te mai osteneşti ; o să-i spun eu pe urmă. Hai, ia lumînarea.

Intră în coridorul în care da uşa laboratorului. Pe perete atîrna o cheie cu eticheta : *Caphernaüm.*

— Justin ! strigă spiţerul, care-şi pierduse răbdarea.

— Să urcăm !

Şi el merse-n urma ei.

Cheia se învîrti în broască şi Emma se duse de-a dreptul spre raftul al treilea — atît de bine o călăuzea memoria — luă borcanul albastru, smulse capacul, vîrî mîna înăuntru, şi, scoţînd-o plină de un praf alb, începu să-l mănînce chiar din palmă.

— Staţi ! strigă Justin, repezindu-se la ea.

— Taci ! să nu vină cineva...

Justin era desperat, voia să strige.

— Să nu spui nimic, altfel totul o să cadă asupra stăpînului tău !

Apoi se-ntoarse deodată potolită şi aproape cu seninătatea unei datorii împlinite.

Cînd Charles, tulburat de vestea sechestrului, se întoarse acasă, Emma de-abia plecase. Strigă, plînse, leşină, dar Emma nu se-ntoarse. Unde putea să fie ? O trimise pe Félicité la Homais, la domnul Tuvache, la Lheureux, la „Leul de aur", peste tot ; şi, cînd îl lăsa puţin spaima, îşi vedea stima spulberată, averea pierdută, viitorul Berthei distrus. Din ce cauză ?... nici un cuvînt ! Aşteptă pînă la ora şase seara. În sfîrşit, nemaiputînd răbda şi închipuindu-şi că Emma plecase la Rouen, porni pe şosea, făcu o jumătate de leghe, nu întîlni pe nimeni, mai aşteptă şi veni înapoi.

Emma se întorsese.

— Ce-a fost ?... De ce ?... Explică-mi !...

Emma se aşeză la birou şi scrise o scrisoare pe care o lipi încet, adăugînd data, ziua şi ora. Apoi spuse cu un ton solemn :

— Ai s-o citeşti mîine ; pînă atunci, te rog, nu-mi mai pune nici o întrebare !... Nu, nici una !

— Dar...

— Oh ! lasă-mă !

Şi se întinse pe pat.

Un gust iute pe care-l simţea în gură o trezi. Îl zări pe Charles şi închise iar ochii.

Se supraveghea, curioasă, ca să-şi dea seama dacă suferă. Dar nu! încă nimic. Auzea tictacul pendulei, pîlpîitul focului şi respiraţia lui Charles, care sta-n picioare lîngă patul ei.

„Ah! ce puţin lucru e moartea! se gîndea ea; am să adorm şi totul o să se isprăvească!"

Luă o înghiţitură de apă şi se întoarse cu faţa la perete.

Gustu-acela îngrozitor de cerneală stăruia.

— Mi-e sete!... Oh! tare mi-e sete! suspină ea.

— Dar ce ai? zise Charles, întinzîndu-i un pahar.

— N-am nimic!... Deschide fereastra... mă înăbuş!

Şi o apucă o greaţă atît de năprasnică, încît de-abia avu timp să-şi ia batista de sub pernă.

— Ia-o! zise ea repezit; arunc-o!

Charles începu s-o întrebe; nu-i răspunse nimic. Sta neclintită, temîndu-se ca nu cumva cea mai mică mişcare s-o facă să verse. Între timp simţea un frig ca gheaţa care i se urca de la picioare pînă la inimă.

— Ah! iată că începe! murmură ea.

— Ce spui?

Îşi clătina capul cu o mişcare blîndă, plină de spaimă şi tot descleştînd mereu fălcile, ca şi cum ar fi avut pe limbă ceva nespus de greu. La ora opt, începu iar să verse.

Charles băgă de seamă că în fundul ligheanului era un fel de nisip alb prins de pereţii de porţelan.

— Extraordinar! ciudat! repeta el.

Dar Emma spuse cu glas tare:

— Nu, te înşeli!

Atunci, încetişor şi aproape mîngîind-o, îi trecu mîna pe stomac. Emma scoase un ţipăt ascuţit. Charles se dădu îndărăt, înspăimîntat.

Pe urmă Emma începu să geamă ; la început slab. Un fior puternic îi scutură umerii și deveni mai palidă decît cearșaful în care se înfigeau degetele ei crispate. Pulsul inegal aproape nu se mai simțea acum.

Broboane de sudoare se prelingeau pe fața ei vînătă, care părea înțepenită ca în niște aburi metalici. Îi clănțăneau dinții, ochii măriți priveau pierduți în jur, și, la tot ce-o întreba, nu răspundea decît dînd din cap ; zîmbi chiar de două-trei ori. Puțin cîte puțin, gemetele se întețiră. Îi scăpă un urlet înăbușit ; pretinse că se simte mai bine și că îndată o să se scoale. Începură convulsiile ; țipă.

— Ah, doamne, ce cumplit e !

Charles se aruncă în genunchi lîngă pat.

— Vorbește ! ce-ai mîncat ? Răspunde, pentru numele lui dumnezeu !

Și o privea cu niște ochi plini de-atîta dragoste, cum Emma nu mai văzuse niciodată.

— Ei bine, acolo... acolo !... zise ea cu o voce sfîrșită.

Se repezi la birou, rupse sigiliul plicului și citi cu glas tare : *„Să nu se arunce vina asupra nimănui"*... Se opri, își trecu mîna pe ochi și mai citi o dată.

— Cum ? Ajutor ! Săriți !

Și nu era în stare să facă altceva decît să repete : „Otrăvită ; otrăvită !" Félicité alergă la Homais, care umplu piața cu această veste ; doamna Lefrançois o auzi la „Leul de aur" ; cîțiva se sculară din pat ca s-o spună vecinilor, și toată noaptea satul fu în picioare.

Înnebunit, bolborosind, gata să se prăbușească, Charles se învîrtea prin odaie. Da peste mobile, își smulgea părul din cap ; farmacistul niciodată nu și-ar fi închipuit că poate să existe un spectacol atît de îngrozitor.

Se întoarse acasă să-i scrie domnului Canivet și doctorului Larivière. Își pierdea capul ; făcu mai mult de cincisprezece ciorne. Hippolyte plecă la Neufchâtel, iar

Justin goni atît de tare calul lui Bovary, încît îl lăsă pe colina Bois-Guillaume țeapăn, pe trei sferturi mort.

Charles voia să răsfoiască dicționarul de medicină; nu putea să vadă nimic; îi jucau rîndurile înaintea ochilor.

— Fii calm! zise spițerul. Trebuie numai să administrăm un antidot puternic. Ce otravă a luat?

Charles îi arătă scrisoarea. Luase arsenic.

— Dacă-i așa, zise Homais, va trebui să-i facem analiza.

Căci el știa că la orice otrăvire trebuie să se facă o analiză; iar celălalt, care nu pricepea, răspunse:

— Ah! Faceți! faceți! salvați-o...

Apoi, întorcîndu-se lîngă ea, se prăbuși pe covor și rămase, plîngînd, cu capul rezemat de marginea patului.

— Nu plînge! îi spuse Emma. În curînd n-am să te mai chinuiesc!

— De ce? Cine te-a silit?

Emma-i răspunse:

— Trebuia, dragul meu.

— Nu erai fericită? E vina mea? Eu totuși am făcut tot ce mi-a stat în putință!

— Da... adevărat... tu, tu ești bun!

Și Emma-i trecea mîna, încet, prin păr. Gingășia acestei senzații îi sporea tristețea; simțea toată ființa lui prăbușindu-se de desperare la gîndul că avea s-o piardă, tocmai atunci cînd, dimpotrivă, Emma îi arăta mai multă dragoste ca niciodată; și nu găsea nimic, nu îndrăznea, nu știa ce să facă, urgența unei hotărîri imediate zăpăcindu-l cu totul.

Emma se gîndea că sfîrșise cu toate trădările, josniciile și cu nenumăratele pofte care o torturau. Acum nu mai ura pe nimeni; gîndurile ei erau tot mai în-

vălmăşite, ca într-un amurg, şi, din toate zgomotele de pe pămînt, nu mai auzea decît tînguirea mereu întreruptă a acestei sărmane inimi, dulce şi nedeslușită, ca ecoul cel din urmă al unei simfonii care se aude din ce în ce mai de departe.

— Aduceţi-mi fetiţa, zise ea, ridicîndu-se în coate.

— Nu-ţi e mai rău, nu-i aşa ? întrebă Charles.

— Nu ! Nu !

Serioasă şi aproape visînd încă, copila apăru în braţele slujnicei în lunga ei cămăşuţă de noapte din care-i ieşeau picioarele goale. Se uita mirată la odaia răvăşită şi clipea din ochi, orbită de sfeşnicele lungi, aprinse, de pe mobile. Ele-i aduceau aminte fără îndoială de dimineţile de Anul Nou sau de lăsata-secului, cînd, tot aşa, trezită devreme la lumina luminărilor, venea în patul mamei să-şi primească darurile, căci începu să spuie :

— Unde sînt, mamă ?

Şi cum toată lumea tăcea :

— Dar nu-mi văd pantofiorul !

Félicité o tot pleca spre pat, dar fetiţa tot trăgea cu ochii spre şemineu.

— L-a luat doica ? întrebă ea.

Şi, auzind numele doicii, care-o făcea să-şi aducă aminte iar de adulterele şi de cumplitele ei nenorociri, doamna Bovary întoarse capul, ca şi cum ar fi simţit dezgustul unei alte otrăvi mai puternice care-i venea în gură. Berthe rămase pe pat.

— Oh ! ce ochi mari ai, mamă ! ce palidă eşti ! ce tare asuzi !...

Emma se uita la dînsa.

— Mi-e frică ! zise micuţa, ferindu-se.

Emma-i luă mîna să i-o sărute ; fetiţa se zbătea.

— Destul ! luaţi-o de aici ! strigă Charles, care plîngea în alcov.

Simptomele conteniră apoi un moment; părea mai puţin agitată; şi, la fiecare cuvînt fără importanţă, la fiecare răsuflare puţin mai liniştită, Charles începea să capete speranţe. Cînd, în sfîrşit, intră Canivet, se aruncă plîngînd în braţele lui.

— Ah! aţi venit! mulţumesc! sînteţi atît de bun! Dar totul merge mai bine. Uitaţi-vă la ea...

Confratele nu avu de loc aceeaşi părere, şi, neobişnuind să meargă — după cum spunea chiar el — *pe încercatele*, prescrise un vomitiv, ca să-i uşureze de tot stomacul.

Curînd, începu să verse sînge. Buzele i se strînseră mai tare. Avea mîinile şi picioarele crispate, trupul plin de pete negre şi pulsu-i luneca sub degete ca un fir de aţă întins, ca o strună de harpă gata să plesnească.

Începu apoi să ţipe înfricoşător. Blestema otrava, o drăcuia, o implora să se grăbească şi da la o parte cu mîna tot ce bărbatul ei, mai pierdut decît ea, se căznea să-i dea de băut. Charles stătea în picioare, cu batista la gură, gemînd, plîngînd, sufocat de sughiţurile de plîns care-l scuturau din cap pînă-n picioare; Félicité alerga încolo şi încoace prin odaie; Homais, încremenit, ofta adînc, iar domnul Canivet, care-şi păstra totdeauna cumpătul, începea şi el să se simtă tulburat.

— Ei, al dracului!... totuşi... stomacul a fost golit, şi, din moment ce cauza a încetat...

— Şi efectul trebuie să înceteze, completă Homais; asta-i sigur.

— Dar salvaţi-o! exclamă Bovary.

Fără să asculte ce spunea farmacistul, care mai dădu drumul la întîmplare unei ipoteze: „Poate că-i un acces salvator“, Canivet era gata să-i administreze nişte teriac[1], cînd se auziră pocnete de bici; toate

[1] Un medicament care conţine opiu (n.r.).

geamurile zbîrnîiră şi o cupea-poştalion, trasă din răsputeri de trei cai plini de noroi pînă-n urechi, apăru deodată la colţul halelor. Era doctorul Larivière.

Apariţia unui zeu n-ar fi stîrnit mai multă vîlvă. Bovary ridică mîinile, Canivet se opri brusc, iar Homais îşi scoase boneta grecească cu mult înainte de-a intra doctorul.

Larivière aparţinea acelei mari şcoli de chirurgie, ieşită de sub halatul lui Bichat, acelei generaţii, acum dispărută, de practicieni filozofi, care, iubindu-şi arta cu o dragoste fanatică, o practicau cu patimă şi iscusinţă. Cînd se înfuria, tremura tot spitalul, iar elevii lui îl venerau atît de mult, încît, de-ndată ce se instalau ca medici, se sileau să-l imite pe cît cu putinţă în toate ; aşa că, prin oraşele dimprejur, îi găseai îmbrăcaţi la fel ca dînsul, cu un pardesiu lung de merinos, cu o haină largă şi neagră, ale cărei manşete, descheiate, lui îi cădeau puţin peste mîinile cărnoase, nişte mîini foarte frumoase, totdeauna fără mănuşi pe ele, pentru a fi gata parcă să se afunde în toate suferinţele. Dispreţuind decoraţiile, titlurile şi academiile, primitor, generos ca un părinte cu cei săraci şi practicînd virtutea fără să creadă în ea, ar fi putut trece aproape drept un sfînt, dacă ascuţimea spiritului său n-ar fi făcut să fie temut ca un diavol. Privirea-i, mai tăioasă decît bisturiile lui, îţi intra drept în suflet şi, printre afirmaţii şi ascunzişuri pudice, destrăma orice minciună. Şi trecea astfel prin viaţă, încărcat de acea maiestate plină de blîndeţe pe care o dă conştiinţa unui mare talent, averea şi patruzeci de ani de viaţă de muncă fără pată.

Încruntă sprîncenele chiar din uşă, de îndată ce zări faţa cadaverică a Emmei, întinsă pe spate, cu gura deschisă. Apoi, avînd aerul că ascultă ce-i spune Canivet, îşi tot plimba arătătorul sub nări, repetînd :

— Bine, bine.

Dar ridică uşor din umeri. Bovary băgă de seamă: se uitară unul la altul; şi omul acesta, obişnuit să vadă atîtea dureri, nu-şi putu stăpîni o lacrimă care-i căzu pe guleraşul de dantelă.

Voi să se retragă cu Canivet în odaia de alături. Charles veni după ei.

— E foarte rău, nu-i aşa? Dacă i-am pune nişte cataplasme cu muştar? mai ştiu eu ce? Dar găsiţi ceva, dumneavoastră, care aţi salvat atîţia!

Charles îl cuprinse în braţe cu amîndouă mîinile, îl privi în ochi, lung, îngrozit, implorînd, pe jumătate leşinat pe pieptul lui.

— Hai, dragul meu, curaj! Nu se mai poate face nimic.

Şi doctorul Larivière se-ntoarse să plece.

— Plecaţi?

— O să mă reîntorc.

Ca şi cum ar fi vrut să dea un ordin surugiului de la poştalion, ieşi împreună cu domnul Canivet, care nici el nu prea voia s-o vadă pe Emma murind în mîinile lui.

Farmacistul îi ajunse în piaţă. Prin firea lui, Homais nu se putea despărţi de oamenii celebri. Aşa că-l imploră pe domnul Larivière să-i facă deosebita cinste de-a lua masa la el.

Trimise repede să ia nişte porumbei de la „Leul de aur", toate cotletele care mai erau la măcelărie, smîntînă de la Tuvache, ouă de la Lestiboudois, şi spiţerul însuşi ajută să fie totul gata, în timp ce doamna Homais spunea, trăgînd de şireturile camizolului:

— O să mă scuzaţi, domnule; căci în nenorocitul nostru sat, de îndată ce nu ştii din ajun...

— Paharele cu picior! şopti Homais.

— Dacă am fi fost măcar într-un oraş, am fi putut să facem rost de nişte pulpă umplută.

— Taci !... Poftim la masă, doctore !

Găsi de cuviinţă ca, după primele îmbucături, să dea cîteva amănunte asupra nenorocirii :

— La început mi s-a părut că e vorba de-o senzaţie de uscăciune a faringelui, pe urmă de dureri insuportabile la epigastru, de-o superpurgaţie, de comă.

— Dar cum s-a otrăvit ?

— Nu ştiu, doctore, şi nici nu prea pot să-mi închipui de unde a putut să-şi procure acest acid arsenios.

Justin, care tocmai aducea un teanc de farfurii, începu să tremure.

— Ce ai ? îl întrebă farmacistul.

Cînd auzi asta, băiatul scăpă tot din mîini — cu un zgomot asurzitor.

— Imbecilule ! strigă Homais, neîndemînaticule ! mocăitule ! măgarule !

Dar, deodată, stăpînindu-se :

— Am voit, doctore, să încerc o analiză, şi *primo* am introdus cu băgare de seamă într-un tub...

— Ar fi fost mai bine, zise doctorul, să-i fi introdus degetele în gît.

Confratele lui tăcea, căci primise adineauri, între patru ochi, o săpuneală zdravănă în privinţa emeticului său, aşa încît acest Canivet, atît de fudul şi vorbăreţ cînd a fost vorba de piciorul sucit, era în ziua aceea foarte modest ; zîmbea într-una, aprobînd tot.

Homais se umfla în pene de mîndria de-a avea asemenea musafiri, şi ideea că Bovary e atît de nenorocit îi sporea oarecum plăcerea, cînd se gîndea cu egoism la el însuşi. Şi apoi prezenţa doctorului îl înflăcăra. Îşi arăta toată erudiţia, vorbea halandala de cantaride, de upas [1], de copacul morţii, de vipere...

---

[1] Otravă făcută din seva anumitor arbori (n.r.).

— Ba chiar am citit, doctore, că s-au găsit oameni intoxicaţi şi ca trăsniţi de nişte cîrnaţi, care suferiseră o prea vehementă fumigaţie. Cel puţin, aşa era scris într-un foarte frumos raport, alcătuit de una din celebrităţile noastre farmaceutice, de unul din maeştrii noştri, ilustrul Cadet de Gassicourt !

Doamna Homais îşi făcu iar apariţia, aducînd una din acele maşini care se tot clatină şi care se-ncălzesc cu spirt ; căci Homais ţinea să fiarbă chiar pe masă cafeaua, pe care el însuşi o prăjise, o rîşnise şi o amestecase.

— *Saccharum*, doctore, zise el oferindu-i zahăr.

Puse apoi să-i aducă jos toţi copiii, curios să aibă părerea chirurgului asupra constituţiei lor.

În sfîrşit, cînd domnul Larivière era gata să plece, doamna Homais îi ceru o consultaţie pentru soţul ei. I se îngroşa sîngele adormind în fiecare seară după masă.

— O ! nu-s simţurile [1] care-l supără.

Zîmbind puţin de acest joc de cuvinte neobservat, doctorul deschise uşa. Dar, farmacia era ticsită de lume şi cu multă greutate putu să se descotorosească de respectabilul domn Tuvache, care se temea ca nevastă-sa să nu capete o congestie pulmonară, pentru că avea obiceiul să scuipe în cenuşă ; apoi de domnul Binet, care suferea uneori de-o foame năprasnică, şi de doamna Caron, care avea înţepături ; de Lheureux, care avea ameţeli ; de Lestiboudois, care avea un reumatism ; de doamna Lefrançois, care avea greţuri. În sfîrşit, cei trei cai porniră şi, în general, lumea găsi că doctorul nu fusese de loc binevoitor.

Toată lumea începu să se uite la domnul Bournisien, care trecea prin hale cu sfîntul mir.

---

[1] In franţuzeşte joc de cuvinte între *sang* = sînge şi *sens* = simţuri, ambele cuvinte pronunţîndu-se la fel (n.r.).

Homais, precum se cuvenea după principiile lui, asemui pe preoţi cu corbii pe care-i atrage mirosul de mort ; vederea unei feţe bisericeşti îi era personal neplăcută, căci sutana îl făcea să se gîndească la giulgiu şi ura sutana întrucîtva şi de frica giulgiului.

Cu toate acestea, nedîndu-se îndărăt de la ceea ce chema el *misiunea lui,* se întoarse la Bovary împreună cu Canivet, pe care domnul Larivière, înainte de a pleca, îl rugase cu insistenţă să facă asta ; ba chiar, dacă nu l-ar fi dojenit nevastă-sa, ar fi luat cu dînsul şi pe cei doi copii, ca să-i deprindă cu împrejurările grele din viaţă, pentru ca asta să le fie o lecţie, o pildă, un tablou solemn, care să le rămîie mai tîrziu în minte.

Cînd intrară, odaia era plină de-o solemnitate jalnică. Pe masa de lucru, acoperită cu un şervet alb, erau pe-o tavă de argint vreo cinci-şase tampoane de vată lîngă un crucifix mare, între două sfeşnice aprinse. Cu bărbia în piept, Emma deschidea pleoapele peste măsură de tare ; şi bietele ei mîini se tîrau pe cearşaf, cu acel gest hidos şi blînd al celor în agonie, care parcă s-ar grăbi să tragă giulgiul pe ei. Alb la faţă ca o statuie şi cu ochii roşii ca nişte cărbuni, Charles stătea fără să plîngă în faţa ei, la picioarele patului, pe cînd preotul, stînd într-un genunchi, murmura ceva în şoaptă.

Ea îşi întoarse capul încet şi păru că se bucură cînd dădu cu ochii deodată de patrafirul violet, regăsind fără îndoială, în mijlocul unei linişti neobişnuite, voluptatea pierdută a primelor ei avînturi mistice, laolaltă cu viziunile veşnicului extaz care începeau.

Preotul se ridică să ia crucifixul ; atunci Emma întinse gîtul ca cineva căruia-i e sete, şi, lipindu-şi buzele de trupul Fiului Domnului, dădu, cu toată puterea ei sfîrşită, cea mai înfiorată sărutare de dragoste pe care o dăduse vreodată. Pe urmă, preotul spuse tare

Misereatur şi *Indulgentiam*, muie degetul cel mare de la mîna dreaptă în untdelemn şi începu s-o miruie: mai întîi pe ochii care rîvniseră atît de mult toate măreţiile pămînteşti; apoi pe nările lacome de adieri calde şi de miresmele dragostei; apoi pe gura care se deschisese pentru minciună, care gemuse de trufie şi ţipase în desfrîu; apoi pe mîinile care se desfătau la atingerile suave, şi, în sfîrşit, pe talpa picioarelor, aşa de agere odinioară cînd alerga să-şi potolească dorinţele — şi care de-acum nu vor mai umbla.

Preotul îşi şterse degetele, aruncă în foc bucăţelele de vată muiate în untdelemn şi se întoarse să stea lîngă muribundă, ca să-i spuie că acum trebuie să împreune suferinţele ei cu cele ale lui Isus Cristos şi să se încredinţeze îndurării domnului.

Sfîrşindu-şi cuvîntul de îmbărbătare, încercă să-i puie în mînă o lumînare sfinţită, simbol al slăvilor cereşti de care în curînd avea să fie înconjurată. Prea slăbită, Emma nu putu strînge degetele şi, dacă n-ar fi ţinut-o Bournisien, lumînarea ar fi căzut jos.

Nu mai era totuşi atît de palidă şi chipul ei avea o expresie de seninătate, ca şi cum sfînta taină ar fi vindecat-o.

Preotul nu pierdu prilejul de-a atrage luarea-aminte, şi chiar îi explică lui Bovary că, uneori, domnul prelungea viaţa oamenilor, cînd socotea că-i de folos pentru izbăvirea lor; şi Charles îşi aduse aminte de ziua cînd, tot aşa, pe moarte, Emma mai fusese împărtăşită.

„Poate că nu ar trebui să pierdem orice nădejde“, gîndi el.

Într-adevăr, Emma privi jur împrejur, încet, ca cineva care se trezeşte dintr-un vis; apoi, cu o voce desluşită, ceru oglinda şi rămase cîtva timp aplecată deasupra ei, pînă în clipa cînd lacrimi mari începură să-i

curgă din ochi. Atunci își dădu capul pe spate, scoțînd un suspin — și căzu iar pe pernă.

Pieptul ei începu imediat să gîfîie grăbit. Toată limba îi ieși din gură ; ochii, rotindu-se, păleau ca două lămpi care se sting, și ai fi crezut-o moartă, dacă coastele nu s-ar fi zbătut atît de înspăimîntător de repede, scuturate de-o răsuflare furioasă, ca și cum sufletul ei s-ar fi smucit ca să se desprindă. Félicité îngenunche în fața crucifixului, și char farmacistul își îndoi puțin genunchii, pe cînd domnul Canivet privea vag în piață. Bournisien, cu lunga-i sutană neagră, care se tîra în urma lui prin odaie, începu iar să facă rugăciuni, cu fruntea înclinată pe marginea patului. Charles sta în genunchi, de cealaltă parte, cu brațele întinse spre Emma. Îi luase mîinile și i le strîngea, tresărind la fiecare bătaie a inimii, ca un ecou al unei ruini care se prăbușește. Pe măsură ce horcăia tot mai tare, își grăbea și preotul rugăciunile, care se amestecau cu plînsul înăbușit al lui Bovary, și uneori dispărea parcă totul în murmurul surd al silabelor latinești, care sunau ca dangătul de înmormîntare al unui clopot.

Deodată se auzi pe trotuar un bocănit de saboți grei și hîrșcîitul unui baston ; și se înălță o voce, o voce aspră, care cînta :

> Cînd arde soarele-n amiază,
> Iubire fetele visează.

Emma se ridică atunci ca un cadavru pe care l-ar fi galvanizat cineva, cu părul despletit, cu ochii ficși, holbați.

> Ca să adune mai cu zor
> Tot grîul care-a fost cosit,
> Nanette se-apleacă pe ogor,
> Spre brazda ce l-a dăruit.

— Orbul ! strigă ea.

Şi Emma, crezînd că vede faţa hidoasă a nenorocitului ridicîndu-se deodată în întunecimile veşnice, ca o spaimă, începu să rîdă, cu un rîs cumplit, fioros, desperat.

Bătu atunci un vînt nespus
Şi fusta-i flutură în sus.

Un spasm o abătu iar pe saltea. Toţi se apropiară. Emma nu mai era.

IX

Întotdeauna, după moartea cuiva, cei dimprejur rămîn ca încremeniţi, atît e de greu să înţeleagă prezenţa neaşteptată a neantului şi să se resemneze cu credinţa că într-adevăr aşa este. Dar cînd îşi dădu seama că Emma nu mai mişcă, Charles se aruncă asupra ei, strigînd :

— Adio ! adio !

Homais şi Canivet îl scoaseră din odaie.

— Potoliţi-vă !

— Da, spunea el, zbătîndu-se, am să fiu cuminte, n-am să fac nimic rău. Dar lăsaţi-mă ! vreau s-o văd ! e soţia mea !

Şi începea iar să plîngă.

— Plîngeţi, îi spuse farmacistul, lăsaţi natura în voia ei, asta o să vă uşureze !

Mai slab ca un copil, Charles se lăsă dus jos, în sală, şi domnul Homais se întoarse imediat la el acasă.

În piaţă îl opri orbul, care, tîrîndu-se pînă la Yonville cu nădejdea de-a căpăta pomada contra inflamaţiilor, întreba pe toţi oamenii de pe stradă unde stătea spiţerul.

— Ei ! Parcă de asta-mi arde mie acum ! Ei ! atîta pagubă, n-ai decît să vii altă dată !

Şi intră repede în farmacie.

Trebuia să scrie două scrisori, să facă o poţiune calmantă pentru Bovary, să găsească o minciună ca să nu se afle că Emma s-a otrăvit şi să o redacteze într-un articol pentru *Fanal*, fără a mai pune la socoteală pe cei care-l aşteptau, ca să afle ce s-a întîmplat ; şi, cînd toată lumea din Yonville îi auzi povestea cu arsenicul pe care Emma-l luase drept zahăr cînd făcea o cremă de vanilie, Homais se-ntoarse iar la Bovary.

Îl găsi singur (Canivet tocmai plecase), stînd într-un fotoliu, lîngă fereastră, contemplînd cu un aer idiot lespezile de pe jos din sală.

— Acum, zise farmacistul, ar trebui să fixaţi dumneavoastră ora ceremoniei.

— De ce ? Care ceremonie ?

Apoi, bîlbîindu-se, îngrozit :

— O ! nu, nu-i aşa ? nu, vreau s-o ţin aici.

Ca să se liniştească, Homais luă o carafă de pe etajeră şi începu să ude muşcatele.

— O ! mulţumesc, zise Charles, eşti atît de bun !

Şi nici nu isprăvi vorba, copleşit de mulţimea amintirilor pe care gestul farmacistului i le trezea.

Atunci, ca să-i mai schimbe gîndurile, Homais socoti că-i bine să-i vorbească puţin de horticultură ; plantele au nevoie de umezeală. Charles înclină capul în semn de aprobare.

— De altfel, de-acum o să se facă frumos.

— Ah ! exclamă Bovary.

Nemaigăsind ce să spună, spiţerul începu să dea încet la o parte perdeluţele de la geamlîc.

— Uite, trece domnul Tuvache.

Charles repetă maşinal :

— Trece domnul Tuvache.

Homais nu mai cuteza să-i vorbească iar despre dispoziţiile de înmormîntare ; preotul fu cel care izbuti să-l hotărască.

Charles se închise în cabinetul lui, luă condeiul în mînă şi, după ce plînse în hohote o bucată de vreme, scrise :

„Vreau să fie înmormîntată în rochia ei de nuntă, cu pantofi albi, cu cunună, cu părul despletit pe umeri ; trei sicrie, unul de stejar, unul de mahon, unul de plumb. Să nu mi se spuie nimic, voi fi tare. Pe deasupra să se puie o bucată mare de catifea verde. Asta mi-i dorinţa. S-o împliniţi."

Cei de faţă se mirară mult de ideile romantice ale lui Bovary, şi farmacistul se duse îndată să-i spuie :

— Catifeaua aceea mi se pare de prisos. De altfel şi costă...

— Ce vă priveşte ? ţipă la el Charles. Lăsaţi-mă ! dumneata n-o iubeai ! Pleacă !

Preotul îl luă la braţ ca să facă împreună o plimbare prin grădină. Îi vorbi despre deşertăciunea celor pămînteşti. Dumnezeu era mare, bun ; trebuie să te supui fără murmur poruncilor lui şi chiar să-i mulţumeşti.

Charles izbucni blestemînd :

— Îl urăsc pe dumnezeul ăsta al vostru !

— Duhul răzvrătirii vă mai stăpîneşte încă, spuse preotul, oftînd.

Bovary era acum departe. Mergea făcînd paşi mari, de-a lungul zidului, pe lîngă spalier, şi scrîşnea din dinţi, se uita în sus, blestemînd cerul ; dar, nici o frunză nu se clinti.

Burniţa. Charles, care era cu pieptul gol, începu să dîrdîie ; se întoarse şi intră să stea în bucătărie.

La ora şase, se auzi în piaţă un zgomot de fiare vechi : sosea *Rîndunica ;* şi Charles rămase cu fruntea lipită de geam, să vadă cum coboară toţi călătorii, unul după altul. Félicité îi puse pe jos o saltea, în salon ; se trînti deasupra şi adormi.

Deşi filozof, domnul Homais respecta morţii. Aşa că, lăsînd la o parte supărarea contra bietului Charles, seara veni iar la el să privegheze moarta, aducînd trei volume şi o mapă cu hîrtie ca să ia note.

Domnul Bournisien era acolo şi, la căpătîiul patului care fusese scos din alcov, ardeau două lumînări mari.

Spiţerul, care nu suferea tăcerea, începu să formuleze oarecare imputări la adresa acestei „nefericite femei" ; dar preotul îi răspunse că acum nu mai rămîne decît să se roage pentru ea.

— Cu toate acestea, începu iar Homais, din două una : sau a murit în harul domnului (cum se exprimă biserica), şi atunci nu mai are nevoie de rugăciunile noastre ; sau a murit nepocăită (asta-i, cred, expresia preoţească), şi atunci...

Bournisien îi tăie vorba, răspunzîndu-i ursuz că nici atunci nu trebuie să te rogi mai puţin.

— Dar — nu se lăsă farmacistul — dacă dumnezeu ştie toate nevoile noastre, ce rost mai au rugăciunile ?

— Cum ! zise preotul, rugăciunea ! Dumneata nu eşti creştin ?

— Să mă ierţi, zise Homais. Eu admir creştinismul. Mai întîi, el a eliberat sclavii, a introdus în lume o morală...

— Nu-i vorba de asta. Toate textele...

— Oho ! cît despre texte, deschide istoria ; se ştie că au fost falsificate de iezuiţi.

Intră Charles, şi, înaintînd spre pat, dădu încet la o parte perdelele.

Emma avea capul plecat pe-o parte. Colţul gurii, care rămăsese deschisă, era ca o gaură neagră în partea de jos a feţei, degetele mari de la mîini erau îndoite în palmă ; un fel de pulbere albă îi pudra genele iar ochii începeau să-i dispară într-o paliditate lipicioasă, care semăna a pînză subţire, de parcă nişte

păianjeni ar fi ţesut-o deasupra. De la sîni pînă la genunchi, cearşaful făcea o adîncitură, ridicîndu-se apoi la vîrful picioarelor; şi Charles avu impresia că apăsau peste ea nişte blocuri nesfîrşite, o greutate uriaşă.

Ceasul de la biserică sună ora două. Se auzea murmurul sonor al rîului care curgea în beznă, la picioarele terasei. Din cînd în cînd, domnul Bournisien îşi sufla nasul cu zgomot, iar Homais scîrţîia din peniţă scriind.

— Hai, prietene dragă, spuse el, du-te de-aici, spectacolul acesta îţi rupe inima.

Îndată ce plecă Charles, farmacistul şi preotul începură iar discuţia.

— Citiţi pe Voltaire ! zicea unul ; citiţi pe d'Holbach, citiţi *Enciclopedia* !

— Citiţi *Scrisorile cîtorva evrei portughezi* ! zicea celălalt ; citiţi *Raţiunea creştinismului* de Nicolas, fost magistrat !

Se înfierbîntau, erau roşii la faţă, vorbeau amîndoi deodată, fără să se mai asculte unul pe celălalt ; Bournisien era indignat de-atîta îndrăzneală, Homais se minuna de-atîta prostie ; şi erau gata să se înjure, cînd deodată apăru iar Charles. Parcă era atras de-o vrajă. Mereu urca scara.

Se aşeză în faţa Emmei ca s-o vadă mai bine şi se pierdea în această contemplare, care era atît de adîncă, încît nici nu mai era dureroasă.

Îi treceau prin minte poveşti despre catalepsie, despre miracole prin magnetism ; şi-şi spunea că dacă ar voi din toate puterile, ar izbuti poate s-o învie. O dată chiar se aplecă asupra ei şi o chemă încetişor : „Emma ! Emma !" Suflarea lui puternică făcu să tremure pe perete flacăra lumînărilor.

În zorii zilei, sosi doamna Bovary-mama ; îmbrăţişînd-o, Charles izbucni iar în plîns. Maică-sa căută,

așa cum încercase și farmacistul, să-i spuie că face prea mari cheltuieli cu înmormîntarea. Charles se înfurie atît de tare, încît ea tăcu ; o însărcină apoi să se ducă îndată la oraș, să cumpere tot ce trebuia.

Charles rămase singur toată după-amiaza ; pe Berthe o duseseră la doamna Homais, iar Félicité stătea sus, în cameră, cu tușa Lefrançois.

Seara, veniră să-l vadă. Se scula, strîngea mîinile fără să poată scoate o vorbă, pe urmă se așeza iar jos lîngă ceilalți, care stăteau roată în fața șemineului. Cu capul în jos, picior peste picior, bîțîiau din glezne, oftînd adînc din cînd în cînd ; și fiecare se plictisea neînchipuit de tare ; și totuși nici unul nu voia să plece el mai înainte.

La ora nouă dimineața, cînd Homais veni iar (de două zile, numai pe el îl vedeai prin piață), era încărcat cu o grămadă de camfor, de smirnă și de mirodenii. Aducea și un borcan plin cu clor, să alunge miasmele. Cînd intră, servitoarea, doamna Lefrançois și doamna Bovary-mama se învîrteau în jurul Emmei, terminînd s-o îmbrace ; și traseră voalul lung și țeapăn, care o acoperi pînă peste pantofii de satin.

Félicité bocea :

— Vai ! stăpîna mea, stăpîna mea, sărăcuța !

— Uitați-vă la dînsa, spunea hangița suspinînd, ce drăgălașă-i încă ! Dacă nu-ți vine să juri că acuși se scoală.

Pe urmă se aplecară să-i pună cununa.

Trebuiră să-i ridice puțin capul, și atunci un val de lichid negru îi ieși din gură, ca și cum ar fi vărsat.

— Ah ! Dumnezeule ! băgați de seamă la rochie ! strigă doamna Lefrançois. Pune mîna ! îi spuse farmacistului. Nu cumva ți-e frică ?

— Frică, mie ? răspunse el, ridicînd din umeri. Ţi-ai găsit ! Am văzut eu altele şi mai şi la Hôtel-Dieu [1], cînd eram student la farmacie ! Făceam punch în amfiteatrul de disecţie ! Un filozof nu se sperie de neant ; ba chiar, am spus-o de-atîtea ori, am de gînd să-mi las prin testament trupul la un spital, să servească mai tîrziu ştiinţei.

Cînd sosi preotul, întrebă cum se mai simte domnul ; şi după ce spiţerul îi răspunse, adăugă :

— Ştiţi, lovitura este încă prea proaspătă !

Homais îi spuse atunci că trebuie să fie fericit pentru că nu-i şi el expus ca alţii să-şi piardă o tovarăşă iubită ; de unde se iscă o discuţie asupra celibatului preoţilor.

— Căci, spunea farmacistul, nu-i firesc ca un bărbat să se lipsească de femei ! S-au văzut crime...

— Ei, păcatele mele, exclamă preotul, cum vrei dumneata ca un individ căsătorit să poată păstra, bunăoară, secretul spovedaniei ?

Homais se ridică în contra spovedaniei. Bournisien o apără, întinzîndu-se asupra îndreptărilor morale pe care le înfăptuia. Povesti tot felul de anecdote cu hoţi care s-au făcut deodată oameni cumsecade. Nişte militari, cînd s-au apropiat de confesional ca să se spovedească, au simţit cum li se despăienjenesc ochii. La Fribourg era un preot calvinist...

Tovarăşul lui dormea. Apoi, simţind că se cam înăbuşă în atmosfera prea grea din odaie, deschise fereastra şi farmacistul se trezi.

— Hai, trage puţin tabac ! îi zise el. Hai, asta-ţi mai alungă somnul.

Undeva, departe, se auzeau nişte cîini urlînd.

— Auziţi cum urlă un cîine ? zise farmacistul.

---

[1] Cel mai vechi spital din Paris (n.r.).

— Se spune că ei presimt moartea, răspunse preotul. Ca şi albinele care fug din stup cînd moare cineva.

Homais nu se mai agăţă de aceste prejudecăţi căci adormise iar.

Domnul Bournisien, mai voinic, mai continuă o bucată de vreme să mişte încetişor buzele ; apoi, pe nesimţite, îşi lăsă bărbia în piept, scăpă din mînă cartea groasă şi neagră şi se puse pe sforăit.

Stăteau faţă în faţă, cu burta înainte, cu faţa buhăită, cu un aer îmbufnat, împăcaţi în sfîrşit în aceeaşi slăbiciune omenească, după atîtea neînţelegeri ; şi erau tot atît de nemişcaţi ca şi cadavrul de-alături, care avea aerul că doarme.

Cînd intră, Charles nu-i trezi. Era pentru ultima oară. Venea să-şi ia rămas bun pentru totdeauna.

Plantele aromatice tot mai fumegau şi rotocoale de aburi albăstrui se amestecau la marginea ferestrei cu ceaţa care intra de-afară. Se zăreau cîteva stele, şi noaptea era calmă.

Din lumînări cădeau lacrimi mari de ceară pe cearşafurile de pe pat. Charles se uita cum ard, obosindu-şi ochii la licărirea flăcării lor galbene.

Ape de lumină, schimbătoare, tremurau pe rochia de satin, albă ca un clar de lună. Emma dispărea dedesubt ; şi Charles avu impresia că, împrăştiindu-se în jurul ei, Emma se pierdea nedesluşit în lucrurile ce o înconjurau, în tăcere, în noapte, în vîntul care adia, în miresmele jilave care se ridicau.

Apoi, deodată, o vedea în grădina de la Tostes, pe bancă, lîngă gardul de mărăcini, sau la Rouen, pe străzi, în pragul casei lor, în curtea de la Bertaux. Mai auzea şi acum rîsul flăcăilor veseli care jucau sub meri ; parfumul părului ei umplea odaia şi rochia ei foşnea, în braţele lui, pîrîind ca scînteile. Era aceeaşi rochie cu care-i acum !

Stătu multă vreme aşa, amintindu-şi fericirile de altădată, atitudinile ei, gesturile ei, timbrul vocii ei. După un acces de desperare venea altul şi altul, mereu, fără contenire, ca valurile unui flux năvalnic.

Avu o curiozitate îngrozitoare : încetişor, cu vîrful degetelor, palpitînd, ridică voalul. Dar scoase un ţipăt de spaimă şi ceilalţi doi se treziră. Îl duseră jos, în sală.

După asta veni Félicité să spuie că domnul cerea o şuviţă de păr.

— Taie ! îi răspunse spiţerul.

Şi, cum fata nu îndrăznea, se apropie el, cu foarfecele în mînă. Tremura aşa de tare, încît îi înţepă pielea de la tîmple în cîteva locuri. În cele din urmă, stăpînindu-şi emoţia, tăie din belşug de două-trei ori la întîmplare, lăsînd nişte semne albe în frumuseţea aceea de păr negru.

Farmacistul şi preotul se adînciră iar în îndeletnicirile lor, trăgînd din timp în timp cîte-un pui de somn, pentru ca să dea vina unul pe altul de cîte ori se trezeau. Atunci domnul Bournisien mai stropea cu agheasmă pe jos, prin odaie, iar Homais arunca puţin clor.

Félicité avea grijă să le puie pe scrin o sticlă de rachiu, o bucată de brînză şi un cozonac mare. Aşa că, pe la patru dimineaţa, spiţerul, care nu mai putea, spuse oftînd :

— Zău că aş mai prinde puteri cu plăcere !

Preotul nu se lăsă rugat ; ieşi ca să-şi spuie liturghia şi se întoarse ; apoi se puseră pe mîncat şi pe ciocnit, tot rîzînd cîte puţintel, fără să ştie de ce, stîrniţi de acea vagă veselie care ne apucă după momente de tristeţe ; iar la ultimul păhăruţ, preotul îi spuse farmacistului, bătîndu-l pe umăr :

— Pînă la urmă o să ne înţelegem !

Jos, în vestibul, întîlniră lucrătorii care soseau. Şi, timp de două ceasuri, Charles avu de îndurat chinul bătăilor de ciocan care răsunau în scînduri. O aşezară apoi în coşciugul ei de stejar, pe care-l băgară în celelalte două ; dar, cum coşciugul era prea larg, au trebuit să umple golurile cu nişte lînă dintr-o saltea. În sfîrşit, cînd cele trei capace fură geluite, bătute în cuie, încheiate, sicriul fu expus în faţa uşii ; toată casa fu deschisă şi oamenii din Yonville începură să vie buluc. Sosi şi moş Rouault. Cînd zări doliul, leşină în piaţă.

X

Moş Rouault nu primise scrisoarea farmacistului decît treizeci şi şase de ore după eveniment ; şi, avînd în vedere sensibilitatea lui, domnul Homais o întocmise aşa fel, încît era cu neputinţă de ştiut la ce să se aştepte.

Bătrînul căzu mai întîi ca lovit de dambla. Pe urmă înţelese că nu era moartă, dar că putea să fie... În cele din urmă îşi puse bluza, îşi luă pălăria, îşi prinse un pinten la pantof şi porni în goană ; şi, cît ţinu drumul, moş Rouault, gîfîind, se tot frămînta de grijă. O dată chiar a trebuit să descalece. Nu mai vedea înaintea ochilor, auzea glasuri în jurul lui ; simţea că înnebuneşte.

Se crăpă de ziuă. Zări trei găini negre dormind într-un copac ; tresări înspăimîntat de acest semn rău. Atunci făgădui Sfintei Fecioare trei patrafire pentru biserică şi că va merge desculţ de la cimitirul din Bertaux pînă la paraclisul din Vassonville.

Intră în Maromme, chemînd de departe pe rîndaşii de la han, îmbrînci uşa cu umărul, se repezi la sacul cu ovăz, turnă în iesle o sticlă de cidru dulce şi încălecă iar căluţul, care prinse a scăpăra din potcoave.

Își zicea că, fără îndoială, au să o scape, că doctorii au să-i găsească leac. Îi trecură prin minte toate vindecările miraculoase despre care auzise.

Apoi îi apărea moartă. Era acolo, în fața lui, întinsă pe spate, în mijlocul drumului. Trăgea de frîu și vedenia pierea.

La Quincampoix, ca să prindă curaj, bău trei cafele una după alta.

Se gîndi că, poate, cînd i-au scris, au greșit numele. Căută scrisoarea în buzunar, o găsi, dar nu-ndrăzni să o desfacă.

Ajunse să presupună că era, poate, vreo *festă,* vreo răzbunare a cuiva, vreo născocire de chefliu ; și, de altfel, dacă ar fi murit s-ar fi aflat. Dar nu ! priveliștea era ca-ntotdeauna : cerul era albastru, copacii se legănau ; trecu o turmă de oi. Zări satul ; lumea-l văzu gonind aplecat tare pe calul pe care-l bătea cumplit și de pe ale cărui chingi începuse să picure sînge.

Cînd își veni în fire, se prăbuși plîngînd în brațele lui Bovary :

— Fata mea ! Emma ! copilul meu ! ce-a fost... ?

Iar celălalt îi răspundea cu hohote de plîns :

— Nu știu, nu știu ! a fost un blestem !

Spițerul îi despărți.

— Amănuntele astea groaznice sînt de prisos. Am să-i spun eu dumnealui. Uite că vine lumea. Puțină demnitate, ce dracu ! Fiți mai filozofi !

Bietul Charles voi să pară tare și repetă de mai multe ori :

— Da... curaj !

— Ei bine ! spuse bătrînul, o să am, dracu să mă ia ! Am s-o petrec pînă la capăt.

Clopotele începură să bată. Totul era gata. Porniră.

Și, stînd alături într-o strană, văzură trecînd încolo și încoace prin fața lor pe cei trei cîntăreți care psal-

modiau. Şarpele[1] fluiera din răsputeri. Domnul Bournisien, în odăjdii, cînta piţigăiat ; se prosterna în faţa altarului, ridica mîinile, întindea braţele în lături. Lestiboudois umbla prin biserică cu rigla lui de os de balenă ; sicriul era pus lîngă strană între patru rînduri de lumînări. Lui Charles îi venea să se scoale şi să sufle în ele. Căuta totuşi să-şi întărească credinţa, să se avînte în speranţa unei vieţi în care o va mai vedea. Îşi închipuia că Emma plecase într-o călătorie, undeva, departe de tot, de demult. Dar, cînd se gîndea că ea era acolo înăuntru şi că totul se sfîrşise, că aveau s-o vîre în pămînt, îl apuca o furie sălbatică, cumplită, desperată. Uneori credea că nu mai simte nimic ; şi se bucura de această alinare a suferinţei lui, mustrîndu-se totodată că-i un ticălos.

Pe lespezi se auzi bocănitul sec al unui baston cu vîrful de fier, care bătea regulat. Zgomotul acesta venea din fund şi se opri brusc în părţile laterale ale bisericii. Un om într-o vestă groasă, cafenie, îngenunche cu greu. Era Hippolyte, băiatul de prăvălie de la „Leul de aur". Îşi pusese piciorul de lemn cel nou.

Unul dintre cîntăreţi începu să facă ocolul bisericii, să strîngă obolul, şi-n tava de argint sunau bani grei, unul după altul.

— Dar grăbiţi-vă ! sufăr, nu mai pot ! strigă Bovary, aruncîndu-i mînios o piesă de cinci franci.

Omul bisericii îi mulţumi făcînd o adîncă plecăciune.

Cîntau, îngenuncheau, iar se ridicau ; nu se mai isprăvea ! Îşi aduse aminte că o dată, la început, au asistat împreună la o slujbă şi că au stat de cealaltă parte, la dreapta, lîngă perete. Clopotul începu iar. Scaunele începură să fie date la o parte. Cioclii trecură trei beţe pe sub sicriu şi se ieşi din biserică.

---

[1] Instrument muzical încolăcit în formă de şarpe (n.r.).

Atunci Justin apăru în pragul farmaciei. Dar intră imediat, palid, clătinîndu-se.

Lumea stătea pe la fereşti, să vadă cortegiul trecînd. Charles mergea în frunte, ţinîndu-se drept. Îşi luase un aer de om curajos şi saluta dînd din cap pe cei care, ieşind pe uliţă sau pe poartă, se înşirau în convoi. Cei şase oameni, cîte trei de fiecare parte, făceau paşi mici, gîfîind puţin. Preoţii, cîntăreţii şi cei doi copii de la strană recitau *De profundis* ; şi glasurile lor, ridicîndu-se şi coborîndu-se melodios, răsunau pînă departe pe cîmp. Cîteodată dispăreau la cotitura cărării ; dar crucea cea mare de argint se vedea mereu înălţîndu-se printre copaci.

Femeile mergeau în urmă, în mantii negre cu glugile pe spate ; aveau în mînă cîte-o lumînare groasă, aprinsă, şi Charles simţea că leşină de-atîtea rugăciuni nesfîrşite, de-atîtea făclii şi de mirosul searbăd de ceară şi de sutană. Adia o boare răcoroasă, secara şi rapiţa erau înverzite, picături de rouă tremurau pe gardurile de mărăcini de pe marginea drumului. Zarea era plină de tot felul de zgomote vesele : zdrăngănitul unei căruţe care mergea, departe, prin făgaşuri ; cucurigul unui cocoş sau tropăitul unui mînz care se vedea alergînd pe sub meri. Pe cerul senin pluteau nori trandafirii ca nişte pete ; luminiţe albăstrui cădeau pe colibele acoperite cu irişi ; Charles recunoştea din mers curţile. Îşi aducea aminte de dimineţi ca asta, cînd, după o vizită la vreun bolnav, ieşea din ogradă şi se întorcea la nevastă-sa.

Giulgiul negru, presărat cu lacrimi albe, se ridica din cînd în cînd, descoperind coşciugul. Obosiţi, cioclii mergeau mai încet şi sicriul înainta cu zguduituri necontenite, ca o şalupă legănată la fiecare val.

Ajunseră.

Bărbaţii merseră mai departe, pînă-n vale, pînă într-un loc, în iarbă, unde era săpată groapa.

Se înşirară jur împrejur ; şi pe cînd preotul vorbea, pămîntul roşu, aruncat pe margini, curgea pe la colţuri necontenit, fără să se-audă.

Apoi, după ce potriviră cele patru funii, împinseră coşciugul deasupra. Charles se uită cum coboară. Cobora mereu.

În sfîrşit, se auzi o izbitură ; funiile fură trase înapoi, scîrţîind. Atunci Bournisien luă lopata pe care i-o întindea Lestiboudois ; cu mîna stîngă, în timp ce tot stropea cu dreapta, împinse cu putere o lopată bună de pămînt ; şi lemnul sicriului, izbit de bulgări, scoase acel vuiet îngrozitor, care rămîne-n noi ca răsunetul veşniciei.

Preotul trecu sfeştocul celui de-alături, care nu era altul decît domnul Homais. El îl scutură foarte grav, apoi îl întinse lui Charles, care se înfundă pînă la genunchi în grămada de pămînt, din care începu să arunce cu pumnii în groapă, strigînd : „Adio !" Îi trimitea sărutări ; se tîra spre groapă ca să-l înghită o dată cu ea.

Îl luară de-acolo ; şi, în curînd, se potoli, simţind poate, ca toţi ceilalţi, vaga mulţumire de a se fi isprăvit odată.

Pe drum, la întoarcere, moş Rouault se puse pe fumat, tacticos, o pipă ; ceea ce Homais, în sinea lui, socoti că nu e prea cuviincios. Mai băgă de seamă că domnul Minet nu venise, că Tuvache „o ştersese" după slujbă, şi că Théodore, servitorul notarului, purta o haină albastră, „ca şi cum nu s-ar fi putut găsi o haină neagră, aşa cum se obişnuieşte, ce dracu !" Şi ca să le spuie şi celorlalţi toate astea, mergea de la un grup la altul. Toţi deplîngeau moartea Emmei, dar mai ales Lheureux, care nu lipsise de la înmormîntare.

— Biata cuconiţă ! ce durere pentru bărbatul ei !

Spiţerul începu iar :

— Ştiţi că dacă n-aş fi fost eu, s-ar fi dedat la un atentat funest contra lui însuşi !

— O persoană atît de bună ! Şi cînd mă gîndesc că am văzut-o chiar sîmbăta trecută în prăvălie la mine !

— N-am avut o clipă de răgaz, zise Homais, să pregătesc şi eu cîteva cuvinte pe care să i le spun la mormînt.

Întorcîndu-se acasă, Charles se dezbrăcă, iar moş Rouault îşi călcă bluza cea nouă. Era nouă, şi, cum în drum îşi ştersese de multe ori ochii cu mînecile, vopseaua-i ieşise pe faţă ; iar dîrele lacrimilor se cunoşteau ca nişte linii pe stratul de praf de pe ea.

Doamna Bovary-mama era cu ei. Toţi trei tăceau. În cele din urmă, bătrînul oftă :

— Ţi-aduci aminte, prietene, că am venit la Tostes o dată, cînd ai pierdut-o pe prima răposată. Pe-atunci puteam să te mîngîi ! Găseam ce să spun ; dar acum...

Apoi, cu un geamăt prelung, care-i zgudui tot coşul pieptului :

— Ah ! vedeţi dumneavoastră, s-a isprăvit cu mine ! Am văzut cum mi s-a dus nevasta... după aceea feciorul-meu... şi azi, uite, fiică-mea !

Voi să se întoarcă imediat la Bertaux, spunînd că n-o să poată dormi în casa asta. Refuză chiar să-şi vadă nepoata.

— Nu ! nu ! prea m-ar îndurera. S-o sărutaţi numai, mult, din parte-mi ! Cu bine !... eşti un băiat cumsecade ! Şi apoi, n-am să uit niciodată asta, cum îi zice, adăugă el bătîndu-se pe coapsă ; nu te teme ! o să primeşti şi de-aci înainte curca dumitale.

Dar cînd ajunse pe creasta dealului, întoarse capul şi privi în urmă, aşa cum îl întorsese altădată pe dru-

mul Saint-Victor, cînd se despărţise de ea. Ferestrele din sat erau toate roşii ca focul în razele piezişe ale soarelui care apunea pe cîmp. Îşi puse mîna streaşină la ochi şi zări la orizont un loc împrejmuit de ziduri unde copacii, ici şi colo, erau ca nişte pete negre printre pietre albe, apoi îşi urmă drumul, în trap mărunt, căci căluţul şchiopăta.

Cu toată oboseala, Charles şi mama sa stătură seara mult timp de vorbă, despre vremea de altădată şi despre viitor. Ea avea să vie să stea la Yonville, avea să se ocupe de gospodărie, pentru totdeauna. Se arătă iscusită şi mîngîietoare, bucurîndu-se în sinea ei că recîştiga o dragoste care de atîţia ani îi scăpa. Bătu miezul nopţii. Satul era cufundat în tăcere ca de obicei, iar Charles, treaz, se gîndea mereu la dînsa.

Rodolphe, care, ca să se mai distreze, cutreierase pădurea toată ziua, dormea liniştit în castelul lui; iar Léon, dincolo, dormea şi el.

Era însă unul care, la ceasul acela, nu dormea.

Pe mormînt, între brazi, plîngea în genunchi un copil: şi pieptul lui, sfîşiat de durere, suspina adînc în întuneric, sub apăsarea unei neţărmurite păreri de rău, mai blînd decît luna şi mai nepătruns decît noaptea. Deodată poarta de fier scîrţîi. Era Lestiboudois; venise să-şi ia sapa pe care-o uitase mai înainte. Îl recunoscu pe Justin care sărea zidul şi atunci îşi dădu seama cine era răufăcătorul care-i fura cartofii.

XI

A doua zi, Charles ceru să-i aducă fetiţa. Berthe întrebă de mama ei. I se răspunse că era plecată, că are să-i aducă jucării. Berthe mai intrebă de cîteva

ori, apoi, cu timpul, nu se mai gîndi la asta. Veselia acestui copil îl mîhnea pe Bovary şi trebuia să îndure nesuferitele consolări ale farmacistului.

Chestiunile băneşti începură iar în curînd. Domnul Lheureux îl asmuţi din nou pe prietenul său Vinçart, iar Charles se obligă să plătească sume enorme : căci nici nu voi să audă de vînzarea celei mai mici mobile care-i aparţinuse *ei*. Maică-sa era desperată de asta. Charles se indignă şi mai tare decît ea. Se schimbase cu totul. Bătrîna plecă de la dînsul.

Atunci fiecare începu *să profite*. Domnişoara Lempereur ceru să-i plătească lecţiile pe şase luni, deşi Emma nu luase niciodată nici una (cu toată factura aceea achitată pe care i-o arătase lui Bovary): se înţeleseseră între ele ; cel care îi împrumuta cărţi ceru abonamentul pe trei ani ; tuşa Rollet ceru costul mărcilor pentru vreo douăzeci de scrisori ; şi cum Charles voia explicaţii, ea avu delicateţea să-i răspundă :

— A ! eu nu ştiu nimic ! îşi avea treburile ei.

De cîte ori plătea cîte o datorie, Charles credea că de-acum s-a isprăvit cu ele. Dar apăreau altele, necontenit.

Ceru să i se plătească restanţele de onorarii pentru vechile vizite. I se arătară scrisorile pe care nevastă-sa le trimisese. Trebui atunci să ceară scuze.

Félicité purta acum rochiile doamnei ; nu pe toate, căci Charles păstrase vreo cîteva, pe care se ducea să le vadă în odaia de toaletă, unde se încuia ; Félicité avea aproape aceeaşi talie : de multe ori Charles, văzînd-o de la spate, avea o iluzie şi striga :

— Oh ! stai ! stai !

Dar, de Rusalii, Félicité dispăru din Yonville, răpită de Théodore, furînd tot ce mai rămăsese ca îmbrăcăminte.

Cam în timpul acela, doamna Dupuis-văduva avu onoarea să aducă la cunoştinţa lui Charles „căsătoria domnului Léon Dupuis, fiul ei, notar la Yvetot, cu domnişoara Léocadie Lebeuf din Bondeville". Printre cuvintele de felicitare pe care i le adresă, Charles scrise această frază :

„Ce mult s-ar fi bucurat biata mea soţie !"

Într-o zi cînd, rătăcind fără nici un scop anumit prin odăi, urcase pînă în podul casei, simţi sub pantof un cocoloş de hîrtie fină. Îl desfăcu şi citi : „Curaj, Emma ! curaj ! Nu vreau să-ţi nenorocesc viaţa." Era scrisoarea lui Rodolphe, căzută pe jos între lăzi, care rămăsese acolo şi pe care vîntul furişat prin lucarnă o suflase spre uşă. Şi Charles rămase încremenit şi cu gura căscată, în acelaşi loc unde odinioară, şi mai albă la faţă decît el, Emma, desperată, voise să moară. În cele din urmă, pe pagina a doua, jos, descoperi un *R* scris mărunt. Cine să fie ? Îşi aminti de vizitele dese ale lui Rodolphe, de brusca lui dispariţie şi de aerul jenat pe care-l avusese cînd l-a întîlnit de două-trei ori după aceea. Dar tonul respectuos al scrisorii îl amăgi.

„Poate că s-au iubit platonic", îşi spuse el.

De altfel Charles nu era dintre cei care adîncesc lucrurile ; sta la îndoială în faţa probelor şi gelozia lui şovăitoare se pierdu în durerea-i fără margini.

„Trebuie să fi fost adorată", îşi spunea el. Cu siguranţă că toţi bărbaţii o doriseră. Din cauza asta îi păru şi mai frumoasă ; şi-n el născu o dorinţă de fiecare clipă, o dorinţă furioasă, care-i înflăcăra desperarea şi care era nemărginită pentru că acum nu se mai putea împlini.

Ca să-i placă Emmei, ca şi cum ea ar mai fi trăit, începu să aibă şi el preferinţele şi ideile ei ; îşi cumpără cizme de lac şi luă obiceiul de-a purta cravate

albe. Îşi dădea cu cosmetic pe mustăţi, şi, ca şi ea, semnă poliţe. Emma-l corupea de dincolo de mormînt.

Fu nevoit să-şi vîndă argintăria, bucată cu bucată ; apoi vîndu mobilele din salon. Toate odăile se descompletară : camera ei, însă, rămase ca şi altădată. Seara, după masă, se urca acolo. Împingea masa rotundă înaintea şemineului şi apropia fotoliul *ei*. Se aşeza în faţa lui. Într-unul din sfeşnicele aurite ardea o lumînare. Lîngă el, Berthe colora nişte stampe.

Bietul om suferea să o vadă atît de prost îmbrăcată, cu ghetuţele fără şireturi şi cu bluza ruptă pînă la şold, căci fetei în casă nici nu-i păsa de asta. Dar era atît de dulce, de drăguţă, şi îşi înclina căpşorul cu atîta graţie lăsînd să-i cadă pe obrajii roz tot păru-i blond, că-l copleşea o nemărginită desfătare — plăcere amestecată cu amărăciune, ca acele vinuri prost făcute care au un miros de răşină. Îi dregea jucăriile, îi făcea din carton păpuşi pe sfori, sau cosea la loc burta crăpată a păpuşilor. Apoi, dacă da cu ochii peste bisacteaua de lucru de-o panglică rătăcită sau chiar de-un ac rămas în vreo crăpătură a mesei, rămînea pe gînduri şi părea atît de trist, că se întrista şi ea.

Nimeni nu mai venea să-i vadă ; căci Justin fugise la Rouen, unde se făcuse băiat de băcănie, iar copiii spiţerului veneau din ce în ce mai rar la fetiţă. Domnul Homais, avînd în vedere deosebirea condiţiilor lor sociale, nu se mai sinchisea de prietenia lor.

Orbul, pe care nu izbutise să-l vindece cu pomada lui, se întorsese pe colina Bois-Guillaume, unde atîta a istorisit călătorilor cum farmacistul n-a izbutit să-l lecuiască, încît Homais, cînd se ducea la oraş, se ascundea după perdelele diligenţei, ca să nu mai dea cu ochii de el. Îl ura de moarte ; şi, în interesul propriului

său renume, voind să scape de el cu orice chip, porni împotriva orbului un atac indirect, în care se vedeau şi profunzimea inteligenţei lui şi ticăloşia vanităţii sale. Timp de şase luni în şir puteai citi în *Fanal de Rouen* articole de felul acesta :

„Toţi cei care se îndreaptă spre mănoasele meleaguri ale Picardiei au observat, fără îndoială, pe colina Bois-Guillaume un nenorocit atins de o groaznică plagă facială. Te plictiseşte, nu te lasă-n pace şi stoarce un adevărat impozit de la călători. Mai sîntem oare pe vremea monstruoasă a evului mediu, cînd se îngăduia vagabonzilor să-şi arate prin pieţele noastre publice lepra şi scrofulele aduse din cruciade ?"

Sau :

„Cu toate legile în contra vagabondajului, împrejurimile marilor noastre oraşe continuă să fie bîntuite de bande de cerşetori. Îi vezi umblînd cîte unul, şi aceştia nu sînt, poate, cei mai puţin periculoşi. Ce fac edilii noştri ?"

Pe urmă, Homais născocea tot felul de întîmplări :

„Ieri, pe colina Bois-Guillaume, un cal sperios..." Şi urma istorisirea unui accident întîmplat din pricina orbului.

Şi lucră aşa de bine, încît orbul fu pus la başcă. Dar îi dădură drumul. Orbul îşi începu iar meseria, Homais începu iar şi el. O adevărată luptă ! Homais ieşi învingător, căci inamicul său fu condamnat la internare pe viaţă într-un azil.

După izbînda asta, prinse curaj ; şi din ziua aceea n-a mai fost în district cîine călcat, şură arsă, femeie bătută, pe care să nu le fi adus de îndată la cunoştinţa publicului, mereu călăuzit de dragostea de progres şi ura contra preoţilor. Făcea comparaţii între şcolile primare şi călugării ignorantini, scoţînd la iveală superio-

ritatea celor dintîi ; cu ocazia unei danii de o sută de franci făcută bisericii, amintea de noaptea Sfîntului Bartolomeu și da pe față abuzuri, umplea lumea cu vorbe de duh. Așa le spunea el. Homais săpa pe unul și pe altul ; devenea periculos.

Cu toate acestea se înăbușea în limitele strîmte ale jurnalismului, și în curînd simți nevoia să scrie o carte, o operă ! Alcătui atunci o *Statistică generală a cantonului Yonville, urmată de observații climatologice*, și statistica îl împinse spre filozofie. Se ocupă de probleme mari : de problema socială, de moralizarea claselor sărace, de piscicultură, de cauciuc, de căile ferate etc. Ajunse să-i fie rușine că-i burghez. *Făcea pe artistul*, fuma ! Își cumpără două statuete *șic* Pompadour, ca să-și împodobească salonul.

Nu se lăsă de farmacie ; dimpotrivă ! se ținea la curent cu descoperirile. Urmărea intensa circulație a ciocolatei. A fost primul care a adus *cho-ca* și *revalenția* în Sena inferioară. Îl apucă entuziasmul pentru lanțurile hidroelectrice Pulvermacher ; și chiar el începu să poarte unul ; iar seara, cînd își scotea jiletca de flanelă, doamna Homais rămînea încremenită în fața spiralei de aur sub care soțul ei nici nu se mai vedea și se simțea de două ori mai înflăcărată pentru acest bărbat mai ferecat decît un scit și strălucitor ca un mag.

Avu idei frumoase cu privire la monumentul Emmei. La început propuse un trunchi de coloană cu o draperie, după aceea o piramidă, apoi un templu al Vestei, un fel de rotondă [1]... sau mai degrabă „un morman de ruine". Și, în toate planurile, Homais nu renunța nici în ruptul capului la salcia plîngătoare, pe care o socotea drept simbolul nelipsit al tristeții.

---

[1] Construcție rotundă cu acoperișul în formă de cupolă (n.r.).

Se duse cu Charles la Rouen, să vadă pietre mortuare la un anteprenor de pompe funebre — împreună cu un pictor, un anume Vaufrylard, prieten cu Bridoux, care, tot timpul, făcea calambururi. În sfîrşit, după ce cercetă vreo sută de desene, spuse să-i facă un deviz, şi se mai duse o dată la Rouen. Charles se hotărî pentru un mausoleu care, pe cele două feţe principale, trebuia să aibă „un geniu ţinînd o făclie stinsă".

Cît priveşte inscripţia, Homais nu găsea nimic mai frumos decît : *Sta, viator*[1], şi se opri la asta ; îşi frămînta mintea ; repeta mereu : *Sta, viator*... În sfîrşit, găsi : *amabilem conjugem calcas!*[2] care fu acceptat.

Ciudat e că Bovary, deşi se gîndea mereu la Emma, o uita ; şi era desperat că această imagine îi fuge din minte, cu toate sforţările pe care le făcea ca s-o păstreze. Totuşi, în fiecare noapte o visa ; avea totdeauna acelaşi vis : se apropia de ea ; dar cînd ajungea s-o strîngă în braţe, se desfăcea ca putredă în braţele lui.

Timp de o săptămînă fu văzut intrînd în fiecare seară în biserică. Chiar Bournisien îi făcu două-trei vizite, apoi nu mai veni. De altfel, individul îşi îndrepta gîndul spre intoleranţă, spre fanatism, spunea Homais ; tuna şi fulgera contra spiritului secolului şi la fiecare cincisprezece zile nu uita niciodată să istorisească la predică agonia lui Voltaire, care, după cum se ştie, a murit mîncîndu-şi excrementele.

În ciuda traiului său foarte socotit, Bovary era departe de a-şi putea plăti vechile datorii. Lheureux nu mai voi să preschimbe nici o poliţă. Sechestrul bătea la uşă. Atunci ceru sprijinul mamei lui, care consimţi să-şi ipotecheze averea, trimiţîndu-i însă o mulţime de imputări împotriva Emmei ; dar, în schimbul acestui

---

[1] În limba latină : Opreşte-te, trecătorule... (n.r.).

[2] În limba latină : Calci pe iubita mea soţie ! (n.r.).

sacrificiu, cerea un şal care scăpase prăpădului făcut de Félicité. Charles nu vru să i-l dea ; se certară.

Maică-sa făcu primii paşi spre împăcare, propunîndu-i să ia fetiţa la dînsa, ca s-o mai ajute în casă. Charles consimţi. Dar, în clipa plecării, nu avu curajul. Atunci urmă o ruptură definitivă, totală.

Pe măsură ce nu mai ţinea la nimeni, se apropia tot mai mult de copila lui. Totuşi, ea-l îngrijora ; căci cîteodată tuşea şi avea pete roşii pe umerii obrajilor.

Peste drum, se lăfăia, înfloritoare şi veselă, familia farmacistului, pe care tot ce-i pe lumea asta contribuia s-o facă fericită. Napoléon îl ajuta la laborator, Athalie îi împletea o bonetă grecească, Irma tăia bucăţi rotunde de hîrtie de pus pe borcanele cu dulceaţă, iar Franklin recita pe nerăsuflate tabla lui Pitagora. Homais era cel mai fericit tată, cel mai norocos dintre oameni.

Eroare ! îl rodea o ambiţie surdă : Homais dorea să aibă Crucea de Onoare. Drepturi avea destule :

1) De a se fi distins în timpul holerei printr-un devotament fără margini ; 2) de a fi publicat, pe cheltuiala mea, diferite opere de folos obştesc, precum... (şi pomenea memoriul lui intitulat : *Despre cidru, despre fabricaţia şi efectele lui ;* plus, observaţiuni asupra păduchelui de copaci, trimise Academiei ; volumul lui de statistică, şi pînă şi teza lui de farmacist) ; fără a mai pune la socoteală că *sînt* membru al mai multor societăţi savante (era membru numai la una).

— În sfîrşit, zicea el, întorcîndu-se pe loc, chiar dacă n-ar fi fost decît că m-am evidenţiat la incendii !

Atunci Homais începu să se puie bine cu stăpînirea. Îi aduse pe ascuns domnului prefect mari servicii în

alegeri. În cele din urmă se vîndu, se prostituă. Adresă chiar suveranului o petiție prin care îl ruga *să-i facă dreptate ;* cînd vorbea de el spunea *bunul nostru rege* și-l compara cu Henric al IV-lea.

Și, în fiecare dimineață, spițerul se repezea la ziar să vadă dacă nu l-a decorat : nu-l decorase. În sfîrșit, nemaiputîndu-se stăpîni, puse să-i deseneze în grădină un strat de iarbă închipuind steaua de onoare, cu două dungi întortocheate de iarbă, care plecau din vîrf, în chip de panglică. Se plimba împrejurul ei, cu brațele încrucișate pe piept, meditînd asupra neghiobiei guvernului și a lipsei de recunoștință a oamenilor.

Din respect sau dintr-un fel de senzualitate care îl făcea să nu se pripească în cercetările lui, Charles nu deschisese încă despărțitura secretă a unui birou de palisandru la care scria Emma de obicei. Dar, în sfîrșit, într-o zi, se așeză în fața lui, întoarse cheia și apăsă pe arcul care-l deschidea. Toate scrisorile lui Léon erau acolo. De data asta, nici o îndoială ! Le citi pe nerăsuflate pînă la ultima, scotoci prin toate colțurile, prin toate mobilele, prin toate sertarele, pe după dulapuri, plîngînd, urlînd, pierdut, nebun. Dădu peste o cutie, o desfundă izbind cu piciorul în ea. Portretul lui Rodolphe îi sări drept în față printre bilețele dulci, răvășite.

Lumea se mira văzîndu-l descurajat. Nu mai ieșea, nu mai primea pe nimeni, nu mai voia nici să-și vadă bolnavii. Se zvoni că *se-nchidea să bea.*

Uneori, însă, cîte un curios se urca pe gardul de mărăcini al grădinii și rămînea înmărmurit, zărind pe omul acela cu barbă lungă, îmbrăcat cu niște haine murdare, ca un sălbatic și care umbla de colo pînă colo plîngînd în hohote.

Vara, în fiecare seară, își lua cu el fetița și o ducea la cimitir. Se întorcea după căderea nopții, cînd în piață nu mai era lumină decît la lucarna lui Binet.

Voluptatea durerii lui nu era însă desăvîrșită, căci nu avea în jur pe nimeni care să i-o împărtășească ; și începu să se ducă la tușa Lefrançois ca să poată vorbi de *ea*. Dar hangiței îi intra pe-o ureche și-i ieșea pe cealaltă, avînd, ca și dînsul, necazurile ei, căci domnul Lheureux deschisese în fine *Favoriții comerțului*, iar Hivert, care se bucura de mare faimă prin felul lui de-a face comisioanele, cerea să i se mărească leafa, amenințînd că altfel se angajează „la concurență".

Într-o zi, ducîndu-se la iarmarocul de la Argueil ca să-și vîndă calul — tot ce-i mai rămăsese — îl întîlni pe Rodolphe.

Îngălbeniră amîndoi cînd dădură cu ochii unul de altul. Rodolphe, care nu trimisese decît o carte de vizită, bolborosi mai întîi cîteva scuze, dar pe urmă prinse curaj și chiar împinse cutezanța (era o zi de august foarte călduroasă) pînă acolo încît să-l poftească la cîrciumă să ia o sticlă de bere.

Stînd rezemat în coate în fața lui, își tot mozolea trabucul în gură vorbind, iar Charles sta dus pe gînduri, înaintea acestui chip pe care Emma-l iubise. I se părea că vede ceva de-al ei. Era ca o vrăjitorie. Ar fi vrut să fie el bărbatul acela.

Celălalt continua să vorbească despre agricultură, despre vite, îngrășăminte, umplînd cu fraze banale momentele în care s-ar fi putut strecura o aluzie. Charles nu-l asculta ; Rodolphe băgă de seamă și urmărea în mișcările feței lui perindarea amintirilor. Fața aceea se înroșea încetul cu încetul, nările-i palpitau repede, buzele-i tremurau ; veni chiar o clipă cînd Charles, plin de-o mînie cumplită, se uită țintă la Rodolphe, care,

cuprins de-un fel de spaimă, tăcu. Dar pe faţa lui Charles apăru imediat aceeaşi jalnică oboseală.

— Nu vă port nici o duşmănie, zise el.

Rodolphe rămase mut. Şi Charles, cu capul în mîini, repetă cu o voce stinsă şi cu accentul resemnat al durerilor nemărginite :

— Nu. Nu vă mai port nici o duşmănie !

Adăugă chiar o vorbă mare, singura pe care a spus-o vreodată : Fatalitatea-i de vină !

Rodolphe, cel care îndrumase această fatalitate, îl găsi prea bleg pentru un om în situaţia lui, ba chiar comic şi cam josnic.

A doua zi, Charles se duse să stea pe bancă, în chioşc. Raze de lumină treceau printre ostreţe ; frunzele de viţă îşi aruncau umbra pe nisip, iasomia îmbălsăma, cerul era albastru, cantaridele bîzîiau în jurul crinilor înfloriţi şi Charles se simţea înăbuşindu-se ca un adolescent sub valurile nedesluşite de dragoste care-i umpleau inima îndurerată.

La ora şapte, micuţa Berthe, care nu-l văzuse toată după-amiaza, veni să-l ia la masă.

Avea capul răsturnat pe spate, rezemat de perete, ochii închişi, gura deschisă şi ţinea în mînă o şuviţă lungă de păr negru.

— Tată, vino odată ! zise ea.

Şi, crezînd că vrea să se prefacă, să se joace cu ea, îl împinse încetişor. El căzu jos. Murise.

După treizeci şi şase de ore, chemat de spiţer, domnul Canivet veni în grabă. Îi făcu autopsia şi nu găsi nimic care să dea de bănuit.

După ce totul fu vîndut, rămaseră doisprezece franci şi şaptezeci şi cinci de bani cu care s-a plătit drumul domnişoarei Bovary pînă la bunică-sa ; bătrîna muri chiar în anul acela ; moş Rouault fiind paralizat, pe

fetiţă o luă o mătuşă. Mătuşa e săracă, şi, ca să-şi cîştige existenţa, o trimite la o filatură de bumbac.

De la moartea lui Bovary, trei medici s-au perindat prin Yonville fără să poată reuşi vreunul, aşa de tare i-a lucrat dintru început domnul Homais. Are o clientelă straşnică ; autorităţile îl cruţă, iar opinia publică îl protejează.

Acum, de curînd, a primit Crucea de Onoare.

Responsabil de carte: S. Gredinger
Tehnoredactor: A. Vîntu
Corector: E. Vrancea

Dat la cules 10.04.59. Bun de tipar 25.05.59. Tiraj 40.150 ex. Hîrtie tipar de 50 gr./m². Ft. 700×1000/32. Coli ed. 19,50. Coli de tipar 12,75. Ediția I-a. Comanda 4594. Planșe tipo 1. A. nr. 0324. Pentru bibliotecile mici indicele de clasificare 84—31=R.

Tiparul executat sub com. nr. 90460 la Combinatul Poligrafic Casa Scînteii „I. V. STALIN".
București — R.P.R.